

เอกสารประกอบการบรรยายวิชา

ศาสนานำชีวิต

รหัสวิชา 002125

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

www.buddhiststudies-nrru.net

คำนำ

เอกสารประกอบการบรรยายวิชาศาสนานำชีวิต รหัสวิชา 002125 ได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการสอนในรายวิชาศาสนานำชีวิต สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาและนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

สาระสำคัญของเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ประกอบด้วยความหมาย หลักสำคัญทางศาสนากับชีวิตประจำวัน การใช้เหตุผล เพื่อการตัดสินใจ และการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ความเชื่อและความหลากหลายทางศาสนา การเรียนรู้ การเข้าใจตนเองและผู้อื่นในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรม เพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจสามารถนำคุณค่าในด้านต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้จักอำนวยประโยชน์ต่อผู้อ่านเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้แนวทางที่เป็นวิทยาทานจากบูรพาจารย์ที่คอยช่วยเหลือแนะนำจนเอกสารเล่มนี้สำเร็จด้วยดี หากมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาเพื่อให้เกิดมีประโยชน์ต่อผู้นำไปใช้ กรุณาให้แนวทางเพื่อการปรับปรุงเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ให้มีคุณภาพต่อไป

คณาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

ต้นฤดูฝนเดือนพุทธศักราช 2565

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
สารบัญ	(ข)
แผนบริหารการสอนประจำวิชา	(ง)
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1	1
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา	3
ความหมายของศาสนา	3
ลักษณะของศาสนา	5
องค์ประกอบของศาสนา	7
วิวัฒนาการของศาสนา	8
มูลเหตุการเกิดของศาสนา	9
ประเภทของศาสนา	11
ความสำคัญของศาสนา	13
คุณค่าของศาสนา	14
ประโยชน์ของศาสนา	15
สรุป	15
คำถามทบทวน	16
เอกสารอ้างอิง	18
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2	20
บทที่ 2 ศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออก	21
ศาสนาเต๋า	22
ศาสนาขงจื้อ	31
ศาสนาชินโต	43
คำถามทบทวน	53
เอกสารอ้างอิง	55
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 3	57
บทที่ 3 ศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออก	60
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	60
ศาสนาเซน	74
ศาสนาพุทธ	79
ศาสนาซิกข์	88
คำถามทบทวน	97
เอกสารอ้างอิง	98
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4	99
บทที่ 4 ศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันตก	102

ศาสนาไซโรัสเตอร์	102
ศาสนายูดาเย หรือยิว	108
ศาสนาคริสต์	115
ศาสนาอิสลาม	127
ศาสนาบาไฮ	135
คำถามทบทวน	140
เอกสารอ้างอิง	141
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 5	142
บทที่ 5 การตัดสินใจและการวิเคราะห์ปรากฏการณ์	143
การวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยแนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา	143
กรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทย	149
คำถามทบทวน	149
เอกสารอ้างอิง	150
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6	151
บทที่ 6 การใช้เหตุผลทางสังคม	153
เหตุผลและความหมายของเหตุผล	153
สมองกับพัฒนาการการใช้เหตุผลของมนุษย์	157
การใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตประจำวัน	166
คำถามทบทวน	174
เอกสารอ้างอิง	177
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 7	178
บทที่ 7 การเรียนรู้การเข้าใจตนเองและผู้อื่น	180
หลักการเรียนรู้และเข้าใจตนเอง	180
หลักการเรียนรู้และเข้าใจคนอื่น	188
คำถามทบทวน	197
เอกสารอ้างอิง	200
แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 8	201
บทที่ 8 การอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรม	203
แนวคิดพหุสังคมวัฒนธรรม	203
แนวคิดสันติวิธี	206
กรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม	215
คำถามทบทวน	215
เอกสารอ้างอิง	216
บรรณานุกรม	217

แผนบริหารประจำวิชา

รหัสวิชา	002125	
รายวิชา	ศาสนานำชีวิต (Religion for Living)	3(3-0-6)
เวลาเรียน	48 ชั่วโมง	

คำอธิบายรายวิชา

หลักสำคัญทางศาสนากับชีวิตประจำวัน การใช้เหตุผล เพื่อการตัดสินใจ และการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ความเชื่อและความหลากหลายทางศาสนา การเรียนรู้ การเข้าใจตนเองและผู้อื่นในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์รายวิชา

- เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และความสามารถดังต่อไปนี้
1. ประยุกต์ใช้หลักสำคัญทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันอย่างเข้าใจ
 2. แสดงออกถึงการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา สังคม และวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม
 3. วิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ และตัดสินใจโดยใช้หลักสำคัญทางศาสนา อย่างมีเหตุผล
 4. ทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อสร้างความผาสุก เห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่นท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม

เนื้อหา

บทที่ 1	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา	6 ชั่วโมง
	ความหมายของศาสนา	
	ลักษณะของศาสนา	
	องค์ประกอบของศาสนา	
	วิวัฒนาการของศาสนา	
	มูลเหตุการเกิดของศาสนา	
	ประเภทของศาสนา	
	ความสำคัญของศาสนา	
	คุณค่าของศาสนา	
	ประโยชน์ของศาสนา	
บทที่ 2	ศาสนาในเอเชียตะวันออก	6 ชั่วโมง
	ศาสนาเต๋า	
	ศาสนาขงจื้อ	

บทที่ 3	ศาสนาจีนโต ศาสนาในเอเชียใต้ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเซน ศาสนาพุทธ ศาสนาซิกข์	6 ชั่วโมง
บทที่ 4	ศาสนาในเอเชียตะวันตก ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนายูดาห์ หรือยิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาบาไฮ	6 ชั่วโมง
บทที่ 5	การตัดสินใจและการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ การวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยแนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์ วิทยา กรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทย	3 ชั่วโมง
บทที่ 6	การใช้เหตุผลทางสังคม เหตุผลและความหมายของเหตุผล สมองกับพัฒนาการการใช้เหตุผลของมนุษย์ การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและน่าเชื่อถือ การใช้เหตุผลในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตประจำวัน	6 ชั่วโมง
บทที่ 7	การเรียนรู้การเข้าใจตนเองและผู้อื่น การเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง หลักการรู้จักและเข้าใจตนเอง หลักการเข้าใจผู้อื่นและการยอมรับ การปรับตัวและการอยู่ร่วมกับคนอื่น วิธีการปรับตัวให้กล้าเผชิญกับโลกปัจจุบัน	6 ชั่วโมง
บทที่ 8	การอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรม แนวคิดพหุสังคมวัฒนธรรม แนวคิดสันติวิธี แนวคิดชุมชน กรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม	6 ชั่วโมง

วิธีสอนและกิจกรรม

1. ศึกษาคำชี้แจงรายวิชาศานานำชีวิตเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน การทำแบบทดสอบ แบบฝึกทักษะ การส่งงาน การสอบปลายภาค การวัดและการประเมินผล
2. ทำแบบทดสอบก่อนเรียนในแต่ละบท
3. ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารประกอบสอนวิชาศานานำชีวิต
4. การวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยแนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา
5. การฝึกปฏิบัติการเขียนรายงานกลุ่ม การเขียนโครงร่าง การค้นคว้า และการสืบค้นข้อมูล
6. การทำโครงงานหรือการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ปฏิบัติงานเป็นกลุ่มโดยการระดมความคิดการค้นคว้าข้อมูล เพื่อจัดทำโครงการ ทำสื่อประชาสัมพันธ์ และนำเสนอโครงการตามลำดับ
7. ทำแบบทดสอบก่อนเรียนในแต่ละบท
8. การฝึกปฏิบัติการตอบคำถามท้ายบท แบบฝึกทักษะ แบบทดสอบปลายภาค

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนวิชาศานานำชีวิต
2. คู่มือแบบฝึกทักษะ
3. แบบทดสอบก่อนเรียน
4. วิดีทัศน์และสื่อประกอบการสอน
5. แบบทดสอบปลายภาค
6. แบบทดสอบหลังเรียน
7. คำถามท้ายบท
8. www.elearning.nrru.ac.th

การวัดผลและการประเมินผล

1. การวัดผล

คะแนนระหว่างภาค	70	คะแนน
- การเข้าเรียน การเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน	10	คะแนน
- คู่มือแบบฝึกทักษะ จำนวน	10	คะแนน
- นำเสนอรายงานกลุ่ม จำนวน	15	คะแนน
- การนำเสนอโครงการ จำนวน	35	คะแนน

คะแนนสอบปลายภาค	30	คะแนน
รวม	100	คะแนน

2. การประเมินผล

คะแนนตั้งแต่	80-100	ได้ระดับ	A
คะแนนตั้งแต่	75-79	ได้ระดับ	B+
คะแนนตั้งแต่	70-74	ได้ระดับ	B
คะแนนตั้งแต่	65-69	ได้ระดับ	C+
คะแนนตั้งแต่	60-64	ได้ระดับ	C
คะแนนตั้งแต่	55-59	ได้ระดับ	D+
คะแนนตั้งแต่	50-54	ได้ระดับ	D
คะแนนตั้งแต่	0-49	ได้ระดับ	F

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

หัวข้อเนื้อหาประจำบทที่ 1 มีดังต่อไปนี้

1. ความหมายของศาสนา
2. ลักษณะของศาสนา
3. องค์ประกอบของศาสนา
4. วิวัฒนาการของศาสนา
5. มูลเหตุการเกิดของศาสนา
6. ประเภทของศาสนา
7. ความสำคัญของศาสนา
8. คุณค่าทางศาสนา

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาเนื้อหาบทที่ 1 แล้ว นักเรียนจะมีความรู้ความสามารถ ดังนี้

1. อธิบายความหมาย ลักษณะ ความสำคัญ และวิวัฒนาการของศาสนาได้
2. จำแนกประเภทของศาสนา องค์ประกอบของศาสนาได้
3. อธิบายและบ่งบอกถึงมูลเหตุการเกิดของศาสนา คุณค่าทางศาสนา และประโยชน์ของศาสนาได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 1 ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน
2. ศึกษาเนื้อหาบทที่ 1 เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา ผ่านระบบ E-Learning (Moodle) หรือศึกษาเอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนานำชีวิต
3. จากนั้นทำแบบฝึกทักษะ กิจกรรมที่ 1 เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา
4. ผู้สอนสื่อสารกับผู้เรียนออนไลน์ผ่านโปรแกรมการสอนออนไลน์ตามที่ผู้สอนกำหนด เช่น Microsoft Team / Google Meet / Zoom ให้ผู้สอนพูดคุย ชักถาม ตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับเนื้อหาที่ศึกษา และการทำแบบฝึกหัดของผู้เรียน
5. ทำแบบทดสอบหลังเรียน
6. ตอบคำถามท้ายบท

สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนประจำบทที่ 1 มีดังนี้

1. เอกสารประกอบการสอนวิชานานาชีวิต
2. คู่มือแบบฝึกทักษะ
3. วีดิทัศน์และสื่อประกอบการสอน
4. www.elearning.nrru.ac.th

การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและการประเมินประจำบทที่ 1 มีดังนี้

1. สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเกี่ยวกับการตรงต่อเวลาในการเข้าชั้นเรียนออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์

2. การตรวจผลการปฏิบัติงานที่มอบหมาย ดังนี้

- 2.1 แบบทดสอบก่อนเรียน
- 2.2 คู่มือแบบฝึกทักษะ
- 2.3 แบบทดสอบหลังเรียน
- 2.4 คำถามท้ายบท

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนา

มนุษย์ในครั้งโบราณกาล เมื่อแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับโลกและจักรวาลได้คำตอบเป็นที่น่าพอใจแล้วว่า มนุษย์เป็นสัตว์เจ้าปัญญา เริ่มเกิด ความสงสัยเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ จึงมีปณิธานทางปรัชญาเกี่ยวกับชีวิตเกิดขึ้นเพื่อหาคำตอบว่า ฉันทืออะไร ตัวฉันประกอบด้วยอะไร ฉันทะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เกิดมาเพื่ออะไร ทำไมฉันจึงต้องตาย ตายแล้วฉันยังมีอยู่หรือไม่ มีอยู่อย่างไร เป็นต้น จึงได้ค้นคว้า ค้นหาคำตอบของคำถามต่าง ๆ เหล่านั้นจนในที่สุดจึงเกิดระบบคำสอนต่าง ๆ ขึ้นตามความเชื่อ แนวคิดและวิถีปฏิบัติของผู้รู้ทั้งหลาย และได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบที่เรียกว่า “ศาสนา” อาจกล่าวได้ว่า ในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ ไม่มียุคสมัยใดและไม่มีเผ่าใดเลย ที่ไม่นับถือศาสนา ซึ่งในสังคมปัจจุบันนี้มีประเทศต่าง ๆ ในโลกมากกว่า 200 ประเทศ และมีประชากรมากกว่า 7,900 ล้านคน ต่างก็นับถือศาสนาด้วยกันแทบทั้งสิ้น ศาสนาจึงมีอิทธิพลและแพร่หลายไปทั่วในสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่สังคมปฐมภูมิเก่าแก่ที่สุดจนถึงยุคปัจจุบัน ศาสนาจึงเป็นคำที่มนุษย์คุ้นเคยได้ยินมานานและมีความหมายมากที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด อีกทั้งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์มากที่สุดด้วย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงภูมิหลังของศาสนาต่าง ๆ ที่มีมนุษย์นับถือกันอยู่ทั่วโลก

ความหมายของศาสนา

การศึกษาและเข้าใจเรื่องของชีวิตถือว่ามีความสำคัญต่อการมีชีวิตของมนุษย์เพราะชีวิตเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่น่าค้นหาคำตอบยิ่งนัก ซึ่งสิ่งที่มนุษย์ทั้งในยุคโบราณและยุคปัจจุบันหรือในยุคไหน ๆ ได้พยายามแสวงหาคำตอบกันมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นประเด็นปัญหาทางปรัชญาเกี่ยวกับชีวิตไว้มากมาย ทำให้เราต้องค้นหากันต่อไปในปัจจุบันก็คือปัญหาเกี่ยวกับชีวิต เช่น ชีวิต คืออะไร ชีวิตมาจากไหน ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเกิดมาทำไม เราควรดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะมีค่า อะไรคือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต เราจะไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นอย่างไร เป็นต้น ปัญหาทางปรัชญาเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรให้ความสำคัญในการศึกษาเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง ถึงแม้ว่าเราจะเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ มากมาย แต่สิ่งที่เรายังไม่รู้และรู้น้อยที่สุด ได้แก่การรู้จักและเข้าใจตนเอง

ความหมายตามรูปศัพท์เดิม

ในภาษาสันสกฤต คือ ศาสน์ และตรงกับในภาษาบาลีว่า สาสน์ แปลว่า คำสั่งสอน คำสอน หรือการปกครอง ซึ่งมีความหมายเป็นลำดับ ได้แก่

1) คำสั่งสอน แยกได้เป็น คำสั่ง หมายถึง ข้อห้ามทำความชั่ว เรียกว่า ศีล หรือ วินัย คำสอน หมายถึง คำแนะนำให้ทำความดี ที่เรียกว่า ธรรม เมื่อรวมคำสั่งและคำสอน จึงหมายถึง ศีลธรรม หรือ

ศีลกับธรรม นั่นคือมีทั้งข้อห้ามทำความชั่ว และแนะนำให้ทำความดี ซึ่งคำสั่งสอนต้องมียอดประกอบ คือ

1. กล่าวถึงความเชื่อในอำนาจของสิ่งที่มีอำนาจมองเห็นได้ด้วยตา เช่น
 - ก. ศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ เชื่อในอำนาจแห่งพระเจ้า
 - ข. ศาสนาพุทธ เชื่ออำนาจแห่งกรรม
 - ค. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่ออำนาจแห่งเทพเจ้า
 2. มีหลักศีลธรรม เช่น สอนให้ละความชั่ว สร้างความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นต้น
 3. มีจุดหมายสูงสุดในชีวิต เช่น นิพพานในศาสนาพุทธ ชีวิตนิรันดร์ในศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม
 4. มีพิธีกรรม เช่น
 - ก. พิธีบรรพชาและพิธีอุปสมบท ในศาสนาพุทธ
 - ข. พิธีรับศีลล้างบาป ศีลมหาสนิทและศีลพล่ง ในศาสนาคริสต์
 - ค. พิธีละหมาด พิธีเคารพพระเจ้า ในศาสนาอิสลาม
 5. มีความเข้มงวดกวดขันในเรื่องความจงรักภักดี
- 2) การปกครอง หมายถึง การปกครองจิตใจของตนเอง ควบคุมดูแลตนเอง กล่าวตักเตือนตนเองอยู่เสมอ และรับผิดชอบการกระทำทุกอย่างของตน บุคคลผู้สามารถปกครองจิตใจของตนได้ ย่อมจะไม่ทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

ความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาอังกฤษ

ในภาษาอังกฤษคำว่า ศาสนา ตรงกับคำว่า Religion ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า Religio แปลว่า สัมพันธ์หรือผูกพัน หมายถึง ความสัมพันธ์หรือความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า (เดียน คาคี. 2541:4) แต่เสถียร พันธรั้งกล่าวว่า คำว่า Religion ในภาษาอังกฤษ มาจากภาษา ละตินว่า Religare หรือ Relegere ตรงกับคำว่า Together คือ การรวมเข้าด้วยกัน (ระหว่าง สิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง) มีความหมายว่า ผูกพันหรือสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง ให้เป็นสิ่งเดียวกัน หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือมนุษย์ ความหมายโดยตรงในที่นี้ คือ การสัมพันธ์ (ทางวิญญาณ) ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า (เสถียร พันธรั้งซี. 2542 : 8) ซึ่งในความหมายของชาวตะวันตก ตลอดทั้งผู้นับถือศาสนาประเภทเทวนิยม จะเข้าใจศาสนาในลักษณะที่ว่า

1. มีความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั้งหลาย
2. มีความเชื่อว่า หลักคำสั่งสอนต่าง ๆ มาจากพระเจ้า ทั้งศีลธรรมจรรยาและกฎหมายในสังคมเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงกำหนดขึ้น
3. มีหลักความเชื่อบางอย่างเป็นอจินไตย คือ เชื่อไปตามคำสอนโดยไม่คำนึงถึง ข้อพิสูจน์ตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่อาศัยเทวญาณของเทพเจ้า ผู้อยู่เหนือตนเป็นเกณฑ์
4. มีหลักการมอบตน คือมอบการกระทำของตนและอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนให้พระเจ้าด้วยความจงรักภักดี

ดังนั้น ตามทัศนะของชาวตะวันตก ศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าเสมอ การปฏิบัติของศาสนิกชนก็เป็นการเอาอกเอาใจรับใช้พระเจ้าโดยวิธีการต่าง ๆ เป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติต่อพระเจ้าอย่างจงรักภักดี หรือความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติคือ พระเจ้า

ส่วนคำว่า ศาสนาตามความหมายของชาวตะวันออก โดยเฉพาะทางศาสนาพุทธ หมายถึง คำสั่งสอนของท่านผู้รู้ คำสั่ง คือ วินัย คำสอน คือ ธรรม หรือธรรมะ รวมเรียกว่า ธรรมวินัย ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับคำว่า Religion ของทางสังคมตะวันตก คือ

1. ไม่มีหลักความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก แต่มีหลักความเชื่อว่า กรรมเป็นผู้สร้างโลกและสร้างสรรค์สิ่ง (กมมุนา วตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม)

2. ไม่มีหลักความเชื่อว่า คำสอนต่าง ๆ มาจากพระเจ้า แต่มีหลักความเชื่อว่า คำสอนต่าง ๆ ผู้รู้ คือ พุทธ เป็นผู้สั่งสอน (สพพปาปสฺส อภณฺณํ กุสลสฺสุปสมฺปทา สจฺจิตฺตํ ปรีโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ การไม่ทำชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำใจให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า)

3. ไม่มีหลักความเชื่อไปตามคำสอนโดยไม่คำนึงถึงข้อพิสูจน์ แต่มีหลักให้พิสูจน์คำสอนนั้น (สนทฺธิโก อกาลโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตัวเอง ไม่จำกัดด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน)

4. ไม่มีหลักการยอมมอบตนให้แก่พระเจ้า แต่มีหลักการมอบตนให้แก่ตนเอง (อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน)

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน . 2546) ได้ให้ความหมายของคำว่าศาสนาไว้ว่า ศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงการกำเนิดและความสิ้นสุขของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้น ๆ

พระเทพเวที ได้ให้แสดงทัศนะไว้ว่า ศาสนา คือ คำสอน, คำสั่งสอน; ปัจจุบันใช้หมายถึงลัทธิความเชื่อถืออย่างหนึ่งๆ พร้อมด้วยหลักคำสอน ลัทธิพิธี องค์กร และกิจการทั่วไปของหมู่ชนผู้นับถือลัทธิความเชื่อถืออย่างนั้น ๆ ทั้งหมด (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). 2531 : 412)

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ศาสนามีความหมาย 3 อย่างต่อไปนี้ (1) ศาสนาคือที่รวมแห่งความเคารพนับถืออันสูงส่งของมนุษย์ (2) ศาสนาคือที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์ส่วนมากยอมเลือกยึดเหนี่ยวตามความพอใจ และตามความพอใจ และตามความเหมาะสมแก่เหตุแวดล้อมของตน (3) ศาสนาคือคำสั่งสอน อันว่าด้วยศีลธรรมและอุดมคติสูงสุดในชีวิตของบุคคลรวมทั้ง แนวความเชื่อถือและแนวการปฏิบัติต่าง ๆ กันตามคติของแต่ละศาสนา (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. 2538 : 23)

เสถียร พันธรังสี กล่าวสรุปไว้ว่า “ศาสนา คือหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์กลายสภาพจากความเป็นสัตว์ป่า และมีใช้มีสภาพเป็นสัตว์...” (เสถียร พันธรังสี. 2531 : 11)

เสถียร โกเศศ (พระยาอนุนานราชชน) ให้ความหมายว่า “ศาสนา คืออะไร ถ้าแปลตามพยัญชนะก็ได้แก่คำสั่งสอนของศาสดาผู้ประกาศและตั้งศาสนาขึ้น เพื่อแนะแนวทางให้แก่ผู้ปรารถนาความสุข พึงปฏิบัติตามหลักที่สั่งไว้...” (เสถียร โกเศศ (พระยาอนุนานราชชน). 2515)

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า “ศาสนา แปลว่า คำสั่งสอน คือ หมายถึงหลักการใดก็ตามที่มีทั้งคำสั่งและคำสอน ในพระพุทธศาสนานี้มีอยู่ครบ คือ มีคำสอนให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร สอนให้รู้ความจริงคืออะไร สอนให้รู้ว่าชีวิตคืออะไร มาด้วยเหตุใด สอนให้รู้จนกระทั่งรู้ตัวรู้ตัว แล้วเมื่อสอนก็มีคำสั่งว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกจึงจะชอบ” (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2524)

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ศาสนา ตามความหมายของทางตะวันออก โดยเฉพาะทางศาสนาพุทธกับคำว่า Religion ตามความหมายของทางตะวันตก ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของศาสนาในแต่ละประเภท ศาสนาตามความหมายของทางตะวันออก โดยเฉพาะทางศาสนาพุทธนั้น มีจุดยืนตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผล รวมทั้งเป็นเรื่องของมนุษย์กับธรรมชาติโดยตรง ส่วนศาสนาของทางตะวันตก มีจุดยืนอยู่ที่ศรัทธาหรือความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ซึ่งเหตุผลต่าง ๆ ย่อมถูกนำมาสนับสนุนความเชื่อต่าง ๆ โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์

ลักษณะของศาสนา

ศาสนาเป็นศูนย์รวมของความเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์ ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวเป็นที่พึ่งทางใจ ศาสดาเป็นผู้นำศาสนาเผยแผ่ สั่งสอนแก่มวลมนุษย์ ศาสนามีสาระสำคัญอยู่ที่การสอนให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่วกระทำแต่ความดี คำสอนในศาสนามีทั้งระดับโลกียะและระดับโลกุตระ มนุษย์ต้องปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธา ศาสนาต้องมีพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ และมีสัญลักษณ์อันเป็นเครื่องหมาย การให้ความหมายและคำจำกัดความของคำว่า “ศาสนา” แสดงให้เห็นว่า ศาสนาทั้งหลายที่อุบัติขึ้นมาในโลกที่ยังดำรงอยู่หรือตายไปแล้ว ล้วนมีจุดหมายสำคัญที่สอดคล้องกัน คือให้ผู้นับถือเชื่อในคำสอนและนำไปปฏิบัติเพื่อบรรลุผลอันเป็นอุดมของชีวิต จากระดับต่ำจนกระทั่งสูงสุดอันเป็นจุดหมายของแต่ละศาสนา จุดมุ่งหมายของศาสนาอยู่ความสุข ความสงบ ความดีงาม แต่หลักหรือวิธีการที่จะไปสู่จุดหมายของแต่ละศาสนาอาจคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน จุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกันของศาสนาต่าง ๆ นำคุณค่ามาแก่ผู้ นับถือ คือ

1. สอนเรื่องความสุขสูงสุดในชีวิต
2. สอนหลักดำเนินชีวิตให้เกิดความสุข ความดี ความงามในปัจจุบัน
3. สอนหลักการพัฒนาคุณค่าของความเป็นมนุษย์

ทุกศาสนาเน้นการถึงความดีเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าหรือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นคือ การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมของศาสนา เช่น คนเราควรมีเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ที่เรียกว่า “มนุษยธรรม”

องค์ประกอบของศาสนา

องค์ประกอบที่สำคัญของศาสนาโดยทั่วไป มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 5 ประการ ดังนี้ คือ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. 2538 : 114)

1. ศาสดา

ศาสดา (The Founder) ได้แก่ ผู้ก่อตั้งหรือสถาปนาศาสนา ประกาศสั่งสอนคำสอน ซึ่งศาสนาส่วนมากจะมีองค์ประกอบอันนี้อยู่ทุกศาสนา แต่ก็มีศาสนาที่ไม่สามารถระบุนามของศาสดาผู้ก่อตั้ง แต่นับถือสืบทอดคำสั่งสอนจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ศาสนาที่ปรากฏนามของศาสดาได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของศาสนา คือ

1.1 ศาสดาพยากรณ์หรือประกาศ (Prophet) ได้แก่ ศาสดาที่รับคำสั่งสอนมาจากเบื้องบน ท่านเหล่านี้เป็นแต่เพียงตัวแทน หรือสื่อกลางเชื่อมต่อกันระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ โดยรับหน้าที่รับคำสั่งสอนจากพระเจ้าแล้วนำไปเผยแพร่สู่มนุษย์เท่านั้น เช่น ศาสดาเยซู ศาสดานะบีมะหมัด ศาสดาโมเสส เป็นต้น

1.2 ศาสดาผู้ตรัสรู้เอง (The enlighten ment One) ได้แก่ ศาสดาที่คิดค้นคำสอนเอง แล้วนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ค้นพบนั้นไปเผยแพร่แก่ชาวโลก มีลักษณะเหมือนนักปรัชญาเมธีหรือนักวิทยาศาสตร์ทางด้านชีวิตและจิตวิญญาณ โดยมากได้แก่ศาสดาของศาสนาประเภท อเทวนิยม (Atheism) เช่น พระพุทธเจ้า ศาสดาของศาสนาพุทธ ศาสดามหาวีระของศาสนาเชน ศาสดาขงจื้อของศาสนาขงจื้อ ศาสดาเหลาจื้อ ศาสนาเต๋า เป็นต้น

2. ศาสนาธรรม

ศาสนาธรรมหรือคำสอน (Teachings) ได้แก่ หลักธรรมและบทบัญญัติของศาสนา ที่ศาสนาได้ประกาศที่สาวกจารึกไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎกของศาสนาพุทธ พระคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ พระคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

3. สาวก

สาวก (Religious Disciple) ได้แก่ กลุ่มชนที่ยอมรับในหลักธรรมและปฏิบัติตามความเชื่อและคำสั่งสอน โดยน้อมนำมาเป็นหลักในปฏิบัติใช้เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งบางศาสนาแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิตหรือนักบวช แต่บางศาสนาก็ไม่ได้แบ่งแยก เพราะถือว่าทุกคนจะต้องเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งและปฏิบัติเสมอกัน เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ และศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในโบสถ์เป็นแต่เพียงผู้สอนศาสนา เรียกว่า ศาสนาจารย์ (Minister) ผู้นำประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ไม่ได้ถือว่าตัวเองเป็นนักบวช

4. ศาสนพิธี

ศาสนพิธี (Religious Activities) ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาที่ศาสนากำหนดขึ้นเพื่อให้ศาสนิกชนได้ปฏิบัติ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ เป็นการน้อมนำผู้ที่เลื่อมใสแล้วและยังไม่เลื่อมใส เป็นเครื่องนำพาศาสนิกชนให้ปฏิบัติในหลักธรรม หลักจริยธรรมและจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาโดยทางอ้อม และเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในศาสนาที่ตนนับถือ เช่น พิธีสวดมนต์ พิธี

ล้างบาป พิธีสารภาพบาป การสมานตนเป็น ศาสนิกชน พิธีถือศีลอด พิธีรักษาศีลอุโบสถ พิธีศพ และ พิธีอุปสมบท เป็นต้น

5. ศาสนสถาน

ศาสนสถาน (The Holly Place) ได้แก่ สถานที่ใช้ในประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โบสถ์ สุเหร่า วัด รวมถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น สถานที่เกิด ตรัสรู้ ปรีณิพพานของ ศาสดา และสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น ไม้กางเขน รูปธรรมจักร พระพุทธรูป เจดีย์ เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ในบางศาสนาอาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไป แต่ก็ยังถือว่าเป็น ศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขาดองค์ประกอบข้อที่หนึ่ง คือ ศาสดาไม่ได้มีชีวิตอยู่จริงใน ประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลามขาดองค์ประกอบข้อ 5 คือ ศาสนบุคคล เพราะผู้นับถือศาสนา อิสลาม ไม่มีการถือเพศเป็นบรรพชิต คงมีแต่เพศฆราวาสเท่านั้น

วิวัฒนาการของศาสนา

ไม่ว่ายุคสมัยใด มนุษย์ต่างก็ต้องการให้ชีวิตมีความสุข ความปลอดภัยและมีชีวิตยืนยาว จะทำอะไรทุกอย่างก็เพื่อจุดหมายดังกล่าว อันเป็นที่มาของการนับถือศาสนา โดยมีวิวัฒนาการ ดังนี้

วิญญานนิยม

มนุษย์สมัยปฐมบรรพ์ ยังมีประสบการณ์ชีวิตน้อย ยังไม่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงคิดและเชื่อไปตามความรู้ของตน เมื่อเห็นสิ่งต่าง ๆ เช่น ก้อนหินที่มีลักษณะแปลก ๆ หรือมีสีสัน พิเศษแตกต่างจากปกติ ก็จะคิดว่ามีสิ่งลี้ลับอยู่ภายใน จึงทำให้สิ่งนั้น ๆ แปลกประหลาดไป สิ่งลี้ลับนี้ เรียกว่า มนะ หรืออำนาจที่ไม่มีตัวตน แต่มีชีวิตจิตใจ มีพลังวิเศษ ที่จะบันดาลให้คุณหรือโทษแก่ มนุษย์ได้ จึงเกิดการเคารพนับถือมนะขึ้นมา ระยะนี้เรียกว่า สมัยมนะ ต่อมาจึงเกิดหมอผี (Shaman) ซึ่งเป็นบุคคลที่จะอัญเชิญพลังวิเศษของมนะออกมาใช้ตามจุดประสงค์ต่าง ๆ ยุคที่หมอผีมีความสำคัญ นี้เรียกว่า สมัยมายา ต่อมามนุษย์ได้พยายาม ทำความเข้าใจในเรื่องมนะให้มากขึ้น ก็เกิดความเข้าใจ ว่า มนะก็คือวิญญานนั่นเอง ซึ่งวิญญานนี้สิ่งสถิตอยู่ในที่ทั่วไป ไม่จำเป็นต้องมีอยู่ในสิ่งแปลก ประหลาดเท่านั้น อาจสิงอยู่ในตัวสัตว์ ในต้นไม้ ภูเขา และทะเล ก็ได้ จึงเกิดการนับถือสัตว์ที่ตนคิดว่า น่าจะมีวิญญานสิงสถิตอยู่ เช่น นับถือจระเข้ เต่า แมว สิงโต เป็นต้น ทั้งยังนำสัตว์หรือสิ่งที่ตนเคารพ มาเป็นที่เคารพของเผ่าจนกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำเผ่าต่าง ๆ ชาวพื้นเมืองบางเผ่าของประเทศ นิวซีแลนด์ ได้แกะสลักรูปคนนั่งซ้อนกันหรือที่เรียกว่า รูปเคารพดิกิ การนำสัตว์หรือรูปแกะสลักมา เป็นสัญลักษณ์ประจำเผ่า เรียกว่า รูปเคารพประจำเผ่า (Totemism)

ธรรมชาติเทวนิยม

ต่อมามนุษย์พยายามทำความเข้าใจในเรื่องวิญญานให้ชัดเจนขึ้นไปอีก ก็ได้มีความเข้าใจ ว่า วิญญานมีความศักดิ์สิทธิ์วิเศษเกินกว่าวิสัยของมนุษย์ จึงเรียกวินญานว่า เทวดา หรือเทพเจ้า ซึ่งเทพ เจ้าเหล่านี้สิ่งสถิตอยู่ในธรรมชาติทั่วไป จึงเกิดการเรียกว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระวรุณ พระอัคนี และพระคงคา ฯลฯ เช่นในศาสนากรีกโบราณและศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนับถือผู้ที่ตน เคารพ เช่น บิดา มารดา บรรพบุรุษ พระมหากษัตริย์ และวีรบุรุษ ฯลฯ ว่าเมื่อตายไปแล้วก็จะ

กลายเป็นเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ในที่ทั่วไป เช่น บ้านเรือน เป็นต้น ที่เรียกกันว่า เจ้าที่เจ้าทาง หรือผีบ้านผีเรือน

เทวนิยม

ในสมัยต่อมา มนุษย์บางพวกเกิดความคิดว่า เทพเจ้าต่าง ๆ น่าจะมีฐานะสูงต่ำลดหลั่น อย่างมนุษย์ ทั้งนี้จะมีเทพเจ้าสูงสุดเหนือกว่าเทพเจ้าทั้งหลาย ดุจพระราชาเป็นใหญ่กว่า ปวงประชา พระองค์ทรงมีอำนาจสูงสุด เช่น ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ตลอดจนกำหนดชะตากรรม ของมนุษย์ ดูแลความเป็นไปของโลก พวกที่มีความเชื่อดังกล่าว ยังมีความคิดแตกต่างกันไปอีก บางคนมีความเห็นว่าเทพเจ้าสูงสุดมีหลายองค์ เช่น ศาสนาพราหมณ์ ก็เรียกว่า พหุเทวนิยม บางคนมีความเห็นว่า เทพเจ้าสูงสุดมี 2 องค์ คอยตัดทอนอำนาจกัน ฝ่ายหนึ่งสร้างแต่สิ่งที่ดี แต่อีกฝ่ายหนึ่งสร้างแต่สิ่งไม่ดี ดังที่มีสิ่งคู่กันอยู่ในโลก เช่น ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ก็เรียกว่า ทวิเทวนิยม และบางคนมีความเห็นว่า เทพเจ้าสูงสุดหรือพระเจ้ามีเพียงองค์เดียวเท่านั้น เช่น พระเจ้าในศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ก็เรียกว่า เอกเทวนิยม

อเทวนิยม

กาลต่อมามนุษย์บางคนมีความเห็นว่า พระเจ้าสูงสุดดังที่เชื่อกันนั้นไม่มี เป็นเพียงมนุษย์คิดกันขึ้นมาเองเห็นได้จากการที่คุณลักษณะต่าง ๆ ของเทพเจ้า เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และเพิ่มมากขึ้นทุกที ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์เป็นต้นเหตุ แล้วก็หลงเคารพนับถือในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมา ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกันขึ้นมา ดำรงอยู่ไม่ได้ด้วยตัวเอง สำหรับมนุษย์แล้ว กรรมหรือการกระทำของมนุษย์ต่างหากที่สำคัญที่สุด สามารถดลบันดาลชีวิตให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ ความเชื่ออย่างนี้เรียกว่า อเทวนิยม

มูลเหตุการเกิดของศาสนา

การกำเนิดขึ้นของศาสนาทั้งหลาย นับตั้งแต่ครั้งบุพกาลดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งศาสนาที่ตายจากการเคารพนับถือของมนุษย์แล้ว และศาสนาที่ยังมีผู้เคารพนับถืออยู่ ซึ่งบรรดาศาสนาเหล่านี้ทั้งหมด มีข้อสังเกตได้ว่าเกิดขึ้นมีมูลเหตุแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เหล่านั้นอาศัยอยู่ เนื่องจากความไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ การเกิดขึ้นของศาสนานั้นมีสาเหตุมาจากการที่ใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพื่อแก้ปัญหาหรือการดับความทุกข์ร้อนทางกายและจิตใจ การนับถือศาสนาจึงทำให้มนุษย์รู้สึกอบอุ่นมีหลักยึดถือไว้เป็นที่พึ่งของชีวิตและเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความสุสันติของสังคมโดยรวม การเกิดของศาสนาอาจจะมีสาเหตุต่าง ๆ นานา แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วมูลเหตุการเกิดศาสนา นักปราชญ์ทั้งหลายได้กล่าวไว้โดยสรุป 5 ประการ คือ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. 2551)

1. ความไม่รู้ (อวิชชา) ได้แก่ ความไม่เข้าใจด้วยเหตุผลในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัวของมนุษย์ เช่น พายุร้าย ฟ้าผ่า ฝนตก แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น ทำให้เกิดความเข้าใจหรือความเชื่อว่า น่าจะมีพลังอำนาจจากอะไรบางอย่างที่อยู่เหนือธรรมชาติดลบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์เหล่านี้

2. ความกลัว ความกลัวเป็นมูลเหตุที่ต่อเนื่องจากความไม่รู้ กล่าวคือ เมื่อเกิดความไม่รู้หรือไม่ เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น สิ่งก็ตามมาก็คือ ความกลัวในสิ่งที่ตนไม่รู้หรือไม่ เข้าใจจึงคิดหาทางเอาอกเอาใจ ในสิ่งนั้น ในรูปของการเคารพกราบไหว้ เช่นสรวงบูชา ตลอดจนบนบานศาลกล่าว เพื่อไม่ให้บันดาลภัยพิบัติแก่ตน แต่ให้บันดาลความสุขสวัสดิมาให้เป็นต้น

3. ความจงรักภักดี ความจงรักภักดี เป็นมูลเหตุที่มีผลจากการที่มนุษย์ได้รับจากนับถือเหล่าวิญญาณ หรือเทพเจ้าแล้วได้รับการอำนวยการประโยชน์สุขให้แล้ว เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ พืชพันธุ์ ธัญญาหาร ความสุขสงบของชีวิตและสังคม ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าได้รับการประทานมาจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือกราบไหว้ ซึ่งอยู่ในลักษณะของวิญญาณ เช่น ผีบรรพบุรุษหรือเทพเจ้าต่าง ๆ เพื่อเป็นการตอบแทนประโยชน์สุขที่มนุษย์ได้รับจากธรรมชาตินั้น มนุษย์จึงตอบแทนเหล่านั้นโดยแสดงทางพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบูชาพระอาทิตย์ การบูชาแม่คงคา แม่โพสพ เป็นต้น

4. การใช้ปัญญา (เหตุผล) ความต้องการเหตุผลเป็นมูลเหตุอันหนึ่งที่ก่อให้เกิดศาสนา ซึ่งมีผลมาจากการต้องการจะอธิบายคำสอน หรือความเชื่อที่ไม่สมด้วยเหตุผล หรือคำสอนทางศาสนา ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อศาสนิกชนที่นับถือ เช่น คำสอน หรือพิธีกรรมทางศาสนาทำให้ ศาสนิกชนบางกลุ่มได้รับความไม่เป็นธรรม จึงมีผู้คัดค้านเพื่ออธิบายหลักการที่ถูกต้อง และเรียกร้องความเป็นธรรม ในที่สุดเข้าสู่การก่อตั้งศาสนา หรือแยกตัวออกเป็นนิกายใหม่เพื่ออธิบายแนวความเชื่อ และพิธีกรรมใหม่ เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์นิกายโปสแตสแตนท์ เป็นต้น

5. ความต้องการสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต การที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสมองพัฒนาเจริญ มีความเจริญงอกงามทางปัญญา ตลอดจนใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต การคิดค้นแสวงหาของมนุษย์สิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต หรือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต คำตอบเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต จึงเป็นหน้าที่ของศาสนาต่าง ๆ จะให้คำตอบตามทัศนะของแต่ละศาสนา เช่น อาณาจักรพระเจ้า การบรรลุโมกษะ และการบรรลุนิพพาน เป็นต้น

ในปัจจุบันความเชื่อหรือความรู้ทางศาสนาที่ศาสนานำเสนอไว้ได้ถูกอธิบายในเชิงเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไปเกือบหมดแล้ว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความเชื่อทางศาสนาก็ไม่ได้หมดไปจากความเคารพนับถือของมนุษย์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่ามนุษย์ยังไม่ได้รับคำตอบเป็นที่น่าพอใจในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตที่ถูกอธิบายโดยความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่ เช่น คำตอบเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย สิ่งนี้เรียกว่าความต้องการเกี่ยวกับเรื่องของจิตวิญญาณในลักษณะต่าง ๆ ศาสตราจารย์แสง จันทรงาม (แสง จันทรงาม. 2534) ได้กล่าวว่า ความต้องการทางด้านจิตวิญญาณมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. ความต้องการปรัชญาชีวิต (Need for the principle of life) ได้แก่ การต้องการคำตอบเกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานเพื่อความมั่นใจในการดำเนินชีวิต เมื่อทราบแล้วจะได้ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว และสูงสุด ซึ่งความรู้เหล่านี้ก็จะได้จากปรัชญาหรือหลักคำสอนที่มีสอนอยู่ในศาสนาต่าง ๆ

2. ความต้องการความดี (Need for the good) ได้แก่ ความต้องการสิ่งดี ๆ สำหรับชีวิต เช่น มีสามี ภรรยา ลูก เพื่อน เราก็ปรารถนาอยากได้แต่คนดี ตลอดจนถึงบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของเรา ศาสนาเป็นสถาบันที่กำหนดกรอบแห่งความดีที่จะบอกได้ว่าการกระทำ หรือประพฤติ

อย่างไรจึงเรียกว่าการประพุดิที่ดี หลักจริยธรรมศีลธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือของการกำหนดค่าของคำว่าความดีของคนในสังคมอยู่ต่อไป

3. ความต้องการความสุขขั้นสูง (The need for higher happiness) ได้แก่ ความต้องการความสุขที่อยู่เหนือความสุขธรรมดา (โลกียสุข) แต่เป็นความสุขที่เรียกว่าโลกุตตรสุข หรือปรมัตถสุข อันได้แก่ความสุขที่เป็นนิรันดร์ ซึ่งเป็นหลักการที่สั่งสอนอยู่ในศาสนาต่างๆ เช่น พระนิพพาน ปรมาตมัน และการมีชีวิตนิรันดร์ในอาณาจักรของพระเจ้า เป็นต้น

ประเภทของศาสนา

เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อถือ จึงทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบขึ้น เพื่อความสะดวกในการศึกษา จำเป็นจะต้องมีการแบ่งศาสนาออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะและสภาพการณ์จริงในปัจจุบันของศาสนาเหล่านั้น (กองวิชาการมหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. 2550) ดังนี้

1. เอกเทวนิยม (Monotheism) เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น

2. พหุเทวนิยม (Polytheism) เชื่อในพระเจ้าหลายองค์ เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนากรีกโบราณ เป็นต้น

3. สัพพัตถเทวนิยม (Pantheism) เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าสถิตอยู่ในทุกคน ทุกแห่ง เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู (บางลัทธิ) ถือว่าพระพรหมสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง

4. อเทวนิยม (Atheism) ไม่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้าง ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาเซน ซึ่งศาสนาทั้ง 4 ประเภทนี้ อาจย่อลงให้เหลือเพียง 2 ประเภทได้แก่

4.1 เทวนิยม (Theism) เป็นศาสนาที่เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลก ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนายิว (ยูดาเย) ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ฯลฯ

4.2 อเทวนิยม (Atheism) เป็นศาสนาที่ปฏิเสธเรื่องพระเจ้าสร้างโลก ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาเซน

แบ่งตามสภาพการณ์จริงในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ศาสนาที่ตายแล้ว (Dead Religions) หมายถึง ศาสนาที่เคยมีผู้นับถือในอดีตกาล แต่ปัจจุบันไม่มีผู้นับถือแล้ว คงเหลือแต่ชื่อในประวัติศาสตร์เท่านั้น มี 12 ศาสนา ได้แก่

1.1 ในทวีปแอฟริกา 1 ศาสนา คือ ศาสนาของอียิปต์โบราณ

1.2 ในทวีปอเมริกา มี 2 ศาสนา คือ

(1) ศาสนาของพวกเปรูโบราณ

(2) ศาสนาของพวกเม็กซิกันโบราณ

1.3 ในทวีปเอเชีย มี 5 ศาสนา คือ

(1) ศาสนามิถรา (Mithraism) ได้แก่ ศาสนาที่นับถือพระอาทิตย์ ของพวกเปอร์เซีย

(2) ศาสนามนิกี (Manichaeism) มีผู้นับถือระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 3-5 ชื่อศาสนาตั้งขึ้นตามชื่อผู้ตั้งศาสนานี้ เรียกทั่วไปว่า มนิกี ศาสนานี้ถือว่าพระเจ้ากับซาตาน หรือพญามาร เป็นของคู่กัน ชั่ววันรันดร

(3) ศาสนาของพวกบาบิโลเนีย

(4) ศาสนาของพวกฟินิเซีย

(5) ศาสนาของพวกฮิตไตต์ (Hittites) คนพวกนี้เป็นชนชาติโบราณที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเอเชียไมเนอร์

1.4 ในทวีปยุโรป มี 4 ศาสนา คือ

(1) ศาสนาของพวกกรีกโบราณ

(2) ศาสนาของพวกโรมันโบราณ

(3) ศาสนาของพวกติวตันยุคแรก

(4) ศาสนาของพวกที่อยู่ ณ แหลมสแกนดิเนเวีย (สวีเดน นอร์เวย์ และเดนมาร์ก)

2. ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่ (Living Religion) หมายถึง ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่ในปัจจุบันมี 12 ศาสนา ดังนี้

2.1 ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก

2.1.1 ศาสนาเต๋า

2.1.2 ศาสนาขงจื้อ

2.1.3 ศาสนาชินโต

2.2 ศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้

2.2.1 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

2.2.2 ศาสนาเชน

2.2.3 ศาสนาพุทธ

2.2.4 ศาสนาซิกข์

2.3 ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก

2.3.1 ศาสนาโซโรอัสเตอร์

2.3.2 ศาสนายูดาห์ หรือยิว

2.3.3 ศาสนาคริสต์

2.3.4 ศาสนาอิสลาม

2.3.5 ศาสนาบาไฮ

แบ่งตามลำดับแห่งวิวัฒนาการของศาสนา แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. ศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion) คือศาสนาที่นับถือธรรมชาติ มีความรู้สึกในธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ฯลฯ มีวิญญาณสิงอยู่ จึงแสดงความเคารพนับถือโดยการเซ่นสรวงสังเวย เป็นต้น การที่มนุษย์เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติแล้วใช้ความรู้สึกสามัญของมนุษย์ตัดสิน กระทั่งทำให้เกิดความเชื่อว่ามันต้องมีผู้สร้าง ธรรมชาตินั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่เหนือ

ธรรมชาติคอยควบคุมอยู่ ซึ่งเป็นการแสดงออกของศาสนาดั้งเดิม และเป็นขั้นแรกที่มีมนุษย์แสดงออกเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

2. ศาสนาองค์กร (Organized Religion) ศาสนาประเภทนี้มีวิวัฒนาการมา โดยลำดับ มีการจัดรูปแบบ มีการควบคุมเป็นระบบ จนถึงกับก่อตั้งในรูปสถาบันขึ้น อาจเรียกว่า ศาสนาทางสังคม (Associative Religion) ซึ่งมีการจัดระบบความเชื่อตอบสนองสังคม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สถานะของแต่ละสังคมเป็นหลัก และก่อรูปเป็นสถาบันทางศาสนาขึ้น เป็นเหตุให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบและรูปแบบของตัวเอง มีความมั่นคงถาวรในสังคมสืบมา เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ ศาสนาพุทธ เป็นต้น

แบ่งตามประเภทของผู้นับถือศาสนา แบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ

1. ศาสนาเผ่า (Tribal Religion) คือ ศาสนาของคนในเผ่าใดเผ่าหนึ่ง เป็นความเชื่อของกลุ่มชนในเผ่า เช่น ศาสนาของคนโบราณเผ่าต่าง ๆ ซึ่งได้พัฒนาการขึ้นเป็นศาสนาชาติ เช่น ศาสนาเซน และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นับถือกันเฉพาะในประเทศอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ นับถือเฉพาะในหมู่ชนเผ่าเปอร์เซีย ศาสนายูดาห์หรือศาสนายิวนับถือกันเฉพาะในประเทศอิสราเอลหรือหมู่ชาวยิว ศาสนาซินโตนับถือเฉพาะในหมู่ชาวญี่ปุ่น และศาสนาขงจื้อก็นับถือเฉพาะในหมู่ชาวจีน

2. ศาสนาโลก (World Religion) คือ ศาสนาที่มีผู้นับถือกระจายอยู่ทั่วโลก ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และที่ใดที่หนึ่ง เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าศาสนาสากล

3. ศาสนานิยาย (Segmental Religion) คือ ศาสนาที่เกิดจากศาสนาใหญ่ หรือนิกายย่อยของศาสนาสากล ซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุความกดดันทางสังคม เช่น การเหยียดสีผิวสิทธิทางกฎหมาย ความไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ กลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบทางสังคมจึงหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้และอ้างไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน จึงฟื้นฟูลัทธิศาสนาและระบบทางสังคมให้เป็นของตัวเองขึ้นมาใหม่ โดยรวบรวมผู้คนให้เห็นด้วยทำการเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรมของตนในต่างแดน เช่น กลุ่มชาวพุทธในอินโดนีเซีย กลุ่มมุสลิมดำในอเมริกา กลุ่มโซโรอัสเตอร์ในอินเดีย กลุ่มฮินดูในแอฟริกาใต้ เป็นต้น โดยอาศัยศาสนาเป็นพลังขึ้น

ความสำคัญของศาสนา

ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ว่าศาสนาใด ๆ ก็ตาม ล้วนแต่มีลักษณะร่วมสำคัญ คือ สอนคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรมประจำใจ อยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและปลอดภัย ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ไม่ว่ามนุษย์จะเจริญหรือล้าหลังก็ตาม ก็ย่อมมีศาสนาประจำบ้านเมือง ประจำหมู่คณะ หรืออย่างน้อยก็ประจำตระกูลหรือครอบครัว ความสำคัญของศาสนานอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีอีกงานับการ ได้แก่

1. ศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ

2. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งศีลธรรมจรรยาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชอบ อันเป็นเครื่องประกอบให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี มีเอกลักษณ์ อารยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นของตนเอง
3. ศาสนาเป็นเครื่องบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่มนุษย์ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ
4. ศาสนาเปรียบเสมือนดวงประทีปโคมไฟที่ให้ความสว่างไสวแก่เส้นทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผู้อยู่อาศัยอยู่ในโลก
5. ศาสนาช่วยทำให้ชีวิตครอบครัวอบอุ่น เป็นแหล่งผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าให้แก่สังคม
6. ศาสนาเป็นพลังใจให้มนุษย์สามารถเผชิญชีวิตด้วยความกล้าหาญ ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ทำให้มีความสุขและผาสุกในชีวิต
7. ศาสนาช่วยยกระดับจิตใจ ทำให้เป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ อีกทั้งยังช่วยสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้กับคนในสังคมอีกด้วย
8. ศาสนาช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยขจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้น เป็นรากฐานแห่งความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุขความมั่นคงให้แก่ชุมชน
9. ศาสนาช่วยให้มนุษย์ได้ประสบการณ์ความสุขสงบและสันติสุขขั้นสูง จนกระทั่งบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ หมดทุกข์โดยสิ้นเชิงได้
10. ศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าแห่งมนุษยชาติ เป็นความหวังและวิถีทางสุดท้ายแห่งความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ

คุณค่าของศาสนา

ศาสนามีคุณค่านานัปการ คุณค่าของศาสนาที่มีต่อมนุษย์เป็นคุณค่าทางจิตใจ อันถือว่าสูงกว่าคุณค่าทางวัตถุ คุณค่าของศาสนาที่พอประมวลได้ เช่น

1. เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ คือเป็นที่พึ่งทางใจ ทำให้ไม่รู้สึกอ้างว้างว่าเหวจนเกินไป
2. เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีของหมู่คณะ รวมถึงความสามัคคีในหมู่มวลมนุษยชาติ
3. เป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษาทั้งในด้านพุทธิศึกษา จริยศึกษา และศีลธรรมจรรยา
4. เป็นบ่อเกิดแห่งจริยธรรม ศีลธรรม และคุณธรรม
5. เป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทั้งหลาย
6. เป็นเครื่องดับความเร่าร้อนทางใจ ทำให้ใจสงบเย็น
7. เป็นดวงประทีปส่องโลกที่มีมืดมิด
8. เป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ เพราะสัตว์ไม่มีศาสนา

ประโยชน์ของศาสนา

เมื่อนมนุษย์ได้นำหลักศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างอนันต์ต่อตนเองอย่างแน่นอน ประโยชน์ของศาสนาโดยภาพรวมมีดังนี้

1. ศาสนาช่วยทำให้คนมีจิตใจสูงและประเสริฐกว่าสัตว์
2. ศาสนาช่วยทำให้คนมีวินัยในตัวเองสูง
3. ศาสนาช่วยทำให้คนในสังคมอยู่กันได้อย่างสงบสุข
4. ศาสนาช่วยส่งเสริมและสร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่าทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมแก่สังคม
5. ศาสนาช่วยทำให้คนมีความอดทน ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ไม่ตีใจจนเกินเหตุเมื่อประสบกับอาภรณ์ดี และไม่เสียใจจนเสียคนเมื่อเผชิญกับเหตุร้าย
6. ศาสนาช่วยประสานรอยร้าวในสังคมมนุษย์ ทำให้สังคมมีเอกภาพในการทำ การพูด และการคิด
7. ศาสนาทำให้มนุษย์ปกครองตนเองได้ในทุกสถานและทุกเวลา
8. ศาสนาสอนให้มนุษย์มีจิตใจสะอาด ไม่กล้าทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง
9. ศาสนาทำให้มนุษย์ผู้ประพฤติตาม พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน และช่วยให้ประสบความสำเร็จทางจิตใจอย่างเป็นลำดับขั้นตอนจนบรรลุเป้าประสงค์สูงสุดของชีวิต
10. ศาสนาช่วยให้มนุษย์มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ได้อย่างมีความสุข
11. ศาสนาช่วยให้มีหลักในการดำเนินชีวิต ให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง และช่วยให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม

สรุปได้ว่า ศาสนามีคุณค่ามีประโยชน์ต่อมนุษย์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต เพราะศาสนาช่วยให้มีหลักที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงามของสังคม เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐกว่าสัตว์

คำถามทบทวน

ตอนที่ 1 ให้นักศึกษาทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงหน้าข้อที่ถูกต้องที่สุด

1. ความหมายของคำว่า ศาสนา ตามทัศนะชาวตะวันตกและชาวตะวันออกต่างกันตามข้อใด

ก. การมีพิธีกรรม	ข. การยึดมั่นในตัวศาสนา
ค. การเชมงวดเรื่องคำสอน	ง. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า

2. คำสอนในศาสนาจัดเป็นองค์ประกอบของศาสนาในข้อใด

ก. ศาสดา	ข. ศาสนธรรม
ค. ศาสนทายาท	ง. ศาสนบุคคล

3. ข้อใดคือมูลเหตุการเกิดขึ้นของศาสนาประเภทเทวนิยม?

ก. ความไม่รู้	ข. ความรักดี
ค. ความกลัว	ง. ปัญญาหรือความรู้

4. ความต้องการที่พึงพอใจเป็นมูลเหตุการเกิดขึ้นของศาสนาในข้อใด

ก. ความรักดี	ข. ความไม่รู้
ค. ความกลัว	ง. ปัญญาหรือความรู้

5. การเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ภายหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นมูลเหตุการเกิดของศาสนาในข้อใด

ก. ความไม่รู้	ข. ความรักดี
ค. ความกลัว	ง. ปัญญาหรือความรู้

6. ข้อใดเป็นวิวัฒนาการของศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด

ก. วิญญาณนิยม	ข. พหุเทวนิยม
ค. เอกเทวนิยม	ง. ธรรมชาตินิยม

7. ศาสนาในข้อใดที่มีสถานที่กำเนิดศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ

ก. ฮินดู	ข. เซน
ค. ซิกข์	ง. คริสต์

8. การนับถือพระเจ้าองค์เดียวว่าเป็นสิ่งสูงสุด เรียกว่าอะไร

ก. เอกเทวนิยม	ข. อเทวนิยม
ค. พหุเทวนิยม	ง. ข ก และ ค ถูกต้อง

9. ข้อใดคือความสำคัญของศาสนา

ก. ประทีปส่องทาง	ข. กำหนดรูปแบบวัฒนธรรมของแต่ละสังคม
ค. สอนใหม่มนุษย์ปฏิบัติในความดี	ง. ข และ ค ถูกต้อง

10. แนวคิดที่ว่า วิญญาณมีความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เรียกว่า เทพเจ้า ที่สถิตอยู่ในธรรมชาติทั่วไป” แนวคิดดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นเป็นแนวคิดของกลุ่มใด

ก. กลุ่มวิญญาณนิยม	ข. พหุเทวนิยม
ค. เอกเทวนิยม	ง. ข ก และ ข ถูกต้อง

ตอนที่ 2 จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. ศาสนาคืออะไร? มีความสำคัญอย่างไร? จงอธิบาย
2. องค์ประกอบของศาสนามีอะไรบ้าง? องค์ประกอบใดที่ศาสนาจะขาดไม่ได้ ตามทัศนะของนักศึกษา?
3. ศาสนามีวิวัฒนาการอย่างไร? จงอธิบายมาพอเข้าใจ
4. ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่ในปัจจุบันมีจำนวนกี่ศาสนา และสามารถแบ่งตามแหล่งกำเนิดของศาสนาได้อย่างไรบ้าง?
5. การแบ่งตามประเภทของผู้นับถือศาสนา แบ่งออกได้ 3 ประเภท

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). **ศาสนศึกษา**. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.
- ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. (2524). **ลัทธินิกาย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรววิทยา.
- เดือน คำดี. (2541). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2538). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ). (มปป.). **ธรรมะสำหรับครู**. กรุงเทพฯ : มปท.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2536). **ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). **ชีวิตคืออะไร**. กรุงเทพฯ : ไพลินสีน้ำเงิน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์ พับลิเคชั่นส์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.
- สุวรรณ สัจจาวิวรรธน์ และคณะ. (2522). **อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เสถียร โกเศศ (พระยาอนุมานราชชน). (2515). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.
- เสถียร พันธรังสี. (2524). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ : แพรววิทยา.
- แสง จันทร์งาม. (2534). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

หัวข้อเนื้อหาประจำบทที่ 1 มีดังต่อไปนี้

1. ศาสนาเต๋า
2. ศาสนาขงจื้อ
3. ศาสนาชินโต

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาเนื้อหาบทที่ 2 แล้ว นักเรียนจะมีความรู้ความสามารถ ดังนี้

1. อธิบายประวัติความเป็นมาของศาสนาและศาสดาของแต่ละศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออกได้
2. บ่งบอกถึงคัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญของแต่ละศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออกได้
3. บ่งบอกถึงพิธีกรรมที่สำคัญและนิยามที่สำคัญของแต่ละศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออกได้
4. อธิบายถึงสัญลักษณ์ของศาสนาและฐานะของศาสนาต่าง ๆ ที่เกิดในเอเชียตะวันออกในยุคปัจจุบันได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบทที่ 2 ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน
2. ศึกษาเนื้อหาบทที่ 2 เรื่อง ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก ผ่านระบบ E-Learning (Moodle) หรือศึกษาเอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนานำชีวิต
3. จากนั้นทำแบบฝึกทักษะ กิจกรรมที่ 2 เรื่อง ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก
4. ผู้สอนสื่อสารกับผู้เรียนออนไลน์ผ่านโปรแกรมการสอนออนไลน์ตามที่ผู้สอนกำหนด เช่น Microsoft Team / Google Meet / Zoom ให้ผู้สอนพูดคุย ชักถาม ตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับเนื้อหาที่ศึกษา และการทำแบบฝึกหัดของผู้เรียน
5. ทำแบบทดสอบหลังเรียน
6. ตอบคำถามท้ายบท

สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนประจำบทที่ 2 มีดังนี้

1. เอกสารประกอบการสอนวิชานานาชีวิต
2. คู่มือแบบฝึกทักษะ
3. วีดิทัศน์และสื่อประกอบการสอน
4. www.elearning.nrru.ac.th

การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและการประเมินประจำบทที่ 2 มีดังนี้

1. สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเกี่ยวกับการตรงต่อเวลาในการเข้าชั้นเรียนออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์

2. การตรวจผลการปฏิบัติงานที่มอบหมาย ดังนี้

- 2.1 แบบทดสอบก่อนเรียน
- 2.2 คู่มือแบบฝึกทักษะ
- 2.3 แบบทดสอบหลังเรียน
- 2.4 คำถามท้ายบท

บทที่ 2

ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก

เอเชียตะวันออก หรือ เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 11,640,000 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 15 และ 20 ของพื้นที่ทั้งหมดของทวีปเอเชีย ซึ่งประกอบไปด้วย เอเชียตะวันออกเป็นอนุภูมิภาคของทวีปเอเชีย มีพื้นที่ประมาณ 11,774,358 ตารางกิโลเมตร มีประเทศซึ่งมีพื้นที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออก มีดังต่อไปนี้ ประเทศจีน ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเกาหลีเหนือ ประเทศเกาหลีใต้ สาธารณรัฐจีน ไต้หวัน ประเทศมองโกเลีย และนอกจากนั้นแล้วยังมีดินแดนซึ่งมีพื้นที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออก มีดังต่อไปนี้ เขตปกครองพิเศษฮ่องกง เขตบริหารพิเศษมาเก๊า นอกจากนี้ (วิกิพีเดีย. ออนไลน์. 2565) เอเชียตะวันออกยังเป็นภูมิภาคที่ได้ชื่อว่าเจริญที่สุดในทวีปเอเชีย เพราะเป็นภูมิภาคเดียวที่การทำอุตสาหกรรมก้าวหน้าไปมาก โดยเฉพาะญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน และไต้หวัน ส่วนประเทศมองโกเลียและเกาหลีเหนือ อุตสาหกรรมยังไม่ค่อยพัฒนานัก เมืองอุตสาหกรรมสำคัญของเอเชียตะวันออก ได้แก่ โตเกียว ฮิโรชิมา นะงะซะกิ โซล ปูซาน ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ ไทเป อินช็อน เทียนสิน ฮ่องกง เป็นต้น

เอเชียตะวันออกตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 18 องศาเหนือ ถึงละติจูดที่ 54 องศาเหนือ และระหว่างลองจิจูดที่ 74 องศาตะวันออก ถึงลองจิจูดที่ 145 องศาตะวันออก โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (เอเชียเทค. ออนไลน์. 2565)

ทิศเหนือ	ติดกับสหพันธรัฐรัสเซีย
ทิศตะวันออก	จดมหาสมุทรแปซิฟิก
ทิศใต้	ติดต่อกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับภูมิภาคเอเชียตะวันตกเฉียงใต้และเอเชียกลาง

ลักษณะภูมิประเทศของเอเชียตะวันออกแบ่งได้ 4 เขต ดังนี้ เขตที่ราบสูงทิเบต เขตที่ราบสูงภาคตะวันตกเฉียงเหนือ เขตภาคตะวันออก และเขตที่เป็นหมู่เกาะ

ส่วนภูมิอากาศของเอเชียตะวันออกแบ่งได้ 7 เขต ประกอบด้วย เขตภูมิอากาศแบบป่าฝนเขตร้อน (Af) เขตภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทราย (BS) เขตภูมิอากาศแบบทะเลทราย (BW) เขตภูมิอากาศแบบอบอุ่นชื้น (Ca) เขตภูมิอากาศแบบชื้นภาคพื้นทวีป (Da) เขตภูมิอากาศแบบกึ่งขั้วโลกหรือไทกา (Dc) และเขตภูมิอากาศแบบที่สูง (H)

ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านป่าไม้ มีมากบริเวณคาบสมุทรเกาหลี เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน ด้านแหล่งน้ำ แหล่งน้ำในเอเชียตะวันออกโดยเฉพาะในเขตเทือกเขา สามารถนำมาผลิตไฟฟ้าได้ พื้นที่ลุ่มน้ำหวางเหอในจีนตอนกลางเป็นแหล่งทับถมของดินเลิสส์ ซึ่งอาจจมลงสู่แม่น้ำและถูกพัดพามาทำให้น้ำในแม่น้ำมีสีเหลือง และด้านแร่ ที่สำคัญ ได้แก่ แก๊สธรรมชาติ น้ำมัน และเหล็ก

ลักษณะประชากร สังคม และวัฒนธรรม ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีประชากรประมาณ 1,549.8 ล้านคน ซึ่งมากที่สุดในทวีปเอเชียและโลก ซึ่งจีนเป็นประเทศที่มีประชากรมากที่สุด และมองโกเลียเป็นประเทศที่มีประชากรน้อยที่สุด บริเวณที่ประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่น คือ ทางตะวันออกเฉียงใต้ของภูมิภาคและหมู่เกาะที่มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนภาษาที่ใช้พูดกันอยู่หลายภาษา แบ่งได้เป็น 2 ตระกูลภาษาใหญ่ คือ ตระกูลภาษาจีน-ทิเบต มีผู้ใช้มากกว่า 1,000 ล้านคน มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกได้แก่กลุ่มภาษาซินติก กลุ่มภาษาทิเบต-พม่า และกลุ่มที่สองได้แก่ ตระกูลภาษาอัลเทอิก เช่น ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลี ด้านวัฒนธรรม ทุกประเทศในภูมิภาคนี้จะได้รับอิทธิพลมาจากจีนทั้งทางด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ แล้วนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน ด้านศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานควบคู่ไปกับลัทธิต่าง ๆ ในประเทศของตน คือ ศาสนาเต๋าและศาสนาขงจื้อในประเทศจีน และศาสนาชินโตในประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังมีศาสนาอื่น ๆ ที่มีผู้นับถือไม่มากนัก ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น ซึ่งในหัวต่อไปในบทนี้จะได้กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของศาสนาและศาสนาในศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับคัมภีร์ หลักคำสอนที่สำคัญ พิธีกรรม นิกายของแต่ละศาสนา พร้อมด้วยสัญลักษณ์ของศาสนาและฐานะของศาสนาต่าง ๆ ที่เกิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคปัจจุบันตามลำดับ

ศาสนาเต๋า

ศาสนาเต๋า ถือกำเนิดในประเทศจีน เมื่อประมาณ 61 ปี ก่อนพุทธศักราช เริ่มแรกนั้นยังไม่เป็นศาสนา เป็นเพียงปรัชญาเท่านั้น ไม่มีพิธีกรรม ไม่มีข้อปฏิบัติอะไรเป็นพิเศษมากไปกว่าข้อคิดและคำสอน ต่อมาภายหลังจึงได้พัฒนาขึ้นเป็นศาสนาที่มีองค์ประกอบตามลักษณะของศาสนา ศาสนาเต๋าเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม

ประวัติความเป็นมาของศาสนาเต๋า

ศาสนาเต๋า เป็นศาสนาที่แปลก คือดั้งเดิมไม่ได้เป็นศาสนา และผู้ที่ถือกันว่าเป็นศาสดาก็ไม่มีส่วนรู้เห็นเลย กล่าวคือเล่าจื้อได้รับยกย่องให้เป็นศาสดา แต่สมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ เล่าจื้อ ไม่เคยประกาศตัวเป็นศาสดา และไม่เคยประกาศตั้งศาสนาเต๋า ส่วนที่กลายมาเป็นศาสนาเต๋าก็เพราะความดีและความวิเศษแห่งความรู้ในปรัชญาเต๋าของเล่าจื้อเป็นเหตุ ทำให้คนยกย่องท่านเป็นศาสดาภายหลังจากที่ท่านสิ้นชีพแล้วหลายร้อยปี เรื่องมีอยู่ว่าเมื่อเล่าจื้อสิ้นชีพแล้ว ได้มีสานุศิษย์ผู้เลื่อมใสในคำสอนเป็นจำนวนมาก โดยมีจิ้งจิวหรือจวงจิวเป็นหัวหน้าใหญ่ได้ช่วยกันประกาศคำสอนของเล่าจื้ออย่างแพร่หลาย จนเป็นเหตุให้ทางบ้านเมืองเห็นความสำคัญของเล่าจื้อมากขึ้นจนกระทั่งได้ยกย่องให้สูงขึ้นตามลำดับ อย่างเช่น

พ.ศ. 699 จักรพรรดิฮวัน (Hwan) ทรงให้จัดทำพิธีเซ่นไหว้เล่าจื้อเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 1193-1227 เล่าจื้อได้รับสถาปนาเทียบเท่าพระเจ้าจักรพรรดิ ทั้งให้ถือข้อเขียนทั้งหลายของเล่าจื้อเป็นข้อสอบไล่ของทางราชการอีกด้วย

ส่วนที่เต๋ากลายมาเป็นศาสนาเนื่องจากในสมัยราชวงศ์ฮั่น (ราว พ.ศ. 337-763) มีนักพรตรูปหนึ่งชื่อ เตียเต๋าล่ง ได้ประกาศตนว่าสำเร็จทิพยภาวะสามารถติดต่อกับเทพเจ้าได้ จึงสถาปนาศาสนาเต๋าชั้น ณ สำนักภูเขาเหาะเม่งซัว ในมณฑลเสฉวน โดยยกเล่าจื้อเป็นศาสดา และใช้คัมภีร์เต๋าเตกเกง (เต๋าเตกเกง) ซึ่งเป็นผลงานของเล่าจื้อ เป็นคัมภีร์ของศาสนาเต๋า ส่วนเตียเต๋าล่งก็ได้แต่งคัมภีร์สอนศาสนาเต๋าอีกหลายเล่ม แต่ละเล่มจะหนักไปในทางฤทธิ์เดช เวทมนตร์ต่างๆ ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ เพื่อความสัมฤทธิ์ผลของเวทมนตร์ เช่นมีการปรุงยาอายุวัฒนะ กินแล้วเป็นอมตะ หรือเวทมนตร์สำหรับเหาะเหินเดินอากาศได้คล้ายเทวดา เป็นต้น (กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. 2550 :197)

เพราะฉะนั้น ศาสนาเต๋าจึงมีลักษณะ 2 อย่าง คือ ถ้าเป็นแบบปรัชญาเต๋าของเล่าจื้อ ก็เป็นธรรมชาตินิยม เรียกว่า เต๋าเจีย แต่ถ้าเป็นอย่างคำสอนของเตียเต๋าล่ง และสังฆราชัด ๆ มากก็เป็นแบบไสยศาสตร์หรือรหัสนิยม (Mysticism) อย่างเช่น จางเต๋าหลิง หรือจางหลิง ผู้ได้รับสถาปนาเป็นสังฆราชองค์แรกของศาสนาเต๋า ในราวปี พ.ศ. 577 ก็มีดาบศักดิ์สิทธิ์ เชื่อกันว่าดาบของท่านสามารถฆ่าพวกปีศาจแม้อยู่ไกลถึง 1,000 ไมล์ได้ เป็นต้น ศาสนาเต๋าที่มีลักษณะอย่างนี้เรียกกันว่า เต๋าเจียว แต่ในเอกสารเล่มนี้จะขอกล่าวเฉพาะศาสนาเต๋า ในแบบของเล่าจื้อเป็นสำคัญ ศาสนาเต๋าหลังจากเป็นศาสนาแล้ว ก็เจริญบ้างเสื่อมบ้าง ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับทางบ้านเมือง เป็นเหตุ คือ สมัยใดที่พระเจ้าจักรพรรดิเลื่อมใส ศาสนาเต๋าก็รุ่งเรือง แต่ถ้าตรงกันข้ามก็ตกต่ำ และที่กระทบกระเทือนมากที่สุด ในสมัยที่คอมมิวนิสต์เข้ายึดครองประเทศจีน ความเป็นไปของศาสนาเต๋า สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงเป็นคอมมิวนิสต์ (Hume Robert E. 1957 : 147-148) มีดังนี้

พ.ศ. 331 จักรพรรดิชิฮวงตี้ (Shi Huang Ti) ทรงสั่งให้เผาคัมภีร์ศาสนาขงจื้อ แล้วยกศาสนาเต๋าชั้นแทน และทรงส่งเรือไปยังเกาะพิเศษเพื่อค้นหาพฤษชาติที่กินแล้วเป็นอมตะ

พ.ศ. 699 จักรพรรดิฮวัน (Hwan) ได้ทรงจัดทำพิธีเซ่นไหว้เล่าจื้อเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 1117-1124 จักรพรรดิหวู (Wu) ได้ทรงจัดลำดับศาสนาเสียใหม่โดยให้ศาสนา ขงจื้ออยู่ลำดับที่ 1 ศาสนาเต๋าลำดับที่ 2 และศาสนาพุทธลำดับที่ 3 ต่อมาทรงรังเกียจศาสนาเต๋า และศาสนาพุทธ จึงทรงยกเลิกเสีย ครั้นถึงสมัยพระเจ้าตัง (Tsing) จักรพรรดิองค์ถัดมากลับให้สถาปนาศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธขึ้นอีก

พ.ศ. 1193-1227 เล่าจื้อได้รับสถาปนาเทียบเท่าพระเจ้าจักรพรรดิ ทั้งให้ใช้ ผลงานการเขียนของเล่าจื้อ เป็นข้อสอบไล่ของทางราชการอีกด้วย

พ.ศ. 1256-1285 จักรพรรดิโกเหยิน (Kai Yuen) ทรงประทานคัมภีร์เต๋าเตกเกง ไปทั่วราชอาณาจักรทั้งเสวยพระโอสถที่ทางศาสนาเต๋าปรุงถวาย แสดงว่าพระองค์ทรงเพิ่มความ เชื่อถือในไสยศาสตร์ของศาสนาเต๋ามากขึ้นอีก

พ.ศ. 1368-1370 จักรพรรดิเปาหลี่ (Pao-Li) ทรงขับไล่หมอเต๋าทั้งหมดให้ออกไปอยู่จังหวัดไต้สุด 2 จังหวัด ในข้อหาว่าเจ้าเล่ห์เพทุบาย

พ.ศ. 1348-1390 จักรพรรดิหวู ซุง (Wu Tsung) ทรงสั่งให้ปิดวัดและสำนักชีทั้งหมดไม่ว่าเป็นของศาสนาเต๋าหรือศาสนาพุทธ แต่ต่อมากลับสั่งให้ศาสนาเต๋าเป็นศาสนาที่พอพระทัยของพระองค์ ทั้งเสวยพระโอสถที่ทางศาสนาเต๋าปรุงถวาย เพื่อทรงเป็นอมตะและ เหาะได้คล้ายเทวดา

พ.ศ. 2204-2264 จักรพรรดิกังสี (Kang Hsi) ทรงสั่งลงโทษหมอเถื่อนพวกศาสนาเต๋า รวมถึงคนที่มารับรักษาด้วย ทั้งทรงห้ามชุมนุมและเดินขบวนของผู้นับถือศาสนาเต๋า ทรงพยายามบีบคั้นศาสนาเต๋าทุกนิกาย

พ.ศ. 2443 เกิดพวกขบถมวยขึ้นในนิกายหนึ่งของศาสนาเต๋า พวกนี้เชื่อว่าร่างกายอยู่ยงคงกระพันต่อลูกปืนของต่างชาติ ทั้งนี้ก็เพราะเชื่อตามคำสอนของศาสนาเต๋าที่ว่าเมื่อมาเป็นทหารก็ไม่ต้องเกรงกลัวต่อศาสตราวุธใด ๆ ทั้งสิ้น

ศาสนาเต๋าเคยเจริญรุ่งเรืองในประเทศจีน มีคัมภีร์ทางศาสนา มีนักบวชที่เรียกว่าเต๋าสือ หรือเต๋ายัน มีศาสนสถานและพิธีกรรมเป็นของตนเอง และต่อมาราว พ.ศ. 966 จักรพรรดิฉินทรงแต่งตั้งสังฆราชและผู้สืบตำแหน่งแทน มีฐานะเป็นเทียนจื่อ หรืออาจารย์สวรรค์ ครั้นราว พ.ศ. 1559 จางเทียนจื่อได้รับพระราชทานอาณาเขตกว้างขวางในเมืองเกียงสี ถ้ากว้างขวาง บงกชามังกร-เสือ ซึ่งเชื่อกันว่า จางเต๋าทรงได้พบยาอายุวัฒนะและสิ้นชีพเมื่ออายุ 123 ปี อยู่ในบริเวณนี้ จึงถือกันว่าสถานที่นี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาเต๋า

ประวัติศาสตร์

ผู้ที่ได้รับยกย่องให้เป็นศาสดาแห่งศาสนาเต๋า คือ เล่าจื่อ (Lao-Tze) เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดคัมภีร์เต๋าทรงเอก และมีผลงาน คือ การออกเผยแผ่คำสอนแก้ไขปัญหาสังคม ตลอดจนมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีผู้นับถือ และเอาเป็นตัวอย่างในการดำรงชีวิต

เล่าจื่อเกิดก่อน ค.ศ. 604 หรือประมาณก่อนพุทธศักราช 61 ปี (มีอายุอ่อนกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประมาณ 19 ปี) มีชีวิตระหว่าง 604-520 ก่อนคริสตศักราช เล่าจื่อเกิดในตระกูลลี (แซ่ลี) บิดามารดาเป็นชาวนาผู้ยากจนในสมัยราชวงศ์จิว (ประมาณ 1122-255 ก่อน ค.ศ.) ณ หมู่บ้านเล็ก ๆ ชื่อ จูเหียน ในเมืองโฮนาน ภาคกลางของผืนแผ่นดินใหญ่จีน กล่าวกันว่า เกิด ณ บริเวณใต้ต้นหม่อน พอคลอดออกจากท้องแม่ ทารกมีผมขาวโพลนออกมา จึงได้นามว่า เล่าจื่อ หรือเล่าสือ แปลว่า เด็กแก่ หรือเฒ่าทารก แต่โดยความหมายแล้วคำว่าแก่ หมายถึง แก่ความรู้ ไม่ใช่แก่เพราะอายุชรา หรือไม่ใช่แก่เพราะกินข้าว ไม่ใช่เฒ่าเพราะอายุชรา นั่นก็คือเมื่อว่าโดยสภาพร่างกายแล้ว เล่าจื่อเป็นเด็ก แต่เมื่อว่าโดยระดับสติปัญญาแล้วเล่าจื่อมีระดับสติปัญญาเยี่ยงผู้ใหญ่ ความเป็นปราชญ์มีมาตั้งแต่เป็นเด็กทารก แสดงถึงความมีอนาคตที่ยิ่งใหญ่ และก้าวไกล

บางตำรากล่าวไว้ว่า นอกจากจะคลอดเป็นทารกผมขาวโพลนออกจากท้องแม่แล้ว ยังแสดงปาฏิหาริย์ คือ มือซ้ายชี้ไปบนท้องฟ้า มือขวาชี้ลงแผ่นดิน พร้อมทั้งเปล่งวาจาว่า “ในฟ้าเบื้องบน และในดินเบื้องล่าง เต๋าท่านนั้นควรเป็นที่สักการะ”

บางตำรากล่าวไว้ว่า เล่าจื่ออยู่ในครรภ์มารดาถึง 62 ปี พอคลอดจากครรภ์มารดาก็แก่ผมหงอกขาว ความจริงแล้วไม่น่าจะเป็นเช่นนั้นได้ น่าจะหมายความว่าในเชิงเปรียบเทียบว่า การที่เล่าจื่อได้ค้นพบเต๋าเป็นการเกิดใหม่ (ครั้งที่ 2) ก็ได้ เล่าจื่อได้ใช้เวลาในการพยายาม ค้นคว้าหาวิชาความรู้ ไม่เกี่ยวข้องกับสังคมเลย เมื่อได้หลักลัทธิและเชื่อว่าดีแล้ว ก็ออกเผยแผ่ ตอนนั้นอายุของท่านได้ 62 ปี ก็เท่ากับว่าท่านได้เกิดใหม่ เหมือนกับท่านอยู่ในครรภ์มารดา 62 ปี จึงได้ค้นพบลัทธิใหม่ คือ เต๋า

เล่าจื่อเป็นคนฉลาดมาตั้งแต่เด็ก ชอบคิดลึกซึ้ง ช่างไตร่ตรองเป็นนิสัยตั้งแต่เยาว์วัย ได้รับการศึกษาจากธรรมชาติมากกว่าจากคน ได้รับการศึกษานอกระบบ มีหมู่คนและชีวิตเป็นสถาบันการศึกษาเฉพาะตัว

เมื่อเล่าจื้อ(3)โตขึ้นทางบ้านเมืองเห็นว่าเป็นคนฉลาดมีสติปัญญาดี จึงรับเข้าเป็นข้าราชการในตำแหน่งบรรณารักษ์ ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหอสมุดหลวงที่นครลกเอี้ยง อันเป็นราชธานีของกษัตริย์ราชวงศ์จิ่ว รับผิดชอบทำจดหมายเหตุ เป็นอาลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดิน เล่าจื้อได้เป็นข้าราชการทำหน้าที่ให้กับกษัตริย์ราชวงศ์จิ่วเป็นเวลานาน ได้มีโอกาสศึกษาเหตุการณ์ ศึกษางาน ยิ่งเห็นความจริงอะไรหลายอย่างมากมาย เพราะท่านเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นผู้ปฏิบัติตามลัทธิเต๋า เป็นผู้มีความคุณธรรมสูง เมื่อมาถึงสมัยหนึ่งซึ่งประเทศชาติประสบปัญหายุ่งเหยิงเพราะการฉ้อราษฎร์บังหลวง การเอารัดเอาเปรียบในระหว่างข้าราชการด้วยกัน ผู้นำของประเทศไม่สามารถจะแก้ไขได้ เล่าจื้อจึงเอือมระอาที่จะอยู่กับบุคคลที่ไร้คุณธรรม จนเกิดความท้อแท้ใจ เมื่อหมดหนทางจะแก้ไขให้ดีขึ้นได้ เล่าจื้อจึงคิดแก้ปัญหาให้แก่ตนเอง โดยการหลีกหนี สละตำแหน่งสูงในราชการเสีย ปลีกตัวออกไปจากสังคม ออกเดินทางจากแคว้นโฮนานแล้วท่องเที่ยวหนีความยุ่งยากไปทางทิศตะวันตก (ประเทศอินเดีย หรือทิเบต) ลักษณะร่างกายและอาการปฏิกิริยาของเล่าจื้อกล่าวกันว่าเป็นชายศีรษะล้าน หนวดเครายาว เดินทางไปที่ใดมักจะชี้ควายคู่ชีพเป็นพาหนะ

เมื่อเล่าจื้อเหนื่อยหน่ายสังขมและลาออกจากราชการแล้ว ได้ใช้ควายคู่ชีพเป็นพาหนะท่องเที่ยวไปสอนคนยังที่ต่าง ๆ วันหนึ่งได้พบกับขงจื้อซึ่งเป็นนักปราชญ์จีนคนสำคัญอีกท่านหนึ่ง ทั้งสองได้สนทนาเชิงปรัชญาวัฒนธรรมแก่กัน โดยเล่าจื้อได้แนะนำนักปราชญ์หนุ่มให้ระมัดระวังอย่าทะเยอทะยานมากนัก ดังตัวอย่างข้อความที่สนทนาโต้ตอบกันต่อไปนี้

ขงจื้อบอกเล่าจื้อด้วยความเคารพว่า ประการณาคือจะแสดงการระต่อท่านนักปราชญ์ทั้งผู้ใหญ่ในอดีต เล่าจื้อตอบว่า คนที่ท่านจะแสดงการระเหล่านั้นไม่มีชีวิตเหลืออยู่แล้ว เหลือแต่เถาและกระดูกเล็กคิดเสียเถิดอย่าปรารภกระนั้นเลย

ขงจื้อถามถึงเรื่องเต๋าว่า ศึกษามากี่มากแล้ว ไม่เคยรู้ว่าอะไรคือเต๋า เล่าจื้อก็กลับตอบเป็นทำนองย้อนถามว่า ถ้าเต๋าเข้ามาอยู่ที่ตัวคนได้ ใครเล่าจะไม่ปรารภเต๋า ทำไมท่านจึงไม่หาเต๋ามาอยู่กับตัวเล่า เมื่อขงจื้อกลับไป พวกศิษย์ถามว่า เป็นอย่างไรบ้าง ขงจื้อตอบว่า นักบินอย่างไร้ข้าพเจ้าก็เคยรู้ ปลาว่ายน้ำอย่างไร สัตว์อื่นวิ่งอย่างไรก็รู้ และรู้ถึงว่าจะจับสัตว์นั้นได้อย่างไร สัตว์บางชนิดต้องใช้บ่วงจับ บางชนิดต้องใช้เหยื่อจับ อีกหลายชนิดต้องใช้ธนู แต่เดี๋ยวนี้มี สัตว์อีกชนิดหนึ่ง คือ มังกร ข้าพเจ้าบอกไม่ได้ว่ามันเลื้อยขึ้นไปอยู่บนท้องฟ้าได้อย่างไร ไม่รู้ว่ามันผ่านก้อนเมฆหรือผ่านขึ้นไปบนสวรรค์ด้วยวิธีไหน วันนี้ข้าพเจ้าได้พบกับท่านเล่าจื้อ พบแล้วก็ทำให้ปลงใจว่า ท่านเล่าจื้อ “เป็นมังกร” ซึ่งยากที่จะเข้าใจ

เล่าจื้อเป็นเหมือนมังกรที่น่ากลัว และเหนือกว่าที่ใครจะเข้าใจ เป็นผู้ใฝ่ฝัน แสวงหาความจริงของโลก นิยมการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ใครทำผิดทำถูก เล่าจื้อเห็นว่าธรรมชาติลงโทษและให้คุณเอง เล่าจื้อมองเห็นโลกเป็นบ่วง เหนื่อยหน่ายโลก เล่าจื้อบอกว่าปล่อยให้โลกเป็นไปตามทางของมัน โลกก็จะสุขสบายเอง เล่าจื้อจึงปรากฏแก่ขงจื้อเหมือนคนที่ฝันถึงโลกอื่น ฝันอยู่ในระหว่างก้อนเมฆแห่งความคิดฝันของตนเอง ส่วนขงจื้อก็คงจะปรากฏแก่เล่าจื้อเหมือนคนเจ้ากี้เจ้าการที่วุ่นวายในเรื่องราวของคนอื่น บุรุษผู้มีอิทธิพลมากที่สุดของขงจื้อ ทั้งสองนี้แตกต่างกันอย่างแท้จริงในวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาโลก ปัญหาสังคม ด้วยวิธีการของตนเอง พุดต่าง ๆ ขงจื้อหนักไปในทางโลก ต้องการอยู่ในโลก ส่วนเล่าจื้อสอนหนักไปในทางธรรม ต้องการออกนอกโลก แม้จะแตกต่างกันในวิธีการและ

พฤติกรรม แต่ก็มีเป้าหมายตรงกัน นั่นก็คือ ความสันติสุขของปวงมนุษยชาติ โดยเฉพาะผืนแผ่นดินใหญ่จีน

เล่าจื้อบำเพ็ญตนเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ชอบความเรียบง่าย ชอบความสงบสันต์ ความไม่วุ่นวาย พอใจความถ่อมตัว มุ่งรักษาความดี และช่วยทำประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยเมตตาจิต ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะเฉพาะตัวของเล่าจื้อ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋าเตกเก้งว่า

“หมู่ชนทั้งหลายเป็นผู้มีความสุข ข้าพเจ้าเป็นคนชอบสันต์ ชอบอยู่แต่ลำพัง จงดีเถียน ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าไม่ต้องการความสุขเช่นหมู่ชนทั้งหลาย ข้าพเจ้าเป็นคนโง่คนขลาด ข้าพเจ้าเป็นคนแตกต่างจากผู้มีความสุขทั้งหลาย ข้าพเจ้าจากคนทั้งหลายมาเพื่อแสวงหาเต๋า (สภาพอันเป็นไปตามธรรมชาติ)”

“ชาวโลกทั้งปวงกล่าวว่าข้าพเจ้าเป็นปราชญ์ ข้าพเจ้าหาได้เป็นดังคำกล่าวของคนทั้งหลายไม่ แต่ข้าพเจ้ามีสมบัติอันเป็นแก้ว 3 ประการในตัวข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าพยายามให้ เกิดมีขึ้นในตนเสมอ และคนทั้งหลายควรดูแลและรักษาไว้ให้ดี สมบัติ 3 อย่างนั้น คือ ความเมตตากรุณา ความกระหม่อมตระหนี่ และความอ่อนน้อมถ่อมตน”

“ถ้อยคำของข้าพเจ้าง่ายที่จะรู้ ง่ายแก่การปฏิบัติ แต่ไม่มีใครสามารถรู้และปฏิบัติได้ เพราะว่าคนทั้งหลายไม่รู้จักธรรมชาติ และไม่รู้จักข้าพเจ้าด้วย”

ลักษณะอันเป็นคุณธรรม 3 ประการ คือ ความเมตตากรุณา ความกระหม่อมตระหนี่ และความอ่อนน้อมถ่อมตน ถือว่าเป็นแก้ว 3 ประการภายในตัวของเล่าจื้อ

เล่าจื้อมีอายุยืนยาว อาจจะมีอายุยืนยาวกว่า 160 ปี ก็ได้ ปราชญ์บางคนกล่าวว่า มากกว่า 200 ปี ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าเล่าจื้อปฏิบัติเข้าถึงเต๋า ผู้เข้าถึงเต๋ามีอายุยืน หรือไม่ตาย หรือถ้าตายร่างกายก็จะไม่เปื่อยเน่า เล่าจื้อได้ใช้ควายคู่ชีพเป็นพาหนะเดินทางหนีจากผืนแผ่นดินใหญ่ไปเรื่อย ๆ มุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตก เมื่อไปถึงพรมแดนที่ผ่านเข้าออก นายด่าน ผู้กำกับทางผ่านเข้าออกอยู่จำเล่าจื้อได้ จึงได้ขอร้องเล่าจื้อว่าก่อนจะจากไปขอให้ช่วยชี้แจงเรื่องปรัชญาแห่งชีวิตที่ได้ผ่านมา บันทึกไว้เพื่อประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง เล่าจื้อยินยอมเขียนบันทึกคำสอนของตนไว้ให้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องหลักเกี่ยวกับสากลโลก ธรรมชาติและชีวิต ให้ชื่อว่า “เต๋า-เตก-เก้ง” เป็นคำประมาณ 5,500 คำ พวกศิษย์ได้รวบรวมขึ้นเป็นหนังสือเล่มหนึ่ง ซึ่งภายหลังกลายเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาเต๋า ตั้งแต่ขึ้นหลังควายจากไปครานั้นแล้ว เล่าจื้อก็สาบสูญไปไม่ได้กลับมาให้ใครเห็นหน้าอีก

เนื่องจากชีวิตบั้นปลายของเล่าจื้อเป็นชีวิตที่สงบสันต์ แสวงหาธรรม หาความกลมกลืนกับธรรมชาติ ผู้นับถือลัทธิเล่าจื้อในสมัยต่อมาจึงบำเพ็ญตนเป็นนักพรต อาศัยอยู่ตามภูเขาป่าไม้ บำเพ็ญตนเป็นผู้เสียสละความวุ่นวายทั้งหลายในโลก เป็นเต๋าสื่อ มีความเป็นอยู่ตามภาวะของธรรมชาติ ชาวจีนนับถือเล่าจื้อว่าเป็นมหาปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของจีน ได้สร้างปูชนียวัตถุเป็นอนุสรณ์สถานที่ระลึกที่บูชาขึ้น ณ หมู่บ้านจูเหียน อันเป็นถิ่นกำเนิดของเล่าจื้อ ยี่งนานวัน คำสอนของเล่าจื้อก็ยิ่งแพร่หลายกลายเป็นฐานใจของชาวจีน พระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่งของจีนที่ขึ้นเสวยราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1193-1231 ประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกายกย่องเล่าจื้อ ขึ้นเป็นปฐมจักรพรรดิ

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญในศาสนาเต๋า

คัมภีร์ของศาสนาเต๋า คือ คัมภีร์เต๋าเตกเกง หรือเต๋าเตกเกง (Tao-Teh-Ching) คำว่า "เต๋า" หรือเต๋า แปลว่า ทาง "เตก" แปลว่า บุญ ความดี หรือคุณธรรม "เกง" แปลว่า สูตร หรือวรรณคดี ขั้นสูง รวมกันแล้วอาจแปลได้ความว่า คัมภีร์แห่งเต๋าและคุณความดี ตามประวัติกล่าวว่า เล่าจื๊อเขียนขึ้นหลังจากได้ลาออกจากตำแหน่งบรรณารักษ์แห่งหอสมุดหลวง และได้มอบให้นายด่านที่พรมแดนระหว่างประเทศจีนกับทิเบต อักษรจารึกเป็นภาษาจีน จัดเป็นหัวข้อ ได้ 81 ข้อ เป็นถ้อยคำ 5,500 คำ และต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ เช่น ละติน อังกฤษ ฝรั่งเศส มากเป็นที่สองรองจากคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์

หลักธรรมในคัมภีร์เต๋าเตกเกง แสดงถึงเต๋ามีลักษณะเป็นพลังงานชนิดหนึ่งที่ทำให้ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเคลื่อนไหว และควบคุมสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นให้เป็นไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังบรรจุหลักธรรมที่สอนให้คนมีคุณธรรม ไม่ควรทะเยอทะยาน ไม่โอ้อวด ไม่แข่งดีแย่งความเป็นใหญ่ ให้มีความสันโดษ เป็นต้น สรุปแล้วก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับเต๋า คุณธรรมและจริยธรรม

หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนาเต๋า มีหลักการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สมบัติอันเป็นรัตนะ แก้ว 3 ประการ สิ่งที่ท่านเล่าจื๊อสอนให้บำเพ็ญ ให้เกิด ให้มี ในทุก ๆ คน เพื่อความอยู่ดีของสังคม ก็คือ รัตนะ 3 ประการ ดังที่เล่าจื๊อได้กล่าวไว้ว่า ชาวโลกทั้งปวงกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นนักปราชญ์ ข้าพเจ้าหาได้เป็นดังคำกล่าวของคนทั้งหลาย แต่ข้าพเจ้ามีสมบัติอันเป็นแก้ว 3 ประการ อยู่ในตัวข้าพเจ้า ที่คนทั้งหลายควรดูแลและรักษากันไว้ให้ดีคือ ความเมตตากรุณา, ความกระหมัดกระหม่อม และความอ่อนน้อมถ่อมตน

2. ชีวิตจะได้ดีต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ เล่าจื๊อสอนให้คนเราดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติให้มากที่สุด คนจะทำดีและ ทำชั่วไม่ต้องมีกฎหมายบังคับ แต่ปล่อยให้ธรรมชาติให้คุณและลงโทษเอง ให้เอาธรรมะเข้าสู่ธรรม เอาความสัตย์เข้าสู่สัตย์ เอาความดีเข้าสู่ความชั่ว

3. ลักษณะคนดีและชีวิตที่มีสุขสูงสุด เล่าจื๊อสอนไว้ว่า "คนดีที่สุดมีลักษณะเหมือนน้ำ น้ำทำประโยชน์ให้แก่ทุกสิ่ง และไม่พยายามแก่งแย่งแข่งดีกับสิ่งใด ๆ เลย น้ำขังอยู่ในที่ต่ำที่สุด ซึ่งเป็นที่ใกล้เต๋า..." (สิ่งทั้งหลายเจริญเติบโตขึ้นมาด้วยน้ำ แต่น้ำไม่พยายามจะเลื่อนตัวเองให้ไปอยู่ระดับสูง น้ำกลับพอใจอยู่ในที่ต่ำที่ทุกสิ่งทุกอย่างพยายามหลีกเลี่ยง นี่แหละคือลักษณะหรือธรรมชาติของ "เต๋า")

ชีวิตที่เป็นไปง่าย ๆ ไม่มีการแก่งแย่งแข่งดี แย่งดี ปล่อยให้เป็นไปตามวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่มีการดิ้นรนเพื่อแสวงหาตำแหน่งหน้าที่ ให้เกิดอำนาจแก่ตน ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนคือ ชีวิตที่มีสุขสูงสุด ตามทฤษฎีของเล่าจื๊อ

4. ความบริสุทธิ์อันยิ่งใหญ่ 3 ประการ สิ่งที่เล่าจื๊อสอนให้บุคคลเห็นและต้องถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาเต๋า นั่นก็คือ ความบริสุทธิ์อันยิ่งใหญ่ 3 ประการ ได้แก่

4.1 สารหรือรากฐานเดิม (ซิง) ข้อนี้นับถึงสวรรค์ เรียกว่า วูซิง-เทียนซุน หรือ เทียนเปาซุน โดยบุคลาธิษฐานเป็นมหาเทพ สถิตอยู่ในอาณาจักรแห่งความบริสุทธิ์ มีพระวรกายเป็นหยก ทรงเปล่งรัศมีดุจแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ให้คนเห็นความจริงในโลก

4.2 พลัง (ซี) คือ พลังแห่งสติปัญญาความสามารถ เรียกว่า วูซี-เทียนซุน หรือ หลิงเปาซุน โดยบุคลาธิษฐานเป็นมหาเทพ สถิตอยู่ในอาณาจักรแห่งความบริสุทธิ์ ทรงแบ่งเวลาออกเป็น

วัน คีน ฤๅ ทรงเป็นเจ้าแห่งธรรมชาติคู่แห่งโลก คือ หยางและหยิน (ในโลกนี้ล้วนมีคู่ เช่น มีด สว่าง, พระอาทิตย์ พระจันทร์, หญิง ชาย เป็นต้น)

4.3 วิทยุญาณ เรียกว่า ฟานชิง-เทียนซุน หรือเซนเปาซุน โดยบุคลาธิษฐานเป็น จอมแห่งวิทยุญาณทั้งหลาย สถิตอยู่ในอาณาจักรอันเป็นอมตะของอมรทั้งปวง และเป็นผู้ทรงความบริสุทธิ์ยิ่ง เป็นมหาเทพเท่ากับตัวเล่าจื้อผู้เป็นวิทยุญาณบริสุทธิ์อวตารลงมาสั่งสอนมนุษย์ ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับปรมาตมัน หรือพระพรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

5. ปรัชญาในการดำเนินชีวิต มี 4 ประการ ชีวิตจะได้ จะต้องดำเนินในทางดังนี้

5.1 จื้อใจ คือ รู้จักตัวของตัวเองให้ถูกต้อง

5.2 จื้อเซง คือ ชะนะตัวเองให้ได้

5.3 จื้อจก คือ มีความรู้จักพอด้วยตนเอง

5.4 จื้อเต๋า คือ มีเต๋าเป็นอุดมคติ

ปรัชญาเต๋า เชื่อว่าเต๋าเป็นธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นพลังแห่งความดีงามสูงสุด ทุกอย่างเพราะฉะนั้นแต่ละคนควรมุ่งเข้าถึงเต๋าและใครที่สามารถเข้าถึงเต๋า ก็จะเป็นอมตบุคคล อมตบุคคลอาจเรียกได้หลายอย่าง เช่น สัตยบุคคลบ้าง ฤๅษีบ้าง เทพเจ้าบ้าง ผู้วิเศษบ้าง อมตบุคคลมี 2 แบบ คือ อมตบุคคลป่า และอมตบุคคลบ้าน ได้แก่ ฤๅษีที่ปลีกหนีจากสังคมอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพร หาความวิเวกมีเต๋าเป็นจุดหมาย จวงจื้อ(6)ได้กล่าวถึงฤๅษีประเภทนี้ไว้ว่า

ณ ภูเขาโกเซียซัวอันไกลลิบ มีมนุษย์ทิพย์อยู่คนหนึ่ง มีผิวขาวบริสุทธิ์ดุจหิมะ กิริยามารยาทอ่อนโยนสงบเสงี่ยมดุจครุฑีสาว มีลมและน้ำค้างเป็นอาหาร ใช้ปูเยเมฆบ้าง มังกรบ้าง เป็นพาหนะเที่ยวไปทั่วมหาสมุทรทั้ง 4 และเนื่องจากมีสมาธิแก่กล้าจึงสามารถบันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ในที่ที่ผ่านผ่านไป... อันตรายทั้งหลายไม่สามารถกล้ากรายทำร้ายท่านได้ แม้น้ำท่วมโลกก็ไม่อาจท่วมท่าน ไฟที่ร้อนแรงที่สุดสามารถเผาไหม้หินหรือเหล็กให้ละลายได้ก็ไม่อาจทำอันตรายท่านได้ หรืออากาศจะเย็นเป็นหิมะทำลายสิ่งทั้งหลาย ก็ไม่อาจทำให้ท่านหนาวตาย... สรุปแล้วไม่มีอะไรสามารถทำให้ท่านเดือดร้อนหวาดหวั่น พรันพรังได้ ส่วนฤๅษีบ้านยังตั้งอาศรมอยู่ใกล้เมือง ยังเกี่ยวข้องกับสังคม แต่ก็ไม่ถูกอารมณโลก ครอบงำ เพราะรู้แจ้งแทงตลอดในเต๋า จึงไม่หวั่นไหวในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ สัตยบุคคลเวลาหลับก็ไม่ฝัน เวลาตื่นก็ไม่วิตกกังวล ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ยินดีในการเกิด ไม่ยินร้ายต่อการตาย เห็นความเกิดและความตายเป็นเรื่องธรรมดา

ส่วนความเชื่อของศาสนาเต๋าแบบเต๋าเจี๋ยว(7) ก็เป็นไปในทางอภินิหารและความลึกลับอย่างเช่นจางเต๋าหลิง ผู้นำศาสนาเต๋าคในคริสต์ศตวรรษที่ 2 ก็ได้ไปตั้งสำนักที่ภูเขาโฮหมิงซาน มณฑลเสฉวน กล่าวกันว่า จางเต๋าหลิงได้พบกับเล่าจื้อซึ่งกลายเป็นอมตะที่นั่น เล่าจื้อได้สอน จางเต๋าหลิงว่ามีภูตผีปีศาจร้ายมากมายอยู่ทั่วไป คอยนำโรคและความตายตลอดทั้งความหายนะต่าง ๆ มาให้มนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงควรรู้วิธีที่จะเอาชนะภูตผีปีศาจร้ายเหล่านั้น เพื่อจะได้มีชีวิตยืนยาว ไม่เจ็บป่วย และถ้าเก่งกล้าคาถาอาคมมากก็อาจนำภูตผีปีศาจร้ายมาใช้งานได้ เช่น ให้ออกรบแทนทหารได้ นอกจากนี้เล่าจื้อยังได้มอบดาบกายสิทธิ์ 2 เล่มให้จางเต๋าหลิงด้วย

สำหรับจุดมุ่งหมายสูงสุดของทั้ง 2 นิกาย ก็เพื่อเข้าถึงเต๋าเหมือนกัน จะต่างก็แต่แบบ เต๋าเจี๋ยวมุ่งเข้าถึงเต๋า จิตจะมีแต่ความสงบสุขเพราะรู้เท่าทันความจริง ส่วนแบบเต๋าเจี๋ยว มุ่งเข้าหาเต๋า เพื่อ

นำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ทำเสน่ห์เล่ห์กล ดูโชคชะตา รักษาโรค คงกะพันชาติรี และเหาะเหินเดินอากาศ เป็นต้น

พิธีกรรมและนิยายในศาสนาเต๋า

ในศาสนาเต๋ามีพิธีกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พิธีบริโภคมอาหารเจ ศาสนิกชนเต๋าในสมัยต่อมาได้มีลักษณะผิดเพี้ยนไปจากหลักการในคัมภีร์เต๋าเตกเกง คือมีทั้งเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์ ทั้งในทางที่ปรับให้มีความประพฤติปฏิบัติชอบโดยนำเอาศีล 5 ทางศาสนาพุทธไปเป็นแนวปฏิบัติ และมีการบริโภคมอาหาร แบบมังสวิรัต คือไม่บริโภคเนื้อสัตว์ จัดให้มีเทศกาลของการบริโภคมอาหารเจประจำปีขึ้น ผู้ที่ถือเคร่งครัดอาจปฏิญาณตนที่จะบริโภคมอาหารเจเป็นประจำตลอดชีพ ผู้ที่ค่อนข้างเคร่งครัดจะเว้นอาหารเนื้อสัตว์ในวัน 1 ค่ำ และวัน 15 ค่ำ ของเดือนทางจันทรคติของจีน แต่คนสามัญธรรมดาทั่วไป จะถือบริโภคมอาหารเจปีละ 1 ครั้ง เป็นเทศกาลกินเจ คือ ตั้งแต่วัน 1 ค่ำ เดือน 9 ติดต่อกันไปเป็นเวลา 10 วัน ซึ่งตรกราว ๆ เดือน 11 ของไทย และในการกินเจตามเทศกาลนี้ ผู้จะกินเจต้องล้างท้องก่อนถึงกำหนด 3 วัน และบางคนอาจกินเจปิดท้ายอีก 1-3 วัน

2. พิธีปราบผีปีศาจ ศาสนิกชนเต๋าเชื่อว่าภูตผีปีศาจร้ายต่าง ๆ นั้น สามารถที่จะ ขับไล่และป้องกันได้ถ้ารู้จักวิธี เช่น ถ้าเดินป่าก็ต้องร้องเพลงหรือผิวปากให้เป็นเสียงเพลง ผีเจ้าป่าไม่ชอบเสียงเพลง เมื่อได้ยินเสียงเพลงก็จะหนีให้ห่างไกล เหมือนยุ่งกลัวควันไฟ หรือถ้ากลัวว่าผีจะเดินตามเข้าไปในบ้านด้วย พอเดินมาถึงประตูบ้านก็ต้องหยุดยืนหมุนตัวสัก 2-3 รอบก่อนค่อยเข้าบ้าน เพราะถ้ามีผีตามมาจะทำให้มันหน้ามืดตาบอด ถึงกับวิ่งชนกำแพงหรือรั้วบ้านก็ได้ หรือจะวาดรูปป้าไม้ไผ่ยักษ์ใหญ่ไว้ที่ประตูบ้าน เมื่อภูตผีมาร้ายต่างๆ มาเห็นเข้าก็จะเข้าใจว่าเป็นป้าใหญ่ซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกมันมากกว่าที่จะเป็นช่องห้องหอยของใคร ๆ แล้วก็จะไม่ทำร้ายแก่ผู้ใด เป็นต้น

3. พิธีกรรมไล่ผีร้าย ศาสนิกชนเต๋าเชื่อว่า มีภูตผีปีศาจร้ายมากมายคอยหลอกหลอนทำร้ายผู้คน เช่น ปรากฏร่างน่าเกลียดน่ากลัว หรือทำเสียงแปลก ๆ เป็นต้น ทำให้คนถูกหลอกเจ็บป่วยได้ จึงเกิดกรรมวิธีไล่ผีร้ายขึ้นมา โดยมีพระเต๋าเป็นผู้ประกอบพิธี พระเต๋าแต่ละรูปที่มาประกอบพิธีจะสวมหมวกติดดาว 7 ดวง และผ้ายันต์ เมื่อเริ่มพิธี พระเต๋า 5 รูป จะถือ ธง 5 ธง คือ ธงสีเขียว สีแดง สีเหลือง สีขาว และสีดำ โดยแต่ละรูปจะยืนอยู่แต่ละทิศ คือ ทิศตะวันออก ตะวันตก กลาง และทิศเหนือ ในพิธีจะแขวนรูปเทพเจ้าของศาสนาเต๋าวัว จุดธูปและนำน้ำมาทำน้ำมนต์ พระเต๋าจะบรรเลงเครื่องดนตรี พระเต๋ารูปหนึ่งถือดาบและน้ำ อีก รูปหนึ่งจะถือธงมีดาว 7 ดวง และอีกรูปหนึ่งจะถือแส้คอยขับไล่พวกผีปีศาจร้าย พระเต๋าทั้งหมดยังจะต้องช่วยกันสวดอัญเชิญเทวดาต่างๆ ให้มาช่วยจับผีร้ายให้หมดไปด้วย

4. พิธีส่งวิญญาณผู้ตาย คนจีนให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษมาก ถือเรื่องสายโลหิตเป็นสำคัญ ดังนั้นเมื่อมีญาติตายจะต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อช่วยให้วิญญาณคนตายไปสู่สุคติอยู่อย่างมีความสุข ไม่ถูกผีปีศาจร้ายรบกวน การประกอบพิธีก็ลดหลั่นกันไปตามฐานะผู้ตาย และเจ้าภาพ อย่างเช่น คนชั้นสูงตาย และเจ้าภาพเป็นผู้มีฐานะดีก็อาจนิมนต์พระเต๋า มาประกอบพิธีถึง 49 รูป และประกอบพิธีนานถึง 49 วัน แต่ถ้าคนชั้นกลางตาย ก็อาจนิมนต์พระเต๋าอย่างน้อย 1 รูป มาประกอบพิธีตั้งแต่ 1-3 วัน ตามแต่ฐานะการเงินของเจ้าภาพ พระเต๋าจะบรรเลงดนตรีและรำยมนตร์ ซึ่งเชื่อกันว่าจะช่วยให้คนตายพ้นจากทุกข์ในโลกวิญญาณ ในการทำพิธี พระเต๋ายังใช้สีแดงสดเขียนชื่อ วันเกิด วันตาย

และที่อยู่ของผู้ตายลงบนกระดาษสี่เหลี่ยม 2 แผ่น และประทับตราประจำวัดลงบนกระดาษ ถือกันว่ากระดาษแผ่นนั้น จะเป็นเสมือนใบรับรองผู้ตาย กระดาษแผ่นหนึ่งจะใส่ไว้ในโลง อีกแผ่นหนึ่งจะถูกเผา เชื่อกันว่าถ้าทำดังกล่าวจะช่วยให้อวิญญาณผู้ตายไปถึงเทพเจ้าโดยตรง ไม่ต้องถูกวิญญาณท้องถิ่นคอยหน่วงเหนี่ยว และขณะที่หามโลงไปเผา ก็จะมีพระเต้าเดินนำหน้า คอยสั่นกระดิ่ง บรรเลงดนตรี และสวดมนต์ในขณะเดียวกันด้วย

5. พิธีกราบไหว้บูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ ชาวจีนไม่เฉพาะศาสนิกชนแต่เท่านั้น นิยมกราบไหว้บูชาวิญญาณของบรรพบุรุษอย่างลึกซึ้ง พวกเขามีความเชื่ออย่างมั่นคงว่า สิ่งทั้งหลายได้มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ทั้งหมด และเชื่อว่าถ้าลูกหลานมีความกตัญญูกราบไหว้วิญญาณบรรพบุรุษแล้ว วิญญาณเหล่านั้นจะต้องดูแลคุ้มครองลูก ๆ หลาน ๆ ผู้ยังมีชีวิตอยู่ให้มีความเป็นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข พิธีปฏิบัติก็คล้าย ๆ กับที่ชาวจีนเมืองไทยประเพณีปฏิบัติกันในแต่ละปี คือ จะพากันไปทำความสะอาดและตกแต่งฮวงซุ้ย จตุรูป เช่นสังเวทวงวิญญาณด้วยเหล้า และอาหาร อีกทั้งเผากระดาษเงินกระดาษทองส่งไปให้ผู้ตายด้วย

ส่วนนิกายในศาสนาเต๋านั้นมีหลายนิกาย แต่จะมีนิกายใหญ่หรือนิกายที่สำคัญอยู่ 2 นิกาย คือ นิกายเซ็ง-อิ และนิกายชวน-เซน

1. นิกายเซ็ง-อิ เป็นนิกายฝ่ายใต้ เพราะเจริญอยู่แถบทางใต้ของแม่น้ำแยงซี นิกายนี้มุ่งไปในทางอิทธิฤทธิ์ของอาจารย์สวรค์ จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า นิกายเทียนจื่อ เชื่อกันว่า จางเต้าหลิงเป็นอาจารย์สวรค์คนแรก มีดาบศักดิ์สิทธิ์สามารถฆ่าปีศาจ แม้อยู่ไกลถึง 1,000 ไมล์ได้ นิกายนี้เชื่อเรื่องโซ่กลางอิเหนาและคาถาอาคม จึงมีคาถาอาคมมากมาย เช่น คาถาขอฝน คาถากันฝน คาถากันผี เป็นต้น นอกจากนี้ยังถือการเข้าทรงเป็นสำคัญอีกด้วย นักบวชของนิกายนี้มี ความเป็นอยู่แบบชาวบ้านทั่วไป และมีครอบครัวได้

2. นิกายชวน-เซน เป็นนิกายฝ่ายเหนือ เพราะเจริญอยู่แถบทางเหนือแม่น้ำแยงซี เป็นนิกายที่มุ่งดำเนินตามคำสอนเต๋า จึงมีปฏิบัติดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ รักสงบ เป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ศาสนิกจำนวนไม่น้อยจะสละบ้านออกไปอยู่วัด รับประทานอาหารมังสวิรัตินั้นจะอดอาหารในบางโอกาส ส่วนนักพรตจะแต่งงานไม่ได้ ดื่มน้ำเมาไม่ได้ นิกายนี้มีความ โน้มเอียงที่จะรวมทั้ง 3 ศาสนา คือศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ และศาสนาพุทธเข้าเป็นอันเดียวกัน

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาเต๋า

สัญลักษณ์โดยตรงของศาสนาเต๋าก็คือ รูปเล่าจื้อขี่ควาย หมายถึง การเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ของเล่าจื้อมักจะขี่ควายเป็นพาหนะ แม้กระทั่งการเดินทางครั้งสุดท้ายไปยังพรหมแดนของจีนต่อกับทิเบตทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ก็ขี่ควายเป็นพาหนะ และขี่หายไปทั้งเล่าจื้อและควายคู่ชีพ สัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งก็คือรูปหยางและหยิน มีลักษณะเป็นวงกลมแบ่งเป็น 2 ส่วนเท่ากันด้วยเส้นเว้า แสดงถึงธรรมชาติคู่ของโลก อันหมายถึง พลัง (ชี่) อันเป็นพลังแห่งสติปัญญาความสามารถ โดยบุคคลาธิฐานเป็นจอมเทพสถิตอยู่ในอาณาจักรแห่งความบริสุทธิ์ ทรงแบ่งธรรมชาติออกเป็นคู่ ๆ เช่น มืดกับสว่าง กลางวันกับกลางคืน หญิงกับชาย เป็นต้น

ศาสนาเต๋าค่อยเจริญรุ่งเรืองในประเทศจีน(8) แต่ต่อมาได้รับความกระทบกระเทือนมาก เมื่อคอมมิวนิสต์เข้ายึดครองประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. 2492 พรรคคอมมิวนิสต์จีนถือว่าทุกศาสนาเป็นยาเสพติด ศาสนาต่าง ๆ ถูกมองในแง่ร้าย เช่น ศาสนาขงจื้อเป็นตัวแทนการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนาย

ศาสนาเต๋าก็งมายเชื่อถือในโซกลาง ศาสนาพุทธก็มาจากต่างประเทศ ยังเป็นเรื่องน่าสงสัยว่าจริงหรือไม่ ศาสนาคริสต์ก็เป็นศาสนาต่างด้าว ทั้งเป็นตัวแทนจักรวรรดินิยมตะวันตก ศาสนาอิสลาม นอกจากจะเป็นศาสนาต่างด้าวแล้ว ยังไม่เหมาะกับการปกครองในประเทศจีน ทุกศาสนาจึงควรที่จะถูกกวาดล้างออกไป เพื่อจะได้ไม่ขัดขวางต่อการพัฒนาประเทศ ดังนั้นทุกศาสนาถึงถูกเบียดเบียนทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2509 เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม สถานการณ์ของทุกศาสนายิ่งทรุดหนัก เพราะถูกถือว่าเป็นความคิดเก่าคร่ำครึใช้ไม่ได้ ไม่เหมาะสมกับสมัยปัจจุบันจึงควรที่จะถูกกำจัดให้หมดไป ดังนั้นวัดโบสถ์วิหารและศาสนสถานของศาสนาต่าง ๆ จึงถูกทำลาย ศาสนิกถูกจับ ถูกทำร้าย จนศาสนิกของศาสนาต่าง ๆ ไม่กล้าแสดงตัวว่านับถือศาสนา และชาวเต๋າบางส่วนก็ได้หนีไปอยู่ที่ประเทศไต้หวัน อย่างเช่น จังอีร์บู ผู้หนีไปอยู่ที่เกาะไต้หวัน ได้รับแต่งตั้งเป็นเทียนจื่อหรืออาจารย์สวรรค์ เป็นสังฆราชของศาสนาเต๋า ท่านผู้นี้ยังได้รับความเคารพและเกรงกลัวว่าเป็น ผู้ปกครองภูตผีปีศาจและสัตว์ประหลาด

ปัจจุบันศาสนาเต๋ายังมีผู้นับถืออยู่ มีนักบวชชายหญิง มีศาลเจ้า มีสมาคมในหมู่ชาวจีน มีโรงเรียนสำหรับคนบริโภคอาหารมังสวิรัตอยู่ทั่วไป แต่การนับถือศาสนาเต๋าได้เสื่อมลง เพราะผิดไปจากหลักการเดิมในคัมภีร์เต๋าเตกเกง คือมากไปในทางทรงเจ้า บูชาเจ้า พระเต๋ามี หน้าที่สวดมนต์ให้พร รดน้ำมนต์ ขยายเครื่องรางของขลัง ทำพิธีขับผีและทำเสน่ห์เล่ห์กล เป็นต้น บางแห่งก็นำศีล 5 ทางศาสนาพุทธไปปฏิบัติ และนำพระสูตรทางศาสนาพุทธฝ่ายมหายานไปสวดด้วย กลายเป็นเต๋าผสมพุทธ ชาวเต๋าส่วนใหญ่ไม่รู้เรื่องศาสนาเต๋า ไม่ได้ศึกษาคัมภีร์ เต๋าเตกเกง ได้แต่ปฏิบัติตามประเพณีที่ทำตามกันมาเท่านั้น

ปัจจุบันสถานการณ์ของศาสนาบนแผ่นดินใหญ่ค่อย ๆ ดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะหลังจากมาเซตุง ประธานพรรคคอมมิวนิสต์เสียชีวิต ในปี พ.ศ. 2520 รัฐบาลจีนได้หันไปติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น เปิดการค้าเสรีเพิ่มมากขึ้น จึงได้ผ่อนคลายการกดขี่ศาสนาลง ให้พลเมืองมีเสรีภาพในการนับถือศาสนามากขึ้น เช่น อนุญาตให้พระและสามเณรกลับไปอยู่วัดได้ ให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ และเมื่อปี พ.ศ. 2522 มหาวิทยาลัยนานกิง ได้เป็นศูนย์กลางศึกษาศาสนาต่าง ๆ ในประเทศจีน

ปัจจุบันการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ กำลังล่มสลายในหลายประเทศ แม้ในประเทศจีนเองอิทธิพลของการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ก็ลดลงตามลำดับ ทำให้พลเมืองมีเสรีภาพมากขึ้นในการนับถือศาสนา ผู้ที่นับถือศาสนาเต๋าอยู่แล้วก็กล้าที่จะแสดงตัว ทั้งนี้เป็นความจริงที่ว่า ความเชื่อของคนไม่อาจล้มล้างด้วยกำลังได้ การเปลี่ยนความเชื่ออย่างหนึ่งจะต้องใช้ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งซึ่งดีกว่ามาทดแทนเท่านั้นมิใช่ด้วยกำลัง ศาสนิกศาสนาเต๋าในปัจจุบันมีประมาณ 183 ล้านคน (Encyclopaedia Britannica 1992 : 269) กระจายอยู่ในประเทศต่าง ๆ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่มาก เช่น ประเทศไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่อยู่ในประเทศจีนเป็นหลัก

ศาสนาขงจื้อ

ศาสนาขงจื้อ เกิดที่ประเทศจีน เมื่อประมาณ 8 ปี ก่อนพุทธศักราช ศาสนานี้ตั้งชื่อ ตามขงจื้อ ผู้เป็นศาสดา สมัยที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่ ไม่ถือว่าคำสอนของขงจื้อเป็นศาสนา จนเมื่อขงจื้อสิ้นชีวิตไปแล้ว ศิษย์และผู้เลื่อมใสในคำสอนพากันยกย่องสรรเสริญจนทางราชการประกาศยอมรับว่าเป็นศาสนา ส่วนคัมภีร์ของศาสนาขงจื้อ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เป็นข้อเขียนของขงจื้อ เรียกว่า เก็ง หรือกึ่งทั้ง 5

กับข้อเขียนที่ศิษย์ของขงจื๊อเรียบเรียงขึ้นในลักษณะเป็นประมวลคำกล่าวของขงจื๊อและแสดงหลักคำสอน เรียกว่า ซู หรือตำราทั้ง 4 หลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาขงจื๊อกล่าวโดยรวบยอดได้แก่ หลักการถ้อยทีถ้อยอาศัย หรือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ขงจื๊อเห็นว่าชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และการเมือง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกออกจากกันไม่ได้ อุดมคติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศาสนามีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ศีลธรรม โลกนี้แห่งชีวิตคือความรัก กระจกสันหลังของชีวิตคือความตาย การพัฒนาชีวิตต้องพัฒนาไปพร้อมกับคุณธรรมและความรัก ชีวิตจะรุ่งเรืองเมื่อ คุณธรรมรุ่งเรือง ชีวิตจะขยายเมื่อความรักแผ่ขยาย พิธีกรรมที่สำคัญ ศาสนาขงจื๊อมีพิธีกรรมที่สำคัญอยู่ 3 พิธี คือ พิธีบูชาขงจื๊อ พิธีบูชา ฟ้า ดิน พระอาทิตย์ พระจันทร์ และพิธีเคารพบูชาเทยียน และวิญญาณของบรรพบุรุษ ศาสนาขงจื๊อมีจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต อันเป็นความสุขที่แท้จริงและนิรันดร์ คือ เทยียน หรือสวรรค์ ผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงสวรรค์ได้จะต้องอยู่ในคุณธรรมของศาสนาโดยมีจริยธรรมทางกายและทางใจอย่างครบถ้วนในตนเอง ชาวขงจื๊อเชื่อว่าชีวิตในโลกนี้มีครั้งเดียว จากนั้นก็จะไปอยู่โลกวิญญาณ หรือสวรรค์ชั้นนิรันดร์ ส่วนสัญลักษณ์ของศาสนาขงจื๊อ ได้แก่ รูปปั้น รูปหล่อ รูปเขียนของขงจื๊อ หินหยาง แผ่นป้ายจารึกนามขงจื๊อ หรือรูปคนจีนแต่งตัวโบราณกำลังประสานมือแสดงการระว่ต่อกัน ศาสนาขงจื๊อมีศาสนานิกประมาณ 300 ล้านคน ชาวจีนได้ยกย่องขงจื๊อให้เป็น นักปราชญ์อันดับ 1 ของจีน

ประวัติความเป็นมาของศาสนาขงจื๊อ

ศาสนาขงจื๊อ เกิดเมื่อประมาณ 8 ปีก่อนพุทธศักราช โดยคิดตามปีเกิดของขงจื๊อ แต่ความจริงสมัยที่ขงจื๊อยังมีชีวิตอยู่ ท่านไม่เคยประกาศตัวเป็นศาสดา มีแต่ประกาศว่าท่านเป็นนักศึกษาที่ใฝ่หาความรู้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งไม่เคยประกาศตั้งศาสนา แต่ที่ได้กลายมาเป็นศาสดาก็เพราะผู้อื่นตั้งให้แบบเดียวกับเล่าจื๊อ ขงจื๊อสันชีฟ เมื่อ พ.ศ. 64 หลังจากท่านสันชีฟแล้วหลายร้อยปี ก็มีศิษยานุศิษย์ช่วยกันเผยแผ่คำสอนของขงจื๊อตลอดมา จนถึงสมัยเม่งจื๊อ (พ.ศ. 172-256) ศิษย์คนสำคัญได้เป็นกำลังหลักในการเผยแผ่คำสอนของขงจื๊อออกไปอย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้ราชวงศ์ฮั่นเกิดความเลื่อมใส ได้ยกย่องขงจื๊อเป็นเทพเจ้า ทั้งประกาศให้ถือคำสอนของขงจื๊อ(1)เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นที่น่ายกย่องว่า ขงจื๊อได้รับยกย่องจากบ้านเมืองสูงขึ้นตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ. 348 จักรพรรดิฉินเสด็จไปทำพิธีเซ่นสังเวยที่หลุมฝังศพขงจื๊อ

พ.ศ. 544 มีพระราชโองการให้สถาปนาขงจื๊อเป็นขุนนางเทียบเท่าดยุกของอังกฤษ

พ.ศ. 632 ขงจื๊อได้รับสถาปนาเทียบเท่าระดับเอิร์ลของอังกฤษ

พ.ศ. 810 มีพระราชโองการให้จัดราชพิธีเซ่นสังเวยขงจื๊อปีละ 4 ครั้ง

พ.ศ. 1035 ขงจื๊อได้รับสถาปนาเป็นนักปราชญ์สูงสุดของจีน

พ.ศ. 1243 มีการอัญเชิญประติมากรรมขงจื๊อมาประดิษฐานไว้ในราชวิทยาลัย เคียงข้างกับพระเจ้าจักรพรรดิทั้งหลาย

พ.ศ. 1611-1619 ขงจื๊อได้รับสถาปนาเทียบเท่าพระเจ้าจักรพรรดิ

พ.ศ. 2449 ขงจื๊อได้รับสถาปนาชั้นสูงสุดเทียบเท่าเทพเจ้าแห่งฟ้าดิน ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดตามความเชื่อของคนจีน

ศาสนาขงจื๊อจะมีลักษณะเป็นปรัชญามากกว่าศาสนา เพราะศาสนาขงจื๊อจะว่าด้วย จริยศาสตร์ หลักประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในชาตินี้เท่านั้น ทำอย่างไรตนและคนอื่นจึงจะมีความสุขความ

เจริญ ทำอย่างไรสังคมจึงจะดีมีความสุข และทำอย่างไรประเทศชาติตลอดถึง โลกจึงจะมีความสุข ศาสนาขงจื๊อไม่ได้ว่าด้วยคุณธรรมชั้นสูง ความลึกลับของจิตวิญญาณ และโลกหน้าอย่างที่เรียกว่า อภิปรัชญาเลย แต่ก็ยังจัดเป็นศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะมีองค์ประกอบอื่นๆ เข้าข่ายเป็นศาสนาได้คือ 1) มี ศาสดาหรือผู้ตั้งศาสนา 2) มีคัมภีร์ทางศาสนา 3) มีนักบวช หรือผู้สืบทอดศาสนา 4) มีสถานที่อยู่ของ นักบวชหรือผู้สืบทอดศาสนา 5) มีปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถานทางศาสนา ตลอดทั้งมีพิธีกรรมทาง ศาสนา และเนื่องจากศาสนาขงจื๊อว่าด้วยเรื่อง ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในชาตินี้เท่านั้น ศาสนาขงจื๊อจึงได้ชื่อ ว่า ศาสนาแห่งมนุษยนิยม

ศาสนาขงจื๊อให้ความสำคัญแก่มนุษย์มาก ว่ามนุษย์เป็นผู้บันดาลความสุขหรือความเสื่อม ตลอดจนถึงความเป็นไปต่าง ๆ ให้แก่โลก มนุษย์จึงเป็นศูนย์กลางแห่งความเป็นไปในโลกทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องสร้างคนให้เป็นคนดี จะได้ดำเนินแต่สิ่งที่ดีมาสู่ชีวิตและโลก ปัญหาที่มีอยู่จะทำ คนให้เป็นคนดีได้อย่างไร เรื่องนี้ขงจื๊อตอบไว้ว่าไม่ต้องไปหาที่ไหน บรรพบุรุษ ได้สร้างไว้แล้วนั่นก็คือ คุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิทยาการต่าง ๆ

ขงจื๊อได้ทุ่มเทเวลาไปในการศึกษาค้นคว้าวิทยาการต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษสร้างสมไว้ พยายาม พิสูจน์เรื่องโบราณอย่างจริงจัง ได้รวบรวมจารีตประเพณีโบราณต่าง ๆ เช่น การบูชา ฟ้าดิน การบูชา พระอาทิตย์ พระจันทร์ และการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เป็นต้น เพื่อจะนำมาใช้สร้างคนให้เป็นคนดี ด้วย เหตุนี้ศาสนาขงจื๊อจึงมีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องคุณธรรมและวิทยาการต่าง ๆ ในสมัยโบราณ เพียงแต่ขงจื๊อ นำมาตีความหมายขยายความเสียใหม่ และใช้หลักธรรมการเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นแกนกลาง สำหรับไว้ให้ทุกคนปฏิบัติต่อกัน ตามฐานะหน้าที่ของตน เพราะฉะนั้นคำสอนในการดำเนินชีวิต ทั้งหมดของขงจื๊อ จึงรวมอยู่ในภาษาจีนคำเดียว คือ ลู่ หมายถึง อะไรที่ตนเองไม่ปรารถนา ก็อย่าทำ อย่างนั้นกับผู้อื่น

ศาสนาขงจื๊อเคยเจริญรุ่งเรืองในประเทศจีนเคียงคู่กับศาสนาเต๋า และศาสนาพุทธ แต่ เนื่องจากคำสอนในศาสนาขงจื๊อ ไม่มีอภิปรัชญา ดังนั้นคนจีนเมื่อต้องการคำสอนที่ลึกซึ้ง หรือต้องการ รู้ความเป็นไปในโลกหน้าจึงต้องหันไปนับถือศาสนาเต๋าและศาสนาพุทธอีกด้วย ส่วนศาสนิกของ ศาสนาพุทธก็เช่นกัน ต่างก็ให้ความสำคัญต่อศาสนาขงจื๊อ เพราะฉะนั้นคนจีนทั่วไปจึงนับถือทั้ง 3 ศาสนา คือ พุทธ เต๋า และขงจื๊อ รวมกันไป และต่างก็นำคำสอนของอีก ฝ่ายหนึ่งมาผสมผสานกันเข้า จนยากที่จะแยกจากกันได้ ดังมีคำพูดในภาษาจีนว่า ซัมเก่า แปลว่า คำสั่งสอนทั้ง 3 ศาสนา ก็คือ ความเป็นไปของทั้ง 3 ศาสนา เป็นอย่างนี้ตลอดมา จนประเทศจีนเปลี่ยนการปกครองเป็นระบบ คอมมิวนิสต์ จึงถึงจุดวิกฤติของทุกศาสนา โดยเฉพาะ ศาสนาขงจื๊อ ถูกทำลายหนักเพราะถูกเพ่งเล็งว่า สอนให้คนติดอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีและศักดินา อันเป็นเรื่องที่ขัดกับลัทธิคอมมิวนิสต์อย่าง รุนแรง ศาสนิกของศาสนาขงจื๊อจึงลำบากมาก ต้องคอยหลบซ่อนไม่แสดงตัว และปฏิเสธว่าไม่ได้นับ ถือศาสนาขงจื๊อ เพื่อความปลอดภัยแก่ตัว เหตุการณ์เป็นอย่างนี้จนชาวจีนบางกลุ่มไม่อาจทนได้ จึง หนีไปอยู่ในประเทศไต้หวัน จนปัจจุบันศูนย์กลางของศาสนาขงจื๊ออยู่ที่ประเทศไต้หวัน

ประวัติศาสตร์

ศาสนาขงจื๊อมีผู้ก่อกำเนิดในฐานะเป็นศาสดา คือ ขงจื๊อ ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Confucius เป็นภาษาละติน อ่านว่า คอนฟุซียุส ตรงกับคำว่า กุงฟูจื่อ ในภาษาจีนกลาง และ ขงชู่จื่อ

ในภาษาจีนแต้จิ๋ว คำว่า "ซ่ง" เป็นชื่อสกุล คือ ตระกูลซ่ง ส่วนคำว่า "จื้อ" แปลว่า ครู อาจารย์ หรือนักปราชญ์ เมื่อรวมกันเข้าก็คงแปลได้ความว่า ตระกูลครูอาจารย์ หรือตระกูล นักปราชญ์

1. ซาดิกำเนิดและปฐมวัย ซ่งจื้อเกิดเมื่อประมาณ 551 ปีก่อนคริสตศักราช หรือ 8 ปีก่อนพุทธศักราช ในตระกูลซ่ง (แซ่ซ่ง) ซึ่งเป็นตระกูลทหารยาจกในแคว้นลู่ ปัจจุบันคือจังหวัดฉู่ฝู ในมณฑลซานตง ทางภาคเหนือของประเทศจีน บิดาเป็นทหารชื่อจูเหลียงโฮ หรือซกเหลียงยิด เป็นคนมีกำลังแข็งแรง เกินคนธรรมดา มารดาชื่อจินใจ ตามประวัติกล่าวว่าเมื่อซ่งจื้อเกิด จูเหลียงโฮผู้บิดามีอายุ 70 ปี และมารดาก็คลอดซ่งจื้อในถ้ำที่ภูเขาแห่งหนึ่ง การที่บิดาของซ่งจื้อมีอายุแก่มาเช่นนั้น กล่าวกันว่า จูเหลียงโฮ เคยแต่งงาน มีบุตรหญิง และบุตรชายคนหนึ่ง เป็นลูกภรรยาลับและเป็นเด็กพิการอีกด้วย จึงไม่ถือว่าเป็นบุตรที่ถูกต้อง เพราะไม่ได้เกิดกับภรรยาที่แต่งงานกัน ประเพณีถือว่าจะต้องมีบุตรชายที่เกิดกับภรรยาที่แต่งงานเท่านั้น เพื่อเช่นสรวงดวงวิญญาณของบิดา เมื่อบิดาตายไปแล้วดวงวิญญาณจึงจะได้รับความผาสุก ดังนั้นการที่ไม่มีบุตรชายที่เกิดจากภรรยาที่แต่งงานอย่างเป็นทางการ ไว้เช่นสรวง ดวงวิญญาณ ทำให้เกิดความวิตกและกลายเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมา จึงทำให้จูเหลียงโฮขบคิดว่าจะต้องมีบุตรชายให้ได้ เพื่อเช่นสรวงดวงวิญญาณของตน จูเหลียงโฮจึงตัดสินใจแต่งงานอีกครั้งหนึ่งเมื่ออายุได้ 70 ปี กับหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งมีอายุเพียง 17 ปีเท่านั้น และเมื่อแต่งงานใหม่ก็ได้บุตรชายสมความตั้งใจ คือ ซ่งจื้อ พ่อซ่งจื้ออายุได้ 3 ขวบ ก็เหมือนกับคนมีกรรมที่ต้องกำพร้าบิดา เพราะบิดาตายเมื่อซ่งจื้ออายุได้ 3 ขวบเท่านั้น มารดาผู้เป็นแม่หม้ายสาวซึ่งมีอายุเพียง 20 ปี ก็ได้พยายามต่อสู้ความยากจนเลี้ยงดูบุตรของตนให้เติบโตด้วยความเหนื่อยยาก จนกระทั่งซ่งจื้อโตพอที่จะช่วยตนเองและช่วยมารดาทำมาหาเลี้ยงชีพ ซ่งจื้อต้องทำงานหนักต้องเลี้ยงมารดาตอบแทนบุญคุณ

ซ่งจื้อมีนิสัยใฝ่การศึกษามาก แต่กว่าจะได้เริ่มเรียนวิชาความรู้อย่างจริงจังก็เมื่ออายุ 15 ปี เขาเรียนหนังสืออยู่ 3 ปี เมื่ออายุ 18 ปี ก็ได้เข้าทำงานในกรมฉางหลวงของแคว้นลู่ ฝ่าฝืนคำสั่งของหลวง เนื่องจากซ่งจื้อเป็นคนฉลาด ขยันขันแข็ง ซื่อตรงต่อหน้าที่การงาน เข้ากับผู้ใหญ่ได้ทุกชั้น จึงได้รับความเมตตาจากผู้ใหญ่ แม้แต่เจ้าแคว้นลู่ก็โปรดปราน ทำให้ซ่งจื้อก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

2. ชีวิตสมรส เมื่อซ่งจื้ออายุได้ 19 ปี ก็ได้ตกลงปลงใจแต่งงานกับหญิงตระกูลดีคนหนึ่ง ในวันแต่งงานซ่งจื้อได้รับเกียรติอย่างสูงจากเจ้าแคว้นลู่ที่ส่งปลาสองตัวมาให้เป็นของขวัญ ซ่งจื้อจึงถือเป็นศุภนิมิตว่า ถ้ามีลูกจะตั้งชื่อว่า ไป๋ยู แปลว่า ปลางาม และได้เป็นจริงดังตั้งใจ เมื่อแต่งงานแล้วไม่นานก็ได้บุตรชายคนหนึ่งและก็ได้ตั้งชื่อให้ว่า ไป๋ยู สมปรารถนา แต่ก็เป็นคราวเคราะห์ร้ายของซ่งจื้ออีกเหมือนกัน ปรากฏว่าใกล้ ๆ เวลาที่แต่งงานนั้นมารดาของซ่งจื้อก็ถึง แก่กรรมลง 3 ปีต่อมาชีวิตสมรสไม่ค่อยจะราบรื่นเท่าไรนัก เพราะซ่งจื้อมีความรู้สึกโน้มน้าวไปในทางธรรมมาก มุ่งงานมุ่งศึกษา มาก ชอบคิดและคิดด้วยตนเองมาก ซ่งจื้อค่อนข้างเป็นคนเคราะห์ร้ายเรื่องครอบครัว เพราะลูกไม่ได้เป็นปราชญ์ตามเชื้อสายพ่อ และไม่ค่อยปรากฏเรื่องของลูกและภรรยาในชีวิตประวัติดังนั้น

3. ชีวิตมชฌิมวัย ตั้งแต่วัย 2 ได้เข้ารับราชการเมื่อมีอายุ 18 ปี ก็ได้มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานมาตามลำดับ จนได้รับความไว้วางใจจากเจ้าแคว้นลู่แต่งตั้งให้เป็นผู้จัดการฉางหลวง (ธนาการข้าว) มีหน้าที่ตรวจเก็บภาษีข้าวเปลือกที่ชาวบ้านจะนำขึ้นฉางหลวงของเจ้าแคว้นลู่ ระหว่างรับราชการอยู่ ปรากฏว่าเป็นคนรอบรู้ในจารีตประเพณีดีกว่าผู้ใด ไม่ว่าผู้ใดจะประกอบพิธีอันใด ซ่งจื้อเป็นผู้ทำให้ทั้งหมด ในที่สุดจึงกลายเป็นพิธีกร เป็นอาจารย์ของคนทั้งหลายโดยปริยาย ส่วนที่สำคัญ

ชีวิตราชการทำให้ขงจื้อได้เห็นความเหลวแหลก ความไม่ยุติธรรมของข้าราชการ ขอนี้เป็นแรงผลักดันให้ขงจื้อคิดแก้ไขความเหลวแหลกทั้งหลายในแผ่นดิน

ในขณะที่ขงจื้อมีความตั้งใจจะแก้ไขความประพฤติของข้าราชการ และใครจะสั่งสอนคนให้เป็นพลเมืองดีเพื่อช่วยเหลือบ้านเมือง ก็พอดีเกิดความผันผวนขึ้นในบ้านเมือง เจ้าผู้ครอง นครลี้ต้องหลบภัยการเมืองออกจากแคว้นนั้นไป ขงจื้อหลบภัยตามไปด้วย มีข้าราชการ ผู้ซื่อสัตย์หมู่หนึ่งขอเป็นศิษย์ติดตาม เพราะเลื่อมใสอยากจะทำราชการอยู่ใกล้กับขงจื้อ ชีวิตในตอนหลังระหกระเหินมาก ขงจื้อเข้ารับราชการอยู่กับผู้ครองแคว้นอีกแห่งหนึ่ง คือ ผู้ปกครองแคว้นจี้ มีความสนใจในเรื่องการบ้านการเมือง ต้องการจะให้รัฐบาลปกครองคนด้วยความผาสุก ขงจื้อวางหลักการปกครองไว้ว่า

“วิธีจะมีรัฐบาลที่ดี ผู้ปกครองควรต้องเป็นผู้ปกครองจริง ๆ เสนาบดีต้องทำหน้าที่เสนาบดี พ่อต้องทำหน้าที่ของพ่อ ลูกต้องทำหน้าที่ของลูก”

“ประชากรเป็นส่วนสำคัญที่สุดของรัฐ สวรรค์ย่อมเห็นตรงกับมหาชนเสมอ สวรรค์พึงเหมือนกับมหาชนพึง ฉะนั้นผู้ปกครองรัฐหรือประเทศจะต้องเอาชนะใจประชาชนเสียก่อนแล้วจึงจะได้อำนาจจักร หากไม่เอาชนะใจของประชาชนแล้วอำนาจจักรก็จะหลุดลอยไปเท่านั้น”

“ประโยชน์ยิ่งใหญ่ที่สุดที่รัฐบาลใด ๆ ควรจะได้ ไม่ใช่มาจากการเก็บภาษีอากรอันเป็นที่เดือดร้อนของประชาชน แต่ประโยชน์ต้องมาจากคนทั้งหลายที่มีความประพฤติดี มีความเชื่อว่ารัฐบาลปกครองด้วยดี”

หลักการปกครองหรือหลักรัฐศาสตร์ของขงจื้อนี้ ในตอนแรกก็ไม่ค่อยได้รับความเอาใจใส่มากนัก แต่ขงจื้อมีความพยายามสอนคนอยู่เสมอ ไม่เคยทอดทิ้งหน้าที่ครู สอนเรื่อยไป จนมีศิษย์ในเวลา นั้นประมาณ 3,000 คน และศิษย์ส่วนมากมาจากตระกูลยากจน ไม่ใช่เฉพาะสอนหลักรัฐศาสตร์เท่านั้น ที่เน้นมากก็คือ ศีลธรรม ต้องการที่จะจรรโลงประเทศให้มีความเจริญด้วยศีลธรรม เป็นการแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ได้วางหลักสายสัมพันธ์ 5 ประการให้คนรู้จักหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน จนถึงกับได้ตั้งโรงเรียนสอนจริยธรรมขึ้น ขงจื้อจึงกลายเป็นอาจารย์คนแรกที่สั่งสอนวิชาศีลธรรมวัฒนธรรม และปรัชญาอย่างจริงจังในสมัยนั้น ศิษย์ของขงจื้อก็ทวีมากขึ้นโดยลำดับ

ตัวอย่างหลักปรัชญาที่ขงจื้อสอน เช่น “ถ้าท่านยังรู้ความเกิด จะไปรู้ความตายได้อย่างไร ถ้าท่านไม่ยอมให้คนอื่นทำอันตรายแก่ท่าน ท่านก็อย่าไปทำอันตรายแก่คนอื่น” ยิ่งวันผ่านไปความพยายามของขงจื้อก็ไม่เคยย่อหย่อน และศิษย์ก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนมีชื่อเสียงขจรขยายไปไกล ในที่สุดบ้านเมืองเห็นความดีจึงแต่งตั้งขงจื้อให้มีหน้าที่ตรวจราชการฝ่ายยุติธรรมตามหัวเมืองต่าง ๆ ปรากฏว่าขงจื้อยังมีโอกาสได้ศึกษาความเป็นไปในชีวิตของคนและการบ้านการเมืองในที่ต่าง ๆ เมื่อไปตรวจราชการ เสมือนเป็นมหาวิทยาลัยเคลื่อนที่ แห่งใดมีการปกครองดีขงจื้อก็ส่งเสริม แห่งใดมีการปกครองไม่ยุติธรรม ขงจื้อก็ช่วยเหลือแก้ไขการปกครองของแคว้นนั้น ๆ เรื่อยไป ได้พยายามท่องเทียวสั่งสอนคนอยู่อย่างนี้เป็นเวลากว่า 10 ปี จึงกลับเข้าไปอยู่ในแคว้นลู่ตามเดิม ทางแคว้นลู่ขอรับรองให้ขงจื้อเข้ารับราชการอีก แต่ขงจื้อปฏิเสธ เพราะต้องการจะใช้เวลาสั่งสอนคน และในบั้นปลายชีวิตต้องใช้เวลารวบรวมคำสอนของตนขึ้นเป็นตำรา และปรับปรุงแก้ไขตำราเก่า ๆ ที่เคยสอนเคยแต่งไว้ให้ดีขึ้น

4. ชีวิตปัจฉิมวัย เมื่ออายุ 69 ปี ขงจื้อได้รวบรวมคำสอนของตนขึ้นเป็นตำรา มีวิชาปรัชญา วิชาเทพยต์กลอน วิทยาศาสตร์ วิชาโยธิน ประวัติศาสตร์ และวิชาดนตรี ด้วยวิชาเหล่านี้เป็นวิชาที่

ขงจื้อเคยสอนมาทั้งหมด ขงจื้อไม่ส่งเสริมการกระทำใด ๆ ที่ฟุ่มเฟือย ศิษย์ที่ขงจื้อพอใจมากที่สุดคือ ศิษย์ที่มีวิชาหนังสือดีและยิงธนูดี ขงจื้อถึงแก่กรรมด้วยอาวมณไม่สู้ราบรื่นนัก เมื่ออายุ 73 ปี ในปี 479 ก่อนคริสต์ศักราช ก่อนสิ้นชีวิตขงจื้อกล่าวว่า “คนที่น่ากลัวที่สุดคือ เสนาบดีผู้ทรยศ และลูกที่ไม่เชื่อฟัง” และเมื่อใกล้จะหมดลมหายใจได้กล่าวคำพูดไว้เป็นคติแห่งชีวิตว่า “ขุนเขาจะต้องสลายไป เสาหลักอันแข็งแรงก็จะหักสะบั้นลงไป ชีวิตของนักปราชญ์ก็ร่วงโรยไปเหมือนรุกขชาติ ในอาณาจักรนี้ไม่มีใครเชื่อฟังเรา เวลาของเรามาถึงแล้ว”

หลังจากที่ขงจื้อล่วงลับไปแล้ว บรรดาผู้เลื่อมใสได้พากันรวบรวมคำสอนและหนังสือที่ขงจื้อแต่งไว้เป็นหลักวิชาทางรัฐศาสตร์และศาสนา กลายเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และมีค่าสูง นอกจากนี้ศิษยานุศิษย์ของขงจื้อได้ช่วยกันเผยแผ่หลักจริยธรรมของขงจื้อเป็นการใหญ่ พร้อมทั้งเผยแพร่คุณงามความดีของขงจื้อด้วย จนในที่สุดต่อมาขงจื้อก็ได้รับสมญานามว่าเป็นศาสดาองค์หนึ่ง และคำสอนของขงจื้อก็เลื่อนฐานะเป็นศาสนาขึ้นมา ดังปรากฏประจักษ์อยู่ ทุกวันนี้

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญในศาสนาขงจื้อ

คัมภีร์หลักคำสอนของขงจื้อ 3) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เป็นข้อเขียนของขงจื้อโดยตรง เรียกว่า เก้ง หรือกึ่งทั้ง 5 หมายถึงวรรณคดีชั้นสูงทั้ง 5 กับเป็นข้อเขียนที่ศิษย์ของขงจื้อ เรียบเรียงขึ้น ในลักษณะเป็นประมวลคำกล่าวของขงจื้อและแสดงหลักคำสอน เรียกว่า ชู หรือ ตำราทั้ง 4 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เก้งทั้ง 5 มีดังต่อไปนี้

1.1 อี้จิง : คัมภีร์แห่งความเปลี่ยนแปลง มีลักษณะเป็นการให้ความรู้ทางจักรวาลวิทยา แสดงความเป็นมาของโลกและอภิปรายตามทัศนะของชาวจินโบราณ คัมภีร์นี้เป็นการรวบรวมตำราเก่าแก่และบทนิพนธ์ของพระจักรพรรดิเวินหวัง ปฐมราชวงศ์โจว และโจวคุง แต่ขงจื้อเป็นผู้เขียนอธิบายในเชิงชีวิตปัจเจกของเขา

1.2 ชูจิง : คัมภีร์ประวัติศาสตร์ กล่าวถึงเหตุการณ์และรัฐศาสตร์ย้อนหลังไป ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถัง ถึงรัชสมัยพระจักรพรรดิหมิง แห่งราชวงศ์จิ้น คัมภีร์นี้มีความสำคัญต่อหลักคำสอนของขงจื้อ เพราะเป็นบันทึกเอกสารทางประวัติศาสตร์และข้อเขียนในสมัยโบราณและได้แสดงปรัชญาทางศีลธรรมอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นรากฐานแห่งทัศนะทางศีลธรรมของขงจื้อ

1.3 ซื่อจิง : คัมภีร์คิตคาถา เป็นการรวบรวมบทกวีเก่าแก่ของจีน มีบทกวีจำนวน 305 บท คัมภีร์นี้แบ่งออกเป็น 4 ภาค ดังนี้

1.3.1 เพลงพื้นบ้านพื้นเมือง

1.3.2 ยาเล็ก เป็นบทกวีบันทึกพระราชกรณียกิจของพระจักรพรรดิ

1.3.3 ยาใหญ่ เป็นบทกวีบันทึกพระราชกรณียกิจอันเด่นและสำคัญ

1.3.4 สุ เป็นบทกวียอพระเกียรติหรือเพลงสรรเสริญพระบารมี

1.4 หลี่จี้ : คัมภีร์จารัตพิธี กล่าวถึงจารัตพิธีเกี่ยวกับชีวิต 2 ประการ ดังนี้

1.4.1 พิธีการในการติดต่อกันทางสังคม พิธีเกี่ยวกับการรับรองบุตร การแต่งงาน การไว้วางศพ และการเซ่นไหว้

1.4.2 สถาบันทางสังคมและทางประเทศชาติ

1.5 ชุน-ชีว : คัมภีร์บันทึกเหตุการณ์ฤดูวสันต์และฤดูสารท เป็นการบันทึกเหตุการณ์ในแคว้นลู่ ย้ำถึงชีวิตที่ประกอบด้วยศีลธรรมของนักปกครอง และการปกครองโลกโดยศีลธรรมของฟ้า คัมภีร์นี้เป็นประมวลจริยธรรมทางรัฐศาสตร์ที่ดีมาก แบ่งออกเป็น 2 ภาค ดังนี้

1.5.1 ภาคที่ 1 กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นรายปีในแคว้นลู่ ระหว่างปีที่ 722 - 481 ก่อนคริสตศักราช

1.5.2 ภาคที่ 2 กล่าวถึงข้อคิดเห็นทั่วไป จอจยเหม้ง ศิษย์ผู้ใกล้ชิดของชงจื่อได้ รวบรวมไว้เมื่อประมาณปีที่ 400 ก่อนคริสตศักราช

คัมภีร์ทั้ง 5 นี้ เดิมเป็นข้อเขียนหรือหนังสือธรรมดา แต่ต่อมาได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณคดีชั้นสูง และเป็นหลักคำสอนด้วย

2. ชู ทั้ง 4 มีดังนี้

คำว่า “ชู” แปลว่า หนังสือ หรือตำรา การใช้คำนี้ก็เพื่อให้คำว่า กิง หรือเกง มีน้ำหนักลดลงเล็กน้อย กล่าวคือ คำว่า กิง หรือเกง มีความหมายเท่ากับคำว่า สูตร หรือคัมภีร์ ซึ่งกิงหรือเกงเป็นงานเขียนที่ชงจื่อเรียบเรียงขึ้นเอง ส่วนชุนนั้นเป็นงานที่หลานและศิษย์ของชงจื่อเรียบเรียงรวบรวมขึ้น ชูทั้ง 4 มีดังนี้

2.1 ตำสย หมายถึง การศึกษาที่สำคัญยิ่ง หรือการศึกษาที่ทำให้เป็นมหาบุรุษเป็นบทความสั้น ๆ เกี่ยวกับศีลธรรม เช่น การปกครองรัฐขึ้นอยู่กับการจัดครอบครัวให้เป็นระเบียบ

2.2 จงยุง หมายถึง ทางสายกลาง หนังสือเล่มนี้ให้ข้อคิดเห็นทางศีลธรรมอันเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับความรู้จักประมาณตน ความสมดุล และความเหมาะสม ข้อคิดเห็นที่สำคัญ อีกประการหนึ่งคือ เรื่องความจริงใจ หรือความจริง เช่น คนที่มีความจริงใจต่อคนอื่นและมีความจริงใจต่อตนเองเท่านั้นจึงเป็นมนุษย์ที่แท้จริง

2.3 ลุนยู่ หมายถึง ประมวลคำสอนของชงจื่อซึ่งศิษย์ทั้งหลายของชงจื่อได้รวบรวมไว้ เช่น เมื่อเดินอยู่ด้วยกันสามคน ข้าพเจ้ามักมีครูเสมอ ข้าพเจ้าสามารถเลือกคุณสมบัติดี ๆ ของคน ๆ หนึ่งเอามาประพฤติเลียนแบบได้ และเลือกเอาคุณสมบัตินั้น ๆ ของอีกคนหนึ่งมา แล้วเอามาแก้ไขตัวข้าพเจ้าเองได้

2.4 เม่งจื่อ หมายถึง คัมภีร์เม่งจื่อ เม่งจื่อผู้เป็นศิษย์ของชงจื่อได้รวบรวมไว้ เช่น ความรู้สึกสงสารเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษยธรรม ความรู้สึกละอายเป็นจุดเริ่มต้นของ ความยุติธรรม ความรู้สึกอ่อนโยนเป็นจุดเริ่มต้นของความมีมารยาทอันดีงาม ส่วนความรู้สึก ผิดชอบชั่วดีเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญา

หลักธรรมของศาสนาขงจื่อแตกต่างจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพราะศาสนาพราหมณ์-ฮินดูสอนมุ่งสู่ภพหน้าอันเป็นอนาคต แต่ศาสนาขงจื่อสอนมุ่งอดีตความดีของบรรพบุรุษ คำนึงถึงความเป็นจริงในปัจจุบัน โดยถือแบบอย่างอันดีงามของคนในอดีต ศาสนาขงจื่อมุ่งหน้าในด้านการปกครองบ้านเมืองเพื่อให้ราษฎรร่มเย็นเป็นสุข ให้ผู้มีอำนาจในการปกครองใช้เมตตาจิตต่อราษฎร อบรมสั่งสอนให้อยู่ในศีลธรรม ผู้น้อยต้องเคารพและเชื่อตรงต่อผู้ใหญ่ สามัญรยาต้องซื่อสัตย์ต่อกัน ขงจื่อเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาบริสุทธิ์เหมือนน้ำ ซึ่งบริสุทธิ์เมื่อแรกเกิดแต่ต้นน้ำ แต่ราศีที่จะแปดเปื้อนชีวิตย่อมมีทุกหนทุกแห่ง มนุษย์จึงหันเหไปสู่ความชั่วได้ง่ายเพราะปฏิบัติได้ง่ายกว่าความดี ดังนั้นผู้ใหญ่หรือผู้มี

อำนาจจึงควรทำตัวอย่างที่ดี เห็นอกเห็นใจผู้ใต้ปกครอง ผู้อยู่ใต้ปกครองต้องซื่อสัตย์ต่อผู้ปกครอง บ้านเมืองจึงจะเป็นสุข

คำสอนของขงจื๊อ 4) เป็นเรื่องการสอนให้ประพฤติตามระเบียบวินัยและจรรยาบรรณอันดีงามต่อกันมา ศาสนาขงจื๊อสอนให้ปฏิบัติเหมือนกฎทองของศาสนาคริสต์ แต่ได้ใช้มาก่อนศาสนาคริสต์ คือ “จงปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนดังที่เราต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อเรา” เนื่องจากคำสอนของขงจื๊อที่ให้เคารพบรรพบุรุษจึงเกิดมีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวจีนยึดเป็นหลักในชีวิตประจำวัน ในประวัติศาสตร์ไม่มีใครมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความคิดและชีวิตของประชาชนชาวจีนเท่าขงจื๊อ ศาสนาขงจื๊อจึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งสังคมและความคิดของชาวจีนอย่างแยกไม่ออก

หลักคำสอนของขงจื๊อประกอบด้วยคำสอนมูลฐาน 4 ข้อ ดังนี้

1. เยน ความเมตตากรุณา
2. หยี ความยุติธรรม
3. หลี พิธีกรรม
4. ฉี สติปัญญา

คำสอนของขงจื๊อดำเนินตามหลักสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ศรัทธา ขงจื๊อสอนคนให้มีความเชื่อว่า ถ้าคนมีความนับถือซึ่งกันและกันแล้ว จะไม่มีอาชญากรรม และสังคมมนุษย์จะดำเนินไปอย่างผาสุก ดังนั้นผู้ศึกษาจึงควรศึกษาให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมชาติและธรรมชาติของมนุษย์ ให้เข้าถึงความดีและความสมบูรณ์อย่างไม่มีที่ติของมวลมนุษย์
2. ความเป็นผู้คงแก่เรียน การที่บุคคลจะเข้าใจซึ่งกันและกันต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ควรปลูกฝังให้แก่คนทุกคน ถ้าบุคคลได้รับการศึกษาดีแล้วมิใช่แต่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความราบรื่นเท่านั้น แต่จะได้เป็นแบบอย่างอันดีต่อคนทั้งปวงอีกด้วย
3. การบำเพ็ญคุณประโยชน์ ยึดหลักมนุษยธรรม ให้มีเมตตาจิตต่อกัน ให้มีความเข้าใจอันดีและความนับถือกัน ให้ปฏิบัติตนตามหลัก “ซึ่งกันและกัน”
4. การสร้างลักษณะนิสัยและทัศนคติที่ดีงาม เป็นสิ่งควรปลูกฝังให้มีอยู่ในตัว บุคคลเพื่อเป็นรากฐานของการเป็นพลเมืองดี ด้วยหลักข้อนี้ ขงจื๊อจึงได้ย้ำถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง บุตรต้องเคารพบิดามารดา ภรรยาต้องเคารพสามี พี่และน้องต้องมีความรักและนับถือและเมตตาต่อกันด้วย การที่ราษฎรจะเชื่อฟังคำสั่งของรัฐบาลและการที่รัฐบาลจะปกครองราษฎรด้วยความร่มเย็นเป็นสุขนั้น ต้องเนื่องมาจากการปลูกฝังความรู้สึกนี้ให้มีในครอบครัวก่อน คือ ผู้ใหญ่ต้องเคารพผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ต้องคุ้มครองและให้ความยุติธรรมแก่ผู้น้อย ผลจากคำสอนข้อนี้เอง ศิษย์ทั้งหลายของขงจื๊อจึงได้แยกออกมาให้เป็นหลักสำคัญเพิ่มขึ้นมาอีก 2 ข้อ คือ บุตรต้องอยู่ในโอวาทของบิดามารดา และความจงรักภักดีต่อพระเจ้าจักรพรรดิ

5. ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้บุคคลประพฤติดี จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียนให้รู้ถึงขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีโบราณ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างไว้ โดยเห็นว่าเป็นสิ่งดีงามและเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมา การศึกษาวรรณคดีและการศึกษาประวัติศาสตร์ล้วนเป็นสิ่งสำคัญในการถ่ายทอดสืบมรดกจาก บรรพบุรุษ ขงจื๊อนับว่า “ถ้ารัฐบาลใดต้องการปกครองให้ดีแล้ว ต้องคำนึงถึงประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ในอดีตเป็นเครื่องสอนและชี้แนวทางให้”

อนึ่ง ขงจื้อได้กล่าวว่า คนตรีเป็นเครื่องทำให้จิตใจอ่อนโยน ในขณะที่ประเพณีรัตรึงเราได้นั้น เฉพาะร่างกายภายนอกเท่านั้น แต่ความซาบซึ้งในดนตรีนั้นจะเกิดขึ้นจากความรู้สึภายใน คนตรีชนิดต่าง ๆ ในท้องถิ่นหรือประเทศต่าง ๆ ย่อมแสดงถึงจิตใจและเป็นสัญลักษณ์ของขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีที่ต่างกันด้วย

หลักคำสอนของขงจื้อกำหนดมาตรฐานของสังคม เพื่อให้สังคมดำเนินไปตามระเบียบ คำสอนของขงจื้ออยู่ในระดับศีลธรรม สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้โดยตรงกับจิตใจของชาวจีนซึ่งไม่ชอบเพื่อฝันมากนัก แต่ชอบนำความคิดและความเชื่อมาปฏิบัติให้เกิดผลในชีวิต หลักคำสอนของขงจื้อมีส่วนช่วยสร้างสรรค์จิตใจของชาวจีนและมีอิทธิพลมากต่ออารยธรรมจีน ความเชื่อ ความคิด และระบบปรัชญาบางสาขา และมีส่วนช่วยสร้างสรรค์วรรณกรรมและวรรณคดีเป็นอย่างมาก

จีนมีความเจริญทางศีลธรรมมานาน ขงจื้อมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อชีวิตและความคิดของประชาชนชาวจีนอย่างมาก เพราะขงจื้อเป็นครูและเป็นผู้กล่อมเกล่าจิตใจของประชาชนชาวจีน คำสอนของขงจื้อเกี่ยวกับการปกครองและจริยธรรม ปรัชญาด้านต่าง ๆ สรุปสาระได้ดังนี้

1. ปรัชญาการเมือง รัฐบาล คือ ศูนย์กลางของการปกครอง การตั้งรัฐบาลเป็นผลของความคิดพิจารณาโดยถ่วง ขงจื้อชี้ให้เห็นความสำคัญของรัฐบาล 2 ประการ ดังนี้

1.1 อำนวยประโยชน์แก่ประชาชน

1.2 การสร้างกฎต่าง ๆ รัฐบาลจะดีได้เพราะสังคมมีขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีที่ดี ดังนั้นรัฐบาลที่ดีจึงควรมียึดหลัก 3 ประการ ดังนี้

1) อาหารเพียงพอสำหรับราษฎร

2) มีกำลังทหารพอสมควร

3) มีความเชื่อมั่นในประชาชน

2. ปรัชญาการปกครอง ธรรมดาผู้ปกครองถ้าบำเพ็ญตนให้มีสัมมาคารวะและข่มตนเองได้แล้ว ประชาชนในปกครองจะพลอยมีคุณธรรมนั้นไปด้วย ถ้าผู้ปกครองรักความเที่ยงธรรม และรู้หน้าที่ของตนแล้ว ประชาชนในปกครองจะไม่กล้าละเมิดข้อกำหนดกฎหมายได้ ถ้าผู้ปกครองรักในความอ่อนโยน เห็นอกเห็นใจกันและเชื่อถือกันแล้ว ประชาชนในปกครองคงจะต้องประพฤติเช่นนั้นตามไปด้วย

เมื่อผู้ปกครองตั้งตนให้เที่ยงตรงแล้ว ประชาชนในบังคับบัญชาย่อมทำตามหน้าที่ โดยไม่ต้องขอร้อง แต่เมื่อผู้ปกครองไม่ตั้งตนให้เที่ยงตรงแล้ว แม้จะขอร้องสักเท่าใด ประชาชนในบังคับบัญชาก็หาเชื่อฟังไม่

รัฐบาลที่ดี คือ รัฐบาลที่ทำให้ผู้อยู่ในความคุ้มครองเป็นสุข และเป็นที่น่าพอใจของประชาชนที่อยู่ต่างตำบลไกลออกไป ถ้าผู้ปกครองนิยมการข่มตนเองอยู่เป็นเกณฑ์ ประชาชนก็จะว่านอนสอนง่ายตามคำบังคับบัญชาของผู้ปกครองนั้น

ถ้ารัฐบาลจำเป็นต้องสละสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการปกครองแล้ว สิ่งแรกที่สละได้ คือ ทหาร สิ่งต่อมาคืออาหาร เนื่องจากมีเหตุผลว่ามนุษย์หนีความตายไม่พ้น รัฐบาลจึงไม่สามารถสูญเสียความมั่นใจของประชาชนได้

ผู้มีอำนาจแม้เอาไม้ทองกลางมาทำรั้ว คนอื่นก็กลัวเกรงและไม่กล้าล่วงล้ำ ถ้าจะให้คนอยู่ในอำนาจต้องทำซึ่งขง อย่าทำเหลาะแหละ บังคับการให้ถูก คนทั้งปวงจึงจะเกรงกลัว

3. ปรัชญาด้านการศึกษา เรียนแต่ไม่คิด ก็เป็นการเสียเปล่า คิดแต่ไม่เรียน ก็เป็นอันตราย คนที่มีความรู้มาก มีกิริยาวาจาสมกับความรู้ย่อมงดงาม เปรียบเหมือนเขียนรูปภาพพระบารมีด้วยลายทอง แต่ถ้าทำไม่สมกับความรู้ก็เหมือนเขียนรูปภาพไม่มีสีระบวย เป็นนักปราชญ์แม้รู้มากก็จริง แต่สิ่งใดที่รู้แล้วไม่ต้องถาม สิ่งใดที่ยังไม่รู้แม้มาตรวณิดหน่อยก็ต้องถาม คำสั่งสอนที่ครูให้แก่ท่านนั้น เมื่อรู้จงบอกว่ารู้ เมื่อไม่รู้จงบอกว่ารู้ ต้องอย่าอวดรู้ต่อครู ถ้าเรียนไปข้างหน้าจะรู้ง่าย เรียนหนังสือถ้าไม่หมั่นตรึกตรอง เรียนไปแต่ปากก็เหมือนหนึ่งไม่ได้เรียน แต่ถ้าเป็นคนเอาแต่คิดไม่ได้เรียนก็มักวนเวียนอยู่ด้วยความสงสัย อุดสำหรับเล่าเรียนไปเกิดสติปัญญาจะเกิดเพราะเรียน อาจคิดการทำงานทั้งปวงให้สำเร็จได้ ผู้เรียนรู้ได้จริงแล้วที่จะทำความชั่วนั้นน้อย เพราะผู้ไม่เรียนรู้อาจทำความชั่วได้ด้วยความรู้ในหนังสือชนบทรณนิยมทั้งปวงพึงอุตสาหะเรียนเสมอ ถ้าขยันหมั่นเพียรแล้วไฉนจะไม่รู้ และเพียรเล่าเรียนมาแต่ถิ่นฐานบ้านไกลไฉนจะไม่สนุก หนังสือที่เล่าเรียนไว้แล้วควรหมั่นตรวจตราดูแลให้ชำนาญจะได้อธิบายกว้างขวางออกไปทุก ๆ ครั้ง คนที่มีกำลังแต่ไม่มีปัญญา แม้จะขึ้นสู่กับใคร ๆ ก็เหมือนเอามือเปล่าไปตีเสือ หรือไม่มี เรือใบข้ามแม่น้ำ คนเราเมื่อแรกเกิดมานั้น ความคิดยังหยาบก่อน ต่อเมื่อได้เรียนรู้ดูคำสั่งสอนแล้ว จึงค่อยดีขึ้นโดยลำดับ เปรียบเหมือนไม้กระดานแรกเลื่อยใหม่ และศิลาแรกต๋อยออกมายังไม่เกลี้ยงก่อน ต้องไสกับและขัดสีจึงเกลี้ยงเกลารับขึ้นได้

4. ปรัชญาด้านเศรษฐกิจ เมื่อยากจน แต่รู้จักประมาณตนไม่เที่ยวประจบประแจง อุดสำหรับหาทรัพย์ไปตามสติกำลังของตน เมื่อมีก็ควรเอ็นดูคนทั้งปวง ตั้งจิตคิดอนุเคราะห์คนทุกถ้วนหน้า อนึ่งแม้เมื่อยากจนก็ควรทำให้ใจให้แช่มชื่น ไม่หดหู่ท้อแท้อ่อนแอ หาได้น้อยก็กินตามน้อย หาได้มากก็กินตามมาก เมื่อมีแล้วเร่งเรียนรู้อาจริยปฏิบัติ

5. ปรัชญาด้านการวางตน เป็นขุนนางควรตั้งตนอยู่ในความซื่อสัตย์ ใครดีก็ควรยกย่อง ใครชั่วก็ควรข่มขี่ กล่าวสั่งสอน จงอย่าเห็นแก่ลาภซึ่งกลับเอาคนดีเป็นคนชั่วเอาคนชั่วเป็นคนดี ทำได้อย่างนี้ ปวงชนย่อมนับถือ เมื่อจะพูดถึงสิ่งใด จงพูดด้วยความซื่อสัตย์ให้คนทั้งปวงนับถือเชื่อฟังได้ ถ้าได้รับพระของเขาแล้วต้องทำให้สำเร็จดังวาท และกิริยาให้ซื่อตรงจึงจะเป็นที่นับถือของเขา ถ้าคบกันเป็นเพื่อนแล้วก็อย่าหลอกลวงกัน จึงจะคบกันมั่นคงและยืนยาว

หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด ศาสนาขงจื้อมีความเชื่อและจุดหมายสูงสุดไม่เด่นชัด คือเพียงแต่อนุโลมให้ทำตาม ความเชื่อที่บรรพบุรุษเชื่อกันมา เช่น เชื่อเรื่องผีสามเทวดา และพยายามทำความดี เมื่อตายแล้วจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ เป็นต้น แต่ขงจื้อก็ไม่ได้แสดงไว้อย่างชัดเจน ขงจื้อเน้นแต่เรื่องมนุษย์และโลกเป็นสำคัญ จุดหมายสำคัญของขงจื้อก็คือ ต้องการให้คน สังคม ประเทศชาติ และโลกสงบสุข ต้องการให้คนในโลกนี้ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ไม่แบ่งพวก ไม่แบ่งประเทศ แต่ต้องการให้มีประเทศเดียว คือประเทศมนุษย์ และมีชาติเดียวคือชาติมนุษย์ หากเป็นได้ดังกล่าว ทุกคนก็จะเป็นพี่น้องกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือกัน โลกก็จะสงบร่มเย็นโดยแท้ เพราะฉะนั้นความสงบสุขในโลกนี้จึงเป็นยอดปรารถนาและจุดหมายสูงสุดของขงจื้อ

ศาสนาขงจื้อมีอิทธิพลต่อชาวจีนเป็นอย่างมาก งานนิพนธ์ของขงจื้อเป็นวรรณกรรม ชั้นสูง และเป็นหลักสูตรในการศึกษาตามสถาบันต่าง ๆ อีกทั้งเป็นวิชาสำหรับสอบไล่ของทางราชการอีกด้วย อิทธิพลคำสอนของขงจื้อ ทำให้ชาวจีนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนหลายอย่าง เช่น

1. ชาวจีนให้ความสำคัญในเรื่องครอบครัวมาก ถือว่าครอบครัวเป็นรากฐานของสังคม ชาวจีนจึงพยายามสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น ให้เป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วยคนหลายรุ่น ทั้งปู่ย่าตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน เหลน ชาวจีนให้ความสำคัญต่อญาติมาก คำในภาษาจีนก็บอกลำดับญาติไว้อย่างชัดเจน ว่าใครมีความสัมพันธ์กันอย่างไร มาจากสายไหน สืบสายมาจากบิดาหรือมารดา ดูคำว่าน้ำและอาในภาษาไทยฉันนั้น

2. ชาวจีนให้เกียรติต่อผู้สูงอายุ ทั้งใช้สรรพนามให้เหมาะสมกับวัย เรียก พี่ ป้า น้า อา เป็นต้น แม้ต่อคนที่ไม่ใช่ญาติ คล้ายธรรมเนียมไทย คนจีนมีลูกหลานแล้ว มักจะไว้หนวดเพื่อแสดงว่าตัวแก่แล้ว

3. ชาวจีนให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะต้องดูแลสถานที่ฝังศพ ของบรรพบุรุษไว้ให้ดี ตลอดทั้งเซ่นไหว้อยู่เสมอ

4. ชาวจีนนิยมยกย่องครูบาอาจารย์ แต่ไม่นิยมยกย่องทหาร ชาวจีนให้ความสำคัญต่อผู้ใช้ความรู้มากกว่าผู้ใช้กำลัง ตามคำสอนของขงจื้อ

5. ชาวจีนไม่ชอบมีเรื่องขึ้นโรงขึ้นศาล แต่จะพยายามปรองดองกันให้ได้

พิธีกรรมและนิยายในศาสนาขงจื้อ

พิธีกรรมที่สำคัญ ขงจื้อได้เขียนข้อเสนอสนับสนุนประเพณีโบราณไว้เป็นอันมาก รวมทั้งประเพณีในการบูชา ฟ้าดิน และบูชาบรรพบุรุษด้วย ศาสนาขงจื้อจึงรับเอาประเพณีทั้ง 3 ซึ่งมีมาแต่ก่อนหลายพันปีเข้าเป็นหลักการใหญ่ เป็นอันว่าประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดมาแต่โบราณ ขงจื้อก็รวบรวมเรียบเรียงไว้ และเมื่อขงจื้อซึ่งเป็นศาสดาได้ล่วงลับไปแล้ว ศาสนาขงจื้อก็อยู่ในฐานะศาสนาของรัฐ พิธีกรรมในการบูชาจึงแบ่งออกเป็น 3 อย่าง ดังนี้

1. พิธีบูชาขงจื้อ เริ่มต้นเมื่อปี ค.ศ. 195 ก่อน ค.ศ. (พ.ศ. 348) พระจักรพรรดิฉินได้นำสัตว์ที่ฆ่าแล้วไปทำพิธีบูชาที่หลุมฝังศพขงจื้อ และมีคำสั่งเป็นทางการให้มีการเซ่นไหว้ขงจื้อเป็นประจำ และให้สร้างศาลของขงจื้อขึ้นทั่วทุกหัวเมืองที่สำคัญ และทำพิธีเซ่นไหว้ และยังคงกำหนดให้วันเกิดของขงจื้อคือวันที่ 27 สิงหาคม เป็นวันหยุดราชการประจำปีของจีน และต่อมาได้เปลี่ยนเป็นวันที่ 28 กันยายน

2. พิธีบูชาฟ้า ดิน พระอาทิตย์ และพระจันทร์ ในปีหนึ่ง จะมีรัฐพิธี 4 ครั้ง ดังนี้

2.1 พิธีบูชาฟ้า กระทำกันประมาณวันที่ 22 ธันวาคม พระจักรพรรดิจะทรงเป็นประธานในพิธี พิธีจะมีการแสดงดนตรี การแห่โคมไฟ มีเครื่องเซ่นไหว้ เช่น อาหาร ผ้า ไหม เหล้า เป็นต้น เสร็จแล้วจะเผาเครื่องเซ่นไหว้หมด แทนบูชาอยู่ทางทิศใต้ของกรุงปักกิ่ง ทำด้วยหินอ่อนสีขาว มีระเบียงลดหลั่นเป็นชั้น 3 ชั้น

2.2 พิธีบูชาดิน เป็นการบูชาธรรมชาติหรือเทพประจำธรรมชาติ ผู้ประกอบพิธีเป็นขุนนาง หรือข้าราชการ กระทำเป็นงานประจำปี ประมาณวันที่ 21 หรือ 22 มิถุนายน ที่เรียกว่า ครีษมายัน ณ แทนบูชา อยู่ทางทิศเหนือกรุงปักกิ่ง สถานที่บูชามีลักษณะเป็น สี่เหลี่ยมมีน้ำล้อมรอบ

2.3 พิธีบูชาพระอาทิตย์ กระทำเป็นงานประจำปี ณ ที่บูชาทางประตูด้านตะวันออกของกรุงปักกิ่ง ประมาณวันที่ 21 มีนาคม ที่เรียกว่า วันวสันตวิษุวัต คือวันที่กลางวันและกลางคืนเท่ากัน ในฤดูใบไม้ผลิ

2.4 พิธีบูชาพระจันทร์ กระทำเป็นทางการประจำปี ณ ที่บูชาทางด้านตะวันตกของกรุงปักกิ่ง ประมาณวันที่ 22 หรือ 23 กันยายน ที่เรียกว่า วันสารทวิษุวัต คือวันที่กลางวันและกลางคืนเท่ากัน ในฤดูใบไม้ร่วง

3. พิธีเคารพบูชาเทียน และวิญญาณของบรรพบุรุษ ชาวจีนได้ค้นพบความมียู่ของเทพเจ้า “เทียน” และเชื่อกันโดยทั่วไปว่า เทพเจ้าเทียนนั้นทรงประทับอยู่บนสวรรค์อย่างแน่นอน เหตุนี้พวกเขาจึงพากันทำพิธีเคารพบูชา เทียน ผู้เป็นเจ้าของเทพทั้งปวง ผู้คุ้มครองโลก ทรงเป็นวิญญาณแห่งดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ฝน ไฟ พายุฟ้าผ่า ภูเขา และลำน้ำ ขณะเดียวกันพวกเขาก็ให้การเคารพบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษของตน รวมทั้งบูชา ดวงวิญญาณแห่งผู้บริสุทธิ์และวีรชนด้วย โดยเฉพาะวิญญาณแห่งองค์จักรพรรดิถือว่าเป็น ดวงวิญญาณแห่งผู้บริสุทธิ์ ธรรมเนียมดังกล่าวนี้โดยรวมแล้วเรียกว่า การบูชาวิญญาณแห่งบรรพบุรุษ นับเป็นเวลาหลายพันปีมาแล้วที่ชาวจีนได้ปฏิบัติกันมา พวกเขาจะพากันร้องเพลงเป่าขลุ่ย และประกอบพิธีบูชาดวงวิญญาณดังกล่าว ตลอดจนวิญญาณแห่งธรรมชาติอื่นๆ ด้วย ซึ่งศาสนาของขงจื๊อก็ให้การสนับสนุน จึงดูเหมือนว่าเป็นพิธีกรรมของศาสนาและเป็นการแสดงออกซึ่งจริยธรรมอันดีงามประการหนึ่ง

นิกายในศาสนา นักการศาสนาบางกลุ่มกล่าวว่า ศาสนาขงจื๊อไม่มีนิกาย อย่างไรก็ตาม แม้ศาสนาขงจื๊อ จะไม่มีนิกายโดยตรง แต่มีหนังสือหลายเล่มกล่าวถึงผู้นับถือศาสนาขงจื๊อพวกใหม่ หรือที่เรียกว่า Neo-Confucianism ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-1279 ตรงกับ พ.ศ. 1503-1822) ซึ่งรับเอาความคิดในเรื่อง หยิน-หยาง รวมทั้งการเซ่นไหว้ของประชาชนตามประเพณีโบราณเข้าไว้ในหลักการด้วย

คำว่า หยิน-หยาง นั้นเป็นระบบของโลก ระหว่างความมืดกับความสว่าง ความชั่วกับความดี อันเป็นของคู่กัน คือ หยิน เป็นสิ่งแทนความมืดและความชั่ว ส่วนหยางเป็นสิ่งแทนความสว่างและความดี

เมื่อมีคำว่า ผู้นับถือศาสนาขงจื๊อใหม่ ก็ทำให้เกิดถึงพวกที่นับถือศาสนาขงจื๊อเก่า ซึ่งการปฏิบัติก็แตกต่างกันออกไป แต่ถ้าจะจัดพวกที่นับถือศาสนาขงจื๊อใหม่เป็นนิกายใหม่อีกนิกายหนึ่งก็ไม่ค่อยจะชัดเจนนัก

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาขงจื๊อ

สัญลักษณ์ของศาสนาขงจื๊อ

1. สัญลักษณ์ศาสนาขงจื๊อโดยตรง ได้แก่ รูปปั้น รูปหล่อ หรือรูปเขียนของขงจื๊อเอง ซึ่งประดิษฐานอยู่ในศาล

2. สัญลักษณ์อย่างอื่น คือ ภาพวงกลม แบ่งเป็น 2 ส่วนเท่ากันด้วยเส้นเว้า ที่เรียกในภาษาจีนกลางว่า หยิน-หยาง

3. ถ้าไม่มีสัญลักษณ์ตามข้อ 1-2 เขาก็ใช้แผ่นป้ายจารึกนามขงจื๊อ ในรูปการบูชาบรรพบุรุษที่ชาวจีนนิยมทำกัน คือ การจารึกชื่อผู้ตายในแผ่นป้าย แล้วตั้งไว้เพื่อบูชาเซ่นไหว้

4. สัญลักษณ์อีกอย่าง คือ รูปคนจีนแต่งตัวโบราณกำลังประสานมือแสดงคารวะต่อกัน

ฐานะของศาสนาในปัจจุบัน ศาสนาขงจื้อเคยเจริญรุ่งเรืองในประเทศจีน มีศาสนิกประมาณ 300 ล้านคน ชาวจีนได้ยกย่องขงจื้อ5) เป็นนักปราชญ์อันดับ 1 ของจีน คำว่าอันดับ 1 ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ขงจื้อเป็นนักปราชญ์คนแรก หากหมายถึงความเป็นหนึ่งในความวิเศษ ชาวจีนได้ยกย่องขงจื้อ ตลอดมาจนประเทศจีนเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ เมื่อ พ.ศ. 2492 ศาสนาทั้งหลายจึงถูกทำลาย เพราะคอมมิวนิสต์ถือว่าศาสนาเป็นยาเสพติด มอมเมาประชาชนให้ลุ่มหลง และยิ่งมาถึง พ.ศ. 2509 เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม ศาสนาทั้งหลายถูกทำลายเพิ่มขึ้นไปอีก โดยเฉพาะศาสนาขงจื้อถูกทำลายหนักเป็นพิเศษ เพราะถูกเพ่งเล็งว่าสอนให้คนติดอยู่กับระบอบศักดินาและชนบทรบเรียมประเพณีเก่า ๆ ทำให้ศาสนิกของศาสนาขงจื้อไม่กล้าแสดงตัว จนชาวจีนบางกลุ่มทนไม่ได้ จึงหนีไปอยู่ที่เกาะไต้หวัน ประเทศจีนขณะนี้

ทางการประเทศจีนขณะนี้ได้ให้การต้อนรับ และยกย่องศาสนาขงจื้อเป็นอย่างดี เช่น เมื่อ พ.ศ. 2495 รัฐบาลจีนขณะนี้ได้ประกาศเปลี่ยนวันครูแห่งชาติ จากวันที่ 27 สิงหาคม มาใช้วันเกิดของขงจื้อ คือ วันที่ 28 กันยายนแทน ทางราชการจะหยุดงาน 1 วัน เพื่อให้เกียรติต่อขงจื้อผู้เป็นศาสดาของศาสนาขงจื้อ อีกทั้งได้ให้เงินเดือนแก่ผู้สืบสกุลของศาสนาขงจื้ออีกด้วย เพราะฉะนั้น ศูนย์กลางของศาสนาขงจื้อในปัจจุบัน จึงอยู่ที่ประเทศไต้หวัน ส่วนความเป็นไปของศาสนาขงจื้อบนแผ่นดินใหญ่หรือประเทศจีน ก็เริ่มดีขึ้นตามลำดับ เมื่อเหมาเจ๋อตุงประธานพรรคคอมมิวนิสต์ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2520 ทำให้รัฐบาลจีนหันมาติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น จึงผ่อนคลายการปิดกั้นทางศาสนา

ศาสนิกของแต่ละศาสนามีเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจมากขึ้น และยิ่งในปัจจุบันสถานการณ์ของศาสนาต่าง ๆ ดีขึ้นตามลำดับ เมื่อระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย ในประเทศรัสเซียและประเทศอื่น ๆ เป็นเหตุให้ประเทศจีนต้องเปลี่ยนท่าทีใหม่ เปิดโอกาสให้พลเมืองมีเสรีภาพในการนับถือศาสนามากขึ้นเรื่อย ๆ พวกนักบวชสามารถกลับไปอยู่วัดได้ ประกอบศาสนกิจและพิธีกรรมต่างๆ ได้ และในปี พ.ศ. 2522 มหาวิทยาลัยนานกิงก็ได้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาศาสนาต่าง ๆ ในประเทศจีนอีกด้วย

ศาสนาซินโต

ศาสนาซินโต เกิดที่ประเทศญี่ปุ่น เมื่อประมาณ 117 ปี ก่อนพุทธศักราช คำว่า ซินโต แม้จะออกเสียงเป็นภาษาญี่ปุ่น แต่คำเดิมมาจากภาษาจีนว่า เซนเต๋า แปลว่า ทางแห่งเทพเจ้า เมื่อศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อแผ่ขยายเข้ามาในญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นจึงได้เรียกการนับถือเทพเจ้าว่า ศาสนาซินโต เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อ ศาสนาซินโตไม่มีศาสดา คัมภีร์สำคัญของศาสนาซินโต มีอยู่ 2 คัมภีร์ คือ คัมภีร์โกชิกิ และคัมภีร์นิฮองจิ หรือนิฮอนโชกิ ศาสนาซินโตมีหลักคำสอนที่มุ่งไปเรื่องของจิต โดยเน้นให้พัฒนาจิตใจให้ดีงาม นอกจากนี้ยังได้สอนถึงคุณธรรมขั้นพื้นฐานไว้ว่า ให้เชื่อฟังคำสอนของเทพเจ้า ให้ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ด้วยความซื่อสัตย์ และให้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่อเทพเจ้า และต่อวิญญาณแห่งบรรพบุรุษ จุดหมายปลายทางสูงสุดในชีวิตของศาสนาซินโต คือ ความสุขนิรันดร์ ซึ่งเป็นความสุข ที่แท้จริง เมื่อตายแล้วจะไปเป็นเทพเจ้า วิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดหมายดังกล่าว คือ เมื่อมี ชีวิตอยู่ จะต้องจงรักภักดีต่อเทพเจ้า และบูชาวิญญาณแห่ง

บรรพบุรุษ ชาวชินโตเชื่อว่า ชีวิตในโลกนี้มีครั้งเดียว ตายไปแล้วจะไปอยู่ในโลกวิญญาณชั่วนิรันดร์ นิยายของศาสนาชินโต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ กิกกะชินโต และเกียววะชินโต สัญลักษณ์ ศาสนาชินโต คือ โทริ และกระจก แต่สัญลักษณ์ที่มีมาแต่โบราณเป็นสมบัติสืบทอดกันมากับบัลลังก์ แห่งพระจักรพรรดิเรียกว่า ซานชูโนะ-ซิงกิ มีอยู่ 3 อย่าง คือ กระจก ดาบ และรัตนมณี ปัจจุบัน ศาสนาชินโตมีศาสนิกประมาณ 3,162,800 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งรัฐฮาวายใน สหรัฐอเมริกา และประเทศบราซิล เนื่องจากทั้ง 2 แห่งนี้มีชาวญี่ปุ่นอยู่เป็นจำนวนมาก

ประวัติความเป็นมาของศาสนาชินโต

ศาสนาชินโต เกิดเมื่อประมาณ 117 ก่อนพุทธศักราช โดยคิดตามสมัยจักรพรรดิ องค์แรกของญี่ปุ่น คือ พระเจ้าจิมมู เทนโน (Jimmu Tenno) คำว่า ชินโต เป็นภาษาจีนแต่ ออกเสียงตาม สำเนียงญี่ปุ่น คำนี้มาจากภาษาจีนว่า เซนเต่า คำว่า เซน หรือชิน แปลว่า เทพเจ้า ส่วนคำว่า เต่า แปลว่า ทาง เมื่อรวมกันแปลว่า ทางแห่งเทพเจ้า อาจหมายถึงการบูชาเทพเจ้าหรือคำสอนของเทพ เจ้าหรือศาสนาของเทพเจ้าก็ได้ ส่วนในภาษาญี่ปุ่นเรียกศาสนานี้ว่า กามิโนมิจิ (Kaminomichi) แต่ ชื่อนี้ไม่แพร่หลายเท่ากับคำว่า ชินโต แต่เดิมศาสนาชินโตยังไม่มีชื่อเสียงมากนัก ต่อมาเมื่อศาสนาพุทธ และศาสนาขงจื้อแผ่ขยายเข้าไปถึงประเทศญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นจึงจำต้องตั้งชื่อศาสนาตั้งเดิมของตนเพื่อให้ แตกต่างกัน ศาสนาชินโตดั้งเดิมไม่มีศาสดาหรือ ผู้ตั้งศาสนา แต่เกิดมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่ ถิ่นสืบทอดกันมา มีประเพณีการบูชาเทพเจ้า และบรรพบุรุษเป็นต้น ดังนั้นศาสนาชินโตจึงไม่มีคำสอนที่ แน่นนอน ไม่มีคัมภีร์ที่ตายตัว เพราะแต่ละยุคแต่ละถิ่นก็มีความเชื่อแตกต่างกันไป

ศาสนาชินโต1) เป็นศาสนาพหุเทวนิยม นับถือเทพเจ้ามากมาย เทพเจ้าในศาสนาชินโตก็มี หลายประเภท มีทั้งเทพเจ้าแท้ และเทพเจ้าที่ไปจากมนุษย์ เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ วีรบุรุษในสงคราม และวิญญาณของหลายคนที่มารวมกัน เช่น เทพเจ้าแห่งขุนเขา มาจากวิญญาณมากมายของพวกคนที่ เคยอยู่ตามภูเขารวมกัน เทพเจ้าแห่งทะเลก็มาจากวิญญาณจำนวนมากของพวกคนที่เคยอยู่แถบทะเล เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีเทพเจ้าที่ไปจากสัตว์ที่คนเคารพอีกด้วย เทพเจ้างดกล่าวจะสิงสถิตอยู่ใน ธรรมชาติทั่วไป เช่น ภูเขา ลำเนาไพร ท้องฟ้า ทะเลและแผ่นดิน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ในประเทศญี่ปุ่น จึงมีศาลเจ้ามากมาย จนได้นามว่าดินแดนแห่งศาลเจ้า และศาลเจ้าที่เป็นสัตว์ก็มีด้วย เช่น ศาลเจ้า สุนัขจิ้งจอก และศาลเจ้าเสือ เป็นต้น สิ่งที่เคารพเหล่านี้ชาวญี่ปุ่นเรียกรวม ๆ กันว่า กามิสะมะ (Kamisama) เหมือนกันหมด คำว่ากามิ มีความหมายกว้าง เพราะนอกจากจะหมายถึงเทพเจ้าแล้วยัง หมายถึง สิ่งที่เป็นสิริมงคล ทรงพลัง ทรงอำนาจ และ น่าเกรงขามอีกด้วย ดังนั้นภูเขา แม่น้ำ ทะเล พงุนา ป่าไม้และสัตว์ ฯลฯ ก็อาจเป็นกามิได้ด้วยเมื่อคำนึงถึงเทพเจ้าที่สิงสถิตอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ประเทศญี่ปุ่นจึง ได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า ดินแดนแห่งเทพเจ้า ส่วนเทพเจ้าที่ชาวญี่ปุ่นนับถือว่าเป็นใหญ่เหนือเทพ ทั้งหลาย คือ อะมะเตระสุ โอมิ กามิ (Amaterasu-omi-kami) หรือพระอาทิตย์ซึ่งเป็นเพศหญิง ส่วน สวามีของพระนางก็คือ สึกิโยมิ (Tsukiyomi) หรือพระจันทร์ เทพเจ้าของศาสนาชินโตจะมีลักษณะ อย่างมนุษย์คือนอกจากจะมีรูปร่างเหมือนมนุษย์แล้ว ก็ยังมีกิเลส รัก โลภ โกรธ หลง เป็นต้น ศาสนา ชินโตอาจแบ่งเป็น 5 สมัย2) ดังนี้

สมัยที่ 1 ระยะเวลาประมาณ 1,200 ปี เริ่มตั้งแต่ 117 ปีก่อนพุทธศักราช จนถึง พุทธศักราช 1095 เป็นสมัยแห่งศาสนาชินโตบริสุทธิ์แท้ เพราะยังไม่ถูกอิทธิพลจากศาสนาอื่นครอบงำ สมัยนี้เริ่ม

ตั้งแต่พระเจ้าจิมมู เทนโน ซึ่งเป็นมิคาโดหรือจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่นเรื่อยมา จนถึงศาสนาพุทธ เริ่มเผยแผ่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ศาสนาชินโตสมัยนี้มีอิทธิพลต่อชาวญี่ปุ่นอย่างแท้จริงเพียงศาสนาเดียว

สมัยที่ 2 ระยะเวลาประมาณ 250 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1095 ถึง พ.ศ. 1343 เป็นสมัยที่ศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะศาสนาพุทธมีอิทธิพลมากในช่วง 150 ปีแรก ในคัมภีร์นิฮงงิได้กล่าวยกย่องศาสนาพุทธไว้ประมาณ 50 แห่ง เช่น ในปี พ.ศ. 1188 พระเจ้าจักรพรรดิโกโตกุ ทรงยกย่องศาสนาพุทธและทรงดูหมิ่นทางแห่งเทพเจ้า และอีกตอนหนึ่ง กล่าวว่าในปี พ.ศ. 1214 มกุฎราชกุมารโชโตกุไทชิได้ทรงสละโลกออกผนวช เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรสมัยนี้ศาสนาชินโตก็ยังมีอิทธิพลมากกว่าศาสนาอื่น

สมัยที่ 3 ระยะเวลาประมาณ 900 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 1343 ถึง พ.ศ. 2243 เป็นสมัยที่ศาสนาชินโตผสมกลมกลืนกับศาสนาอื่น ทำให้ศาสนาชินโตลดความสำคัญลงมาจน นักศาสนาบางท่านกล่าวว่าศาสนาชินโต ศาสนาพุทธ และศาสนาขงจื้อ อาจรวมเป็นศาสนาเดียวกันก็ได้ และมีลักษณะบางรูปกล่าวว่า เทพเจ้าของศาสนาชินโตก็คือปางหนึ่งของพระพุทธเจ้า ศาสนาชินโตจึงถูกลดความสำคัญลงตามลำดับ จนกระทั่งระหว่าง พ.ศ. 2008 ถึง พ.ศ. 2230 ไม่มีการประกอบพิธีโอโฮนิเฮ หรือพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบศาสนาชินโต ซึ่งถือกันว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สุดในบรรดาพิธีกรรมของศาสนาชินโต ตลอด 8 รัชกาล

สมัยที่ 4 ระยะเวลาประมาณ 168 ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2243 ถึง พ.ศ. 2411 เป็นสมัยที่มีการฟื้นฟูศาสนาชินโตเป็นการใหญ่ มีการรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของศาสนาชินโต ความสำคัญของพระเจ้าจักรพรรดิผู้สืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์ ความสำคัญของชาวญี่ปุ่นที่สืบสายมาจากเทพเจ้า และ ความสำคัญของประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นดินแดนที่เทพเจ้าสร้างขึ้นมา จนชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าศาสนาชินโต พระเจ้าจักรพรรดิประเทศญี่ปุ่น และคนญี่ปุ่น ดีกว่าเหนือกว่า ผู้อื่นโดยประการทั้งปวง ผลก็คือชาวญี่ปุ่นเป็นชาตินิยมขึ้นมามากขึ้น และรุนแรงด้วย

สมัยที่ 5 เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2411 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสมัยที่ศาสนาชินโตได้รับการฟื้นฟูต่อจากสมัยที่ 4 โดยจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. 2411-2455) ผู้ทรงเปิดประตูสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ได้ทรงส่งข้าราชการชินโตให้บริสุทธียิ่งขึ้นไปอีก โดยให้แยกศาสนาชินโตออกจากศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อ ศาลเจ้าต่าง ๆ ก็ให้มีเฉพาะพิธีกรรมศาสนาชินโตเท่านั้น ส่วนศาสนาอื่นจะมีพิธีกรรมของตนก็ได้ แต่ห้ามปะปนกับศาสนาชินโต ต่อมา พ.ศ. 2425 ได้ทรงแยกศาสนาชินโตออกเป็น 2 แบบ คือชินโตของรัฐกับชินโตของราษฎร ทั้งทรงส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นเป็นชาตินิยมดังมีพระบรมราชโองการมายังกองทัพทุกเหล่า มีใจความว่า”ให้ทุกคนรักชาติ รักความกล้าหาญ และจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ แม้ชีวิตก็สละได้ ต้องเชื่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ให้ถือเท่ากับบัญชาจากสวรรค์” ตั้งแต่นั้นมา ทหารญี่ปุ่นก็ได้รับเกียรติมาก ใครทำร้ายทหารไม่ได้ ทหารจึงเป็นเสมือนตุ๊กตาไซลาน คอยทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาทุกอย่าง และในการรบกับรัสเซียเมื่อ พ.ศ. 2447-2448 ในสงครามโลก ครั้งที่ 1 ญี่ปุ่นก็สามารถเอาชนะรัสเซียซึ่งเป็นประเทศใหญ่กว่าญี่ปุ่นหลายสิบเท่าได้

ประวัติศาสตร์

โดยมากเมื่อกล่าวถึงศาสนาชินโต ก็เป็นที่รู้จักทั่วไปว่าไม่มีศาสดาหรือผู้ตั้งศาสนาเพราะศาสนาชินโตเป็นศาสนาที่เกิดสืบเนื่องมาจากชนบะประเพณีในการบูชาบรรพบุรุษ และบูชาเทพเจ้าดังกล่าวแล้ว แต่เมื่อแบ่งศาสนาชินโต สามารถออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ชินโตที่เป็นของรัฐ (State Shinto) หรือชินโตศาลเทพเจ้า (Shrine Shinto)
2. ชินโตที่เป็นนิกาย (Sectarian Shinto) ชินโตแบบแรกอาจไม่มีศาสดาก็จริงแต่ชินโตแบบหลังคือที่เป็นนิกายต่าง ๆ มีศาสดาแน่นอน เช่น นิกายกอนโก มีกอนโกเป็นศาสดาพยากรณ์ เป็นที่น่าสนใจว่าศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ในญี่ปุ่น มีบุคคลที่อ้างตัวว่าได้เห็นพระเจ้าและพูดแทนพระเจ้า เข้าลักษณะศาสดาพยากรณ์อยู่หลายคน ในที่นี้จะกล่าวเพียง 2 คน คนแรกเป็นสตรี ซึ่งเป็นผู้ตั้งศาสนาเทนริเกียว ในปัจจุบันมีผู้นับถือศาสนานี้ประมาณ 2 ล้านคน คนที่สองเป็นชายชื่อ กอนโก ไคชิน เป็นผู้ตั้งศาสนากอนโกโย มีผู้นับถือกว่าหกแสนคน ทั้งสองศาสนานี้ ต่างจากศาสนาชินโตมาก แต่กรมการศึกษาของญี่ปุ่นจัดเป็นนิกายของศาสนาชินโตที่แตกแยกออกไป ความจริงยังมีบุคคลผู้ตั้งตัวเป็นศาสดาพยากรณ์อีกหลายคน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียง 2 คน ดังต่อไปนี้

ข้อเปรียบเทียบเรื่องศาสดาพยากรณ์

1. มิกิ นากายามา เป็นบุตรของชาวนา แห่งจังหวัดยามาโตะ เกิดเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน คริสตศักราช 1798 (พ.ศ. 2341) เมื่อเธออายุได้ 41 ปี พระเจ้าผู้เป็นบิดาได้ลงมาถือเอาตัวเธอผู้เป็นเสมือนโบสถ์ที่มีชีวิต หรือโบสถ์เดินได้ของพระองค์ เธอได้สั่งสอนโดยอ้างนามของพระเจ้า มีผู้นับถือเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และได้ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 90 ปี ในปัจจุบันศาสนาเทนริเกียว นับเป็นศาสนาใหญ่ศาสนาหนึ่งของญี่ปุ่น มีกิจกรรมก้าวหน้าและทันสมัย ความจริงคำว่า เทนริเกียว ถ้าแปลตามตัวแปลว่าศาสนาเทนรินั่นเอง แต่คำว่าเทนริในที่นี้หมายถึงพระนามของพระเจ้าซึ่งขึ้นต้นว่า “เทนริ” จากคำว่า เทนริ-โอ-โนะ-มิโกโตะ อย่างไรก็ตามลักษณะของพระเจ้าในศาสนานี้เป็นผู้สร้างโลก เป็นต้นเดิมแห่งสิ่งทั้งปวงเช่นเดียวกับพระเจ้าในศาสนาอื่น ๆ

2. กอนโก ไคชิน เป็นผู้ตั้งศาสนากอนโกโย หรือศาสนากอนโกนั้น เกิดเมื่อ ค.ศ. 1814 (พ.ศ. 2357) และถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ 69 ปี เมื่อกอนโกอายุได้ 46 ปี เสียงของพระเจ้าผู้เป็นบิดาแห่งสากลโลกก็ได้ปรากฏลงมาเรียกร้องให้กอนโกดำเนินงานเพื่อช่วยมนุษยชาติให้ปลอดภัย ดังข้อความในคัมภีร์ซึ่งอ้างกันว่าเป็นคำของพระเจ้าดังต่อไปนี้

“ บุตรทั้งหลายของพระเจ้าที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ไม่รู้ถึงความรักของพระองค์ ปฏิบัติผิดหรือไม่เชื่อฟังพระประสงค์ของพระองค์โดยไม่รู้ตัว จึงเกิดความทุกข์ยากเดือดร้อน และเกิดความรู้สึกล้มตมต่อพรของพระเจ้า บัดนี้พระเจ้าได้ส่ง กอนโก ไคชิน มาสู่บุตรทั้งหลายของพระองค์ เพื่อที่จะให้บุตรเหล่านั้นได้รู้แจ้งความจริงที่ว่า พระเจ้าทรงถือว่าความสุขความเจริญของบุตรทั้งหลายของพระองค์เป็นเสมือนของพระองค์เอง ซึ่งความมีความเป็นของพระองค์เกี่ยวข้องอยู่โดยตรง

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญในศาสนาชินโต

คัมภีร์ศาสนาชินโตที่สำคัญมีอยู่ 2 คัมภีร์ คือ คัมภีร์โกชิกิ และคัมภีร์นิฮองจิหรือนิฮอนโชกิ แต่ถ้าต้องการกล่าวอย่างพิสดาร ยังมีคัมภีร์อื่นอีกหลายคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

1. คัมภีร์โกโคชูอิ
2. คัมภีร์มันโยชู
3. คัมภีร์ฟูโตกิ
4. คัมภีร์ไคโฮเรียว
5. คัมภีร์เอนงิชิ

1. คัมภีร์โกจิกิ (Ko-ji-Ki) คัมภีร์นี้มีรากฐานอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี กล่าวถึง นิยาย ตำนาน ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนใหญ่เทววิทยาของศาสนา ชินโตได้พัฒนาขึ้นจากการตีความในเทพนิยายแห่งคัมภีร์โกจิกิ มีผู้กล่าวกันว่า คัมภีร์ศาสนาชินโต มี ลักษณะเป็นเทพนิยายผสมประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อห้าม การปฏิบัติทางไสยศาสตร์ และการปฏิบัติต่อเทพเจ้า

2. คัมภีร์นิฮองจิ หรือนิฮอนโชกิ (Nihongi or Nihon Shoki) คัมภีร์นิฮอนโชกินี้ ถือ ว่าเป็นคลาสสิก คือเป็นวรรณคดีชั้นสูง เป็นคัมภีร์รวม 30 เล่ม 15 เล่มแรกว่าด้วยเทพนิยายและนิยาย ต่าง ๆ 15 เล่มหลังว่าด้วยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์ ที่เชื่อถือกันได้มากที่สุด

ทุกคัมภีร์นับแต่คัมภีร์นี้เป็นต้นไป มีความสำคัญรองจากสองคัมภีร์ข้างต้น

3. คัมภีร์โกโคชูอิ (Kogo shui) อิมเบ ฮิโรนาริ เป็นผู้แต่งคัมภีร์โกโคชูอิ เป็นหนังสือ ที่อธิบายความหมายแห่งถ้อยคำและการปฏิบัติพิธีกรรมโบราณ แสดงถึงความคิดเห็นของผู้แต่งเอง เกี่ยวกับศาลเทพเจ้าที่โอเซและอะสุตะ และเกี่ยวกับสถานะแห่งสกุลของผู้แต่งซึ่งสัมพันธ์กับสกุลนากา โดมิ และฐานะแห่งสกุลนากาโดมิ

4. คัมภีร์มันโยชู (Munyo - shiu) คัมภีร์ที่ประมวลบทกวีเก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น ประกอบด้วยบทกวี 4,500 บท เป็นบทกวีของบุคคลตำแหน่งต่างๆ ตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิจนถึง ชาวนา บทกวีเหล่านี้มี ความสำคัญมากในการแสดงถึงความรู้สึกอันยิ่งใหญ่และความรู้สึกแบบ ธรรมดา ๆ ออกมาอย่างตรง ๆ ที่สำคัญคือทำให้รู้ถึงความเชื่อถือ ขนบประเพณี และความคิดทาง ศาสนาของคนสมัยโบราณ

5. คัมภีร์ฟูโดกิ (Fudoki) คัมภีร์นี้แสดงถึงภูมิศาสตร์ส่วนภูมิภาค ฝ่ายปกครองทำ รายงานเสนอราชสำนักเพื่อให้พระเจ้าจักรพรรดิทรงรู้นามเดิมทางภูมิศาสตร์ ความสมบูรณ์ของพื้นที่ นิทานและนิยาย อันเก่าแก่แห่งท้องถิ่น

6. คัมภีร์ไตโฮเรียว (Taiho-ryo) คัมภีร์นี้มีความสำคัญเท่ากับคัมภีร์กฎหมายโบราณ ที่สำคัญของญี่ปุ่น ข้อความในคัมภีร์นี้ให้ประโยชน์ในการเล่าให้ทราบว่า สำนักราชการแห่งไหนมี ความสำคัญสูงสุดในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบูชาในศาสนาชินโต

7. คัมภีร์เยนงิชิกิ (Yengi-shiki) คัมภีร์นี้เป็นประมวลกฎหมายละเอียดลออเกี่ยวกับการ บริหารงานของรัฐบาล เป็นคัมภีร์รวม 50 เล่ม เนื้อหาว่าด้วยกฎหมายและระเบียบแห่งราชสำนักพระเจ้า จักรพรรดิอย่างละเอียด เช่น กล่าวถึงพระราชพิธี มารยาทเนื่องด้วยราชสำนัก ข้อปฏิบัติอันเหมาะสม ตลอดจนการบริหารส่วนภูมิภาค เป็นต้น ที่นับว่าสำคัญคือ 10 เล่มแรก ในคัมภีร์นี้กล่าวถึงกฎหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับ ศาสนาชินโต จึงถือกันว่ามีค่ามากในการช่วยการศึกษาศาสนา กล่าวกันว่าเมื่อ ประกาศใช้ประมวลกฎหมายนี้ ก็เท่ากับให้กำเนิดศาสนาชินโตอย่างเป็นทางการ เป็นลายลักษณ์อักษร ตั้งแต่นั้นมา

ในส่วนหลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาชินโตสอนให้สักการะเคารพบรรพบุรุษ กัตตัญญูกตเวที ต่อผู้วายชนม์ บูชาปฏิบัติต่อผู้สูงอายุว่า จงรักภักดีต่อพระเจ้าจักรพรรดิ ครู และอาจารย์ คือ เทพบิดร องค์พระเจ้าจักรพรรดิมีสิทธิ์ทุกอย่างที่บิดามารดามีต่อบุตร วิญญาณเป็นของไม่ตาย การตายเป็นการ เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่ชั่วประเดี๋ยวเดียว เมื่อผู้ที่เคารพถูกดูหมิ่นให้แก้แค้นให้ ไม่ควรอยู่ ร่วมฟากกับ

บุคคลที่ดูหมิ่นผู้ที่ตนสักการะ เมื่อแก้แค้นไม่ได้ให้ทำฮาราศีร์หรือคว้านท้องเสียดีกว่า ความกล้าหาญ และไม่กลัวตายคือเสบียงในสงคราม ส่วนได้เสียของพระจักรพรรดิและ ประเทศชาติคือส่วนที่ทุกคนต้องรับผิดชอบ สิ่งเหล่านี้ต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดที่สุด คำสอนสำคัญบางประการของศาสนาซินโตมีดังนี้

1. เริ่มด้วยการบูชาความงามของบุปผชาติ ลงท้ายด้วยการฆ่าตัวตาย
 2. ความซื่อสัตย์ ความเคารพ และความภักดีต่อผู้ใหญ่ เป็นคุณธรรมอันสูงสุดเหนือคุณธรรมทั้งปวง
 3. ความภักดีต่อพระจักรพรรดิและเจ้านายของตน เป็นชีวิตอันมีเกียรติสูงส่ง
 4. ความดีงามที่เราต้องการ คือ การสืบสายกันมาแห่งบรรพบุรุษด้วยความภักดี ความเมตตาปราณีและความสามัคคีกัน
 5. เด็กและคนหนุ่มต้องนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในครอบครัว หญิงสาวต้องนอบน้อม คนแก่ และหญิงต้องเคารพชาย
 6. จงรักและเป็นคนดีต่อมารดาบิดาของตน จงเมตตาปราณี จงสามัคคีระหว่างครอบครัวกับญาติพี่น้อง จงซื่อสัตย์ต่อเพื่อน จงรักษาความประพฤติของตนให้ สุภาพ และกระหมัด กระหม่อม รักตัวมากเท่าใดจงรักคนอื่นมากเท่านั้น
 7. หญิงพึงเคารพต่อชาย ชายพึงซื่อตรงต่อรัฐ บุตรธิดาพึงเคารพต่อมารดาบิดาของตน
 8. ความจริงเป็นคุณธรรมเบื้องต้นและสุดท้ายของสิ่งทั้งปวง ถ้าปราศจากความจริง คุณธรรมอย่างอื่นก็ไม่มี
 9. ใครพูดคำหยาบและทำชั่วแก่ท่าน ท่านอย่าตอบเขาด้วยความชั่ว มีอยู่อย่างเดียวที่ต้องทำ คือ การงานอันซื่อสัตย์เพื่อเกียรติในการงานของท่าน
 10. ดาบญี่ปุ่นมีคมข้างหนึ่ง มีสันข้างหนึ่ง มุ่งหมายเพื่อใช้ประโยชน์ได้ 2 อย่าง คือ ฟันผู้ถือเองข้างหนึ่งในเมื่อเขามีความผิด และตีศัตรูอีกข้างหนึ่งเมื่อเขารังแกเรา
- หลักปฏิบัติเพื่อความดีสูงสุดในศาสนาซินโต คือ การปฏิบัติจริยธรรมทางใจ มี 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ให้มีความคิดแจ่มใส (อาากากิ โคโกโระ)
2. ให้มีความคิดบริสุทธิ์สะอาด (คิโยกิ โคโกโระ)
3. ให้มีความคิดถูกต้อง (ทาคาซึกิ โคโกโระ)
4. ให้มีความคิดเที่ยงตรง (นาโอกิ โคโกโระ)

การปฏิบัติให้ดวงใจมีสภาพดังกล่าวสามารถพามนุษย์ไปสู่ความเป็นเทพเจ้าสมกับความเป็นเผ่าพันธุ์แห่งสวรรค์ได้ ซึ่งหลักปฏิบัติทั้ง 4 ประการนี้ย่อเข้าให้เป็นภาษาญี่ปุ่นเพียงคำเดียวว่า เซอิเมอิ-ชิน

พิธีกรรมและนิกายในศาสนาซินโต

พิธีกรรมที่สำคัญในศาสนาซินโต มีดังต่อไปนี้

1. พิธีบูชาในศาสนา ในศาสนาซินโตมีการบูชาคือการไหว้เจ้า การไหว้เจ้าของญี่ปุ่นไม่ต้องเสียหมูเห็ดเป็ดไก่เหล้ายา แล้วคนเอามากินกันเหมือนของจีน ชาวญี่ปุ่นจะออกไปไหว้เจ้า เพียงแต่

เตรียมการโดยแต่งตัวให้สะอาด แล้วเข้าไปโค้งคำนับตรงหน้าศาลเจ้าซึ่งมีมากมาย อยู่เกือบ 200,000 แห่ง จะมีโทริ (ประตูวิญญาณ) เป็นเครื่องหมายแผ่นดินแห่งศาลเจ้า ก็คือประเทศญี่ปุ่นนั่นเอง เมื่อคำนับแล้ว ก็จะหลับตาตบมือ เรียกดวงวิญญาณ มารับการไหว้ ถ้าไม่ตบมือก็จะยืນนิ่งๆ เป็นสมาธิเฉยๆ สักครู่หนึ่งก่อนกลับออกไป หรืออาจมีอย่างอื่นๆ อีกบ้าง ตามที่นักบวชหรือผู้เฝ้าศาลเจ้าจะแนะนำให้ทำ ส่วนเครื่องบูชาที่จะนำไปไหว้นั้น นักบวชประจำศาลเจ้า จะเป็นผู้จัดเตรียมบริการอำนวยความสะดวกให้ฟรี และจะเหมือนกันหมดทุกศาลเจ้า คือ มีเหล้าสาเก 4 ถ้วยเล็กๆ ข้าวปั้น 16 ก้อน เกลือ 16 ก้อน ปลาสด ผลไม้ สาหร่ายทะเล และส้มอีกไม่กี่ลูก

2. ชาวญี่ปุ่นถือว่าธรรมชาติต่าง ๆ บนเกาะญี่ปุ่น เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของเทพเจ้า จึงมีฐานะควรแก่การเคารพบูชา ไม่ว่าจะเป็นมหาสมุทร แม่น้ำลำธาร แผ่นดิน พืชพันธุ์สัตว์ป่า และของศักดิ์สิทธิ์สูงส่งขององค์จักรพรรดิ คือกระจกเงา ดาบ และอัญมณี ซึ่งถือว่าเป็นเทวสมบัติ มีวิญญาณที่เทพเจ้าประทานมา ล้วนแต่ควรแก่การเคารพบูชาทั้งนั้น ชาวญี่ปุ่นจึงมีความรักธรรมชาติ สงวนป่าไม้ ภูเขา พงไพร พืชน้อยใหญ่เสมือนชีวิตของตน

3. พิธีบูชาขุนนิยบุคคล

3.1 การบูชาวีรชน เรื่องความรักชาติ ชาตินิยมเทิดทูนชาติ ดูเหมือนว่าจะหาชาติใดเสมอเหมือนชาติญี่ปุ่นได้ยาก ใครที่แสดงความกล้าหาญ เสียสละชีวิตในสนามรบจะได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นเทพเจ้าควรแก่การเคารพบูชายิ่ง มีศาลเจ้าชื่อ ยาสุกุนิ (Yasukuni Shrine) เป็นที่รวมวิญญาณของวีรบุรุษเหล่าทหารผ่านศึกของชาติ แต่ละปีมีรัฐพิธีบูชาดวงวิญญาณ ผู้กล้าหาญเหล่านี้เป็นประจำเสมอมา

3.2 การบูชาองค์จักรพรรดิ ชาวญี่ปุ่นถือว่าองค์จักรพรรดิ หรือองค์มิกาโด หรือ เทนโน (Mika-do, Tenno) เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากดวงอาทิตย์ตลอดมาโดยไม่ขาดสาย องค์จักรพรรดิญี่ปุ่นเท่ากับเป็นหัวหน้าครอบครัวของคนทั้งชาติ ชาวญี่ปุ่นเป็นครอบครัวเดียวกันหมด ชาวญี่ปุ่นทั้งชาติจึงยกย่องเทิดทูนเคารพบูชาองค์จักรพรรดิยิ่งกว่าชีวิต

3.3 การบูชาบรรพบุรุษ มีผู้กล่าวว่า การบูชาบรรพบุรุษของญี่ปุ่น เมื่อเทียบกับของจีนแล้วจะเห็นว่าของญี่ปุ่นจะสูงกว่าและศักดิ์สิทธิ์กว่า ดูจะจริง เพราะญี่ปุ่นยอมรับว่าองค์จักรพรรดิของตนสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าเป็นการสืบสายไม่มีขาดช่วง และองค์จักรพรรดิเท่ากับหัวหน้าครอบครัวของคนทั้งชาติ จึงเป็นไปได้ที่คนญี่ปุ่นแต่เดิมมาจนถึงปัจจุบันเป็น เชื้อสายสืบต่อมาจากองค์จักรพรรดิที่เป็นเหล่ากษัตริย์ของเทพเจ้า ความเป็นบรรพบุรุษ จึงติดต่อกันมาเป็นสายเลือดเดียวกัน จึงมีการบูชาบรรพบุรุษทั้งของครอบครัวแต่ละครอบครัวและบรรพบุรุษในครอบครัวรวมอันหมายถึงชาติญี่ปุ่นโดยรวมด้วย

4. พิธีเกี่ยวกับเด็กเกิดใหม่ เมื่อมีทารกเกิดใหม่ อายุได้ 7 วัน ก็จะมีการอุ้มไป ตั้งชื่อต่อหน้าแท่นบูชา ทำพิธีรับขวัญเด็ก และเมื่อเด็กอายุได้ 31 หรือ 32 วัน ก็จะมีการอุ้มเด็กไปไหว้ศาลเจ้านอกบ้านบ้าง ตามวัดบ้าง ตามภูเขาบ้าง ตามประเพณีแล้วไม่ว่าเกิดหรือตายจะนิมนต์ นักบวชมาทำพิธี หากไม่มีหรือหานักบวชไม่ได้หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีเอง

5. พิธีเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ เมื่อวันนักขัตฤกษ์มาถึง ชาวญี่ปุ่นจะจัดให้มีขบวนแห่ มีการบรรเลงดนตรีและเต้นรำ นักพรตมีหน้าที่ทำพิธีอ่านบทสวดเบื้องหน้าแท่นบูชาที่ศาลเจ้าเพื่ออำนวย

สวัสดิมงคลให้เก็บเกี่ยวได้ผลดี ให้บ้านเรือนมีความสุข ให้มีผลสำเร็จในการ ออกรบทัพจับศึก ให้การปกครองเป็นไปด้วยดี และให้องค์จักรพรรดิทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติยั่งยืนนาน

6. พิธีโอโฮฮาราชิ (The Great Purification) เป็นพิธีชำระครั้งยิ่งใหญ่ มีคำอธิบายของนักปราชญ์ชื่ออัสดัน (Aston) ว่า โดยพระมหากษัตริย์คุณขององค์จักรพรรดิผู้ได้รับ มอบหมายอำนาจมาจากเทพเจ้าอะมะเตะระสุ โอมิ กามิ ให้ประกอบพิธีนี้ด้วยการประพรม (การชำระล้าง) ด้วยน้ำบริสุทธิ์เป็นเบื้องต้น และเช่นสรวงสังเวีย อันเป็นไปเพื่อการทดแทน (บาป) บรรดาขุนมนตรีและพลเมืองของพระองค์ผู้กระทำพิธีนี้ ต้องทำความบริสุทธิ์ให้เกิดแก่ตนเองเพื่อปลดบาปออกไปให้พ้นจากคน

นิกายของศาสนาชินโตแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. กิกกะชินโต ได้แก่ ชินโตแห่งรัฐ กระทรวงมหาดไทยให้ความสนับสนุนและได้วางข้อบังคับให้นักบวชปฏิบัติกิจเฉพาะทางราชการเท่านั้น และห้ามทำพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้นว่า การโฆษณา พิธีแต่งงาน พิธีฝังศพ อนึ่ง กิกกะชินโตตั้งอยู่บนอุดมคติว่าความเจริญของชาติ ความปลอดภัยแห่งราชสำนักพระจักรพรรดิ และความผาสุกของประชาชนเป็นพรที่ได้รับ กิกกะชินโตได้กำหนดแบบฉบับแห่งศรัทธาและพิธีกรรมตามพระบรมราชโองการประกาศในปีที่ 15 แห่งศักราชเมจิไว้ 3 อย่างดังต่อไปนี้

1.1 การบูชาจักรพรรดิ ได้แก่ ชินโตอันเป็นโครงสร้างของชาติที่มั่นคง ทำให้ชาติญี่ปุ่นเป็นครอบครัวสืบสายมาจากสวรรค์สายเดียวเป็นลำดับมา สมเด็จพระจักรพรรดิคืออวตารของสุริยเทพ พระองค์เป็นศูนย์กลางระหว่างพระอาทิตย์กับพลเมือง เป็นผู้ครองอาณาจักร เป็นพระประมุขของศาสนาจักรทั้งสี่ และเป็นนิมิตหมายแห่งความไม่สูญสลายแห่งเทพอำนาจ พระองค์คือเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ในร่างของมนุษย์ เป็นต้น พระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ คือ โองการแห่งสวรรค์

1.2 การบูชาในฝ่ายราชวงศ์ เป็นรัฐพิธีเกี่ยวกับสมเด็จพระจักรพรรดิและราชวงศ์ ที่ขาดไม่ได้ ในพระราชวังมีศาลเจ้าตั้งอยู่ 4 สถานที่ใน 4 ทิศ ดังนี้

1.2.1 สถานที่หนึ่ง สร้างอุทิศแด่สุริยเทพ เป็นสถานที่ประกอบรัฐพิธีแรกนาขวัญ จำลองมาจากศาลเจ้าอิเซ ที่เมืองนารา ศูนย์กลางแห่งพระจักรพรรดิญี่ปุ่น เชื่อกันว่า สุริยเทพจะเสด็จมาเป็นประธานพิธีในวันนั้น

1.2.2 สถานที่สอง สร้างอุทิศแด่วิญญาณของอดีตพระจักรพรรดิเป็นสถานที่ประกอบพิธีบูชาดวงวิญญาณของอดีตพระจักรพรรดิ

1.2.3 และ 1.2.4 สถานที่สามและสถานที่สี่ กำหนดเป็นสถานที่ประกอบรัฐพิธี อื่นๆ สุดแต่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงกำหนดตามพระราชอัธยาศัย

1.3 การบูชาในครอบครัว กำหนดให้พลเมืองปลูกศรัทธาในศาสนาชินโตเพื่อรวมโครงสร้างของชาติเหมือนกันหมดทั่วประเทศ

ครอบครัวญี่ปุ่น (แม้นับถือศาสนาพุทธ) ทุกบ้านจะตั้งที่บูชาชินโตที่แท่นบูชา มีศาลเจ้า เล็กๆ มีเครื่องสังเวีย เช่น โทริ (ประตูวิญญาณ) กระจัก กระดาษสีขาว เชือก อาหาร ผลไม้ และบางทีก็มีเหล้าสาเกด้วย เป็นต้น

ชาวญี่ปุ่นผู้เคร่งครัดในศาสนา ตื่นนอนแต่เช้า ชำระร่างกายให้สะอาด เข้าไปนั่งหน้าแท่นบูชาโค้งคำนับ ตบมือ 2 ครั้ง โค้งคำนับเป็นสมาธิขณะหนึ่ง เสร็จแล้วจึงออกไปประกอบหน้าที่การงานประจำวัน

เด็กเกิดใหม่อายุได้ 7 วัน ก็อุ้มไปตั้งชื่อตรงหน้าแท่นบูชาแล้วจึงทำพิธีรับขวัญเด็ก ครั้นเด็กอายุได้ 31 หรือ 32 วัน ก็พาเด็กไปไหว้ศาลเจ้านอกเมือง ตามวัดบ้าง ตามภูเขาบ้าง ชาวญี่ปุ่นโบราณมีประเพณีที่ว่า การเกิดหรือการตายต้องนิมนต์นักบวชไปทำพิธี หากไม่มีนักบวช หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ทำพิธีเอง

กิกะชินโตหรือชินโตแห่งรัฐในสมัยใหม่ ได้มีการปรับปรุงคำสอนใหม่เป็นลัทธิชาตินิยมกว้างขวางและรุนแรงออกไปเป็นระยะ จากขอบเขตแห่งโครงสร้างชาติออกไปเป็นการสร้างทวีป และจากทวีปออกไปถึงโลก

2. เกียวหะชินโต ได้แก่ ชินโตฝ่ายประชาชน กระทรวงศึกษาธิการให้ความสนับสนุนและควบคุม เกียวหะชินโตไม่มีกิจพิธีเกี่ยวข้องกับทางราชการ แยกออกมาตามพระบรมราชโองการในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

ความในพระบรมราชโองการนั้น ปรารภถึงองค์การศาสนาต่าง ๆ อันตั้งขึ้นในประเทศญี่ปุ่นเป็นหลักฐานแล้ว มีศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ เป็นต้น ชินโตจึงควรได้รับการสนับสนุนให้เป็นหลักฐาน ไม่เกี่ยวข้องปะปนกับองค์การศาสนาอื่น เพื่อความเป็นระเบียบในหมู่พลเมืองตามนโยบายของรัฐที่ให้ถือว่าชินโตเป็นโครงสร้างชาติ ส่วนศาสนาอื่นที่เข้ามาใหม่เป็นเพียงเครื่องประกอบโครงสร้างเท่านั้น

เกียวหะชินโต หมายถึง กลุ่มกระบวนการทางศาสนาที่อิงอยู่กับศาสนาประจำชาติ ของญี่ปุ่น แต่แยกเป็นกลุ่มอิสระหรือนิกายต่างๆ ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มีกำเนิดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา โดยจัดเป็น 13 นิกาย และทั้ง 13 นิกายนั้น จัดเป็น 5 หมวดใหญ่ ดังนี้

หมวดที่ 1 นิกายชินโตบริสุทธิ์ มี 3 นิกาย คือ ชินโต ฮองเกียวกุ โตเกียว ชินริเกียว และ โตซาเกียว

หมวดที่ 2 นิกายชินโตผสมขงจื้อ มี 2 นิกาย คือ ชูเซหะ และโตเซเกียว

หมวดที่ 3 นิกายบูชาภูเขาคือเทพเจ้า มี 3 นิกาย คือ ยิกโตเกียว ฟุโซเกียว และ มิตาเกะเกียว

หมวดที่ 4 นิกายทำให้บริสุทธิ์หรือลัทธิชำระบาป มี 2 นิกาย คือ ชินชูเกียว และมิโซจิ

หมวดที่ 5 นิกายรักษาโรคด้วยความเชื่อมี 3 นิกาย คือ ฟุโรชิเกียว คองโกเกียว และ เทนริเกียว

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาชินโต

สัญลักษณ์ของศาสนาชินโต มีดังต่อไปนี้

1. โทริ ได้แก่ ประตูอันมีเสา 2 เสา มีไม้ 2 อันวางอยู่ข้างบน ซึ่งมีประจำอยู่ที่ศาลเจ้าเกือบทุกแห่ง (ศาลเจ้าเล็กๆ อาจไม่มีโทริ) เป็นเครื่องหมายการเข้าสู่บริเวณศาลเจ้าของศาสนาชินโต

2. กระจก อันมีรูปลายดอกไม้มะลิ

ทั้ง 2 สัญลักษณ์นี้พอจะให้เราทราบว่าศาสนาชินโตได้ในบางกรณี แต่สัญลักษณ์ที่มีมาแต่โบราณเป็นสมบัติสืบทอดกันมากับบัลลังก์แห่งจักรพรรดิและมีความหมายทางคุณธรรม น่าจะเป็น

สัญลักษณ์ที่สมบูรณ์กว่า นั่นก็คือ สิ่งที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า ชานชูโนะ-ซิงกิ อันได้แก่ สมบัติ 3 ประการ คือ

1) กระจก (ยะตะ โนะ คางะมิ) เป็นเครื่องหมายแห่งปัญญา ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระสุริยเทพี-อะมะเตระสุ โอมิ กามิ ได้มอบให้หลานชื่อ นิโนคิโน มิโกโตะ มาปกครองเกาะญี่ปุ่น โดยเหตุนี้ กระจกอาจเป็นเครื่องหมายแห่งพระสุริยเทพีนั่นก็ได้ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ ศาลเจ้าอิเซ

2) ดาบ (คุสะนะจิ โนะ ชิรุคิ) เป็นเครื่องหมายแห่งความกล้าหาญ ในฐานะเป็นการปรากฏแห่งเทพเจ้าปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่ศาลเจ้าอะสุตะ

3) รัตนมณี (ยาสะกะนิ โนะ มาคะ ตามะ) เป็นสัญลักษณ์แห่งการบำเพ็ญประโยชน์ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ประจำ ณ พระราชวังแห่งพระจักรพรรดิ

สรุปแล้วสมบัติทั้ง 3 นี้ก็เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง คุณธรรมทั้ง 3 คือ ปัญญา กล้าหาญ และการบำเพ็ญประโยชน์ อันเป็นคุณธรรมสำคัญในศาสนาชินโตนั่นเอง นับว่าเป็นการพัฒนาศาสนาชินโตในด้านคุณธรรมได้เป็นอย่างดี

ฐานะของศาสนาในปัจจุบัน

ศาสนาชินโตของรัฐถูกยุบเลิกไปแล้ว ตั้งแต่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ทางราชการ ไม่บังคับให้คนญี่ปุ่นต้องเคารพบูชาเทพเจ้า และนับถือพระเจ้าจักรพรรดิดังเทพเจ้าอีกต่อไป จึงเป็นเรื่องส่วนตัวที่ใครจะทำหรือไม่ทำก็ได้ ดังนั้นศาสนาชินโตในปัจจุบันจึงอาจแบ่งได้ เป็น 5 ลักษณะ คือ

1. ชินโตแห่งราชสำนัก (Imperial Shinto) เป็นพิธีกรรมสำหรับราชสำนักเท่านั้น
2. ชินโตศาลเจ้า (Shrine Shinto) เป็นพิธีกรรมสำหรับประชาชน
3. ชินโตนิกาย (Sectarian Shinto) มีนิกายมากมาย แต่นิกายใหญ่มีอยู่ 13 นิกาย
4. ชินโตนิกายใหม่ (Neo-Sectarian Shinto) เป็นชินโตแบบที่ 3 นั้นเอง เพียงแต่ได้รับรองให้เป็นศาสนาตั้งแต่ พ.ศ. 2488 เป็นต้นมาหลังจากศาสนาชินโตรัฐถูกยุบแล้ว
5. ชินโตชาวบ้าน (Popular Shinto) เป็นเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์และพิธีกรรมที่ ชาวบ้านนิยมปฏิบัติกันมา

เพราะฉะนั้น ศาสนาชินโตในปัจจุบันจึงลดความสำคัญลงมาก เพราะแตกแขนงออกไป จึงมีอิทธิพลต่อชาวญี่ปุ่นน้อยลง จนชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยหันไปนับถือศาสนาพุทธ อาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธโดยเฉพาะนิกายเซน มีอิทธิพลต่อชาวญี่ปุ่นมากกว่าศาสนาชินโต แต่ ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ แม้จะนับถือศาสนาพุทธ ก็ยังไม่ยอมเลิกนับถือศาสนาชินโต ทั้งนี้ก็เพราะการนับถือศาสนาชินโตเป็นการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติไว้ ส่วนที่นับถือศาสนาพุทธก็เพื่อตอบสนองความสนใจในโลกหน้าและเพื่อสร้างคนให้เป็นคนดี ควรค่าแก่ความ เป็นพลเมืองดีของชาติ หรือนับถือศาสนาชินโตเพื่อความเป็นบ้าน และการนับถือศาสนาพุทธ เพื่อความเป็นเมือง หรือการนับถือศาสนาชินโตเพื่อชาตินี้ ส่วนการนับถือศาสนาพุทธเพื่อ ชาติหน้า

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ศาสนาชินโตเสื่อมลง มาจาก 2 สาเหตุใหญ่ คือ

1. ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ศาสนาชินโตของรัฐถูกยุบเลิก อนุชนรุ่นใหมารู้เรื่อง ศาสนาชินโตน้อยลงตามลำดับ เพราะไม่มีการสอนตามโรงเรียนและในสถาบัน การศึกษาต่างๆ
2. ชาวญี่ปุ่นต้องการเป็นคนทันสมัย จึงนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้อย่างประเทศ ตะวันตก จนประเทศญี่ปุ่นก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากที่สุดประเทศหนึ่งของโลก ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศ

อุตสาหกรรม ทำให้ผู้คนไม่ค่อยมีเวลามาสนใจศาสนา อิทธิพลของศาสนาจีนโตจึงลดลงตามลำดับ จนมีชาวญี่ปุ่นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ประกาศตนไม่นับถือศาสนาใดเลย ความเป็นชาตินิยมจึงลดลงมาก ดังนั้นในปัจจุบัน ชาวญี่ปุ่นจึงมีความเป็นอยู่ต่างๆ กัน จนมีชาวญี่ปุ่นบางคนเห็นว่า ถ้าหากปล่อยให้ เป็นไปเช่นนี้ ประเทศญี่ปุ่นจะต้องประสบความหายนะแน่นอน จึงเริ่มช่วยกันฟื้นฟูศาสนาจีนโต แต่ก็ ยังได้ผลน้อย เพราะชาวญี่ปุ่นรุ่นใหม่มีอย่างอื่นอยู่ในจิตใจแทนศาสนาจีนโตแล้ว

ปัจจุบัน ศาสนิกศาสนาจีนโตมีประมาณ 3,162,800 คน (Encyclopaedia Britannica 1994 : 269) นอกจากนี้ก็ยังมีศาสนิกจีนโตอีกมากในฮาวาย รัฐหนึ่งของสหรัฐอเมริกา และอีกแห่งหนึ่งคือ ประเทศบราซิล ซึ่งทั้ง 2 แห่งนี้มีชาวญี่ปุ่นไปตั้งรกรากทำมาหากินอยู่มาก เช่นกัน

คำถามทบทวน

ตอนที่ 1 ให้นักศึกษาทำเครื่องหมายกากบาท (X) ลงหน้าข้อที่ถูกต้องที่สุด

1. ศาสนาใดไม่มีแหล่งกำเนิดในเอเชียตะวันออก
 - ก. เต้า
 - ข. ขงจื๊อ
 - ค. ชินโต
 - ง. พุทธ
2. ข้อใดแตกต่างจากพวก
 - ก. เล่าจื๊อ
 - ข. เต้าเต็กเก็ง
 - ค. บริโภคอาหารเจ
 - ง. พิธีบูชาเทพเจ้า
3. ข้อใดไม่ใช่คุณธรรมภายในตัวของเล่าจื๊อ
 - ก. ความเมตตากรุณา
 - ข. ความกระเหิมกระแห่ม
 - ค. ความรักดีต่อเทพเบื้องบน
 - ง. ความอ่อนน้อมถ่อมตน
4. ข้อใดกล่าวถึงการจับคู่ตามลักษณะของหยางและหยินไม่ถูกต้อง
 - ก. เหลือง - ดำ
 - ข. หญิง - ชาย
 - ค. มีด - สว่าง
 - ง. พระอาทิตย์ - พระจันทร์
5. ข้อใดต่อไปนี้อาจจัดเป็นความโดดเด่นของขงจื๊อ
 - ก. พนักงานด้านสุลากรดีเด่น
 - ข. รู้ในประเพณี
 - ค. เกิดในตระกูลดั่ง
 - ง. สมรสเมื่อเยาว์วัย
6. ในหลักธรรมของศาสนาขงจื๊อ มีความหมายว่าอย่างไร
 - ก. สติปัญญา
 - ข. ความเมตตากรุณา
 - ค. พิธีกรรม
 - ง. ความยุติธรรม
7. ข้อใดต่อไปนี้มีมีความหมายสอดคล้องกับคำว่าชินโต
 - ก. ทางสายกลาง
 - ข. ทางแห่งพระเจ้า
 - ค. หนทางการพ้นทุกข์
 - ง. จุดมุ่งหมายของชีวิต
8. ข้อใดต่อไปไม่ได้จัดเป็นคัมภีร์หลักของศาสนาจีนโต
 - ก. โกชิกิ
 - ข. นิฮองจิ

ง. นิฮอนโชกิ

9. ขอใดกล่าวถึงการปฏิบัติจริยธรรมทางใจในศาสนาซันโตไม่ถูกต้อง

ข. ให้มีความคิดบริสุทธิ์สะอาด

ง. ให้มีความคิดเที่ยงตรง

10. สัญลักษณ์ที่หมายถึงคุณธรรมของศาสนาซิกข์ ข้อใดกล่าวไม่ถูกต้อง

ខ. ប័ណ្ណ

ง. การบำเพ็ญประโยชน์

ตอนที่ 2 จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของศาสนาเต๋าโดยสังเขป

2. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของศาสนาขงจื๊อโดยสังเขป

3. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของศาสนาซิกข์โดยสังเขป

4. นิกายในศาสนาเต๋ามีกี่นิกาย อะไรบ้าง

5. นิภายในศาสนาขงจื้อมีกีนิกาย อะไรบ้าง

6. นิภายในศาสนาชินโตมีกึ่งนิภายใน อะไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). **ศาสนศึกษา**. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.
- วิกิพีเดีย. (2565). **เอเชียตะวันออกเฉียง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://citly.me/Epa1f> [7 กรกฎาคม 2565].
- เอเชียเทค. (2565). **เอเชียตะวันออกเฉียง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://citly.me/sUeAn> [7 กรกฎาคม 2565].
- แสง จันทร์งาม. (2534). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 3

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

หัวข้อเนื้อหาประจำบทที่ 3 มีดังต่อไปนี้

1. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
2. ศาสนาเซน
3. ศาสนาพุทธ
4. ศาสนาซิกข์

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาเนื้อหาบทที่ 3 แล้ว นักเรียนจะมีความรู้ความสามารถ ดังนี้

1. นักเรียนมองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้อย่างสมบูรณ์
2. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสตร์ คัมภีร์สำคัญ หลักคำสอนที่สำคัญ หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้อย่างถูกต้อง
3. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรม วันสำคัญ นิิกาย สัญลักษณ์ และฐานะปัจจุบันของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้อย่างถูกต้อง
4. นักเรียนมองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของ ศาสนาเซนได้อย่างสมบูรณ์
5. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสตร์ คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและ จุดหมายสูงสุดของศาสนาเซนได้อย่างถูกต้อง
6. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรมที่สำคัญทางศาสนา นิิกายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาเซนในปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง
7. นักเรียนได้มองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของศาสนาพุทธได้อย่างสมบูรณ์
8. นักเรียนสามารถถ่ายทอดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสตร์ คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาพุทธได้อย่างถูกต้อง
9. นักเรียนเข้าใจและสามารถถ่ายทอดเกี่ยวกับพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนา นิิกายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาพุทธในปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง

10. นักศึกษามองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของศาสนาซิกข์ได้อย่างสมบูรณ์

11. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสดา คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาซิกข์ได้อย่างถูกต้อง

12. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนา นิภายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะปัจจุบันในศาสนาของศาสนาซิกข์ได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบทที่ 3 ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน
2. ศึกษาเนื้อหาบทที่ 3 ผ่านระบบ E-Learning (Moodle) หรือศึกษาเอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนานำชีวิต
3. ผู้สอนสื่อสารกับผู้เรียนออนไลน์ผ่านโปรแกรมการสอนออนไลน์ตามที่ผู้สอนกำหนด เช่น Microsoft Team / Google Meet / Zoom ให้ผู้สอนพูดคุย ชักถาม ตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับเนื้อหาที่ศึกษา และการทำแบบฝึกหัดของผู้เรียน
4. ทำแบบทดสอบหลังเรียน
5. ตอบคำถามท้ายบท

สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนประจำบทที่ 3 มีดังนี้

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนานำชีวิต
2. คู่มือแบบฝึกทักษะ
3. วีดิทัศน์และสื่อประกอบการสอน
4. www.elearning.nrru.ac.th

การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและการประเมินประจำบทที่ 3 มีดังนี้

1. สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเกี่ยวกับการตรงต่อเวลาในการเข้าชั้นเรียนออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์
2. การตรวจผลการปฏิบัติงานที่มอบหมาย ดังนี้

- 2.1 แบบทดสอบก่อนเรียน
- 2.2 คู่มือแบบฝึกทักษะ
- 2.3 แบบทดสอบหลังเรียน
- 2.4 คำถามท้ายบท

บทที่ 3

ศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียใต้

เอเชียใต้ หรือ ชมพูทวีป หรือ อนุทวีป เป็นทวีปที่อยู่ทางใต้ของทวีปเอเชีย เอเชียใต้มีพื้นที่ประมาณ 5,180,000 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 10 ของทวีปเอเชีย ภูมิภาคนี้ยังเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลก และเป็นบ่อเกิดศาสนาที่สำคัญต่าง ๆ ของโลก โดยศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียใต้ คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเชน พระพุทธศาสนา และศาสนาสิกข์

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ประวัติความเป็นมา

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่เก่าแก่และไม่มีศาสดาเหมือนศาสนาอื่น เพราะคำสอนต่างๆ กลุ่มพราหมณ์หรือพระฤषีผู้ศักดิ์สิทธิ์ได้ยืมหรือฟังมาจากเสียงทิพย์ หรือเสียงสวรรค์ (ศรุต) ด้วยตนเอง แล้วมีการจดจำไว้และถ่ายทอดต่อกันทางความทรงจำ (สมฤติ) ซึ่งในเรื่องนี้มีหลักฐานยืนยันปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ในเทววิขสูตรว่า พวกฤषีผู้เป็นบูรพาจารย์และปฐมาจารย์ ผู้สอนคัมภีร์พระเวทให้แก่พราหมณ์นั้นมี 10 คน คือ ฤषีอัญญกะ ฤषีวามกะ ฤषีวามเทวะ ฤषีเวสสามิตร ฤषียมตคิ ฤषีอังคีรศ ฤषีภารทวาชะ ฤषีวาเสฏฐะ ฤषีกัสสปะ และฤषีภุ ซึ่งต่อมาก็ได้มีหัวหน้าลัทธิหรือผู้แต่งตำรา ที่ทำหน้าที่คล้ายศาสดาได้ช่วยกันเผยแพร่คำสอนต่างๆ ให้แพร่หลายยังยืนมาจนถึงปัจจุบันนี้

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาอันยาวนาน ถ้าแบ่งโดยย่อจะประกอบด้วย 3 ยุคด้วยกัน คือ ยุคพระเวท (อยู่ในช่วงประมาณ 1,000-100 ปี ก่อนพุทธกาล) ยุคพราหมณ์ (ประมาณ 100 ปี ก่อนพุทธกาล ถึง พ.ศ. 700) และยุคฮินดู (ตั้งแต่ พ.ศ. 700 เป็นต้นมา) เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการในแง่ประวัติศาสตร์ได้อย่างชัดเจนไปตามลำดับ จึงขอนำเสนอหลักการแบ่งตามแนวทางของท่านเสถียร โกเศศ และนาคะประทีปที่แบ่งยุคสมัยออกเป็น 11 ยุค ดังนี้

1. สมัยดึกดำบรรพ์ ระยะเวลาประมาณ 1,000 ปี ก่อนพุทธกาล

อินเดียในยุคโบราณ แต่เดิมเป็นที่อาศัยของชนพื้นเมืองเดิมที่เรียกว่า ทราวิท หรือดราวิเดียน (Dravidian) หรือมีลักขะ ซึ่งมีรูปร่างเล็ก ผิวดำ จมูกกร้าน ต่อมาพวกอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European) หรืออารยัน ซึ่งมีลักษณะผิวขาว จมูกโด่ง รูปร่างสูงใหญ่ ซึ่งเดิมอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโวลกา แม่น้ำอูราล ทะเลสาบแคสเปียน ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ แม่น้ำคงคา และแม่น้ำยมุนา เมื่อมีกำลังคนมากขึ้น จึงได้แผ่ขยายอำนาจเข้ามายึดครองดินแดนของชนพื้นเมืองเดิม และได้จัดการปกครองอย่างเป็นระบบ ตลอดจนพัฒนาความเชื่อทางศาสนา โดยยกย่องเทพของตนอยู่เหนือชนพื้นเมืองเดิม ซึ่งศาสนาเดิมที่ชาวอารยันนับถือก่อนอพยพเข้าสู่อินเดียนั้น ได้แก่ การนับถือธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ ธรรมชาติที่ชาวอารยันนับถือว่าเป็นเทพเจ้า คือ

1. พระอินทร์ เป็นเทพผู้บันดาลสรรพสิ่งทั้งหลายให้เกิดขึ้นในโลก
2. พระสวาหิตรี เป็นเทพแห่งแสงสว่างและความร้อน
3. พระวรุณ เป็นเทพแห่งความเย็น ความชุ่มชื้น

4. พระยม เป็นเทพแห่งความตาย

ชาวอารยันถือว่า เทพทั้ง 4 นี้เป็นเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์ รักษาทิศทั้ง 4 ของโลก จึงเรียกว่า โลกบาล พิธีบูชาเทพเจ้าจะกระทำควบคู่กับพิธีบูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ด้วยการนำอาหารไปวางที่พื้นดิน เรียกว่า พลี

2. สมัยพระเวท ระยะเวลาประมาณ 957 - 475 ปีก่อนพุทธกาล

ในช่วงเวลานี้ ชาวอารยันสร้างเทพเจ้าขึ้นใหม่หลายองค์ มีการฆ่าสัตว์บูชาอยู่รวมทั้งการ ถวายน้ำโสมประกอบกับการขับกล่อม พิธีกรรมในสมัยนี้จึงมีความซับซ้อนมากขึ้น เป็นเหตุให้เกิดคน กลุ่มหนึ่งขึ้นมา คือ พราหมณ์ ซึ่งมีอำนาจมากขึ้น มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม และทำหน้าที่แตกต่างกัน ไปดังนี้

พวกที่ 1 ทำหน้าที่บูชาเทพ เรียกว่า พราหมณ์ไหรตา

พวกที่ 2 ทำหน้าที่สวดขับกล่อม เรียกว่า พราหมณ์อุทคตา

พวกที่ 3 ทำหน้าที่จัดพิธีกรรมตามลัทธิ เรียกว่า พราหมณ์อธวรยุ

การที่ยุคนี้ได้ชื่อว่า ยุคพระเวท เพราะพราหมณ์ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม ต่าง ๆ และมีอำนาจในสังคมมากขึ้นได้รวบรวมบทสวดขับต่างๆ ไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า ไตรเพท

ยุคพระเวทได้ สิ้นสุดลงเมื่อกำเนิดเทพเจ้าองค์ใหม่คือ พระพรหม แต่สิ่งที่สำคัญอีกประการ หนึ่งในสมัยพระเวท คือ การแบ่งบุคคลในสังคมออกเป็น 4 ประเภท เรียกว่า วรณะ คำว่า วรณะ แปลว่า สีสัน สันนิษฐานว่าการแบ่งชั้นคนในระยะแรกน่าจะถือตามสีผิว ซึ่งแต่เดิมมีเพียง 2 วรณะ คือ พวกผิวดำ ได้แก่ พวกทราวีก (ดราวิเดียน) กับพวกผิวขาว ได้แก่ พวกอารยัน ซึ่งในเวลาต่อมาได้ แบ่งออกเป็น 4 วรณะ คือ

1. วรณะพราหมณ์ มีหน้าที่ติดต่อกับเทพเจ้า สอนศาสนาและประกอบพิธีกรรมและถือว่า ตนเป็นวรรณะสูงสุดในสังคมเพราะเกิดจากพระโอษฐ์ของพระผู้เป็นเจ้าตามที่อ้างไว้ในคัมภีร์พระเวท

2. วรณะกษัตริย์ ได้แก่ นักรบ ทำหน้าที่ป้องกันชาติบ้านเมืองและทำศึกสงคราม ขยายเขตแดน ในคัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า วรณะกษัตริย์เกิดจากพระพาหา (แขน) ของพระผู้เป็นเจ้า

3. วรณะแพศย์ เป็นวรรณะของคนส่วนใหญ่ในสังคม ได้แก่ ผู้ประกอบพาณิชยกรรม เกษตรกรรม และศิลปหัตถกรรมต่างๆ วรณะแพศย์เกิดจากพระโสณี (ตะโพก) ของพระผู้เป็นเจ้า

4. วรณะศูทร เป็นวรรณะของพวกกรรมกร ผู้ทำงานรับจ้างที่ต้องใช้แรงงานแบกหาม หรือ ให้บริการแก่วรรณะอื่นๆ วรณะศูทรถือเป็นวรรณะต่ำสุด เพราะเกิดจากพระบาท(เท้า) ของ พระผู้ เป็นเจ้า

นอกจากนี้ ยังมีพวกนอกวรรณะซึ่งเกิดจากการแต่งงานข้ามวรรณะ เรียกว่า จันฑาล พวกนี้เป็นที่รังเกียจของทุกวรรณะ

3. สมัยพราหมณ์ ระยะเวลาประมาณ 257 ปีก่อน พ.ศ. - พ.ศ. 43

ในยุคสมัยนี้พราหมณ์เป็นผู้มีอิทธิพลสูงสุดในจิตใจของประชาชน เพราะเป็นผู้ผูกขาดความรู้ ในการประกอบพิธีกรรม และเป็นชนชั้นเดียวเท่านั้นที่สามารถติดต่อกับพระเจ้าได้ และผลจากการยกย่องสถานภาพของพราหมณ์ทำให้เกิดค่านิยมในการประพาศพิภพพรหมจรรย์ และเชื่อกันว่าสามารถยกสถานะให้เท่าเทียมกับพระราชาได้ จึงเกิดการสละครอบครัวและทรัพย์สินสมบัติออกบวชกันเป็นจำนวนมาก

มาก ทำให้มีลัทธิใหม่ๆ เกิดขึ้น สมัยนี้จึงได้ชื่อว่า สมัยพราหมณะหรือพราหมณ์ มีหน้าที่เฉพาะ ชนชั้นอื่นไม่สามารถทำหน้าที่แทนได้ โดยหน้าที่ของพราหมณ์มี ดังนี้

1. เป็นผู้ทำพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีระบบแบบแผนที่ซับซ้อน เช่น พิธีกรรมใน การราชาภิเษกที่เรียกว่า ราชสุยะ พิธีปล่อยม้าอุปการ เรียกว่า อัศวเมธ และบุษเมธ ซึ่งเป็น การบูชาโยมมนุษย์ พิธีเหล่านี้คนทั่วไปไม่อาจทำให้ถูกต้องได้โดยปราศจากพราหมณ์

2. เป็นผู้อธิบายเทพเจ้าองค์ใหม่ที่เกิดขึ้น คือ พระพรหม โดยยกให้พระพรหมเป็นเทพสูงสุดเพียงองค์เดียว นอกจากพระพรหมแล้วยังมีเทพเจ้าที่เกิดใหม่อีก 2 องค์ คือ พระศิวะ เทพแห่งภูเขา และพระวิษณุ เทพแห่งทะเลและมหาสมุทร

3. เป็นผู้สร้างคัมภีร์ใหม่ 2 คัมภีร์ คือ (1) คัมภีร์อรัณยกะ หรือบทเรียนในป่า เป็นคู่มือเบื้องต้นสำหรับผู้สละเรือน ประพฤติพรหมจรรย์ ไปใช้ชีวิตในป่า ที่เรียกว่า วานปรสธ ผู้ที่ประสงค์จะบวชเป็นฤๅษีจำเป็นต้องศึกษาความรู้เบื้องต้นก่อน (2) คัมภีร์อาถรรพเวท ประกอบด้วยคาถาต่าง ๆ ใช้เสกเป่าทำความอัมภคลและสร้าง สวัสดิมงคล ต่อมาคัมภีร์เล่มนี้ถูกจัดเป็นคัมภีร์เล่มที่ 4 ต่อจากไตรเพท

4. สมัยฮินดูเก่า (ฮินดูแท้) ระยะเวลาประมาณ 57 ปีก่อน พ.ศ. – ต้นพุทธกาล

ในสมัยนี้ ฮินเดียนั้นถือคติเป็นของชาติอารยันทั้งหมด ภาคเหนือของฮินเดียนั้นจึงเจริญเติบโตและมั่งคั่ง อาณาจักรสำคัญของชาวอารยันในสมัยนี้มี 4 แห่ง คือ แคว้นอวันตี แคว้นวังสะ แคว้นโกศล และแคว้นมคธ สมัยนี้เป็นสมัยแรกที่กำลังกำเนิดปรัชญาซึ่งถือได้ว่าเป็นแก่นแท้ของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งพราหมณาจารย์ทั้งหลายเป็นผู้คิดขึ้น และในช่วงระยะเวลานี้เองที่ลัทธิในศาสนาพราหมณ์ได้พัฒนามาเป็นศาสนาฮินดู

ในยุคนี้มีความคิดในเรื่องวันสิ้นโลกว่า โลกที่พราหมณ์สร้างมีกำหนดอายุชั้ย เมื่อครบกำหนดอายุชั้ยจะมีการล้างโลกแล้วสร้างโลกขึ้นใหม่ ระยะเวลาหนึ่งตั้งแต่สร้างโลกจนถึงล้างโลก เรียกว่า “กัลป์” ในหนึ่งกัลป์แบ่งเป็น 4 ยุค คือ กฤตยุค เตรตายุค ทวาปรยุค และกลียุค ยุคทั้ง 4 รวมกันเรียกว่า มหายุค ระยะเวลาในแต่ละยุคจะสั้นลงตามลำดับ พร้อมกันนั้น ความดีงามในโลกก็ลดลงตามลำดับเช่นกัน

ประชาชนที่อยู่ในวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ และแพศย์ ทุกคนต้องส่งบุตรเข้ารับการศึกษาศาสนา ในสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่งของพราหมณ์ ก่อนเริ่มการศึกษานักบวชพราหมณ์จะทำพิธี เสกเป่ามนตร์ และคล้องด้ายมงคลศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า สายธูร่า เหวียงปา พิธีนี้เรียกว่า ยัชโญปวีต ผู้ผ่านการทำพิธีนี้แล้วจะถือว่าเป็นผู้เกิดใหม่อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า ทวิชะ แปลว่า ผู้เกิดสองครั้ง

5. สมัยอุปนิษัท ระยะเวลาประมาณ 57 ปีก่อน พ.ศ. – ต้นพุทธกาล

ในสมัยนี้เป็นช่วงระยะเวลาของการพยายามค้นหาทางหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้เกิดเจ้าลัทธิที่มีความเห็นแตกต่างกันเป็น 4 พวก คือ

พวกที่ 1 เป็นพวกที่เชื่อในผลแห่งญาณ คือ ความรู้แจ้ง

พวกที่ 2 เป็นพวกที่เชื่อในผลแห่งการทำบุญชั้ย

พวกที่ 3 เป็นพวกที่เชื่อในผลของการบำเพ็ญตบะ ทรมาณกาย-ใจ

พวกที่ 4 เป็นพวกที่เชื่อว่าการปฏิบัติให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดนั้น ต้องพึ่งตัวเอง มิใช่เกิดจากการสวดมนต์อ้อนวอนบูชาเทพเจ้าและสิ่งที่อยู่ในโลกนี้ล้วนเป็นมายา สกटकั้นจิตไม่ให้

เข้าถึงจุดหมายปลายทางซึ่งเป็นนามธรรม ดังนั้นการปฏิบัติอย่างเข้มงวด เพื่อละโลกียวิสัย สามารถกระทำด้วยการบำเพ็ญตบะและการบำเพ็ญฌาน ทำให้เกิดนักบวช 3 พวก คือ “ปริพาชก” แปลว่า ผู้เร่ร่อน “ภิกขุ” แปลว่า ผู้ขอ และ “สันยาสี” แปลว่า ผู้สละ

6. สมัยสูตร ระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 60 - พ.ศ. 360

เป็นระยะเวลาที่ชาวอารยันขยายลงไปทางใต้ของอินเดีย พร้อมกับนำความเชื่อแบบฮินดูไปเผยแพร่ด้วย ยุคนี้มีศาสนาพุทธเป็นคู่แข่งสำคัญ เพราะเป็นสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงฟื้นฟูศาสนาพุทธ ความเคลื่อนไหวที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในยุคนี้ ได้แก่

กระแสที่ 1 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แผ่ขยายทั่วภาคใต้ของอินเดีย พราหมณ์จึงได้รับการยอมรับนับถือเช่นเดียวกับทางภาคเหนือ

กระแสที่ 2 วรรณกรรมเรื่องภารตะ ได้มีการต่อเติมจนกลายเป็น “มหาภารตะ” และได้รับความนิยม

กระแสที่ 3 พราหมณาจารย์ได้ตั้งตำราเรียนสำหรับกุลบุตรพราหมณ์ เพื่อใช้ศึกษาในโรงเรียน ตำราดังกล่าวได้ผูกเป็นอรรถ ประมวลใจความให้สั้นที่สุดเพื่อทรงจำได้เร็ว ตัวอรรถ เรียกว่าสูตร ซึ่งถูกผูกขึ้นมาเป็นหัวข้อประมวลศิลปวิทยาทุกประเภท แบ่งเป็น 6 ประเภท รวมเรียกว่าเวทาค์ หรือองค์แห่งเวท ได้แก่

ศึกษาศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการออกเสียง และวิธีอ่านพระเวทให้มีเสียงเสนาะ

ไวยากรณ์ศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการออกเสียง การแปลและตีความ

นิรุกติศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยที่มาและความหมายของศัพท์ที่ใช้ในพระเวท

ฉันทศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการประพันธ์บทร้อยกรอง ตลอดจนกฎของกวีนิพนธ์

โศยติศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยดาราศาสตร์และโหราศาสตร์

กัลปศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

ทั้ง 6 ศาสตร์นี้ กัลปศาสตร์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะประกอบด้วยสูตร 3 สูตร คือ เศราตสูตร เป็นสูตรที่เกี่ยวกับพิธีกรรม คฤหสูตร เป็นสูตรที่เกี่ยวกับพิธีประจำบ้าน และธรรมสูตร เป็นข้อปฏิบัติสำหรับประชาชนทุกวรรณะ

7. สมัยอวตาร ระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 220 - พ.ศ. 660

เดิมนั้นชาวฮินดูนับถือพระรามและพระกฤษณะเพียงแค่ว่าเป็นวีรบุรุษเท่านั้น ต่อมาได้รับการยกขึ้นให้มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นพระวิษณุผู้อวตารลงมา ลัทธิฮินดูที่นับถือพระวิษณุก็เฟื่องฟูขึ้นมา คนสำคัญที่เป็นหัวหน้าในภavnนี้เรียกว่า นิกายภาควัต แปลว่า บูชาพระภควาน พระผู้ควรบูชา

ส่วนพวกที่นับถือพระศิวะก็ได้ยกพระศิวะให้สำคัญยิ่งขึ้น โคซึ่งเป็นพาหนะถูกยอมรับนับถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ศิวลึงค์ถูกยกย่องว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การบูชา ในขณะเดียวกันได้เกิดลัทธิทั้งหกขึ้นในยุคนี้ พวกพราหมณ์ได้รับปรัชญาทั้งหกนี้เข้ามาไว้ในศาสนาของตนเรียก “ษัทธิหก” หรือทัสนะทั้งหก ซึ่งแต่ละลัทธิก็มีความต่อเนื่องกันเป็นคู่ๆ และจัดแบ่งออกเป็น 3 คู่ ดังนี้ คู่ที่หนึ่ง ปรัชยานายะ เจ้าลัทธิ คือ ท่านโคตรมะ ปรัชญาไวเศษิกะ เจ้าลัทธิ คือ ท่านกณาทะ คู่ที่สอง ปรัชญาasangขะ เจ้าลัทธิ คือ กปิละ ปรัชญาโยคะ เจ้าลัทธิ คือ ปตัญชลี คู่ที่สาม ปรัชญามิมงสา หรือปุรวมิมงสา เจ้าลัทธิ คือ ไซมินิ ปรัชญาเวทานตะ หรืออุตตรมิมงสา เจ้าลัทธิ คือ พาทรายณะ หรือวยาส

8. สมัยเสื่อม ระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 861 - พ.ศ. 1190

สมัยนี้ได้ชื่อว่าเป็นยุคเสื่อมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพราะเป็นสมัยที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แยกเป็นนิกายต่างๆ มากมาย แต่ละนิกายมีข้อปฏิบัติเสื่อมทรามลงกว่าเดิมมาก โดยเฉพาะนิกายใหญ่ที่สำคัญ 2 นิกาย คือ นิกายที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่เรียกว่า “นิกายไศวะ” กับนิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นใหญ่เรียกว่า “นิกายไวษณพ” (หรือนิกายไวษณวะ) ต่างสร้างประวัตียกย่องเทพเจ้าฝ่ายตนเลอเลิศและดูหมิ่นเหยียดหยามเทพเจ้าของอีกฝ่ายหนึ่ง แม้จะมี ผู้พยายามแก้ปัญหาโดยยกให้เทพทั้งสาม คือ พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ มีศักดิ์สูง เท่าเทียมกัน เรียกว่า “ตรีมูรติ” ก็ไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชน

9. สมัยฟื้นฟู ระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 1200 - พ.ศ. 1740

การปรับปรุงและความเปลี่ยนแปลงสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ ที่ควรทราบ ได้แก่

1. นักปราชญ์และบัณฑิตจำนวนมากได้ร่วมมือกันทำการปรับปรุงแก้ไขคัมภีร์เก่าให้ชัดเจนเหมาะสม ทันสมัยและสมเหตุสมผลยิ่งขึ้น

2. เจ้าลัทธิสำคัญๆ แต่ละลัทธิมีคณาจารย์ที่เป็นกวีแต่งบทสวดอันชวนด้วยคำประพันธ์ (ฉันทหรือกาพย์) อันไพเราะ เป็นภาษาทมิฬซึ่งเป็นภาษาของคนพื้นเมืองเดิม และออกทำการเผยแพร่ลัทธิของตนแก่มหาชนอย่างกว้างขวาง

3. กำเนิดลัทธิความเชื่อใหม่ 2 ลัทธิ คือ ลัทธิศักติ และลัทธิภักติ

- 3.1 ลัทธิศักติ คือ การบูชาเทพเจ้าฝ่ายหญิงที่เป็นชายาของเทพเจ้าที่นับถือสูงสุด เช่น พระอุมาเทวี ซึ่งเป็นชายาพระศิวะ พระลักษมีเทวี ซึ่งเป็นชายาพระวิษณุ และพระสุรัสวดี ซึ่งเป็นชายาพระพรหม พิธีบูชาชายาพระผู้เป็นเจ้าเรียกว่า “บูชาศักติ” มีคัมภีร์ที่กำหนดกฎเกณฑ์ในการทำพิธีเรียกว่า “ตันตระ” ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 5 ประการ คือ เริ่มต้นด้วยการตักน้ำมา (มัตยะ) บริโภคเนื้อสัตว์สดๆ (มังสะ) สาธยายมนตร์ปลุกกำหนด (มนตร์) ร่ายนาด้วยลีลาอวยวนเร่งเร้าความรู้สึกทางเพศ (มูทรา) และจบลงด้วยการร่วมเพศ (ไมถุน)

- 3.2 ลัทธิภักติ คำว่า “ภักติ” ในที่นี้หมายถึงการบูชาพระภควาน คือ พระผู้ควรบูชา ลัทธินี้มีความเชื่อว่า พระเจ้าจะประทานพรแก่ผู้บูชาพระองค์ด้วยการถวายความจงรักภักดีแต่พระองค์ด้วยความจริงใจเท่านั้น ดังนั้นพิธีกรรมใดๆ จึงไม่มีความสำคัญเท่าความภักดี ความภักดีนี้จะแสดงต่อเทพเจ้าองค์ใดที่ตนนับถือก็ได้ เช่น พระวิษณุ พระกฤษณะ พระราม และ พระศิวะ เป็นต้น

4. มีการก่อสร้างเทวสถานใหญ่โต ประดับประดาอย่างวิจิตร เกิดขึ้นตามนครใหญ่ๆ ทั่วไป การนำเทวรูปออกแห่แหนด้วยกระบวนแห่เริ่มนิยมทำกันในสมัยนี้

อนึ่ง ตอนปลายของสมัยนี้ยังเกิดลัทธิค่านิยมทางสังคม คือ การเผ่าหญิงมาพร้อมศพสามี และยกย่องหญิงที่ทำตามประเพณีนี้ว่าเป็นผู้กล้าหาญ เรียกหญิงนั้นว่า “สตี” หากหญิงใด ไม่ยอมทำตามประเพณีจะถูกญาติขอร้อง แต่ถ้าไม่ทำจะถูกสังคมตราหน้าว่าเป็นคนไม่ดีและหญิงนั้นต้องถือพรหมจรรย์ตลอดชีวิต

10. สมัยภักดี ระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 1740 - พ.ศ. 2300

ลัทธิภักติซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยฟื้นฟูได้เจริญขึ้นในอินเดียภาคเหนือ ลัทธิภักติที่สำคัญแบ่งออกได้เป็น 3 นิกาย ตามความแตกต่างของเทพเจ้าสูงสุดที่นิยมนับถือ คือ

นิภายที่ 1 นับถือพระราม มีผู้นำที่สำคัญ 3 คน คือ รามานน เป็นผู้ฟื้นฟูลัทธิ ตูลลิตาส เป็นผู้เผยแผ่ และนาภาทาส ซึ่งเป็นผู้แต่งหนังสือภักตมาลา รวบรวมประวัติและผลงานของศาสตราจารย์ในลัทธิภักติ

นิภายที่ 2 นับถือพระกฤษณะ มีหัวหน้าชื่อ วัลลภาจารย์

นิภายที่ 3 นับถือพระราม แต่ไม่ยอมรับว่าเรื่องพระรามคืออวตารของพระวิष्ณู มีการบูชารูปเคารพและการแบ่งชั้นวรรณะ มีหัวหน้าซึ่งนับถือศาสนาอิสลามมาก่อนชื่อ กพิร์ คำสอนของท่านผู้นี้มีลักษณะกึ่งฮินดูกึ่งอิสลาม สาธุศิษย์ส่วนใหญ่เป็นพวกวรรณะศูทร ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาอิสลามมาก่อน

ลัทธิภักติเผยแผ่ลัทธิด้วยภาษาพื้นเมือง ยกย่องอาจารย์ผู้สอนว่าเป็นผู้ควรแก่การเคารพอย่างสูง เรียกว่า “คุรุ” พิธีกรรมในลัทธิมีการสวดมนต์ภาวนา เสกเป่า และกินข้าวเสก มีนักบวชและคฤหัสถ์ประจำลัทธิ แม้จะนับถือพระเจ้าต่างองค์กัน แต่ก็มีหลักการที่ตรงกันคือ มีพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว เชื่อว่าพระเจ้าทรงประทานความเมตตากรุณาแก่ผู้ที่ภักดีและบูชาพระองค์ และเชื่อว่าวิญญาณมนุษย์เป็นส่วนที่แยกออกมาจากพระเจ้า เป็นสิ่งอมตะ ผู้ภักดีต่อพระเจ้าไม่ว่าจะอยู่ในวรรณะใด ย่อมได้รับความหลุดพ้น

11. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูปัจจุบัน ระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 2300 – ปัจจุบัน

ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูปัจจุบันถือว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นฮินดูเท่านั้นต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ต้องสืบเชื้อสายมาจากวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ หรือศูทร เท่านั้น ชาวต่างชาติหรือคนนอกวรรณะทั้ง 4 แม้จะนับถือลัทธิและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูทุกอย่าง ก็มิอาจเป็นฮินดูได้

2. ต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ 2 ประการ คือ

2.1 ปฏิบัติตามขนบประเพณีของแต่ละวรรณะ

2.2 ปฏิบัติตามขนบประเพณีสำหรับทุกวรรณะ อันได้แก่

2.2.1 การแต่งงาน อาหารการกิน การประกอบอาชีพ และที่อยู่อาศัย

2.2.2 พิธีประจำบ้าน เรียกว่า สังสการ

2.2.3 พิธีศารท

2.2.4 พิธีบูชาเทพเจ้า

คัมภีร์และหลักคำสอนสำคัญ

คัมภีร์

คัมภีร์สำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ศรุติและสมฤติ

1. ศรุติ คัมภีร์พระเวททั้ง 4 ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาจากพระผู้เป็นเจ้าโดยตรง ไม่มีผู้แต่ง แต่เป็นการค้นพบของฤषีทั้งหลาย เป็นของที่มีอยู่ชั่วนิรันดร์ เป็น ลมหายใจของพระผู้เป็นเจ้า เป็นสัจธรรมที่แสดงถึงประสบการณ์ทางวิญญาณของฤषีทั้งหลายในอดีตกาลที่ยาวนาน พระเวทแบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์ คือ

1) ฤคเวท เป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด เป็นบทเพลงสวดหรือมนตร์สรรเสริญอันวอนพระผู้เป็นเจ้าและเทวี มีบทเพลงสวด 1,017 บท แสดงให้เห็นถึงการยกย่องอำนาจธรรมชาติในการต่อสู้ระหว่างแสงสว่างกับความมืด ความร้อนกับความหนาว อำนาจธรรมชาติถูกยกฐานะเป็นเทพเจ้า มีเทพเจ้าสำคัญๆ คือ อัคนี อินทร์ สุรยะ วรณ อุษา อัศวิน ปฤถวี มรุต รุทระ ยมะ ฯลฯ บทเพลงสวดจะมีชื่อฤกษ์กำกับอยู่ด้วย แสดงว่าบทเพลงสวดนั้นๆ เปิดเผย โดยฤกษ์ที่มีชื่อนั้นๆ

2) ยชุรเวท เป็นคัมภีร์ที่เป็นคู่มือประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ ซึ่งเป็นบท ร้อยแก้วที่อธิบายวิธีประกอบพิธีกรรม บวงสรวงและการทำพิธีบูชาัญญ์ จัดตามลำดับเพลงสวด ซึ่งส่วนมากเอามาจากฤคเวท ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่จะต้องศึกษาเป็นพิเศษ และมีสาขาแตกขยายไปเป็นจำนวนมาก

3) สามเวท เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมบทสวดมนต์ ซึ่งเป็นบทร้อยกรองมีทั้งหมดถึง 1,549 บท โดยนำมาจากฤคเวทเป็นส่วนมาก ที่แต่งขึ้นใหม่ มีประมาณ 78 บท จะใช้สำหรับสวดในพิธีถวายน้ำโสมและขับกล่อมเทพเจ้า

4) อถรรพเวท เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นใหม่ในปลายสมัยพราหมณ์ เป็นคาถาอาคม มนต์หลังศักดิ์สิทธิ์ สำหรับทำพิธีขับไล่เสนียดจัญไร และอภัยมงคลให้กลับมาเป็นสวัสดิมงคล นำความชั่วร้ายไปบังเกิดแก่ศัตรู

2. สมฤติ เป็นคัมภีร์ชั้นสอง แปลตามศัพท์ว่า สิ่งที่ทำไว้ได้ จึงเป็นสิ่งที่จดจำต่อๆ กันมา และถ่ายทอดกันสืบต่อมา เป็นคัมภีร์ที่ปราชญ์ทางศาสนาในเวลาต่อมาได้แต่งตำราประกอบขึ้นเพื่อช่วยสนับสนุนให้การศึกษาคัมภีร์พระเวทเป็นไปโดยถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ตำราที่ผู้เป็นปราชญ์ทางศาสนาแต่งขึ้นเป็นอุปการะสนับสนุนคัมภีร์พระเวทนั้นเรียกว่า คัมภีร์เวททางศาสตร์ แปลว่า คัมภีร์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับองค์แห่งพระเวท มีเนื้อหาสรุปได้ คือ

1. ศึกษา หรืออุจจารณวิลาส (สัทศาสตร์) ได้แก่ ตำราว่าด้วยการออกเสียงสอนให้เรารู้จักเสียงหนัก เสียงเบา เสียงยาว เสียงสั้น เสียงสูง เสียงต่ำ และให้รู้จักออกเสียงให้ไพเราะสละสลวย ความรู้เรื่องการออกเสียงถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะบทมนตร์ต่างๆ ต้องจำให้ขึ้นใจ หรือแม่นยำ ถ้าออกเสียงผิดก็ใช้ไม่ได้

2. ฉันท ได้แก่ ตำราเรียนรู้วิธีแต่งฉันท หรือโคลก เพราะมันตระหรือสังหิตาต่างๆ ล้วนแต่งเป็นฉันท เมื่อเป็นคณะฉันทแล้วก็จะกำหนดจดจำได้ง่าย และออกเสียงไม่ผิดพลาด วิธีแต่งโคลกหรือคำฉันทนั้น แต่งโดยการรวบรวมจากตำราของท่านยาสกะ

3. ไวยากรณ์ ได้แก่ ตำราอธิบายกฎเกณฑ์ทางภาษา การแปลความและตีความในบทสังหิตาต่างๆ ตำราไวยากรณ์นี้ ปาณินิได้รวบรวมจากตำราเดิมมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ เมื่อประมาณปีที่ 240 ก่อนคริสต์ศักราช

4. นิรุกติ ได้แก่ ตำราเกี่ยวกับการแปลศัพท์ให้ถูกต้องตามมูลธาตุเดิม หรือรากศัพท์เดิมของคำนั้นๆ ที่มีอยู่ในคัมภีร์พระเวท

5. โชยติส ได้แก่ ตำราดาราศาสตร์ และโหราศาสตร์ เพื่อให้กุลบุตรรู้จักชื่อและลักษณะของดวงดาว และรู้ดีถึงวัน คิน ขึ้น แรม รู้เดือนปี ภูมิทิศและชะตาดีหรือร้าย และฤกษ์อันเหมาะแก่การประกอบพิธีกรรมต่างๆ

6. กัลปะ ได้แก่ ตำราเกี่ยวกับข้อกำหนด กฎเกณฑ์ในการประกอบพิธีกรรม และองค์ที่ 6 นี้มีความสำคัญมากเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในกิจพิธีของชีวิตชาวอารยัน จึงต้องมีคู่มือที่แต่งเป็นสูตร

7. คัมภีร์ธรรมศาสตร์ ได้แก่ ตำราอธิบายลักษณะกฎหมายของบ้านเมือง เพื่อ วางระเบียบความประพฤติของประชาชน และสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเจริญของสังคมฮินดู ดังนั้นชื่อของผู้ให้กำเนิดกฎหมาย คือ มนุ ยาชญวาลกยะ และปราชระ เป็นชื่ออมตะ ในโลกของกฎหมาย

8. คัมภีร์นิติศาสตร์ ได้แก่ ตำราอธิบายลักษณะการกระทำ จรรยา ความประพฤติของบุคคล และที่เกี่ยวกับสังคม

9. คัมภีร์อิติहाส คือคัมภีร์ว่าด้วยวีรกรรมของวีรบุรุษ อันได้แก่ มหากาพย์ทั้งสอง คือ รามายณะ หรือรามเกียรติ์ กับมหาภารตะ ซึ่งเป็นตัวอย่างแสดงผลของการประพฤติธรรมตามแนวคัมภีร์ธรรมศาสตร์

10. คัมภีร์ปุราณะและคัมภีร์อุปปุราณะ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเทพองค์หนึ่งๆ โดยเฉพาะกลุ่มได้นับถือเทพองค์ใดเป็นพิเศษจะมีศรัทธาต่อเรื่องนั้นๆ เป็นพิเศษ ซึ่งจุดประสงค์ของคัมภีร์นี้ก็คือ การสอนศาสนาแก่ประชาชนโดยเล่าเรื่องเทพนิยาย นิทาน และพงศาวดารต่างๆ เป็นคัมภีร์ที่รู้จักกันดีที่สุดในกลุ่มชาวบ้านทั่วไป

หลักคำสอนสำคัญ

หลักคำสอนและหลักการสำคัญ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีดังต่อไปนี้

1. หลักอาศรม 4

หลักอาศรม 4 หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพราหมณ์วัยต่างๆ โดยกำหนดเกณฑ์อายุคนไว้ 100 ปี แบ่งช่วงของการใช้ชีวิตไว้ 4 ช่วง ช่วงละ 25 ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วงเรียกว่า อาศรม (วัย) อาศรมทั้ง 4 ช่วงมีดังนี้

อาศรมที่ 1 (ปฐมวัย) เรียกว่า พรหมจรรย์อาศรม เริ่มตั้งแต่อายุ 8-25 ปี ผู้เข้าสู่อาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารี ภายในช่วงระยะเวลา 25 ปีแรกนี้ พรหมจารีผู้อยู่ในพรหมจรรย์อาศรม มีหน้าที่ดังนี้

- 1) ตั้งใจเรียนวิชาการในวาระของตน
- 2) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์
- 3) ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ
- 4) ไม่คบกับเพศตรงกันข้าม
- 5) เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต้องทำพิธีเกศนตสันสกา (ตัดผม) และพิธีครุทักษิณา

มอบสิ่งตอบแทนครูอาจารย์

ผู้ทำหน้าที่ครบทั้ง 5 ข้อนี้แล้วถือว่าเป็นพราหมณ์โดยสมบูรณ์ จากฐานะพรหมจารีจะมีสิทธิพิเศษ 5 ประการ ดังนี้

- 1) ศึกษาคัมภีร์พระเวทได้
- 2) สอนพระเวทแก่คนอื่นได้
- 3) ทำพิธียजनัม (เกี่ยวกับการบริจาคนม) ได้
- 4) รับทานจากผู้ศรัทธาได้

5) บริจาคทานแก่คนยากจน (ผู้อยู่ในวรรณะต่ำ) ได้

อาศรมที่ 2 (มัชฌิมวัย) เรียกว่า คฤหัสถ์อาศรม อยู่ในช่วงอายุ 25-50 ปี มีหน้าที่ดังนี้

- 1) ช่วยพ่อแม่ทำงาน
- 2) แต่งงานมีครอบครัว
- 3) ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว

อาศรมที่ 3 (ปัจฉิมวัย) เรียกว่า วานปรสธาศรม อยู่ในช่วงอายุ 50-75 ปี มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติดังนี้

- 1) มอบสมบัติให้บุตรธิดา
- 2) บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม
- 3) ออกบวชปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า วานปรสธ
- 4) ทำประโยชน์แก่สังคมด้วยการเป็นครูอาจารย์

อาศรมที่ 4 คือ สันยัสธาศรม อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 75 ปีขึ้นไป สำหรับผู้ปรารถนา ความหลุดพ้น (โมกษะ) จะออกบวชเป็นสันยาสี เมื่อบวชแล้วจะสึกไม่ได้ บำเพ็ญสมาธิแสวงหาความหลุดพ้นตามหลักกรรมโยคะต่อไป

2. หลักการปฏิบัติระหว่างบุคคล

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีหลักคำสอนที่คล้ายคลึงกับคำสอนเรื่องทศ 6 ในศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ว่าด้วยการปฏิบัติระหว่างบุคคลดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ปิตฤทธรม คือ การปฏิบัติตามหน้าที่ของบิดาต่อบุตร โดยบิดาต้องมีหน้าที่ รับเลี้ยงดูบุตรจนบุตรมีอายุบรรลุนิติภาวะ ในการเลี้ยงดูบุตร

2. มารตฤทธรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของมารดาต่อบุตร มารดาจะต้องรับหน้าที่เหมือนบิดาแต่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อสร้างอนาคตให้กับบุตรและต้องเป็นครูคนแรกของบุตร ดังนั้นมารดาจึงต้องระมัดระวังในการสร้างอุปนิสัยให้แก่บุตรในทางที่ดีเสมอ

3. อาจารย์ธรรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของครูอาจารย์ต่อศิษย์ ครูอาจารย์จะต้อง รับหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างถูกต้องและเป็นธรรม เลี้ยงดูศิษย์เหมือนบิดามารดาเลี้ยงดูบุตรพยายามสร้างและแก้ไขความประพฤติอุปนิสัยของศิษย์ร่วมกับบิดามารดาของศิษย์

4. บุตรธรรรมและศิษยธรรรม คือ การปฏิบัติของบุตรต่อบิดามารดาและการปฏิบัติหน้าที่ของศิษย์ต่อครูอาจารย์

5. ภราตฤทธรม คือ การปฏิบัติของพี่ที่มีต่อน้องและน้องต่อพี่ น้องต้องปฏิบัตินับถือพี่เหมือนพ่อแม่ ครูอาจารย์จึงมีบัญญัติไว้ว่า จงถือว่าครูอาจารย์เป็นรูปปรมาตมัน บิดาเป็นรูปพระประชาบดี มารดาเป็นรูปพระแม่ธรณี และพี่เป็นรูปพระครู จงอย่าดูถูกทั้งบิดามารดา ครูอาจารย์และพี่ ไม่ว่าตัวเองจะอยู่ในฐานะอันใดก็ตาม หากเป็นพราหมณ์ก็ขอให้ปฏิบัติพิเศษขึ้นไปอีก เช่นเดียวกันพี่ก็ต้องเลี้ยงดูน้องแบบแม่เลี้ยงดูบุตร พี่ต้องอบรมสั่งสอนน้องเหมือนบิดามารดาสั่งสอนบุตร

6. บติธรรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของสามีต่อภรรยา ผู้ชายต้องเลือกเจ้าสาวที่เหมาะสมแก่ตระกูลของตน เหมาะสมกับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ฉะนั้นเมื่อจะเลือกเจ้าสาวต้อง ได้รับการเห็นชอบจากผู้ใหญ่ก่อน เมื่อผ่านผู้ใหญ่หรือผู้ใหญ่ยินยอมแล้วจึงยอมรับเจ้าสาวนั้นมาเป็นภรรยา เมื่อเป็นภรรยา

แล้วก็ต้องเลี้ยงดูกันไปตลอดชีวิต และถือว่าผู้หญิงอื่นๆ เปรียบเสมือนพี่น้องหรือลูกหลานหรือมารดาของตน

7. ปัตนิธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาต่อสามี ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามีอย่างบริสุทธิ์ใจต้องเอาใจใส่สามีอย่างจริงจัง

8. สวามี-เสวกธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของสวามี (นายจ้าง) ต่อเสวก (ลูกจ้าง) และการปฏิบัติหน้าที่ของเสวกต่อสวามี

9. ราชาธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของพระราชาต่อประชาชน หรือการปฏิบัติของประชาชนต่อพระราชาผู้เป็นองค์ประมุขของชาติ

3. หลักปรมาตมน์

คำว่า ปรมาตมน์ หมายถึง สิ่งยิ่งใหญ่อันเป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ซึ่งเรียกชื่อสิ่งนี้ว่า “พรหม” ปรมาตมน์กับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน และมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง
- 2) เป็นนามธรรม สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเรียกว่าอาตมน์ เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา
- 3) เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญาณทั้งปวง
- 4) สิ่งทั้งหลายทั้งปวงในสากลโลกล้วนเป็นส่วนย่อยที่แยกออกมาจากพรหม
- 5) เป็นตัวความจริง (สัจธรรม) สิ่งเดียว (โลกและสิ่งอื่นๆ ล้วนเป็นมายา ภาพลวงที่มีอยู่ชั่วคราวเท่านั้น)
- 6) เป็นผู้ประทานญาณ ความคิดและความสันติ
- 7) เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมตลอดกาล

4. หลักโมกษะ

หลักโมกษะ เป็นหลักความดีสูงสุด ดังคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สอนว่า “ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมน์ของตนว่าเป็นหลักอาตมน์ของโลกพรหมแล้ว ผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสารการเวียนว่ายตายเกิด และจะไม่ปฏิสนธิอีก” หลักโมกษะประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการ คือ

1. การนำอาตมน์เข้าสู่ปรมาตมน์ ด้วยการปฏิบัติธรรมใดๆ เพื่อให้วิญญาณของตนเข้าร่วมกับปฐมวิญญาณ เรียกว่า “เข้าถึงโมกษะ” คือความหลุดพ้นจากวัฏสงสารแห่งชีวิต
2. วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโมกษะ ได้เสนอแนะหลักปฏิบัติที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ กรรมมรรค (กรรมโยคะ) ชยานมรรค (ชยานโยคะ) และภักติมรรค (ภักติโยคะ)

5. หลักตรีมูรติ

ศาสนาในยุคมหากาพย์มีเทพเจ้าที่สำคัญ ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ เทพเจ้าทั้ง 3 องค์นี้รวมเรียกว่า ตรีมูรติ และหน้าที่ของเทพเจ้าแต่ละองค์มีดังต่อไปนี้

1. **พระพรหม** พระพรหมเป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก รวมทั้งเทวดาทั้งหลายด้วย

2. **พระศิวะ** พระศิวะเทพเจ้าแห่งการทำลายและเทพเจ้าแห่งการพินาศ มีหลายชื่อ เช่น อิศวร รุทระ และนาฏราช เป็นต้น พระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดในไตรวินายก ประทับอยู่ที่ภูเขากิโกลาส มีโคนันที่เป็นพาหนะ และมีศิวลึงค์เป็นเครื่องหมายของพลังแห่งการสร้างสรรค

3. พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เทพเจ้าผู้รักษาและคุ้มครองโลกให้เป็นสุข ชาวฮินดูเชื่อว่าพระนารายณ์ทรงอวตารลงมาเป็นพระรามและพระกฤษณะ พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่มีพลังทางทำนุบำรุงโลก เมื่อเวลาใดโลกเกิดยุคเข็ญ เมื่อเวลานั้น พระนารายณ์จะเสด็จไปช่วยบำบัดทุกข์ ปราบยุคเข็ญ เรียกว่า อวตาร มีทั้งหมด 10 ปาง ดังต่อไปนี้

1. มัตสยวตาร อวตารลงมาเป็นปลา เพื่อช่วยมนุษย์ให้พ้นความตาย เมื่อเกิดน้ำท่วมโลก ษ่ายักษ์ชื่อ หัยครีพ หรือหัยครีวะ ผู้เป็นต้นเหตุให้มนุษย์มีความผิด
2. กูรมาวตาร อวตารลงมาเป็นเต่าในเกษียรสาคร ให้หลังรองรับภูเขาชื่อมณฑาระ ในคราวที่เทวดากวนน้ำในมหาสมุทรเพื่อให้เกิดน้ำอมฤต
3. วราหาวตาร อวตารลงมาเป็นหมูป่า เพื่อปราบหิรณยักษ์ ผู้จับโลกกดลงไปได้ทะเล โดยใช้เขี้ยวคุนให้โลกสูงขึ้นจนมนุษย์ได้อาศัยกระทั่งถึงทุกวันนี้
4. นรสิงหาวตาร อวตารลงมาเป็นคนครึ่งสิงห์ เพื่อปราบยักษ์ชื่อหิรณยกคิบุ ผู้ได้พรจากพระพรหมว่าจะไม่มีใครฆ่าตายได้ ถึงกับก่อความเดือดร้อนทั่วโลก
5. วามนาวตาร อวตารลงมาเป็นคนค่อม เพื่อปราบยักษ์ชื่อฟลิ มีให้อำนาจครองโลกทั้งสาม และได้ไถ่ยักษ์ฟลิให้ไปอยู่ใต้บาดาล
6. ปรศุรามาวตาร อวตารลงมาเป็นปรศุรามธิดาชวาน เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อ ยมทัศน์ ผู้สืบสกุลมาจากภฤคุเพื่อป้องกันมิให้กษัตริย์ครอบครองอาณาจักรเหนือวณะพราหมณ์
7. รามาวตาร อวตารลงมาเป็นรามจันทร์ คือเป็นพระรามในมหากาพย์รามายณะ เพื่อปราบท้าวราพณ์หรือทศกัณฐ์
8. กฤษณาวตาร อวตารลงมาเป็นพระกฤษณะ ผู้เป็นสารถิษบรคศึกให้อรชุนเพื่อปราบคนชั่วในมหากาพย์มหาภารตะ
9. พุทธาวตาร อวตารลงมาเป็นพระพุทธเจ้า ประกาศหลักธรรมช่วยมนุษย์ให้พ้นทุกข์ เหตุผลที่ฮินดูตั้งเอาพระพุทธเจ้ามาเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์นั้น นับเป็นการกลืนพระพุทธรศาสนาได้อย่างสนิทอีกวิธีหนึ่ง
10. กัลกยวตาร อวตารลงมาเป็นกัลกิ บุรุษขี่ม้าขาวถือดาบมีแสงแปลบปลาดังดาวหาง เพื่อปราบคนชั่วและสถาปนาธรรมขึ้นใหม่ในโลก

6. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งตลอดทั้งกำหนดโชคชะตาของคนและสัตว์ เพราะฉะนั้นวิถีชีวิตของแต่ละคนจึงเป็นไปตามพรหมลิขิต แต่คนก็อาจเปลี่ยนวิถีชีวิตได้หากทำให้พระพรหมเห็นใจและโปรดปราน โดยการบวงสรวงอันนวยอน และกระทำความดีต่อพระองค์ ชาวฮินดูเชื่อว่าวิญญาณเป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย ที่ว่าตายนั้นเป็นเพียงวิญญาณออกจากร่างกาย เพราะร่างกายทรุดโทรมจนอาศัยอยู่ไม่ได้เท่านั้น วิญญาณก็จะไปถือเอาร่างใหม่ หรือที่เรียกว่า เกิดใหม่ ดุจคนสวมเสื้อผ้าเมื่อใช้นานไปก็เก่าคร่ำคร่า ก็ไปหาชุดใหม่สวมก็ฉนั้น เพราะฉะนั้นวิญญาณจึงไม่มีเกิดมีตาย การเกิดตายเป็นเพียงเรื่องร่างกายเท่านั้นเอง วิญญาณจะไปถือเอาร่างใหม่หรือที่เรียกว่าสังสารวัฏ เวียนว่ายตายเกิดอยู่รำไปตราบที่ยังไม่บรรลุมกษะ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้เข้าถึงมกษะจะไปอยู่กับพระพรหมชั่วนิรันดร์ ไม่ต้องมา

เวียนว่าย ตายเกิดอีกต่อไป ส่วนการปฏิบัติเพื่อบรรลุมุขะนั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักการ 4 ประการ คือ

1. กรรมมรรค (กรรมโยคะ) การปฏิบัติด้วยการประกอบการทำงานตามหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็ง แต่ทำงานด้วยจิตใจสงบ ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ผู้ปฏิบัติเรียก กรรมโยคิน

2. ขยานมรรค (ขยานโยคะ) การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นมาว่า ปริมาณมันเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญาณส่วนบุคคล (อาตมัน) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ ปริมาณหรือวิญญาณสากล การสร้างญาณดังกล่าวให้เกิดขึ้นอาจทำได้โดยการดำเนินตามมรรค 4 ประการด้วยกัน คือ

1) แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นอย่างจริงและสิ่งที่ไม่เป็นความจริงที่เรียกว่า วิเวกะ

2) บำเพ็ญเนกขัมมะ คือ สละโลกียสุขทั้งหมด ที่เรียกว่า ไวรากยะ

3) ปลุกฝังคุณธรรม 4 ประการ คือ ควบคุมกายและประสาททั้ง 5 ควบคุมใจยับยั้งมิให้ประสาททั้ง 5 ที่ควบคุมได้แล้วกลับตกไปเป็นทาสของอารมณ์ต่างๆ อีก อดกลั้นอารมณ์ต่างๆ อดกลั่นทนทาน ทำจิตให้เป็นสมาธิอย่างสมบูรณ์ และมีความจงรักภักดีที่เรียกว่า สลัมปต

4) ฝึกฝนถึงความหลุดพ้น (โมกษะ) ที่เรียกว่า มุมุक्षุत्व ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ขยานโยคิน

3. ภักติมรรค (ภักติโยคะ) การปฏิบัติ คือการปลุกศรัทธาและความจงรักภักดีต่อ เทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ภักติโยคิน

4. ราชมรรค (ราชโยคะ) เป็นทางปฏิบัติเกี่ยวกับการฝึกทางใจ มุ่งบังคับใจให้อยู่ในอำนาจด้วยการบำเพ็ญโยคะกิริยา ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ราชโยคิน

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

ข้อปฏิบัติและพิธีกรรมของชาวฮินดู แบ่งเป็น 4 หมวด ดังนี้

1. ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ มีกฎการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ดังนี้

1) การแต่งงาน ผู้ที่จะแต่งงานกันได้จะต้องอยู่ในวรรณะเดียวกัน จะแต่งงานข้ามวรรณะไม่ได้ แม้ในวรรณะเดียวกันก็ยังจำกัดด้วยตระกูลและโคตรอีกชั้นหนึ่งด้วย ผู้ใดฝ่าฝืน มีโทษถูกประณามหรือถูกตัดขาดจากโคตร จากวรรณะ ผู้นั้นจะไม่มีใครคบสมาคมด้วย แม้ญาติมิตร บุตร และภรรยาก็รังเกียจไม่ยอมคบหาสมาคมด้วย

2) อาหารการกิน ได้มีกฎกำหนดว่าอะไรกินได้ หรือไม่ได้ สำหรับวรรณะนั้นๆ ไม่กินอาหารร่วมกับคนต่างวรรณะ คนวรรณะสูงไม่กินอาหารที่คนวรรณะต่ำกว่าปรุง แต่ของที่ จำต้องใช้ร่วมกัน เช่น ใช้น้ำในสระเดียวกัน ก็ให้แบ่งเขตกันใช้ หรือปีนระยะที่จะต้องอยู่ห่างกัน เช่นวรรณะนั้นห่างจากวรรณะนี้ 96 ก้าว 40 ก้าว 15 ก้าว 12 ก้าว เป็นต้น

3) พวกพราหมณ์จะมีอาชีพเป็นนักบวช หรือครูอาจารย์ หรือประกอบพิธีกรรม พวกกษัตริย์เป็นนักปกครอง ดูแลความสงบสุขบ้านเมือง พวกแพศย์เป็นพวกค้าขายและประกอบกิจการ ส่วนพวกศูทรเป็นกรรมกร

4) เคหสถานที่อยู่ ตามกฎดั้งเดิม ห้ามไปตั้งถิ่นฐานนอกประเทศอินเดียและห้ามโดยสารไปทางทะเล แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยถือกันแล้ว

2. พิธีประจำบ้าน

ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ได้กำหนดพิธีสังสการ ซึ่งเป็นพิธีประจำบ้านไว้ 12 ประการที่คนในวรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์และวรรณะแพศย์จะต้องทำโดยมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นดังนี้ คือ

ขั้นที่ 1 ครรภาชาน เป็นพิธีที่จัดขึ้นเมื่อทราบว่าตั้งครรภ์ ถัดจากวันวิवाห์

ขั้นที่ 2 ปุสงฺวณ เป็นพิธีปฏิบัติต่อเด็กในครรภ์ที่เข้าใจว่าเป็นเพศชาย

ขั้นที่ 3 สมันโตนยณ เป็นพิธีตัดผมหญิงมีครรภ์ เมื่อตั้งครรภ์ได้ 4, 6 หรือ 8 เดือน

ขั้นที่ 4 ชาตกรรม พิธีคลอดบุตร

ขั้นที่ 5 นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็ก ในวันที่ 12 หรือ 14 ถัดจากวันคลอด

ขั้นที่ 6 นิษกรรมณ พิธีนำเด็กออกไปดูแสงอาทิตย์ยามเช้า เมื่ออายุได้ 4 เดือน

ขั้นที่ 7 อันนปราศน์ พิธีป้อนข้าวเด็ก เมื่ออายุได้ 5 เดือนหรือ 6 เดือน

ขั้นที่ 8 จูทากรรม พิธีโกนผมไว้จุก เมื่ออายุได้ 3 ขวบ

ขั้นที่ 9 เกศานตกรรม พิธีตัดผม ถ้าเป็นวรรณะพราหมณ์ตัดเมื่ออายุ 16 ปี ถ้าวรรณะกษัตริย์ตัดเมื่ออายุ 22 ปี ถ้าวรรณะแพศย์ ตัดเมื่ออายุ 24 ปี

ขั้นที่ 10 อุปานยณ พิธีเข้ารับการศึกษ พวกวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ จะต้องทำพิธีเข้ารับการศึกษ และเมื่ออาจารย์ในสำนักนั้นๆ รับเด็กไว้แล้วก็จะสวมสายธูราหรือยัชโญปวีต ผู้ที่ได้สวมสายนี้แล้วก็เรียกว่า ทวิช หรือทิวาชาติ เกิด 2 ครั้ง คือครั้งแรกเกิดจากครรภ์มารดา และครั้งที่ 2 เกิดจากการสวมสายยัชโญปวีต ส่วนพวกศูทรและจัณฑาลเป็นเอกชาติ คือ เกิดครั้งเดียวไม่อาจเป็นทิวาชาติได้

ขั้นที่ 11 สมาวรตน์ พิธีกลับบ้าน จัดขึ้นเมื่อเด็กหนุ่มสำเร็จการศึกษาและ เตรียมตัวกลับบ้าน และ ขั้นที่ 12 วิวหะ พิธีแต่งงาน

3. พิธีศราทธ

พิธีทำบุญอุทิศให้มารดาบิดา หรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ใน เดือน 10 ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ

4. พิธีบูชาเทวดา

ชาวฮินดูมีเทพเจ้าที่เคารพมากมายหลายองค์ ผู้ที่เกิดในวรรณะสูงสมัยก่อนได้บูชาพระศิวะ และพระวิษณุ เป็นต้น เวลาต่อมาเกิดลัทธิอวตารขึ้น มีการบูชาพระกฤษณะและพระรามขึ้นอีก แต่บุคคลในวรรณะต่ำมักถูกกีดกันมิให้ร่วมบูชาเทพเจ้าของบุคคลในวรรณะสูง ดังนั้น บุคคลในวรรณะต่ำจึงต้องสร้างเทพเจ้าของตนเองขึ้น เช่น เจ้าแม่กาลี เทพลิง เทพงู เทพเต่า รุกขเทพ เทพช้าง เป็นต้น

นิกาย

นิกายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่มีผู้นับถืออยู่เป็นจำนวนมากมีอยู่ 3 นิกาย คือ นิกายไวษณวะ (Vaisnavism) นิกายไศวะ (Saivism) และนิกายศักติ (Saktism) ดังมีรายละเอียดพอเป็นสังเขปดังนี้

1. **นิกายไวษณวะ** นิกายไวษณวะ หรือไวษณพ เพื่อในการอวตารของพระนารายณ์ว่า พระนารายณ์อวตาร 24 ครั้ง เพื่อช่วยมนุษย์โลกในคราวทุกข์เข็ญ นิกายนี้เคารพบูชาพระราม พระกฤษณะ หนุมาน และพระพุทธรูป โดยอ้างว่าเป็นอวตารปางที่ 5 ของพระนารายณ์ นิกายนี้ไม่นับพิธีกรรม เรียกตนเองว่า เป็นศาสนาฮินดู เคารพบูชาเทพเจ้าต่างๆ และคตินิยมสร้างเทวรูปไว้บูชาแบบพหุนิยม นิกายไวษณวะนี้จะมีรอยเจิมหน้าผากเป็น 3 จุด เป็นเครื่องหมายแสดงความเคารพพระวิษณุ นิกายนี้มีอิทธิพลมากที่สุดในอินเดียภาคเหนือ และบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตกของนครบอมเบย์ การเคารพพระวิษณุมีแนวปฏิบัติตามลัทธิภักติ (การเสียสละ) มากกว่าการเข้ามาน

2. **นิกายไศวะ** นิกายไศวะ หรือนิกายที่นับถือพระศิวะ นิยมใช้มูลเถาสีขาวหรือสีเทา เขียนเป็นเส้นนอนตรงซ้อนกัน 3 เส้นที่หน้าผาก จุดหมายสูงสุดของผู้นับถือนิกายไศวะ คือ โมกษะ หรือการบรรลุความหลุดพ้นโดยการเข้าถึงความเป็นเอกภาพกับพระศิวะ นิกายนี้ประพฤติตนตามแบบอัสติกมถาญโยค ซึ่งพระพุทธรูปก็เคยทดลองปฏิบัติมาแล้ว พระศิวะ เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย และเทพเจ้าแห่งการสืบพันธุ์ด้วยรูปศิวลึงค์ เป็นรูปอวัยวะเพศของผู้ชาย เป็นสัญลักษณ์ของการกำเนิด มีรูปศิวลึงค์ทำด้วยหินตั้งอยู่ในโบสถ์เป็นที่นิยมเคารพสักการะ

3. **นิกายศักติ** นิกายศักติ นิกายนี้นับถือมเหสีของจอมเทพ 3 องค์ คือ พระนางสุรัสวดี มเหสีของพระพรหม พระนางอูมา มเหสีของพระศิวะ และพระนางลักษมี มเหสีของพระวิษณุ คำว่าศักติ แปลว่า อำนาจ หรือสมรรถนะ หรือ พลัง หมายถึงพลังที่จะนำความสำเร็จดังประสงค์มาให้ผู้ที่นับถือ

การบูชาของนิกายศักติ แตกต่างจากการบูชานิกายอื่นๆ เช่น ตัดคอแพะบูชาเจ้าแม่กาลี หรือการประกอบพิธีกรรมด้วยปัญจการ หรือ “ม” 5 ประการ คือ มัถยะ หรือมทิรา น้ำเมา มางสะ เนื้อสัตว์ ตลอดจนมัตสยะ เนื้อปลา มัถระพราภที่ที่จะทำให้เกิดความกำหนัด มุทระแสดงท่ายั่วชวน และไมถุน เสพเมถุน ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าเจ้าแม่กาลีทรงโปรดการบูชาญูและการเสพเมถุน ดังนั้นการประกอบกิจดังกล่าวจึงทำให้พระนางพอพระทัย และอีกจุดประสงค์หนึ่งก็เพื่อให้เบื่อหน่ายในกาม โดยสนองความต้องการให้เต็มที่จะมาถึงจุดเบื่อหน่าย แบบหนามยอกเอาหนามบ่ง ส่วนผู้ที่นับถือเจ้าแม่องค์อื่นก็นำไปปฏิบัติเช่นกัน จะได้ไม่น้อยหน้าพวกที่ปฏิบัติแบบลามกเรียกว่า พวกวามาจารี ส่วนพวกปฏิบัติอย่างสุภาพไม่ลามกก็เรียกว่า พวกทักษณาจารี

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาในปัจจุบัน

สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่สำคัญและเป็นกลางๆ ที่ทุกนิกายยอมรับก็คือ เครื่องหมายอันเป็นอักษรเทวนาครี ที่อ่านว่า “โอม” คำว่า “โอม” เป็นคำที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันหมายถึงพระเจ้าทั้ง 3 คือ “อ” อักษร ได้แก่ พระวิษณุหรือพระนารายณ์ “อุ” อักษร ได้แก่ พระศิวะหรือพระอิศวร “ม” อักษร ได้แก่ พระพรหม เพราะฉะนั้น อ+อุ+ม เท่ากับ “โอม” สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้บางครั้งเรียกว่า “สวัสติ” หรือสวัสติกะ เครื่องหมาย “โอม” สัญลักษณ์แห่งพลังทั้ง 3 อัน หมายถึง พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ

ฐานะของศาสนาในปัจจุบัน นับตั้งแต่อินเดียถูกจักรพรรดิอิสลามปกครอง ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงไม่ได้รับการอุปถัมภ์ และขาดการปรับปรุงพัฒนา จนเกือบจะล่มสลาย สาเหตุหลักเนื่องจากคณวรรณะพราหมณ์ ลุ่มหลงในอำนาจและผลประโยชน์ และต่อมาอินเดียตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในปี ค.ศ. 1857 เป็นเวลา 200 ปี ยิ่งทำให้ศาสนา

พราหมณ์-ฮินดูขาดเอกภาพ เพราะถูกผู้ปกครองกดขี่ ดูไปแล้วศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแทบจะไม่มีบทบาทเหมือนเดิม ทำการปรับปรุงจุดบกพร่องต่างๆ จนเกิดมีขบวนการปฏิรูปศาสนาขึ้นมา โดยประยุกต์คำสอนในคัมภีร์พระเวทให้ใช้ได้กับชีวิตประจำวันอย่างกลมกลืน ขบวนการต่อสู้นำไปสู่ทางการเมืองเพื่อเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ เช่น ขบวนการสรโวทัย นำโดย มหาตมะ คานธี ได้นำหลักอหิงสาเป็นอุดมการณ์ ให้ปรากฏในบุคคลและสังคม ปัจจุบันศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีศาสนิกอยู่ประมาณ 790 ล้านคน ประชากรอินเดียมากกว่า 80% นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และยังมีชาวฮินดูในประเทศอื่นๆ เช่น ปากีสถาน บังกลาเทศ เป็นต้น

ศาสนาเซน

ประวัติความเป็นมา

ศาสนาเซนเกิดก่อนพุทธศักราชประมาณ 56 ปี โดยคิดตามสมัยของวรรณานะมหาวิระ ผู้เป็นศาสดาของศาสนา นี้ แต่ชาวเซนเชื่อว่า ศาสนาเซนเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ทั้งนี้ก็เพราะชาวเซนเชื่อว่า ยุคของโลกแบ่งออกเป็น 2 รอบ คือรอบเจริญกับรอบเสื่อม รอบเจริญ เรียกว่า อุตสarpini เริ่มต้นด้วยเรื่องไม่ดีพัฒนาไปหาเรื่องที่ดีมีความเจริญตามลำดับ เช่น อายุคนจากน้อยนิดค่อยเปลี่ยนไปเป็นอายุยืนมากขึ้นตามลำดับจนนับไม่ถ้วน ขนาดของรูปร่างตลอดจนคุณธรรมความดีเป็นต้นก็พัฒนาไปตามลำดับเช่นกัน ส่วนรอบเสื่อม เรียกว่า อวสarpini ก็มีนัยตรงกันข้ามกับรอบเจริญ สำหรับในปัจจุบันตกอยู่ในรอบเสื่อม ทุกอย่างจึงเสื่อมลงตามลำดับ ก็ในแต่ละรอบจะมีศาสดาของศาสนาเซนมาอุบัติ 24 องค์ เฉพาะรอบเสื่อมนี้มีศาสดาองค์แรกคือ ฤชณะ มีอายุยืนถึง 8,400,000 ปี องค์ถัดๆ ไปก็คือ อชิต สัมภวะ อภินันทะ สุมาติ ปัทมประภา สุภาสวา จันทรประภา บุชปทันตะ สีตลา เศรยานส วสุปุชวะ วิมลตา อนันตะ ธรรม สันติ คุณธู จรา มัลติ มุนีสวระนะ นมิ เนมิ องค์ที่ 23 มีนามว่า ปารศวะ สิ้นชีพเมื่อก่อน พุทธศักราช 233 ปี ส่วนองค์สุดท้ายองค์ที่ 24 ของรอบเสื่อมนี้ คือ วรรณานะ มหาวิระ ศาสดาองค์ปัจจุบัน

คำว่าเซน มาจากศัพท์ว่า ชินะ แปลว่า ชนะ แต่ชนะในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการออกไปเอาชนะเข้าศึกษา หรือชนะภายนอก หากแต่เอาชนะภายในคือกิเลสของตนเอง ศาสนาเซนถือว่า กิเลสเป็นสิ่งที่ร้ายกาจที่สุด ที่นำความวิบัติมาสู่ตนเองและผู้อื่น การมีสงคราม การเข่นฆ่าทำร้ายกัน ก็เพราะอำนาจกิเลสสั่งให้ทำ ตลอดถึงมีการเวียนว่ายตายเกิด ก็เพราะกิเลสเป็นเหตุเช่นกัน เพราะฉะนั้นกิเลสจึงเป็นเรื่องที่จำต้องกำจัดให้หมดไป ใครชนะกิเลสได้มากเท่าไร ก็ดีเท่านั้น ยิ่งชนะกิเลสได้เด็ดขาด ก็ยิ่งดีที่สุด เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นหน้าที่ของทุกคนในศาสนาเซน จะต้องเอาชนะกิเลส ชาวเซนเชื่อว่าศาสดาของศาสนาเซนทุกองค์ล้วนแต่เอาชนะกิเลส ได้เด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว จึงได้นามว่า พระชินะ พระผู้ชนะกิเลส เป็นตริภังกร ผู้สร้างท่าพาคนข้ามฟากถึงฝั่งโมกษะหรือนิพพานในศาสนาเซน พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไม่ต้องมีทุกข์อีกต่อไป

เซนเป็นศาสนาแห่งอหิงสาเพราะศาสนาเซนถือการไม่เบียดเบียนกันเป็นเรื่องสำคัญ ทุกชีวิตย่อมรักชีวิตของตน รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น จึงไม่สมควรเข่นฆ่าทำร้ายเบียดเบียนกัน ไม่ว่าต่อคนหรือสัตว์ ส่วนที่ว่าเซนเป็นศาสนาแห่งตะบะธรรม เพราะเซนถือว่า กิเลสเป็นมารร้าย จึงจำต้องกำจัดให้หมดไป กิเลสมีอยู่ในร่างกาย มีร่างกายเป็นที่กักขัง ดังนั้นการปล่อยให้ร่างกายอ้วนพีหรือสุข

สบายมากเท่าไร ก็เลสก็จะเพิ่มพูนมากขึ้นเท่านั้น จึงจำต้องทรมานร่างกายทุกรูปแบบ ร่างกายยิ่งถูกทรมานมากเท่าไร ก็เลสก็จะถูกย่างให้เราร้อนลดลงไปเรื่อย ๆ เช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงต้องทรมานร่างกายในรูปแบบต่างๆ

ประวัติศาสตร์

มหาวีระผู้เป็นศาสดาของศาสนาเซนมีนามเดิมว่า วรรณมานะ แปลว่า ผู้เจริญ ประสูติ ณ กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี (ดินแดนรัฐพิหารปัจจุบัน) ในภาคเหนือตอนหนึ่งของประเทศอินเดีย ราว 10 ปี หรือ 12 ปีก่อนการประสูติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าศาสดาของศาสนาพุทธ หรือในราว 635 ปีก่อนคริสต์ศักราช จวบจนปัจจุบันก็กว่า 2,600 กว่าปีมาแล้ว ทรงเป็นพระโอรสของกษัตริย์ลิทธารณะ (เศรยยาม) และพระนางตริศลา ซึ่งเป็นกษัตริย์ในกลุ่มกษัตริย์ลิจฉวี พระนางตริศลาเป็นกนิษฐภคินีของพระเจ้าเวฏุกะแห่งแคว้นวิเทหะ เจ้าชายวรรณมานะทรงเป็นพระโอรสองค์สุดท้าย มีพระเชษฐภคินี 1 องค์ และพระเชษฐภคินีอีก 1 องค์

เมื่อเจริญวัยขึ้น ในขณะยังทรงพระเยาว์ได้รับการศึกษาศิลปศาสตร์อันควรแก่ฐานะแห่งรัชทายาทหลายอย่าง เช่น ศึกษาเพทางคศาสตร์ ศึกษาไตรเพท วิชายิงธนู วิชาฝึกม้าป่า วิชาควบช้าง เผอิญวันหนึ่งขณะที่เสด็จประพาสในอุทยานหลวง และเล่นอยู่กับพระสหายอย่างเพลิดเพลินอยู่นั้น มีช้างพลาย (ช้างตัวผู้) ตกมันตัวหนึ่งหลุดจากโรงช้างแล้วเที่ยวอาละวาดและวิ่งทะยานเข้ามาในอุทยานหลวง ฝ่ายเจ้าชายวรรณมานะเมื่อทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์เช่นนั้น เมื่อช้างวิ่งถลาเข้ามาใกล้ตัวทรงกระโดดจับรวงช้างอย่างฉับพลันตามที่ครูช้างสอนไว้ ไต่ขึ้นไปประทับที่คอช้างและขับขี้บังคับช้างให้กลับไปสู่โรงช้างมอบให้แก่นายควาญช้างเอาไปผูกขังไว้เช่นเดิม เมื่อพระราชและประชาชนทั่วไปทราบจึงพร้อมใจกันถวายเนमितตกนามเสียใหม่ว่า “**มหาวีระ**” แปลว่า บุรุษผู้ยิ่งใหญ่ด้วยความกล้าหาญตั้งแต่นั้นมา

เมื่อพระชนมายุได้ 30 พรรษา มหาวีระก็ได้ตัดสินพระทัยอย่างเด็ดเดี่ยวออกจากกรุงเวสาลีไป พอพันเขตนอกเมืองก็เปลี่ยนเป็นเครื่องนุ่งห่มของนักบวชผู้ขอทาน พร้อมอธิษฐานว่า “ตั้งแต่วันทีนี้เป็นต้นไป เป็นเวลา 12 ปี จะไม่ยอมพูดจาอะไรกับใครแม้แต่คำเดียว” เป็นการถือปฏิญาณ 12 ปี หลังจากนั้นก็ได้ ท่องเที่ยวไปเช่นเดียวกับนักบวชจำนวนพัน ๆ คนที่มีในอินเดียสมัยนั้น เมื่อผ่านหมู่บ้านชนบทและนครต่างๆ ก็จะยื่นภาชนะขอรับอาหารจากประชาชนผู้ใจบุญ เมื่ออยู่ในป่าก็หาผลไม้รับประทานเท่าที่จะหาได้ ส่วนมากจะใช้เวลาอยู่ตามเทือกผาป่าไม้โดยลำพังเพื่อตรึงตรอง สอบสวนคำสอนของศาสนาพราหมณ์ และค้นหาหลักคำสอนใหม่ของพระองค์ต่อไป ตลอดเวลาที่ผ่านมามีได้ปริปากพูดแม้แต่คำเดียว แต่ใช้ความคิดตรึงตรองอย่างมาก ยิ่งคิด ยิ่งพิจารณาก็มองเห็นคำสอนใหม่พร้อมทั้งเห็นข้อผิดพลาดของคำสอนในศาสนาพราหมณ์มากมาย จึงคิดจะเปลี่ยนแปลงปฏิญาณให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ตลอดเวลา 12 ปี พระมหาวีระทรงรักษาปฏิญาณอย่างเคร่งครัดมาก แม้จะเผชิญกับความทุกข์ทรมานหรือปัญหาอุปสรรคเท่าใดก็ตาม ไม่เคยทิ้งปฏิญาณหรือผลอดตัวพูด

เมื่อถือปฏิญาณครบ 12 ปี จึงเสด็จออกไปเพื่อเผยแผ่ความคิดคำสอนใหม่ของพระองค์ ซึ่งได้ตรึงตรองค้นพบได้ในระหว่างปฏิญาณแห่งความเป็นผู้หนึ่ง โดยมีได้เสด็จกลับกรุงเวสาลี คนทั้งหลาย ผู้มาฟังพระองค์ในกาลต่อมาพูดว่า “พระองค์เป็นนักพูดที่ยิ่งใหญ่ พระองค์ทรงพูดความจริง” มาเป็นเวลานานจนกลายมาเป็นสาวกของพระองค์เป็นจำนวนมาก พระมหาวีระทรงตั้งศาสนาใหม่ เรียกว่า

ศาสนาเซน หรือแปลว่า ศาสนาของผู้ชนะ แม้การประกาศศาสนาของพระมหาวิระจะมีบางอย่างที่ไม่ใช่ของใหม่ เพราะมีอยู่แล้ว ในศาสนาพราหมณ์ หรือมีผู้สอนมาก่อนหน้าพระมหาวิระก็ตาม แต่ก็ยังมีหลายอย่างที่ไม่ใหม่และรัดกุมกว่าเดิม อีกทั้งความเป็นนักเทศน์นักปาฐกถาที่สามารถยิ่ง ทำให้ผู้ฟังทั้งหลาย เห็นจริงและเกิดศรัทธาได้ จึงมีคนเชื่อฟังยอมเป็นสาวกมากเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุด พระมหาวิระสามารถจัดระบบคณะภิกษุ คณะภิกษุณี ขึ้นเป็นศาสนาได้ สาวกทั้งหลายมีศรัทธาเชื่อว่าพระมหาวิระเป็นพระชินะผู้ชนะ และเป็นผู้บรรลุโมกษะความหลุดพ้นจากพันธนาการ ละกิเลส เป็นต้น ทั้งเป็นผู้เปี่ยมด้วยเมตตากรุณาละปาณาติบาตได้ในสรรพสัตว์ รุกขชาติ และดิณชาติทั้งปวง ยิ่งกว่านั้นสาวกทั้งหลายต่างก็ยอมรับว่าพระมหา วิระเป็นศาสดาองค์สุดท้ายและเป็นศาสดาที่สำคัญที่สุดในศาสนาเซน เพราะศาสนิกเซนเชื่อว่ามิศาสดาก่อนพระมหาวิระ 23 องค์ คือ ฤษภา อชิต สัมภวะ อภินันทะ สุมาตี ปัทมประภา สุภาสวา จันทรประภา บุชปทันตะ สีตลา เศรยานส วสุปุชวะ วิมลออนันตะ ธรรม สันติ คุณธู จรา มัลลตี มุนีสวรรตะ นมิ เนมิ และปารศวนาถ

พระมหาวิระใช้เวลาในการสั่งสอนสาวก ประกาศศาสนาเซนตามคามนิคมชนบท น้อยใหญ่ เมืองต่างๆ และประสบผลสำเร็จตลอดมาเป็นเวลา 30 ปีเศษ เมื่อพระชนมายุได้ 72 พรรษา ก็ได้เสด็จมายังเมืองปาวาหรือปาวาบุรี (ปัจจุบันเป็นเมืองเล็กๆ ในเขตปัตตะนะ) พระองค์ประจวบเหมาะไม่สามารถเสด็จต่อไปได้อีก ทรงทราบว่าวาระสุดท้ายแห่งชีวิต3) จะมาถึง จึงเรียกประชุมบรรดาสาวกทั้งหลาย และสั่งสอนเป็นโอกาสสุดท้าย

คัมภีร์และหลักคำสอนสำคัญ

คัมภีร์

คัมภีร์ที่สำคัญในศาสนาเซน คือ คัมภีร์อาคมะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สิทธานตะ ซึ่งเนื้อหาของคัมภีร์เป็นจารึกคำบัญญัติ หรือวินัยที่เป็นไปเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติของนักพรตหรือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน และเรื่องราวประเภทชาดกในศาสนา ซึ่งตัวคัมภีร์อาคมะนั้นได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือ 45 เล่ม โดยแบ่งแยกออกเป็นอังคะ 11 เล่ม เป็นกถาธิวาท 1 เล่ม เป็นอุปางคะ 11 เล่ม เป็นมูลสูตร 4 เล่ม เป็นเจตสูตร 6 เล่ม เป็นคูสิกะสูตร 2 เล่ม เป็นปักษิกะ 10 เล่ม ตามหลักฐานปรากฏว่าได้จารึกคัมภีร์อาคมะเป็นอักษรปรากฏประมาณ 200 ปี ภายหลังสมัยของพระมหาวิระผู้เป็นศาสดา ส่วนคำอธิบายคัมภีร์ที่เรียกว่า อรรถกถา และวรรณคดีของเซนในสมัยต่อมา ล้วนเป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งในปัจจุบันนี้คัมภีร์อาคมะมี การถ่ายทอดสู่ภาษาพื้นเมือง และภาษาอื่นมากมายพอสมควร

หลักคำสอนสำคัญ

หลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาเซน แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ๆ ได้ 3 หลัก คือ

1. หลักธรรมขั้นพื้นฐาน ได้แก่ หลักอนุพรต 5 (ศีล 5)

2) อหิงสา การไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิต อนุพรตข้อนี้ถือว่าเป็นยอดของ ศีลธรรมศาสนาเซน

3) สัตยะ พูดความจริง ไม่พูดเท็จ ไม่ว่าด้วยเหตุผลหรือข้ออ้างใดๆ ไม่ได้

4) อัสนะยะ ไม่ลักขโมย รวมทั้งไม่หลบเลี่ยงภาษีอากร ไม่ใช่หรือทำเงินปลอม และไม่โกงเครื่องชั่งตวง

- 4) พรหมจรรย์ อย่างต่ำคือการไม่ประพฤติดิฉันในกาม
- 5) อปริครหะ การไม่โลภ ไม่ควรมีข้าวของมากเกินจำเป็น

อนุพตทั้ง 5 นี้ ถ้าเป็นนักบวชจะปฏิบัติเคร่งครัดมาก แต่ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็จะ ลดหย่อนผ่อน คลายลงพอสมควร

2. หลักปรัชญา หลักปรัชญาในศาสนาเซน แบ่งออกเป็น 2 ข้อ ได้แก่

- 1) ชญาณ แบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ
 - (1) มติชญาณ ความรู้ทางประสาทสัมผัส
 - (2) ศรัทธาญาณ ความรู้เกิดจากการฟัง
 - (3) อวชิญาณ ความรู้เหตุที่ปรากฏในอดีต
 - (4) มนปรายชญาณ ชญาณกำหนดรู้ใจผู้อื่น
 - (5) เกวลชญาณ ชญาณอันสมบูรณ์ซึ่งเกิดขึ้นก่อนบรรลุนิรวาณ
- 2) ชีวะและอชีวะ ศาสนาเซนเป็นศาสนาทวินิยม มองสภาพความจริงว่ามี
 - (1) ชีวะ ได้แก่ วิญญาณ หรือสิ่งมีชีวิต หรืออาตมัน
 - (2) อชีวะ ได้แก่ อวิญญาณ หรือสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ วัตถุ

3. หลักโมกษะ

หลักโมกษะ คือการหลุดพ้น หรือความเป็นอิสระของวิญญาณ ซึ่งศาสนาเซน เชื่อว่า เมื่อ วิญญาณหลุดพ้นแล้วก็จะไปอยู่ในส่วนหนึ่งของเอกภาพที่เรียกว่า สัทธิติลา เป็น ดินแดนแห่งความสุข นิรันดร์ ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ข้อปฏิบัติที่บรรลุโมกษะในศาสนาเซน เรียกว่า “ไตรรัตน์ หรือตริตนะ” หมายถึง แก้ว 3 ประการ ได้แก่

1) สัมยัคทรรศนะ ความเห็นชอบ ความเห็นชอบ ได้แก่ ความเห็นถูกต้องและมีความเชื่อ อย่างแน่นแฟ้นว่าศาสตราจารย์ทั้งหลายผู้เป็นบรรพบุรุษของเซนนั้นแม้เดิมท่านเป็นปุถุชน แต่อาศัย การที่ท่านมีความเพียรแรงกล้ายิ่งกว่าสามัญบุคคล ท่านจึงได้หลุดพ้นเป็นผู้ชนะ ท่านได้ใช้ชีวิตอัน บริสุทธิ์เพื่ออบรมสั่งสอนอำนวยความสะดวกแก่มนุษยชาติซึ่งอยู่ในความทุกข์ด้วยหลักธรรม

2) สัมยัคชญาณ ความรู้ชอบ ความรู้ชอบ ได้แก่ ความรู้หลักธรรมที่ศาสดาสั่งสอนไว้แต่ เดิม โดยมีตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

(1) เรื่องโลก ให้รู้ว่าโลกอันรวมทั้งนรก สวรรค์ และโลกอื่นทั้งสิ้น มีอยู่ เป็นอยู่เอง ไม่ มีผู้ควบคุม และตั้งอยู่เป็นนิรันดร์

(2) สิ่งปรากฏอยู่ในโลก ให้รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะมีสภาวะสำคัญ 6 ประการ รวมตัวกันเข้าไว้ อันได้แก่ อาตมะ ธรรม อธรรม ยุคกาล วัตถุธาตุ อนุปรมาณู อาศัยอนุ ปรมาณูรวมกันจึงเกิดเป็นธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และร่างกายของมนุษย์ รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏ อยู่ในโลก

(3) เรื่องการแบ่งโลก ให้รู้ว่าโลกนี้แบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ ต่ำ กลาง สูง ทั้งยังมีนรก และสวรรค์มากมายหลายชั้น แต่สิ่งทั้งหมดนั้นจัดอยู่ในชินะ 2 หมู่ คือ ชีวะ และอชีวะ

3) สัมยัคจริต ความประพฤติชอบความประพฤติชอบ ได้แก่ ให้รู้หลักธรรม 2 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เรียกว่า อนุพต มี 5 ประการ ดังนี้

ก. อหิงสา การไม่เบียดเบียน ตลอดจนการไม่ทำลายชีวิต

ข. สัตยะ การไม่พูดเท็จ

ค. อัสเตยยะ การไม่ลักขโมย

ง. พรหมจริยะ การประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง ไม่ประพฤติดิฉิต ในกาม ไม่อยู่ร่วมกับโสเภณี และไม่ดื่มสุราเมรัย

จ. อปริครหะ การไม่ละโมภ ไม่อยากได้สิ่งใดๆ คือไม่เพิ่มเติมทรัพย์ ในทางทุจริต

(2) ธรรมสำหรับนักพรต เรียกว่า มหาพรต มี 5 ประการเหมือนกับอนุพรต ของผู้ครองเรือน แต่ให้เพิ่มการปฏิบัติให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะข้อ 4 หมายถึง การเว้นจากกามโดยสิ้นเชิง สำหรับข้อ 1 อหิงสานั้น นักพรตเชื่อถือเป็นข้อสำคัญต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยต้องระวังทุกฝีก้าวในการเดิน นั่ง นอน แม้ในการกิน เพื่อไม่ให้ทำร้ายสัตว์อื่น

4. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ศาสนาเซนเชื่อว่า ธรรมชาติยังเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ย่อมเป็นทุกข์ทั้งกายทั้งใจ กิเลสเป็นเหตุให้คนต้องเวียนว่ายตายเกิด เมื่อคนตายแล้ว วิญญาณจะไปเกิดใหม่ เพราะวิญญาณเป็นอมตะ ส่วนจะไปเกิดดีหรือไม่ จะไปสุคติหรือทุคติภูมิ ก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำไว้ ศาสนาเซนเชื่อว่านรกมี 7 ขุม และสวรรค์มี 16 ชั้น ก็การเกิดเป็นทุกข์นานาประการ การเกิดจึงเป็นเรื่องน่าสะพรึงกลัว ส่วนการที่จะพ้นทุกข์ได้ก็ต่อเมื่อบรรลุมกษะแล้วเท่านั้น ดังนั้น โมกษะหรือความหลุดพ้นจากกิเลส จึงเป็นจุดหมายสูงสุดของศาสนาเซน ชาวเซนปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดก็เพื่อเข้าถึงโมกษะ ภูมิที่พ้นไปจากทุกข์ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

พิธีกรรมที่สำคัญของศาสนาเซน คือ พิธีการยุสณะ หรือพิธีปัชชุสณะ เป็นงานพิธีรำลึกถึงองค์ศาสดามหาวิระ ซึ่งเป็นงานพิธีกรรมกระทำให้มีความสะดวก การให้อภัยกัน และการเสียสละ บริจาคทานแก่คนยากจน และแห่รูปองค์ศาสดาเดินไปตามท้องถนน นิยมทำกันในปลายเดือนสิงหาคม หรือต้นเดือนกันยายน กระทำพิธีคราวละ 8 วัน

นิกาย นิกายที่สำคัญในศาสนาเซน มี 2 นิกายใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

1. นิกายทิคมพร ได้แก่ นิกายเปลือยกายหรือนักบวชแบบชีเปลือย ปฏิบัติโดยเคร่งครัด ทรมาณตนให้ลำบากนานัปการ ไม่ยอมมีเครื่องปกปิดร่างกาย เพราะพวกเขาเชื่อว่าการมีเครื่องแต่งกายหรือมีผ้าปกปิดร่างกายนั้น ทำให้เกิดความกังวลใจเกี่ยวกับบริวารของตน หรืออาจเป็นเครื่องกังวลใจที่ต้องรักษาและแสวงหามา แต่เมื่อตนได้ถือเพศเป็นนักพรตเปลือยแล้ว ความกังวลใจในเรื่องนี้ก็เป็นอันหมดไป นอกจากไม่มีบริวารแล้ว พวกเขาก็มีเพียงไม้กวาดและผ้ากรองน้ำเพื่อมิให้สิ่งมีชีวิตถูกเบียดเบียนหรือต้องตายเพราะตน

2. นิกายเศวตัมพร ได้แก่ นิกายนุ่งขาวห่มขาวเพียงเพื่อปกปิดกายของตนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้ที่เข้ามาบวชพิจารณาเห็นว่า ตนยังมีความละอายใจที่ต้องเที่ยวไปโดยไม่มีชิ้นผ้าปกปิดกาย นิกายเศวตัมพรส่วนมากอาศัยอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย อันเป็นแถบที่มีอากาศหนาวมากกว่าทางตอนใต้ของประเทศซึ่งพวกนิกายทิคมพรอาศัยอยู่

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาในปัจจุบัน

ศาสนาเซนใช้รูปของมหาวิระองค์ศาสดา เป็นสัญลักษณ์คล้ายกับศาสนาพุทธ ที่มีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ ต่างกันแต่รูปมหาวิระเป็นรูปเปลือย และต่อมาศาสนาเซนได้ถือเอาลวดลายต่างๆ ซึ่งมีภาพมหาวิระอยู่ในวงกลมประกอบอยู่ด้วยปัจจุบันได้ถือรูปทรงกระบอที่ตั้ง มีบรรจุสัญลักษณ์อยู่ข้างใน 4 ประการ ดังนี้

1. รูปกงจักร สัญลักษณ์อหิงสาอยู่บนฝ่ามือ
2. รูปสวัสดิกะ เครื่องหมายแห่งสังสาร
3. จุด 3 จุด สัญลักษณ์แห่งรัตนตรัย-ความเห็นชอบ ความรู้ชอบ ความประพฤติดชอบ
4. จุด 1 จุด อยู่บนเส้นครึ่งวงกลมตอนบนสุด คือ ญาณแห่งความหลุดพ้น เป็น อิสระสถิต อยู่ ณ สถานที่สูงสุดของเอกภาพ

ฐานะของศาสนาในปัจจุบัน ศาสนาเซนถึงแม้จะเกิดมานานแล้ว แต่ก็มีศาสนิกน้อยประมาณ 3,700,000 คน และนับถือกันอยู่ในอินเดียเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะมี 2 สาเหตุ คือ

1. ข้อปฏิบัติของศาสนาเซนเข้มงวดมาก เป็นลักษณะสุดโต่งหรือริมสุดหรือตกขอบ จึงยากที่คนทั่วไปจะปฏิบัติได้
2. ในวงการศาสนาเซนเองก็ไม่ค่อยสนใจที่จะเผยแผ่ศาสนาเซนให้แพร่หลายออกไปภายนอก หากแต่ยืนตือนุรักษ์ไว้ภายในสำหรับศาสนิกเซนเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นยังถูกแวดล้อมด้วยศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมีผู้นับถือมากกว่าหลายเท่า ทำให้ถูกกลืนเป็นฮินดูมากขึ้นทุกที อย่างเช่น ศาสนาเซนปฏิเสธเรื่องวรรณะ แต่ปัจจุบันนักบวชศาสนาเซนส่วนใหญ่จะเป็นคนวรรณะพราหมณ์ ทั้งได้รับความนับถือสูงกว่านักบวชในวรรณะอื่นด้วย

ปัจจุบันมีขบวนการเผยแผ่ศาสนาเซน เรียกว่า ขบวนการอนุพุด มีตุลสีเป็นหัวหน้า มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองกัลกัตตา ขบวนการนี้พยายามชักจูงคนให้สนใจปฏิบัติตาม หลักธรรมอนุพุด โดยได้นำคำสอนจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธที่ตรงกันมา สนับสนุนด้วย เพื่อที่คนจะได้เห็นความสำคัญของศาสนาเซนยิ่งขึ้น

ศาสนาพุทธ

ประวัติความเป็นมา

ศาสนาพุทธเกิดขึ้นในโลกนี้ภายหลังศาสนาพราหมณ์ประมาณ 600 ปี ก่อนศาสนาคริสต์ 543 ปี ก่อนศาสนาอิสลาม 1,124 ปี และเกิดขึ้นในหมู่ชนชาติอริยกะ หรืออารยันในประเทศอินเดีย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ทิศเหนือมีภูเขาหิมาลัยกั้นเขต ต่อนั้นออกไปเป็นประเทศทิเบต ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกจดมหาสมุทรอินเดีย ภูมิประเทศตรงกลางมีภูเขาวินธัยตั้งเป็นแนวจากตะวันตกมาตะวันออก

ดินแดนอันเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาพุทธนั้น คืออินเดียในยุคโบราณ ปัจจุบันดินแดนดังกล่าวได้แบ่งแยกออกเป็นหลายประเทศ คือ อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ ภูฏาน และเนปาล

ศาสนาของศาสนาพุทธ คือ "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ทรงถือกำเนิด ณ ดินแดนซึ่งอยู่ทางภาคเหนือสุดของอินเดีย แถบบริเวณเชิงเขาหิมาลัย ปัจจุบันดินแดนแห่งนั้นอยู่ในเขตประเทศเนปาล

คนพื้นเมืองเดิมที่อยู่ในอินเดียคือพวกมิลักกะ (Dravidian) พวกที่อพยพเข้ามาอยู่ ภายหลังได้แก่ ชนเผ่าอารยันซึ่งเรียกว่า "อารียะ" พวกอารียะเดิมเป็นพวกชอบเคลื่อนย้ายที่ เป็นพวกนักรบ มีความเจริญ ทำสงครามชนะพวกพื้นเมืองเดิมแล้วเข้ายึดครองดินแดนที่เป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์และตั้งถิ่นฐาน เริ่มจากบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ แล้วขยายตัวไปทางตะวันออกสู่ลุ่มแม่น้ำคงคา พวกพื้นเมืองซึ่งสู้ไม่ได้ บางส่วนยอมอยู่ใต้อำนาจการปกครอง บางส่วนอพยพลงใต้ อินเดียสมัยก่อนพุทธกาล¹⁾ จึงแบ่งเป็น 2 เขต คือ

1. บริเวณตอนใน (ใจกลาง) ซึ่งเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่ของพวกอารียะ เรียกว่า มัธยมประเทศ หรือมัชฌิมชนบท อยู่ทางตอนเหนือ
2. บริเวณรอบนอก (ชายแดน) เป็นที่อยู่ของพวกมิลักกะ เรียกว่า ปัจจันตชนบท อยู่ทางตอนใต้

มัชฌิมชนบทสมัยโบราณเป็นเขตเจริญ เป็นศูนย์กลางการปกครองของพวกอารียะ เป็นที่รวมของผู้มีวิชาความรู้และเป็นที่ตั้งของ 16 แคว้นใหญ่ คือ แคว้นอังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ และกัมโปชะ นอกจากนี้ยังมีแคว้นเล็กอีกหลายแคว้น เช่น แคว้นสั๊กกะ โกลิยะ ภัคคะ วิเทหะ และอังคุต-ตราปะ เป็นต้น แคว้นใหญ่ในอินเดียยุคโบราณ บางครั้งเป็นมิตรกัน บางครั้งก็ทำสงครามชิงอำนาจกันตลอดเวลา แคว้นใหญ่ที่มีอำนาจมากที่สุดในสมัยพุทธกาล ได้แก่ แคว้นมคธ และแคว้นโกศล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสนาของศาสนาพุทธถือกำเนิดในราชตระกูลศากยวงศ์ ทรงเป็นพระราชโอรสของกษัตริย์ผู้ครองแคว้นสั๊กกะ ซึ่งเป็นแคว้นเล็ก มีเมืองหลวงชื่อ กรุงกบิลพัสดุ์ และมีฐานะเป็นประเทศราชของแคว้นโกศล

ประวัติศาสตร์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระนามเดิมว่า สิทธัตถะ โคตมะ ประสูติ ณ สวนลุมพินีวัน (ปัจจุบันเรียกว่า รุมมิเด แขวงเปชวาร์ ประเทศเนปาล) ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ กับ กรุงเทวทหะ ในวันเพ็ญเดือน 6 (วิสาขะ) ปีกจอ เมื่อก่อนพุทธศักราช 80 ปี ทรงเป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กษัตริย์ศากยวงศ์ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสั๊กกะ กับพระนางสิริมหามายาราชธิดาของกษัตริย์โกลิยวงศ์ ผู้ครองกรุงเทวทหะ

เมื่อพระกุมารประสูติได้ 5 วัน พระเจ้าสุทโธทนะทรงทำพิธีทำนายนายลักษณะและขนานพระนามโดยเชิญพราหมณ์ 108 คนมาเลี้ยง และได้คัดเลือกเอาพราหมณ์ชั้นยอด 8 คน ให้เป็นผู้ทำนายนายลักษณะพระกุมาร พราหมณ์ 7 คน ต่างทำนายเป็น 2 นัย คือ

1. ถ้าพระกุมารครองความเป็นขรรษาต่อไป จะได้เป็นบรมจักรพรรดิ
2. ถ้าพระกุมารออกบรรพชาจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาจารย์เอกของโลก

แต่โกณฑัญญะพราหมณ์หนุ่มได้ทำนายไว้ประการเดียวว่า “พระกุมารจะต้องออกบรรพชา และจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน” แล้วพราหมณ์เหล่านั้นก็ได้ขนานพระนามพระกุมารว่า “สิทธัตถะ” ซึ่งหมายความว่า ต้องการอะไรเป็นสำเร็จทุกอย่าง

เมื่อพระกุมารมีพระชนมได้ 7 พรรษา พระราชบิดาทรงรับสั่งให้สร้างสระน้ำสำหรับพระกุมารและบริวารลงเล่น มี 3 สระด้วยกัน ปลุกอุบลบัวขาวสระหนึ่ง ปทุมบัวหลวงสระหนึ่ง และปลูกปูลึงทรีกาสระหนึ่ง

ครั้นพระราชกุมารมีพระชนมเจริญวัย 8 พรรษา ควรศึกษาศิลปวิทยาได้แล้ว พระราชบิดาทรงนำไปมอบไว้ในสำนักครุวิศวามิตร ซึ่งเป็นครูประจำราชสำนัก สั่งสอนพระกุมาร ทุกสกุล เจ้าชายสิทธัตถะทรงศึกษาศิลปศาสตร์ 18 ประการได้อย่างว่องไวจนสิ้นความรู้อาจารย์ ทรงแสดงความเฉลียวฉลาดในหมู่พระญาติ ไม่มีพระกุมารอื่นจะเทียมเท่า

เมื่อพระสิทธัตถะมีพระชนมได้ 16 พรรษา ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงยโสธรา และมีโอรสองค์หนึ่ง คือ เจ้าชายราหุล ชีวิตในฆราวาสวิสัยของพระองค์มีแต่ความสมหวัง ไปทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ต่อมาเมื่อมีพระชนมายุได้ 29 พรรษาก็ทรงเบื่อหน่ายโลก เพราะ ทรงเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลกและทรงหวังจะช่วยชาวโลกให้พ้นทุกข์ จึงได้ ทรงสละความสุขนานาประการ สละลูกเมีย ญาติพี่น้อง และมิตรสหายออกบวช เพื่อหา ทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ ทรงผนวชอยู่จนกระทั่งมีพระชนมได้ 35 พรรษา จึงได้ตรัสรู้ คือรู้แจ้งในความจริงแห่งโลก เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็เสด็จเที่ยวแนะนำสั่งสอนประชาชนในแคว้นต่างๆ ในอินเดีย เพื่อหาทางที่จะนำประชาชนไปสู่ความพ้นทุกข์ อยู่เป็นเวลาถึง 45 ปี ปรากฏว่าประชาชน ชาวอินเดียในสมัยนั้นได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และเข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอยู่จนกระทั่งมีพระชนมายุได้ 80 พรรษา จึงปรินิพพาน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว สาวกของพระองค์ก็ยังช่วยกันเผยแผ่พระ พุทธศาสนา สืบต่อมา จนกระทั่งถึงประมาณ พ.ศ. 300 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งเมืองปาฏลิบุตร ร่วมกับคณะสงฆ์ได้ส่งพระสงฆ์ออกประกาศพระพุทธศาสนาทั้งภายใน และภายนอกประเทศอินเดีย คณะสงฆ์สายหนึ่งได้เข้ามายังสุวรรณภูมิ อันได้แก่ดินแดนใน เขตประเทศพม่าและไทยในปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในดินแดนนี้ ตามลำดับ จนกระทั่งถึงสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พ่อขุนรามคำแหงมหาราช จึงได้ทรงรับเอาพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทย และเป็นศาสนาประจำชาติเรื่อยมาจนกระทั่งถึง ทุกวันนี้ แม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็เคยตราไว้ว่า พระมหากษัตริย์จะต้อง ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก คือ แม้พระองค์จะทรงนับถือพระพุทธศาสนา แต่พระองค์ก็พระราชทานความอุปถัมภ์ แก่ศาสนาอื่นๆ ในเมืองไทย ด้วยเช่นกัน

คัมภีร์และหลักคำสอนสำคัญ

คัมภีร์

คัมภีร์ของศาสนาพุทธ คือ พระไตรปิฎก คำว่า ไตรปิฎก มาจากภาษาบาลีว่า ตปิฎก หรือ เตปิฎก ตี หรือ เต หรือ ไตร แปลว่า 3 ปิฎก แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า ก็ต้องตีความว่าเป็นเสมือน กระจาดหรือตะกร้าสำหรับใส่หรือรวบรวมพระพุทธรวจนะให้เป็นหมวดหมู่ไม่ให้กระจัดกระจาย

แบ่งเป็น 3 หมวดหมู่ โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการที่สาวกรวบรวมจากการที่ท่องจำสืบทอดกันมาและได้มาประชุมสังคายนาร่วมกัน โดยได้จารึกขึ้นในภายหลังเป็นภาษาบาลี สันสกฤต จีน ทิเบต และไทย พระไตรปิฎก หรือปิฎกทั้ง 3 นั้น ได้แก่

1. พระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัย คือ ศีลของภิกษุ ภิกษุณี มีเรื่องเล่าประวัติความเป็นมาที่ทรงบัญญัติวินัยอย่างละเอียด นอกนั้นยังมีเรื่องเกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติและวิธีดำเนินการในการบริหารคณะสงฆ์โดยพิสดาร มี 21,000 พระธรรมขันธ์

2. พระสุตตันตปิฎก

พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระสูตร คือ คำเทศนาสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก มีเรื่องราวประกอบมาก รวมทั้งรายละเอียดแห่งการที่จะทรงโต้ตอบกับนักบวชแห่งศาสนาอื่น และผู้ที่มาซักถาม มีการกล่าวถึงภูมิประเทศ เหตุการณ์ บุคคล และกาลเวลา พลอยให้ได้ประโยชน์ในการศึกษาชีวิตของชาวอินเดียในครั้งนั้น มีลักษณะเป็นรูปคาถา ร้อยกรอง ล้วนบ้าง ร้อยแก้วล้วนบ้าง ผสมร้อยแก้วกับร้อยกรองบ้าง มีทั้งหมด 21,000 พระธรรมขันธ์

3. พระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยอภิธรรม กล่าวถึงเนื้อธรรมะในแง่วิชาการล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์ บุคคล ภูมิประเทศ และกาลเวลา มี 42,000 พระธรรมขันธ์

นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ทางศาสนาพุทธที่อธิบายขยายความคำสอนในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นลำดับขั้นดังนี้

1) **อรรถกถา** เป็นตำราอธิบายพระไตรปิฎกซึ่งแต่งโดยอาจารย์ในกาลต่อมาที่เรียกว่าพระอรรถกถาจารย์ เป็นเนื้อความสอนชั้นที่ 2 รองจากพระไตรปิฎก

2) **ฎีกา** เป็นตำราอธิบายขยายความอรรถกถา ซึ่งแต่งโดยอาจารย์ที่เรียกว่า พระฎีกาจารย์ ถือเป็นตำราชั้นที่ 3

3) **อนุฎีกา** เป็นตำราอธิบายขยายความฎีกา หรือเรื่องเกร็ดย่อยเบ็ดเตล็ด ซึ่งเขียนโดยอาจารย์ที่เรียกว่า พระอนุฎีกาจารย์ เป็นตำราชั้นที่ 4

หลักคำสอนสำคัญ

หลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ โดยหลักคำสอนที่จะได้ศึกษาในบทเรียนนี้เป็นหลักคำสอนพื้นฐานสำคัญที่ควรศึกษาก่อนในเบื้องต้น คือ พระรัตนตรัย อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 และนิพพาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **พระรัตนตรัย** พระรัตนตรัย แปลว่า ดวงแก้วอันประเสริฐ 3 ดวง เป็นสัญลักษณ์อันมีค่าและเป็นที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน 3 อย่าง คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

2. อริยสัจ 4

อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐหรือความจริงของพระอริยบุคคล เพราะผู้ใดรู้อริยสัจด้วยญาณ ผู้นั้นก็กลายเป็นผู้ประเสริฐหรือพระอริยบุคคลทันที อริยสัจจึงเป็นหัวใจของศาสนาพุทธเป็นความจริงขั้นสูงสุดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบ หรือตรัสรู้ มี 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ทุกข์ หรือ ทุกขอริยสัจ แปลว่า สภาพที่ทนได้ยากทั้งทางกายและทางใจ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งในความจริง อันได้แก่ ทุกข์ และทุกข์อันเป็นความจริงนี้ หมายถึงสภาพที่ทนได้ยากทางกาย เรียกว่า ทุกข์กาย และสภาพที่ทนได้ยากทางใจ เรียกว่า ทุกข์ใจ ทุกข์ตามความหมายนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) สภาวะทุกข์ คือ ทุกข์โดยสภาพ อันได้แก่ ทุกข์ประจำสังขาร 3 อย่าง คือ ทุกข์คือความเกิด ทุกข์คือความแก่ และทุกข์คือความตาย

2) ปกิณณกทุกข์ คือ ทุกข์เบ็ดเตล็ด หรือทุกข์จร อันได้แก่ ทุกข์ที่เกิดขึ้น ภายหลัง มี 8 อย่าง คือ ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความไม่สบาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก และความไม่สมปรารถนา

2. สมุทัย หรือ ทุกขสมุทัย แปลว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งในสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ อันได้แก่ ตัณหา 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1) กามตัณหา คือความทะยานอยากและความเพติดเพลิน ยินดีในกามหรือ สิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจ คำว่า “กาม” ตามความหมายทางศาสนาพุทธ มี 2 อย่าง คือ

(1) กิเลสกาม ได้แก่ กิเลสที่ทำให้เกิดความใคร่ความพอใจ

(2) วัตถุกาม ได้แก่ วัตถุหรืออารมณ์ที่ชวนให้รู้สึกใคร่พอใจ และติดใจอย่างหนึ่ง วัตถุกามคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกายหรือผิวหนัง)

2) ภวตัณหา คือ ความอยากเป็นสภาพที่ตนปรารถนาจะเป็น เช่น อยากเป็น ดารา อยากเป็นผู้แทนราษฎร อยากเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

3) วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากเป็นสภาพที่ตนไม่ปรารถนาจะเป็น เช่น ไม่อยากเรียนซ้ำชั้น ไม่อยากเป็นคนแก่ ไม่อยากเจ็บป่วย ไม่อยากมีผมหงอก เป็นต้น

3. นิโรธ หรือ ทุกขนิโรธ แปลว่า ความดับสนิทแห่งทุกข์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่าการดับทุกข์ต้องดับที่เหตุซึ่งทำให้ทุกข์เกิด เมื่อเหตุดับไปแล้ว ผลซึ่งเกิดจากเหตุย่อมดับไปด้วย และความดับสนิทแห่งทุกข์ ในที่นี้หมายถึงการดับตัณหาทั้ง 3 นั้นเอง

4. มรรค หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา แปลว่า ทางหรือมรรควิธีที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์หรือดับตัณหา อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8

3. มรรคมีองค์ 8

ทางหรือมรรควิธีที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ หรือดับตัณหา ได้แก่

1. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ มีลักษณะเด่น ๆ ดังนี้

1) ความเข้าใจชัดว่าอะไรคือทุกข์ อะไรคือสาเหตุแห่งทุกข์ อะไรคือความดับทุกข์ และอะไรคือมรรควิธี หรือมรรคปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์

2) ความเข้าใจว่าอะไรคือกุศลกรรม อะไรคืออกุศลกรรม

3) ความเข้าใจหลักปฏิจจสมุปปาท คือกระบวนการเกิดขึ้นและดับแห่งทุกข์โดยปัจจัยอาศัยกัน

2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ มีลักษณะเด่นๆ 3 ประการ ต่อไปนี้

1) ความคิดที่ปลอดภัย ไม่หมกมุ่นพัวพันอยู่ในสิ่งที่สนองความอยาก อันได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เรียกว่า กามคุณ รวมถึงความคิดเสียสละปราศจากการครุ่นคิดหาผลประโยชน์ใส่ตัว (เนกขัมมวิตก)

2) ความคิดที่ไม่พยาบาทมุ่งร้ายใคร เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา (อพยาบาทวิตก)

3) ความคิดไม่เบียดเบียนใคร ไม่คิดทำร้าย หรือทำลายใคร (อวิหิงสาวิตก)

3. สัมมวาจา การเจรจาชอบ มีลักษณะดังนี้

1) จตเวเนจากการพูดเท็จ (มุสาวาท)

2) จตเวเนจากการพูดส่อเสียด ยุยงให้เกิดความแตกแยก (ปิสุณวาจา)

3) จตเวเนจากการพูดหยาบคาย (ผรุสวาท)

4) จตเวเนจากการพูดเพ้อเจ้อ คือพูดสิ่งไร้สาระ (สัมผัปปลาปะ)

4. สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ มีลักษณะดังนี้

1) จตเวเนจากการทำลายชีวิตคนอื่นและสัตว์อื่น (ปาณาติบาต)

2) จตเวเนจากการขโมยของของคนอื่น (อทินนาทาน)

3) จตเวเนจากการประพฤติดินในกาม (กามสุมิจฉาจาร)

5. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต เว้นมิฉฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบิบบังคับ ชูเชื้อ และการต่อลาภด้วยลาภ รวมถึงอาชีพอีก 5 ประเภท ดังนี้

1) การค้ามนุษย์

2) การค้าอาวุธ

3) การค้าเนื้อ

4) การค้าสุราและยาเสพติด

5) การค้ายาพิษ

6. สัมมวาายามะ ความเพียรชอบ หมายถึงเพียรพยายามทางจิตอย่างยิ่งใหญ่ 4 ประการ (สัมมปปธาน) ดังนี้

1) เพียรระวังมิให้ความชั่วเกิดขึ้น (สังวรปธาน)

2) เพียรระความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว (ปหานปธาน)

3) เพียรสร้างคุณดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น (ภาวนาปธาน)

4) เพียรรักษาคุณดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม (อนุรักษนาปธาน)

7. สัมมาสติ การตั้งสติชอบ หมายถึง สติปัฏฐาน อันได้แก่ การตั้งสติพิจารณา สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง 4 ประการ ดังนี้

1) พิจารณากาย มีหลายวิธี เช่น กำหนดลมหายใจเข้าและออก เป็นต้น (กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน)

2) พิจารณาเวทนา คือความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ (เวทนานุปัสสนาสติ- ปุฏฐาน)

3) พิจารณาจิต คือให้รู้เท่าทันความนึกคิด เช่น จิตมีราคะหรือไม่มีราคะ มีโทสะหรือไม่มีโทสะ เป็นต้น (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

4) พิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา รู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง เช่น พิจารณา ขั้น 5 เป็นต้น (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน)

8. สัมมาสมาธิ การตั้งจิตมั่นชอบ หมายถึงการที่จิตแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน เรียกว่า เอกัคคตา สมาธิแบ่งออกเป็น 3 ระดับ จากต่ำไปหาสูง ดังนี้

1) สมาธิชั่วขณะซึ่งเกิดแก่สามัญบุคคลทั่วไปในเวลาปฏิบัติภารกิจประจำวัน เรียกว่า ขณิกสมาธิ

2) สมาธิที่จวนจะแน่วแน่ สมาธิที่ตั้งจิตมั่นกว่าระดับแรก เรียกว่า อุปจารสมาธิ

3) สมาธิที่แนบสนิท เป็นสมาธิระดับฌานชั้นต่างๆ อันเป็นระดับสูงสุด เรียกว่า อัปปนาสมาธิ

4. นิพพาน

ด้วยเหตุที่ชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์นานัปการ ทั้งทุกข์กาย และทุกข์ใจ ซึ่งผู้เกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้ ศาสนาพุทธจึงสอนให้มนุษย์ มุ่งปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงและตลอดไป ภาวะสูงสุดที่เมื่อเข้าถึงแล้วความทุกข์ย่อมดับสิ้นไปตลอดกาลนี้ได้แก่ภาวะที่เรียกว่า นิพพาน

1. ความหมายของนิพพาน

คำว่า นิพพาน โดยความหมายของศัพท์ แปลว่า ความดับ โดยใจความหมายถึง ความดับกิเลสและกองทุกข์ อีกนัยหนึ่งหมายถึง ภาวะที่ออกจากตัณหา หรือภาวะก้าวออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัด เป็นภาวะที่เมื่อเข้าถึงแล้วทำให้กิเลสและทุกข์ทั้งปวงดับไปโดยสิ้นเชิงเป็นสมุจเฉตนิพพาน คือ เมื่อกิเลสและทุกข์ทั้งปวงดับสิ้นไปแล้วก็จะไม่กลับเกิดมีขึ้นมาอีก ผู้ที่เข้าถึงนิพพานดังกล่าวนี้ ศาสนาพุทธเรียกว่า พระอรหันต์

2. นิพพาน 2 ประเภท

การเข้าถึงภาวะสูงสุดตามคำสอนของศาสนาพุทธ คือ การบรรลุนิพพาน พระอรหันต์จึงจัดว่าเป็นผู้ที่ได้เข้าถึงภาวะสูงสุดดังกล่าวนี้

1. สอุปาทิเสสนิพพาน คือ การบรรลุมรรคผลขั้นสูงสุดที่เรียกว่าพระอรหันต์นี้ ถ้าบรรลุมรรคผลแล้วยังมีชีวิตอยู่เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน จัดเป็นผู้ที่ดับทุกข์ทางใจได้สิ้นเชิงเพราะกิเลสอันเป็นสาเหตุให้เกิดความทุกข์ทางใจของท่านได้ถูกอรรถมรรคทำลายได้เด็ดขาดสิ้นเชิงแล้ว ส่วนความทุกข์ทางกาย เช่น ความเจ็บปวดหรือความเจ็บป่วยทางกายยังคงมีอยู่ต่อไปตราบเท่าที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เพราะสังขารร่างกายซึ่งเป็นวิบากแห่งกิเลสและกรรมในอดีตของท่านยังมีอยู่ยังไม่ได้แตกดับไป ท่านจึงยังคงมีความทุกข์ทางกายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

2. อนุปาทิเสสนิพพาน เมื่อใดพระอรหันต์สิ้นชีวิตหรือตาย เมื่อนั้นเรียกว่าท่านได้บรรลุอนุปาทิเสสนิพพาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปรินิพพาน เมื่อพระอรหันต์เข้าสู่อนุปาทิเสสนิพพานหรือปรินิพพานกล่าวได้ว่าท่านดับได้อย่างสิ้นเชิงทั้งทุกข์กายและทุกข์ใจ เพราะหลังจากตายแล้วพระอรหันต์จะหมดชาติ คือจะไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

เกี่ยวกับ “สอุปาทิเสสนิพพาน และอนุปาทิเสสนิพพาน” มีพระพุทธภาษิตกล่าวไว้ในขุททกนิกาย อิติวุตตะกะ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ 2 ประการนี้ 2 ประการเป็นไฉน คือ สอุปาทิเสส นิพพานธาตุ 1 ออุปาทิเสสนิพพานธาตุ 1 ภิกษุทั้งหลายก็สอุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีนาสพอยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชนในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นยังได้รับอารมณ์ทั้งที่น่าพึงใจและไม่น่าพึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่เพราะความที่อินทรีย์ 5 เหล่าใดยังไม่เสื่อมสลาย อินทรีย์ 5 เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั้นเทียว ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน ภิกษุทั้งหลายก็ออุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชีนาสพอยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชนในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้ของภิกษุนั้นเป็นสภาพอันกิเลสทั้งหลายมีต้นหาเป็นต้น ให้เฟลิดเฟลิมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าออุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพาน 2 ประการนี้แล”

ข้อความพระพุทธรพจน์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างสอุปาทิเสสนิพพาน กับออุปาทิเสสนิพพาน เมื่อบุคคลดับกิเลส คือ ราคะ โทสะ และโมหะได้ ก็ชื่อว่าเข้าถึงสอุปาทิเสสนิพพาน ศาสนาพุทธเรียกบุคคลผู้เข้าถึงนิพพานชนิดนี้ว่าพระอรหันต์ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ต่อไปก็ย่อมได้รับอารมณ์ทั้งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ ยังเสวยทั้งสุขเวทนาและทุกข์เวทนา เพราะอินทรีย์ 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายของท่านยังทำงานได้อย่างปกติ เช่นเดียวกับของบุคคลทั่วไป แต่เนื่องจากท่านละกิเลสได้เด็ดขาดสิ้นเชิงแล้วเมื่อกระทบอารมณ์และเวทนาอย่างใด อารมณ์และเวทนาอย่างนั้นย่อมไม่สามารถทำให้จิตของท่าน หวั่นไหวไปตาม คือไม่เกิดความยินดียินร้ายเพราะอารมณ์และเวทนานั้นๆ เมื่อชีวิตของ พระอรหันต์สิ้นสุดลง ก็ได้ชื่อว่าเข้าถึงออุปาทิเสสนิพพาน เวทนาทั้งปวงย่อมดับสิ้นพร้อมกับการสิ้นสุดของชีวิต

ศาสนาพุทธเชื่อว่า ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่หมดกิเลส วิญญาณก็จะเวียนว่ายตายเกิดต่อไป คนอาจเกิดเป็นสัตว์ สัตว์อาจเกิดเป็นคนก็ได้ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามอำนาจกรรมที่ได้กระทำไว้ นอกจากนี้ก็อาจไปเกิดในทุคติภูมิ มีนรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน หรือไปเกิดในสุคติ-ภูมิ มีมนุษย์ เทวดา พรหม ก็ได้ การที่ไปเกิดในภูมิต่างๆ ก็เพราะมนุษย์ตลอดทั้งสัตว์ทั้งหลายมีกิเลส เมื่อมีกิเลสจึงเป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมจึงได้รับวิบากกรรมหรือผลของกรรม แล้วก็เกิดกิเลสอีก เวียนวนอยู่อย่างนี้ ดุจเดินรอบวงเวียนไม่ไปถึงไหนแต่ก็เดินไปไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าสิ้นกิเลส จึงจะเข้าสู่นิพพานไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป นิพพานจึงเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เมื่อใครเข้าถึงแล้วก็ไม่ต้องเกิดแก่เจ็บตาย หยุดการเวียนว่ายใน วัฏสงสาร ไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจอีกต่อไป นิพพานเป็นโลกุตระอยู่นอกสมมุติ อยู่เหนือกระแสโลก ไม่อาจพรรณนาได้ แต่ก็เป็นสภาวะที่มีอยู่ ไม่ได้สูญสิ้น

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

พิธีกรรมในพุทธศาสนา เป็นองค์ประกอบหนึ่งของศาสนา เป็นกิจกรรมเชื่อมโยงระหว่างผู้ปฏิบัติกับความจริงหรือธรรมในศาสนา พิธีกรรมนอกจากจะเป็นเรื่องความผูกพันระหว่างศาสนิกชน

กับศาสนธรรมแล้ว ยังเป็นการแสดงออกซึ่งความหมายในศาสนาด้วยพิธีกรรมที่สำคัญในศาสนาพุทธ แบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. **เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับวินัยสงฆ์โดยเฉพาะ** เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับวินัยสงฆ์โดยเฉพาะ และดำเนินการทำพิธีโดยเฉพาะ พระสงฆ์เท่านั้น ขรവാสนไม่ได้อยู่ด้วย พิธีนี้เรียกว่า สังฆกรรม ขรวาสนจะมีส่วนร่วมใน ส่วนอื่นที่ไม่ใช่สังฆกรรม เช่น พิธีบรรพชาอุปสมบท พิธีเข้าพรรษา พิธีออกพรรษา

2. **พิธีทำบุญในงานมงคล** พิธีทำบุญในงานมงคล พระสงฆ์และขรวาสนดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต มีการตั้งบาตรน้ำมนต์ด้วย เช่น พิธีทำบุญงานมงคลสมรส พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทำบุญวันเกิด พิธีทำบุญถวายสังฆทาน พิธีทำบุญทอดกฐินผ้าป่า พิธีทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่

3. **พิธีทำบุญงานอวมงคล** พิธีทำบุญงานอวมงคล พระสงฆ์และขรวาสนดำเนินการร่วมกัน เพื่ออุทิศ ส่วนกุศลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อขจัดเสนียดจัญไร เช่น

1) การทำบุญเกี่ยวกับศพ เช่น การสวดอภิธรรม การฌาปนกิจศพ การบรรจุศพ การทำบุญ 7 วัน 50 วัน และ 100 วัน เป็นต้น

2) การทำบุญขจัดเสนียดจัญไร เมื่อเกิดเหตุที่คนโบราณถือว่า ไม่เป็นมงคลในครอบครัว เช่น แร้งจับบ้าน หรือรูงกินน้ำในบ้าน เป็นต้น

4. พิธีบูชาในวันสำคัญทางศาสนาพุทธ

พิธีบูชาในวันสำคัญทางศาสนาพุทธ เป็นพิธีที่ชาวพุทธต้องปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีบูชาในวันมาฆบูชา พิธีบูชาในวันวิสาขบูชา พิธีบูชาในวันอาสาฬหบูชา

พิธีกรรมใน 3 ข้อแรก เป็นพิธีกรรมที่ชาวพุทธในประเทศไทยปฏิบัติกัน ส่วน ชาวพุทธในประเทศอื่นอาจจะปฏิบัติแตกต่างกันไป เพราะพิธีกรรมนี้เกี่ยวข้องกับประเพณี ท้องถิ่นซึ่งยากที่จะแยกออกจากกัน ส่วนพิธีกรรมในข้อ 4 เป็นพิธีกรรมที่พุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั่วโลกต้องปฏิบัติร่วมกัน ปฏิบัติเหมือนกันในวันและเวลาเดียวกัน ถือว่าพิธีนี้เป็นสากลสำหรับชาวพุทธ

นิกาย

ศาสนาพุทธมีนิกายที่สำคัญอยู่ 2 นิกาย อันเกิดจากการสังคายนาครั้งที่ 2 เป็นเหตุให้มีการถือพระวินัยแตกต่างกัน คือ

1. นิกายเถรวาท

นิกายเถรวาท ได้แก่ นิกายที่ทางคณะสงฆ์อันมีพระยศกาลันตบุตรเถระถือตามแนวพระพุทธบัญญัติ ดังที่พระเถระทั้งหลายโดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธานได้ทำ การสังคายนาไว้ พระสงฆ์คณะนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพวก “สเถวีระ” หรือในกาลต่อมาถูก พวกนิกายมหายานเรียกว่า “หินยาน” ซึ่งแปลว่า ยานเลว ยานเล็ก ยานคับแคบ ไม่สามารถขนสัตว์โลกไปสู่ความพ้นทุกข์ได้มาก เพราะมีวัตรปฏิบัติอันเข้มงวดกวดขัน ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุจุดหมายปลายทางได้ยาก แต่ในการประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกครั้งแรกที่ศรีลังกา เมื่อ พ.ศ. 2493 ที่ประชุมได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้เลิกใช้คำว่า หินยาน และให้ใช้คำว่า “เถรวาท” แทน เพราะเห็นว่าคำว่า หินยาน เกิดขึ้นเพราะการแก่งแย่งแข่งขันกันในอดีต นิกายเถรวาทนี้ตั้งมั่นอยู่ในประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา

2. นิกายมหายาน

นิกายอาเจริยวาท ได้แก่ นิกายที่พระภิกษุชาววัชชีถือตามที่อาจารย์ของตนได้แก้ไขขึ้นในภายหลัง พระสงฆ์คณะนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มหาสังฆิกะ” และในเวลาต่อมาเรียกตัวเองว่า “มหายาน” ซึ่งแปลว่า ยานใหญ่โต สามารถบรรทุกสัตว์โลกไปสู่ความพ้นทุกข์ได้มาก เพราะการแก้ไขวัตรปฏิบัติให้อำนวยความสะดวกสบายยิ่งขึ้น จะช่วยสามารถนำสัตว์ไปสู่ความพ้นทุกข์ได้จำนวนมาก นิกายมหายานนี้แพร่หลายในประเทศทิเบต จีน มองโกเลีย เกาหลี เวียดนาม ลิกซิม และภูฏาน

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาในปัจจุบัน

สัญลักษณ์ของศาสนาพุทธมีหลายอย่าง แต่มีสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปดังนี้ ธรรมจักร หมายถึง วงล้อแห่งพระธรรม ธรรมจักรใช้แทนหลักธรรม คือ มรรค 8 คือ อริยสัจข้อที่ 4 ซึ่งเป็นธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ ธรรมจักรมี 8 ก่ำ (8 ซี่ล้อ) ได้รับการรับรองให้เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาระดับชาติ และธงทางพระพุทธศาสนา 6 สี (ฉัพพรรณรังสี) ซึ่งใช้อยู่ในประเทศศรีลังกาในขณะนี้ ได้รับการให้ใช้เป็นธงแห่งพระพุทธศาสนาระดับชาติ แต่พุทธศาสนิกชนชาวไทย นิยมใช้ธงธรรมจักรพื้นสีเหลืองมากกว่า

ปัจจุบันศาสนาพุทธเจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศแถบเอเชีย จนได้นามว่าพระที่ปแห่งทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เพราะศาสนาพุทธเจริญยิ่งกว่าประเทศอื่นๆ ชาวไทยกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ เป็นพุทธศาสนิกชน จนศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย ทั้งองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทั้งพสกนิกรและนิสิต และประเทศไทยยังได้รับเลือกให้เป็นที่ตั้งถาวรขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกอีกด้วย แต่ละปีจะมีชาวต่างประเทศจำนวนไม่น้อยเข้ามาบรรพชาอุปสมบทอยู่เสมอ จึงมีพระภิกษุ สามเณรชาวต่างชาติเป็นจำนวนมากในประเทศไทย เช่น ที่วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น และบรรดาท่านเหล่านั้น บางรูปก็ได้เดินทางกลับไปเผยแผ่ศาสนาในประเทศของตน กลายเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาพุทธเป็นอย่างดี จึงทำให้ศาสนาพุทธขยายไปสู่ประเทศต่างๆ ที่นับถือศาสนาอื่น ทั้งในเอเชีย ยุโรป อเมริกาและออสเตรเลีย

ศาสนาซิกข์

ประวัติความเป็นมา

ศาสนาซิกข์หรือสิกข์ เป็นศาสนาใหม่ ถือกำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2512 โดยคิดตามปีที่เกิดของคุรุนานักผู้เป็นปฐมศาสดานี้ คำว่าซิกข์ เป็นภาษาปัญจาบ ตรงกับภาษาบาลีว่า สิกขะ และตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศิษยะ แปลว่า ศิษย์ หรือผู้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้นชาวซิกข์ก็คือผู้เป็นศิษย์ของคุรุหรือศาสดาของศาสนาซิกข์ทุกองค์ ศาสนาซิกข์เกิดในช่วงที่ศาสนิกของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับศาสนิกของศาสนาอิสลามเผชิญหน้ากัน มีปัญหากระทบกระทั่งจนเกิดการประหัตประหารกันอยู่เสมอ ทำให้นานักผู้มีจิตใจสูงทนไม่ได้ เผาครุ่นคิดหาทางที่จะนำความสงบสุขคืนมาให้จงได้ จนเป็นเหตุให้เกิดศาสนาซิกข์ขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ศาสนาซิกข์จึงเป็นศาสนาที่ประนีประนอมศาสนาต่างๆ ในอินเดีย โดยเฉพาะระหว่างศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับศาสนาอิสลาม

ศาสนาซิกข์นอกจากจะมีคำสอนที่ตั้งขึ้นใหม่แล้ว ยังได้นำคำสอนดีเด่นจากศาสนาต่างๆ โดยเฉพาะจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาอิสลามมาเป็นคำสอนด้วย ส่วนอะไรที่ไม่ดีก็ตัดทิ้งไป เช่นเรื่องการถือชั้นวรรณะ ความใจแคบและความมีกิเลสของพระเจ้า เป็นต้น โดยให้ถือใหม่ว่าทุกคนเป็นพี่น้องกันไม่แตกต่างกันเพราะมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน ดังคำสอนที่ว่า พระเจ้ามีหลายพระนาม เช่น พระพรหม พระศิวะ พระวิษณุ อากาสะ ปुरुชะ เอกะ และนิรเภา เป็นต้น พระองค์เป็นพระเจ้าของมนุษยชาติทั้งมวล มิได้ผูกขาดว่าเป็นพระเจ้าของฮินดู ของมุสลิม หรือของศาสนาใด ทรงประทับอยู่ทุกแห่ง แต่ทรงชอบประทับอยู่ในใจของคนพระเจ้าถึงแม้จะประทับอยู่ในทุกสิ่ง แต่ทุกสิ่งก็ไม่ใช่พระองค์ พระเจ้าไม่ใช่เป็นอย่างเดียว กับทุกสิ่ง พระองค์ทรงเป็นอีกอย่างต่างหาก เหมือนกลิ่นหอมมีอยู่ในดอกไม้แต่ดอกไม้ก็ไม่ใช่กลิ่นหอม หรือการสะท้อนเงามีอยู่ในกระจกแต่กระจกก็ไม่ใช่การสะท้อนเงานั้น นั่น พระเจ้าในทุกศาสนาเป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน จึงไม่ควรที่ใครจะผูกขาดว่า เป็นพระเจ้าของตนหรือของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าของทุกศาสนาและของมนุษยชาติทั้งปวงเพราะความแตกต่างกันแห่งกาลและเทศะเท่านั้น

ประวัติศาสตร์

ผู้ให้กำเนิดศาสนาซิกข์ คือ ครุณานัก เกิด ณ หมู่บ้านตัลวันทิ (Talvandi) ปัจจุบันเรียกว่า “นังกานา ซาฮิบ” ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เมืองละฮอร์ บนฝั่งแม่น้ำราวี ประเทศปากีสถาน เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2012 ตระกูลเป็นฮินดู วรรณะพราหมณ์ บิดาชื่อกุล หรือเมห์ตากัลยาตาส มารดาชื่อตริปะตะ มีฐานะยากจน มารดาเป็นผู้เคร่งครัดในศาสนามาก ส่วนบิดาเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย คอยรับใช้ผู้ว่าราชการเมือง

เมื่ออายุได้ 7 ขวบ ได้รับการศึกษาในสำนักของครูที่เป็นมุสลิม ได้ศึกษาศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความรู้แตกฉานในคัมภีร์พระเวท ต่อมาอีก 2 ปี ได้ศึกษาภาษาเปอร์เซีย (อิหร่าน) เพื่อเรียนรู้ลัทธิคำสอนของไซโรอัสเตอร์ ผู้เป็นศาสดาของศาสนาไซโรอัสเตอร์ ยังผลให้นานักสามารถแสดงวาทะโต้ตอบหลักศานากับคณาจารย์ผู้ใหญ่ได้ตั้งแต่วัยเป็นเด็กอย่างเป็นที่ น่าอัศจรรย์ จนชาวซิกข์มีความเชื่อกันในตอนหลังว่า ท่านครุณานักศาสดาของตนสามารถ สั่งสอนคนได้ตั้งแต่อายุ 9 ขวบ

เมื่ออายุ 14 ปี ได้สมรสกับหญิงผู้เป็นกุลสตรีชาวตัลวันทิชื่อ สุลซัน มีบุตร 2 คน คือ ศรีจันทและลักษมีทาส เมื่ออายุ 36 ปี เข้าไปอยู่ในป่าเพื่อเข้าสมาธิหาความสงบทางจิตได้ไม่นาน วันหนึ่งเมื่อได้อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด จิตใจปลอดโปร่งดีแล้ว ได้นั่งสมาธิหาความสงบ ขณะที่นั่งสงบอยู่นั้น นานักได้ประสบการณ์ทางจิตว่า ได้ดื่มน้ำทิพย์ถ้วยหนึ่งจากพระเจ้า ข้อความในคัมภีร์ครันถ์ได้กล่าวเอาไว้ว่า “พระเจ้าได้ประทานน้ำทิพย์ถ้วยหนึ่ง ซึ่งนานักได้รับด้วยความสำนึกในพระคุณ แล้วพระเจ้าได้รับสั่งกับนานักว่า เราจะอยู่กับเจ้า เราจะทำให้เจ้ามีความสุขสงบ และจะทำทุกคนที่นับถือเราในเจ้ามีความสุขไปด้วย เจ้าจงออกจากที่แห่งนี้เป็นไป จงไปข้างหน้า นึกถึงเรา สั่งสอนคนทั้งหลายเช่นเดียวกับที่เจ้ากระทำอยู่ จงทำโลกให้สะอาด ระลึกถึงการท่องเที่ยวบ่นามของเราไว้เป็นนิตย์ จงเป็นผู้มีเมตตา เป็นผู้สะอาด บูชาและกระทำใจให้เป็นสมาธิ ต่อไปเจ้าจงเป็นครู (ครู) ของคนทั้งหลาย” หลังได้รับประสบการณ์ทางจิตดังกล่าว จึงเกิดความมั่นใจในตนเอง ทั้งโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง และได้ชื่นชมกับประสบการณ์นั้นอยู่ในป่าต่ออีก 3 วัน จึงเดินทางออกจากป่ากลับไปยังหมู่บ้านเดิมของตนได้ บริจาคทานแก่คนยากจนเป็นการใหญ่ ทั้งช่วยเหลือคนเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยการให้ยา และช่วยรักษาพยาบาลเป็นบุรพกิจ หลังจากนั้นก็ได้ครองเครื่องแบบเป็นนักพรตที่เย็บสอนคนยังถิ่นต่างๆ

คุรุนานักได้ชื่อว่าเป็นศาสดาชาวอินเดียคนแรกที่เดินธุดงค์ไปถึงนครเมกกะ ออกจากนครเมกกะ ก็เดินทางสั่งสอนเรื่อยไปถึงนครเมดินะ ผ่านเข้าไปจนถึงนครแบกแดดในแผ่นดินอิรัก ที่นั่นคุรุนานักสั่งสอนอีกครั้งหนึ่ง ผู้ฟังทั้งหมดเป็นมุสลิม ระหว่างสั่งสอนมีผู้ตะโกนถามว่า ท่านเป็นใคร ท่านนับถือศาสนาประเภทไหน คุรุนานักตอบว่า “ข้าพเจ้าคือ ครู ข้าพเจ้าเดินทาง มาถึงที่นี่เพื่อนำสิ่งสวัสดีมาให้ประชาชน ข้าพเจ้าปฏิบัติสเนกียาในศาสนาต่างๆ ทั้งหมด ข้าพเจ้าไม่นับถือสเนกียาใด พระเจ้าองค์หนึ่งองค์เดียวเท่านั้นเป็นที่นับถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้านับถือพระองค์ในแผ่นดินนี้ ในสวรรค์ และในที่ทั้งปวง” ในบั้นปลายแห่งชีวิตของคุรุนานัก แม้ว่าคุรุนานักจะนุ่งห่มแบบนักพรต แต่ก็มิได้ดำเนินชีวิตนิกบวช (ศาสนาซิกข์ไม่มีนิกบวช) ท่านยังคงอยู่กับบุตรภรรยาของท่าน เมื่ออายุได้ 71 ปี สภาพร่างกายสังขารดูเหมือนจะเปลี่ยนแปลงไปมาก จนกระทั่งคุรุนานักรู้ตัวว่าจะอยู่ต่อไปอีกไม่นาน จึงได้มอบภาระงานให้แก่ อัครสาวกคนหนึ่งชื่อ ลาหิना บางแห่งเรียกว่า โกลาห์นา และได้มรณภาพไปอย่างสงบ

เพื่อให้มีศาสดาสืบทอดกันมา โกลาห์นาหรือลาหินา ได้รับมอบหมายจากคุรุนานัก ปฐมศาสดาให้เป็นผู้รับช่วงเป็นศาสดาองค์ที่ 2 มีชื่อว่า คุรุอังค์ท และมีศาสดาต่อมาอีก 10 องค์ และคุรุโควินทสิงห์เป็นองค์สุดท้าย ต่อจากนั้นก็ ไม่ได้มีการแต่งตั้งใครเป็นศาสดาอีก และได้ถือเอาคัมภีร์ครันถ์หรือครันละ เป็นศาสดาแทนสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้สรุปว่าโดยปี พ.ศ. แห่งการดำรงตำแหน่งศาสดาของศาสนาซิกข์ทั้ง 10 องค์ มีดังนี้

1. คุรุนานัก เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2046 - 2081 (นับแต่ปีที่ออกสั่งสอน)
2. คุรุอังค์ท เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2081 - 2095
3. คุรุอมรทาส เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2095 - 2117
4. คุรุรามทาส เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2117 - 2124
5. คุรุอรารุณ เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2124 - 2149
6. คุรุหริโควินท์ เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2149 - 2181
7. คุรุหริไร เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2181 - 2207
8. คุรุหริภุชัน เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2207 - 2218
9. คุรุเตมพหุระ เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2218 - 2229
10. คุรุโควินทสิงห์ เป็นศาสดาระหว่าง พ.ศ. 2229 - 2250

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2250 จนกระทั่งปัจจุบัน ถือคัมภีร์ครันถ์เป็นศาสดา

คัมภีร์และหลักคำสอนสำคัญ

คัมภีร์

ศาสนาซิกข์มีคัมภีร์ที่สำคัญคือ ครันถ์ซาฮิบ คำว่า ครันถ์ หรือครันละ ตรงกับภาษาบาลีว่า คันถะ แปลว่า คัมภีร์ ส่วนคำว่า ซาฮิบ แปลว่า พระ ดังนั้น ครันถ์ซาฮิบ จึงแปลว่า พระคัมภีร์ ฝรั่งเรียกคัมภีร์ครันถ์ซาฮิบ ว่า The Lord Book ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. อาทิกรันถ์ซาฮิบ แปลว่า พระคัมภีร์แรก คัมภีร์นี้คุรุอรารุณ ศาสดาองค์ที่ 5 จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2147 โดยรวบรวมคำสอนของคุรุองค์ก่อนๆ ตั้งแต่คุรุนานักจนถึงตัวท่านเอง รวมทั้งคำสอนของ

นักปราชญ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ รามนันทะ และนักปราชญ์ในศาสนาอิสลาม คือ กาบีร์ อยู่ด้วย

2. ทสมครันถ์ซาฮิบ แปลว่า พระคัมภีร์ที่ 10 คัมภีร์นี้คุรุโควินทสิงห์ ศาสตราจารย์ที่ 10 เป็นผู้จัดทำขึ้น โดยการรวบรวมคำสอนของคุรุองค์ก่อนบางองค์และของตัวเองไว้รวมกัน

หลักคำสอนสำคัญ

ศาสนาซิกข์ถือว่าพระเจ้ามีองค์เดียว ไม่เป็นพระเจ้าของศาสนาใดโดยเฉพาะ แต่เป็นสากล ทรงพระนามว่า “วาเฮกูร” พระองค์ไม่มีลักษณะเหมือนคนดังพระเจ้าของฮินดู ไม่มีรัก ไม่มีชิง ดังพระเจ้าของอิสลามหรือคริสต์ ทรงเป็นสัตย์เทพ ทรงความเป็นเอก เป็นอนันตะ เป็นวิภูเทพ ทรงสถิตอยู่ทั่วไป ทรงมีพระกรุณาในสรรพสัตว์เท่ากันการที่ท่านคุรูนานักตรัสว่า “ในโลกไม่มีใครเป็นฮินดู ไม่มีใครเป็นมุสลิม เป็นต้น” นี่ย่อมประกาศให้รู้ว่า ไม่มีพระเจ้าโดยเอกเทศ ไม่มีวรรณะ เชื้อชาติใดชาติหนึ่งในมนุษย์ สำหรับหลักคำสอนในศาสนาที่สำคัญ มีดังนี้

1. องค์ไตรรัตน์ องค์ไตรรัตน์หรือองค์ 3 ประการ อันเป็นสิ่งสูงสุดในศาสนาซิกข์ คือ

- 1) พระเจ้า
- 2) ศรี คือ หลักธรรม
- 3) อกาล คือ ความแน่นอนของพระเจ้า

2. ศีล 5 ประการ คุรุโควินทสิงห์ตั้งกฎไว้อย่างหนึ่ง เรียกว่า “ศีล” อันขึ้นต้นด้วยอักษร ก. คือ

- 1) เกศา คือ เอาผม หนวด เคราไว้ จะโกนไม่ได้
- 2) กังฆะ คือ จะต้องมิหิวเสียบหรือปักไว้ที่ผมเสมอ ขาดไม่ได้
- 3) การรา คือ กำไลเหล็กสวมข้อมือ
- 4) กิรปาน คือ จะต้องมิดาบประจำตัว
- 5) กลา คือ จะต้องมิกางเกงขาสั้นโดยนุ่งไว้ข้างในประจำ

และมีหลักจะต้องปฏิบัติเพิ่มเติมอีก 4 ประการ คือ

- 1) ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มน้ำเมา
- 2) ไม่บริโภคเนื้ออย่างอิสลาม
- 3) ไม่ตัดผม ไม่โกนหนวด
- 4) ไม่แต่งกายหรือไม่ร่วมประเพณีกับมุสลิม

ศีลทั้ง 5 ข้อนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามิสาเหตุมาจากการรบทั้งสิ้น แม้แต่การสวมกำไลเหล็ก หรือมิดพกประจำตัว ก็ให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกันหรือจะต้องมีอาวุธไว้เพื่อป้องกันตนเอง และเป็นเครื่องเตือนใจให้เข้มแข็งเหมือนเหล็ก

3. หลักธรรมประจำชีวิตหรือศีล 21 ประการ

คุรุโควินทสิงห์เป็นผู้เริ่มลัทธิศีลจุ่มในศาสนาซิกข์ และเป็นผู้เริ่มประกอบพิธีให้ผู้เข้า มาเป็นสาธุศิษย์ด้วยพิธีประพรมน้ำมนต์ และวิธีให้ดื่มน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีดาบแช่ไว้เป็น เครื่องหมายว่า ผู้ดื่มนั้นต้องเป็นผู้กล้าหาญ น้ำดื่มนี้เรียกว่า “น้ำอมฤต” ผู้ที่ได้ดื่มน้ำเท่ากับถึง ความบริสุทธิ์ (คาลซา) พร้อมทั้งจะ

ออกรบเพื่อจรรโลงชาติ ศาสนาเมื่อตีมน้ำอมฤตแล้ว ชาวซิกข์ทุกคนจะต้องถือศีล 21 ข้อ เป็นศีลประจำชีวิตของศาสนิกชนทุกคน คือ

ก. ข้อปฏิบัติ

1. ให้นับถือศาสดาทุกองค์เป็นบิดา และถือว่าตนเป็นบุตรของบิดา
2. ให้ถือว่าเมืองปาตลีบุตร (ปัตนะในปัจจุบัน) ที่โควินทสิงห์เกิดกับเมืองอานันทปุระ (ที่โควินทสิงห์หลบไปตั้งหลักสู้กับออรังเซบเมื่อรบแพ้) ว่าเป็นเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์
3. ให้ยกเลิกการถือชั้นวรรณะ
4. ให้สละชีพในสนามรบ
5. ให้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3 ประการ คือ 1. สัจจะ (พระเจ้า) ศรี (ธรรมะ) อกาล (ความเที่ยงแท้ของพระเจ้า) 2. ศาสโนวาท (คัมภีร์อาทิกร์นถ์และทัสเวนปาทซาฮิบ) 3. ความบริสุทธิ์
6. ให้มีศีลอันเป็นสัญลักษณ์ 5 คือ เกศา กังฆะ การา กิรปาน และกฉา พวกซิกข์ที่อยู่ในต่างประเทศต้องมีมิดเล็กยาว 2 นิ้วเสียบไว้ที่ผม
7. ให้มีชื่อลงท้ายว่าสิงห์ (คือ ให้กล้าหาญดังสิงโต)
8. ให้ฝึกขี่ม้า ฟันดาบ มวยปล้ำ เป็นนิตย
9. ให้ถือคติว่าตนเกิดมาเพื่อช่วยเหลือเปลื้องทุกข์ให้ผู้อื่น
10. ให้นอบน้อมพระเจ้าและต้อนรับแขกโดยถือว่าเป็นเรื่องจำเป็น

ข. ข้อห้าม

11. ห้ามมิให้ซิกข์กับซิกข์วิวาทกันเอง
12. ห้ามมิให้พูดปด
13. ห้ามทำผิดในเรื่องการมรณ โลก โกรธ หลง
14. ห้ามคบคนที่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา
15. ห้ามคบคนที่ไม่ส่งเสริมการกู้ชาติ
16. ห้ามนิยมใช้สีแดง เช่น เสื้อแดง หมวกแดง
17. ห้ามแก้ผ้าโปกศีรษะออก นอกจากเวลาอาบน้ำ
18. ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด
19. ห้ามตัดผม โกนหนวด โกนผม โกนเครา
20. ห้ามเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เบียดเบียนศาสนา
21. ห้ามแต่งกายหรูหราไร้สาระ

นอกจากนี้ยังมีคำสอนพื้นฐานของศาสนาซิกข์ที่ควรกล่าวถึงอีกดังนี้

1. สามัคคี คือ ความกลมเกลียวไม่ขัดแย้งกัน กลุ่มชนใดที่มีความขัดแย้งแข่งดีกันจะเสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายแพ้ซึ่งเสียประโยชน์อย่างไร้เกียรติ และฝ่ายชนะแม้จะได้รับประโยชน์ แต่ก็ได้รับความเสียหายเช่นกันอันเป็นความเสียหายอย่างมีเกียรติ สังคมที่ดีต้องสามารถประนีประนอมกันได้

2. เสมอภาค คือ แหล่งกำเนิดของพลัง สังคมใดก็ตามที่ไม่มีการแบ่งเพศและชั้นวรรณะ คนในสังคมนั้นจะช่วยกันสร้างสรรค์สังคมจนบรรลุถึงความเจริญงอกงาม นัยตรงข้าม การแบ่งชั้นวรรณะเป็นการทอนกำลังของตนลงไป

3. ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในพระเจ้าผู้เป็นเอกเอนกจะทำให้บุคคลมีความ กล้าหาญ อดทน และวิริยะอุตสาหะ เมื่อทำสิ่งใดก็จะสำเร็จลุล่วงด้วยดี

4. ความรัก คือ พลังที่ประสานให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข แต่ความโกรธ ความเกลียดเป็นพลังบ่อนทำลายสังคม ทำให้เกิดทุกข์ เกิดโทษ ในกลุ่มชนนั้นๆ

หลักธรรมทั้ง 4 ตามที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้บุคคลบรรลุถึงทางแห่งความรอด และในขณะที่เดียวกันจะต้องหลีกเลี่ยงความชั่ว ที่ทำให้เกิดโทษ เกิดบาป มี 5 อย่าง คือ

1. ตัณหา คือ ความอยาก อันเป็นกิเลสนอนเนื่องในสันดานของมนุษย์ทุกคน จึงยากที่จะละได้ เว้นแต่ผู้มีคุณธรรมขั้นสูงเท่านั้น ดังนั้นศาสนาซิกข์จึงอนุญาตให้ผู้ครองเรือนอยู่ร่วมเป็นสามัคคีกัน แต่ห้ามประพฤติดีกาม ไม่เป็นชู้หรือนอกใจภรรยาหรือสามีของตน

2. ความโกรธ เป็นบ่อเกิดแห่งการทะเลาะวิวาท ดังนั้นบุคคลจะต้องมีขันติเข้ามาควบคุม และรู้จักการให้อภัย

3. ความโลภ คือ ความอยากได้เงินทอง หรือความรักที่ต้องการผลกำไร เงินทองที่หามาได้ด้วยแรงงานบริสุทธิ์เป็นสิ่งที่ถูกต้องในศาสนา แต่ความอยากได้เงินทองที่เกินพอดี เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในศาสนา ความพอใจและความสันโดษจะช่วยควบคุมกิเลสตัวนี้ได้เป็นอย่างดี

4. ความหลง คือ ความไม่รู้จริงและเชื่อในสิ่งผิดๆ เพราะไม่ใช่ปัญญาใคร่ครวญ จึงเกิดการตัดสินใจผิดพลาดทำให้เกิดทุกข์ตามมา กิเลสตัวนี้มาจากความยึดมั่นถือมั่นจนเกินไป

5. อหังการ เป็นกิเลสที่ชั่วร้ายที่สุด เพราะทำให้เกิดความอิจฉาริษยา ความจองหอง อดดี ยกตนข่มท่าน ทำให้แตกความสามัคคี ชาวซิกข์ที่ดีจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตน ให้อภัยและมีเมตตา กรุณา

ชาวซิกข์เชื่อว่า การปฏิบัติของบุคคลมีผลต่อภพที่จะต้องเผชิญหลังจากละร่างในภพนี้แล้ว การปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาจะส่งผลตามลำดับขั้น ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุด การปฏิบัตินี้เรียกว่า “ซันท์” มีดังนี้

1. ธรรมซันท์ คือ หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ การทำดี มีความยุติธรรม เป็นอาณาจักรแห่งการกระทำ

2. ญาณซันท์ คือ การใช้ความรู้ในการประกอบกิจการเพื่อความยิ่งใหญ่ ในขั้นนี้เป็นอาณาจักรแห่งปัญญา

3. สรมซันท์ หรือหรรษาซันท์ เป็นอาณาจักรแห่งมหาปีติ (Ecstasy) ในภุมินีมีแต่ความบันเทิง ปราศจากอย่างใดได้ออย่างนั้น มีแต่ความสวางสดงงาม

4. กรรมซันท์ เป็นอาณาจักรแห่งกำลังทางจิต เป็นภุมิแห่งอำนาจ ผู้ปฏิบัติได้ถึงขั้นนี้จะปราศจากความกลัวใดๆ มีความเป็นนิรันดร์ มีพลังเหมือนผู้มีกายทิพย์

5. สัตยซันท์ เป็นอาณาจักรแห่งสัจจะ เป็นภุมิสุดท้ายที่บุคคลใดสามารถบรรลุถึงขั้นนี้แล้วจะหลอมตนเองเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า

4. การเข้าถึงนิรวาณ

นิรวาณนั้นอันบุคคลอาจบรรลุได้ด้วยการเพ่งพระเจ้า มีความจงรักภักดี และศรัทธา เปล่งวาจาอยู่เสมอถึงพระนามของพระองค์ และโดยการปฏิบัติตามคำสั่งของคุรุ หรือศาสดาแห่งศาสนานั้น

5. พระเจ้าผู้เป็นอันติมสัจ

ศาสนาซิกข์มีความเชื่อว่าพระเจ้ามีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น พระองค์ทรงเป็น สัจธรรมอันสูงสุดที่ไม่มีบ่อเกิด เพราะพระองค์ทรงเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งหลาย ทรงเป็น จุดหมายสุดท้ายที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงต้องกลับมาสู่พระองค์ พระองค์ทรงเป็นอมตะ มีชีวิต นิรันดร์กาล พระองค์ไม่มีรูปร่างที่มนุษย์จะมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ อีกทั้งยังเป็นสิ่งไม่สามารถคิดและเข้าใจได้ง่าย พระองค์จึงไม่ใช่สิ่งที่ใครจะอธิบายได้ พระองค์มีอำนาจมหาศาล มีความยิ่งใหญ่และสมบูรณ์จนหาที่สุดมิได้ ทรงประทับอยู่ในชนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ เรารู้จักพระองค์ได้โดยผ่านสิ่งสร้างต่างๆ ที่พระองค์ได้สร้างขึ้นมา สิ่งที่มีรูปร่างจำกัดเหล่านี้จึงไม่สามารถที่จะเชิดชูให้เป็นพระเจ้าได้ เพราะพระเจ้าที่แท้จริงนั้นพระองค์เป็นสิ่งที่ไร้รูป หาขอบเขตมิได้ และยากที่จะใช้เหตุผลธรรมดาในการเข้าถึงพระองค์ นอกจากการปฏิบัติตามทางแห่งความรอด (Salvation) ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติในทางจิตใจให้ถึงซึ่งความสะอาดบริสุทธิ์ ด้วยการสวดมนต์และรำลึกถึงพระองค์อย่างมีสติอยู่เสมอและตลอดเวลา เพื่อพระองค์จะได้ ตรารัตริ์อยู่ในหัวใจ และเมื่อถึงเวลานั้นแล้วจิตที่ไม่บริสุทธิ์จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความบริสุทธิ์ สะอาดเปรียบเสมือนแก้วน้ำที่เต็มไปด้วยน้ำสกปรก เราจะต้องเทน้ำเสียทิ้งไปก่อน แล้วจึงเติมน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์เข้ามาแทนที่ ซิกข์เรียกพระเจ้าว่า “กรตาปुरुช” ซึ่งหมายถึงพระเจ้าผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง นอกจากนี้ซิกข์อาจจะเอยถึงพระองค์โดยใช้คำต่อไปนี้

เอกโองการ (EK ONGKAAR) หมายถึง พระผู้เป็นหนึ่งเดียว ทรงเป็นอันติมสัจจอยู่เหนือคำอธิบายใดๆ และอยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์

สัตยนาม (SAT NAAM) หมายถึง พระเจ้าผู้เป็นความจริง ทรงมีอยู่จริงและเป็นเหตุของทุกสิ่ง

นिरावा (NIR BHAAU) หมายถึง พระเจ้าผู้หมดความกลัวใดๆ เพราะพระองค์เป็นเจ้าของสากลโลก

निरावा (NIRVAIR) หมายถึง ผู้ปราศจากข้าศึกทั้งปวงและปราศจากซึ่งความเกลียด

अकालमूर्ति (AKAAL MURAT) หมายถึง พระผู้อยู่เหนือกาลเวลา ทรงเป็นอมตะ

अजोनि (AJOONI) หมายถึง พระผู้ปราศจากอุปนิสัย ไม่มีการอุปนิสัยในภพใด เพศใด และอาการใดๆ ทั้งสิ้น

साईबांग (SAI BHANG) หมายถึง การไม่เกิดอีกเพราะพระองค์เป็นเอกภพ โดยพระองค์เองหรือทรงมีทรงเป็นอยู่ด้วยพระองค์เอง (Self - Existent)

गुरुप्रसाद (GUR PRASAD) หมายถึง ความปรานีที่พระองค์มีต่อครู จึงเปิดเผยพระองค์ออกมาและโดยความปรานีของท่านศาสดาคุรุนานัก ศาสนิกชนซิกข์จึงได้รู้จักพระเจ้า

6. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ชาวซิกข์เชื่อว่าพระเจ้าองค์เดียว เป็นพระเจ้าของมนุษย์ชาติทั้งปวง ไม่ผูกขาดอยู่ในศาสนาใด พระองค์มีพระนามหลายอย่าง เช่น พระพรหม พระศิวะ พระวิษณุ เอกะ โองการะ สัตยะ นามะ กรตา เป็นต้น พระองค์ทรงเป็นบ่อเกิดแห่งความดีทั้งปวง ทรงมีแต่ความเมตตากรุณา ทรงเป็น สัพพัญญู สัพพเดช สัพพาทิภู ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง แต่มนุษย์มีฐานะสูงสุดกว่าชีวิตทั้งหลาย เพราะเราสามารถปฏิบัติธรรมชำระจิตใจให้สะอาดจากกิเลส หลุดพ้นจากสังสารวัฏและการเวียนว่ายตายเกิด

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

ศาสนาซิกข์เป็นศาสนาที่ไม่มีนักบวชหรือพระ พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญที่ชาวซิกข์ทุกคนควรที่จะได้ประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

1. พิธีปาหุล ได้แก่ พิธีล้างบาป เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะรับเอา “ก” ทั้ง 5 ประการ ดังนี้

1. เกศา การไม่ตัดผม
2. กังขะ หวีขนาดเล็ก
3. การา กำไลมือทำด้วยเหล็กกล้า
4. กิรปาน ดาบ
5. กกา กางเกงขาสั้น

ผู้ใดทำพิธีล้างบาปแล้วจะได้นามว่า “สิงห์” ต่อท้ายชื่อเหมือนกันหมดทุกคน เพราะถือว่าได้ผ่านกาลชา แห่ง “วาเฮคุร” คือ ความเป็นสมบัติของพระเจ้าเองแล้ว

2. พิธีรับน้ำอมฤต (The Sikh Baptism) ชาวซิกข์จะต้องเข้าพิธีรับน้ำอมฤตเพื่อแสดงความเป็นซิกข์ที่ดี และเป็นการรับคนเข้าในศาสนา พิธีนี้ได้เริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบในสมัยของศาสดาคุรุ โควินทสิงห์ โดยจัดให้มี “ปัญจปิยะ” (Panj Pyare) 5 คน ซึ่งหมายถึงผู้เป็นที่รักของพระเจ้า ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นบุคคลที่ได้รับการเลือกแล้วว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูง รู้เรื่องราวในศาสนาเป็นอย่างดี

3. ประเพณีการเล่นดนตรีสววรรค์ (Kirtan)

ประเพณีนี้เป็นแบบอย่างหนึ่งของการแสดงออกซึ่งความเคารพในพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งชาวซิกข์นิยมสวดมนต์พร้อมกับมีดนตรีบรรเลงประกอบ และถือกันว่าเป็นดนตรีสววรรค์ที่จะช่วยให้ผู้สวดได้มีจิตแนบแน่นกับพระผู้เป็นเจ้าได้รวดเร็วและดีขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงมีลักษณะเหมือนหีบสี่เหลี่ยม ซึ่งเราอาจจะเรียกว่า “หีบเพลง” ก็คงไม่ผิดกับลักษณะที่เป็นอยู่ การสวดมนต์ของซิกข์นั้นมีทั้งตอนเช้าก่อนรุ่งอรุณ และในตอนเย็นอันเป็นช่วงเวลาที่พระอาทิตย์กำลังลับขอบฟ้า การสวดมนต์ถือว่าเป็นกิจปฏิบัติที่ต้องกระทำทุกวัน

4. ประเพณีการโพกศีรษะ (Turban หรือ Dastar)

ผ้าโพกศีรษะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของนักบุญและนักปราชญ์ทั้งหลายและเป็นส่วนประกอบของเครื่องแต่งกายของชนชาวเอเชียในอดีต ในภาษาปัญจาบิเรียกผ้าโพกศีรษะว่า ดัสตาร์ (Dastar) โดยทั่วไปผ้าโพกศีรษะจะมีความยาว 4.5 เมตร หรือ 5 หลา มีความกว้างประมาณ 1.25 เมตร ผ้าที่ใช้นิยมผ้าฝ้ายเนื้อบาง แต่บางคนอาจจะใช้ผ้าฝ้ายเนื้อหนาก็ได้ หรืออาจจะใช้ความยาวถึง 7 เมตร นอกจากนี้ยังมีผ้าโพกศีรษะขนาดสั้นเรียกว่า “ดัสตารา” (Dastara) มีความยาวประมาณ 1.5-2 เมตร ใช้โพกศีรษะอยู่ใต้ผ้าที่โพกไว้ภายนอกอีกชั้นหนึ่ง ส่วนส้นนั้นไม่มีการจำกัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยม แต่ชาวซิกข์ในเมืองไทยส่วนมากนิยมสีขาว และสีฟ้าสดที่เรียกว่า ฟาอมน้ำเงิน ในหมู่ชาวซิกข์การโพกผ้ามีได้มีความหมายเพียงแค่ประเพณีในการแต่งกายเท่านั้น แต่เป็นเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความสืบเนื่องทางศาสนา

5. ประเพณีครัวทาน (Free Kitchen)

ประเพณีนี้เป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติทางศาสนาที่ชาวซิกข์เรียกว่า “ปันกัต” (Pangat) หรือ “ลังการ์” (Langar) ซึ่งหมายถึง ครัวทานหรือครัวสาธารณะที่เปิดให้คนทั่วไปได้รับประทานอาหารร่วมกันไม่ว่าจะมีวรรณะใด เพศใด หรือชาติใดก็ตาม ทุกคนย่อมได้รับการปฏิบัติที่เหมือนและเท่า

เทียมกัน ประเพณีทางศาสนานี้เริ่มมาตั้งแต่สมัยของคุรุนานักที่เป็นปฐมศาสนา และทำสืบต่อกันมาในสมัยของคุรุศาสดาองค์เทพ คุรุศาสดามรทาส จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

นิกาย

นิกายที่สำคัญของศาสนาซิกข์มีอยู่ 2 นิกาย คือ

1. นิกายนิกปันถิ หรือสหัชธรี นิกายนี้หนักไปในทางนับถือคุรุนานัก จึงดำรง ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ดำเนินรอยตามคุรุนานัก นิกายนี้โกนผมโกนหนวดเคราได้
2. นิกายคาลซา หรือ สิงห์ นิกายนี้นับถือหนักไปทางคุรุโควินทสิงห์ ผู้ที่นับถือ นิกายนี้จะไว้ผมตลอดทั้งหนวดเครายาว โดยไม่ตัดหรือโกนตลอดชีวิต

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนาในปัจจุบัน

สัญลักษณ์ของศาสนาซิกข์ที่นับว่าสำคัญ คือ “กาน้ำและดาบ” ซึ่งหมายถึงการรับใช้ และกำลัง นี่เป็นสัญลักษณ์ประการที่หนึ่ง

สัญลักษณ์ประการที่สอง คือ อักษร “ก” ทั้ง 5 ดังที่กล่าวแล้วในเรื่องพิธีกรรม

ส่วนสัญลักษณ์ประการที่สาม ที่นับว่าสำคัญ ซึ่งนิยมใช้กันมากในปัจจุบัน และใช้พิมพ์ไว้ในหนังสือต่างๆ เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นของศาสนาซิกข์คือรูปดาบไขว้ และมีดาบ 2 คม หรือพระขรรค์อยู่ตรงกลาง แล้วมีวงกลมทับพระขรรค์นั้นอีกต่อหนึ่ง วงกลมนั้นมิได้ทำเป็นรูปจักร แต่ทำเป็นเส้นกลมธรรมดา

ศาสนาซิกข์ถึงแม้จะเกิดมาไม่นานนัก แต่จำนวนศาสนิกของศาสนานี้ ก็มีมากกว่าศาสนิกของศาสนาโซโรอัสเตอร์และศาสนาเชนรวมกัน ชาวซิกข์มีประมาณ 18 ล้าน 5 แสนคน ชาวซิกข์กระจัดกระจายอยู่ในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ สิงคโปร์ และฮ่องกง เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่อยู่ในประเทศอินเดีย

ศาสนาซิกข์ได้ช่วยเหลือหลอมจิตใจชาวซิกข์ไม่ว่าอยู่ในประเทศอินเดียหรือต่างประเทศ ให้มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ ขยันหมั่นเพียร ประหยัด ซื่อสัตย์ กล้าหาญ อดทน และเป็นนักรบอย่างเช่นในประเทศอินเดียประชาชนที่เป็นซิกข์มีน้อยนิด คือประมาณ 2% แต่ชาวซิกข์ก็ได้ทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศอินเดียยิ่งกว่าประชากรส่วนใหญ่เสียอีก เช่น ชาวซิกข์เป็นเกษตรกรชั้นนำ ของประเทศ สามารถผลิตผลิตผลทางเกษตรกรรมได้อย่างมากมาย เพราะฉลาดในการนำวิทยาการใหม่ๆ มาใช้ ชาวซิกข์มีความอดทน ซื่อสัตย์สุจริต จะประกอบอาชีพอะไรก็สามารถทำให้เจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่น เป็นที่น่าเชื่อถือ

ปัจจุบันศูนย์กลางศาสนาซิกข์อยู่ที่เมืองอมฤตสระ แคว้นปัญจาบ ประเทศอินเดีย ซึ่งมีสุวรรณวิหารสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวซิกข์อยู่ที่นั่น ศาสนาซิกข์กำลังเจริญอย่างช้าๆ แต่ทว่าบางนิกาย เช่น นิกายนิกปันถิ มีที่ท่าจะถูกศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกลืน

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. นิยามสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีนิกายใดบ้าง แต่ละนิกายมีจุดเน้น อย่างไร? จงอธิบายมาพอเข้าใจ
2. จงอธิบายหลักคำสอนเรื่อง อาศรม 4 มา พอเข้าใจ นักศึกษาเห็นด้วยกับหลัก คำสอนดังกล่าวหรือไม่? เพราะเหตุใด?
3. ความเชื่อที่เหมือนกันของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น และพุทธ คืออะไร?
4. อะไรหลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดของ ศาสนาเช่น?
5. ธรรมจักร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาใช้แทนหลักธรรมข้อใด?
6. จงอธิบายหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อไปนี้ให้ถูกต้อง
 - ก. นิพพาน
 - ข. อริยสัจ 4
 - ค. อริยมรรคมีองค์ 8
7. วัตถุประสงค์และความหมายของการโพกผ้าของชาวซิกข์คือข้อใด?
8. ศาสดาของลิกซ์ขึ้นต้นด้วย "ครู"มีความหมายตรงตามข้อใด?

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 2.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). **ศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 3.
- กรมการศาสนา และอนุกรรมการส่งเสริมกิจการศาสนาและศาสนิกสัมพันธ์ คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา. (2551). **วิถีชีวิต ๕ ศาสนิกในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 5.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). **ศาสนศึกษา**. ปทุมธานี มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพฯ รวมสาส์น.
- สุวรรณ สัจจาวิวัฒนา และคณะ. (2522) . **อารยธรรมตะวันออกและตะวันตก**. กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์.
- เสถียร โกเศศ (พระยาอนุมานราชชน). (2515). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ บรรณาการ.
- เสถียร พันธังสี. (2524). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ แพรววิทยา.
- แสง จันทร์งาม. (2534). **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ ไทยวัฒนาพานิช.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

หัวข้อเนื้อหาประจำบทที่ 4 มีดังต่อไปนี้

1. ศาสนาโซโรอัสเตอร์
2. ศาสนายูดาห์ หรือยิว
3. ศาสนาคริสต์
4. ศาสนาอิสลาม
5. ศาสนาบาไฮ

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาเนื้อหาบทที่ 4 แล้ว นักเรียนจะมีความรู้ความสามารถ ดังนี้

1. นักเรียนมองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ได้อย่างสมบูรณ์
2. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสตร์ คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและ จุดมุ่งหมายสูงสุดในศาสนา ของศาสนาโซโรอัสเตอร์ได้อย่างถูกต้อง
3. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรมที่สำคัญทางศาสนา นิภายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาในปัจจุบันของศาสนาโซโรอัสเตอร์ ได้อย่างถูกต้อง
4. นักเรียนได้มองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของศาสนายิวได้อย่าง สมบูรณ์
5. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสตร์ คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและ จุดมุ่งหมายสูงสุดในศาสนา ของศาสนายิวได้อย่างถูกต้อง
6. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรมที่สำคัญ สถานที่ทำพิธีกรรมและ นักบวชในศาสนา นิภายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาในปัจจุบันของศาสนา ยิวได้อย่างถูกต้อง
7. นักเรียนมองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญของศาสนาคริสต์ได้อย่างสมบูรณ์
8. นักเรียนเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสตร์ คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและ จุดมุ่งหมายสูงสุดในศาสนาของ ศาสนาคริสต์ได้อย่างถูกต้อง

9. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับการแพร่ขยายของศาสนา กำเนิดและวิวัฒนาการนิกายสำคัญในศาสนา พิธีกรรมที่สำคัญ สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาในปัจจุบันของศาสนาคริสต์ได้อย่างถูกต้อง

10. นักศึกษามองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของ ศาสนาอิสลามได้อย่างสมบูรณ์

11. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสดาและผู้สืบทอด การแพร่ขยายของศาสนา คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาอิสลามได้อย่างถูกต้อง

12. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับสถานที่ทำพิธีกรรม พิธีกรรมที่สำคัญและวันสำคัญทางศาสนา นิกายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะศาสนาในปัจจุบันของศาสนาอิสลามได้อย่างถูกต้อง

13. นักศึกษามองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของศาสนาบาไฮได้อย่างสมบูรณ์

14. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสดา คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาบาไฮได้อย่างถูกต้อง

15. นักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายเกี่ยวกับสถานที่ทำพิธีกรรม พิธีกรรมที่สำคัญและวันสำคัญทางศาสนา ระบบบริหารงานของศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาในปัจจุบันของศาสนาบาไฮได้อย่างถูกต้อง

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบทที่ 4 ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน
2. ศึกษาเนื้อหาบทที่ 4 ผ่านระบบ E-Learning (Moodle) หรือศึกษาเอกสารประกอบการสอนรายวิชานำชีวิต
3. ผู้สอนสื่อสารกับผู้เรียนออนไลน์ผ่านโปรแกรมการสอนออนไลน์ตามที่ผู้สอนกำหนด เช่น Microsoft Team / Google Meet / Zoom ให้ผู้สอนพูดคุย ชักถาม ตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับเนื้อหาที่ศึกษา และการทำแบบฝึกหัดของผู้เรียน
4. ทำแบบทดสอบหลังเรียน
5. ตอบคำถามท้ายบท

สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนประจำบทที่ 4 มีดังนี้

1. เอกสารประกอบการสอนวิชานานาชีวิต
2. คู่มือแบบฝึกทักษะ
3. วีดิทัศน์และสื่อประกอบการสอน
4. www.elearning.nrru.ac.th

การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและการประเมินประจำบทที่ 4 มีดังนี้

1. สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเกี่ยวกับการตรงต่อเวลาในการเข้าชั้นเรียนออนไลน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์
2. การตรวจผลการปฏิบัติงานที่มอบหมาย ดังนี้
 - 2.1 แบบทดสอบก่อนเรียน
 - 2.2 คู่มือแบบฝึกทักษะ
 - 2.3 แบบทดสอบหลังเรียน
 - 2.4 คำถามท้ายบท

บทที่ 4

ศาสนาที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันตก

เอเชียตะวันตก หรือ ตะวันออกใกล้ และตะวันออกกลาง ล้อมรอบด้วยทะเล 5 แห่ง คือ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทะเลดำ ทะเลแคสเปียน ทะเลอาหรับ ทะเลแดง บางประเทศอาจถูกจัดให้อยู่ในทวีปยุโรปแทน เนื่องจากมีลักษณะทางวัฒนธรรมจากทวีปยุโรปมากกว่า ได้แก่ ไชปรัส อาร์มีเนีย จอร์เจีย และอาเซอร์ไบจาน ภูมิภาคนี้มีความเจริญทางอารยธรรมอย่างมากเช่น อารยธรรมลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรทีส มีพื้นที่ประมาณ 6,835,500 ตารางกิโลเมตร เป็นแดนเกิดของศาสนาที่สำคัญคือ ศาสนาโซโรแอสเตอร์ ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ศาสนาอิสลาม และ บาไฮ

ศาสนาโซโรแอสเตอร์

ประวัติความเป็นมาของศาสนา

ศาสนาโซโรแอสเตอร์ เกิดในประเทศอิหร่าน เมื่อประมาณ 117 ปีก่อนพุทธศักราช โดยคิดตามสมัยของโซโรแอสเตอร์ (Zoroaster) ผู้เป็นศาสดาของศาสนา ศาสนาโซโรแอสเตอร์ เป็นศาสนาเอกเทวนิยมที่เชื่อว่ามีพระเจ้าผู้ทรงยิ่งใหญ่สูงสุดคือ พระเจ้าอาหุระ มาซดะ แต่พระองค์สามารถแบ่งเป็น 2 ภาค คือพระเจ้าแห่งความดีงาม ทรงพระนามว่า อาหุระ มาซดะ (Ahura mazda) หรือ ออร์มุสดี (Ormuzd) หรือสเปนตา มันยู (Spenta mainyu) ทรงสร้างแต่สิ่งดีงาม เช่น ความสวยงาม ความอุดมสมบูรณ์ ความสุข และความสมหวัง เป็นต้น กับอีก องค์หนึ่งเป็นพระเจ้าแห่งความชั่วร้าย หรือพญามาร มีนามว่า อหริมัน (Ahriman) หรืออังกระ มันยู (Angra Mainyu) สร้างแต่สิ่งที่ชั่วหรือไม่ดีทั้งหลาย เช่น ความอับลัษณ์ ความอดอยาก ความทุกข์ และความผิดหวัง เป็นต้น

ศาสนาโซโรแอสเตอร์เป็นศาสนาที่ชาวอิหร่านนับถือกันมาตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษ 600 ปี ทั้งมีความสำคัญเป็นศาสนาของจักรวรรดิเปอร์เซีย ซึ่งพระเจ้าไซรัสมหาราชทรงปกครอง เมื่อ 558-530 ก่อนคริสต์ศักราช ศาสนาโซโรแอสเตอร์ดำรงอยู่ในประเทศอิหร่านมานานกว่า 1,000 ปี ทั้งเคยรุ่งเรืองมากกว่า 3 ศตวรรษ เกียรติคุณขจรไปยังต่างแดน โดยเฉพาะในประเทศกรีก นักประวัติศาสตร์กรีกคนสำคัญ เช่น เฮโรโดตัส และพลูตาร์ซ เป็นต้น และนักปรัชญากรีก เพลโต และอริสโตเติล ต่างยกย่องศาสนาโซโรแอสเตอร์ และถือว่าปรัชญาของโซโรแอสเตอร์กับปรัชญาของเพลโตมีแนวเดียวกัน ส่วนสาเหตุที่ทำให้ศาสนาโซโรแอสเตอร์ค่อยอันตรธานหายไปจากประเทศอิหร่านเพราะเหตุ 2 ประการ คือ

1. ถูกพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งกรีก เข้ามารุกรานจนมีชัยเหนือดินแดนนี้ เมื่อประมาณ พ.ศ. 213 พระองค์สั่งให้เผาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาโซโรแอสเตอร์และศาสนิกถูกบังคับให้นับถือศาสนากรีกแทน

2. เมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ผู้มีอำนาจในศาสนาอิสลามกำลังเอาชนะโลกในนามพระอัลลอฮ์ได้เข้ามายึดครองอิหร่าน สั่งให้เผาทำลายคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่หลงเหลืออยู่ทั้งหมด บังคับศาสนิกของศาสนาโซโรแอสเตอร์ให้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวโลกเริ่มรู้จักศาสนานี้อีกครั้งหนึ่ง ชาวอังกฤษได้รับคัมภีร์เซนต์อเวสตะ ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาโซโรแอสเตอร์มาคัมภีร์หนึ่ง แต่เนื่องจากอ่านไม่ออกจึงได้ชวน

คัมภีร์นั้นไว้บนฝาผนังห้องสมุดโบดเลียน (Bodleian) มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด เสมือนสิ่งแปลกประหลาดสำหรับอวดแขก ต่อมาต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ออเกอติส์ ดูแปร์ร็อง (Anquetil Euperron) นักศึกษาแห่งสถาบันภาษาตะวันออกในกรุงปารีสมาเห็นเข้า เขาตัดสินใจที่จะทำลายความลับให้ได้ จึงเดินทางไปยังเมืองบอมเบย์ศึกษาอยู่กับชาวเปอร์เซียเป็นเวลา 10 ปี จึงได้กลับมายังกรุงปารีส และได้รับความอุปถัมภ์จากหอสมุดหลวงฝรั่งเศสให้แปลคัมภีร์เซนต์ อเวสตะ จนจบบริบูรณ์ ทำให้ความลับของศาสนาโซโรอัสเตอร์ถูกเปิดเผยแก่ชาวโลกอีกครั้ง

ประวัติศาสตร์

ผู้เป็นศาสดาของศาสนานี้คือ โซโรอัสเตอร์ หรือเรียกอีกชื่อว่า ซารารุสตรา เกิดในคริสต์ศตวรรษที่ 7 ก่อน ค.ศ. ตามประวัติกล่าวว่ามีชีวิตอยู่ในระหว่างก่อน ค.ศ. 660-583 ซารารุสตราหรือโซโรอัสเตอร์ เกิดในครอบครัวชนเผ่าปียะ ในดินแดนเปอร์เซียหรืออิหร่านในปัจจุบัน เมื่อศตวรรษที่ 7 ก่อนคริสต์ศักราช เป็นบุตรชายที่นำรักคนหนึ่ง ของปुरुสผู้บิดา และทุโคเวผู้มารดา มีชีวประวัติที่น่าอัศจรรย์ เป็นอภินิหารและมีคำพยากรณ์ บรรดาสาวกของโซโรอัสเตอร์ต่างพากันเชื่อว่าจะมีคนวิเศษผู้ยิ่งใหญ่มาโปรดชาวเปอร์เซีย ล่วงหน้าก่อนโซโรอัสเตอร์เกิดกว่า 3 พันปี โดยพระเจ้าผู้เป็นมหาเทพพระนามว่า อามุรมัสตา ทรงส่งผู้นั้นมาให้เกิดในรูปของแสงสว่างเป็นอมตะเข้าสู่ครรภ์หญิงสาวคนหนึ่ง ผู้เป็นมารดาของ โซโรอัสเตอร์ ซึ่งขณะนั้นมีอายุเพียง 15 ปี ตำนานบางเล่มเล่าว่าโซโรอัสเตอร์คลอดจากครรภ์มารดาก็มีการแสดงอภินิหาร เช่น หัวเราะได้ เป็นต้น

ชีวิตปฐมวัยของโซโรอัสเตอร์ปรากฏเรื่องประหลาดมหัศจรรย์หลายครั้ง ตั้งแต่ยังเป็นทารก เช่น มีสมองพิเศษ คือ มีอานุภาพมาก หากใครเอามือแตะที่ศีรษะจะต้องสะท้อนกลับทันที เป็นเสมือนเข้าใกล้ไฟฟ้าแรงสูงฉะนั้น และยังสามารถแสดงวาทะที่มีเหตุผลโต้ตอบกับ นักปราชญ์เหนือกว่าเด็กสามัญธรรมดาจะมีได้ เมื่ออายุ 30 ปี โซโรอัสเตอร์ก็ตัดสินใจออกเดินทางท่องเที่ยวไปในหมู่ชาวไร่ชาวนาที่ยากจน ได้เห็นการถูกบีบคั้นที่ได้รับจากเจ้าของที่ดิน และความทุกข์ทรมานของปศุสัตว์ โซโรอัสเตอร์ไม่สามารถทนดูได้จึงคิดที่จะช่วยคนและสัตว์เหล่านั้นให้พ้นจากความลำบาก ขณะนั่งคิดหาอุบายอยู่ก็ได้ประสบการณ์ทางใจ คือ รู้สึกตัวเสมือนหนึ่งพระเจ้าอามุรมัสตาตรัสเรียกให้มาเฝ้าอยู่ข้างหน้าพระพักตร์ พระองค์ทรงไต่ถามซักฟอกปัญหาต่างๆ จนพอพระทัย แล้วทรงมอบให้ดำเนินงานในฐานะตัวแทนของพระองค์เพื่อช่วยเหลือความทุกข์ของคนทั้งหลาย คำสั่งของพระเจ้ามีว่า “ชายผู้นี้เราได้สร้างมาเพื่อเป็นตัวแทนของเรา ชายผู้นี้เท่านั้นที่เอาใจใส่ต่อการบอกกล่าวแนะนำของเรา” และว่า “เจ้าเป็นคนแรกที่ยกย่องเรา ส่วนคนอื่นต่างพากันมองเราด้วยความเกลียดชัง”

เมื่อได้รับประสบการณ์เช่นนั้นก็มั่นใจในตัวเองที่จะเป็นผู้ควรโปรดมนุษย์คน ตามประวัติได้กล่าวไว้ว่า โซโรอัสเตอร์ได้ให้สัตย์ปฏิญาณต่อพระเจ้าว่า จะเผยแผ่ศาสนาให้ก้าวหน้าไปทั่วสากลโลก จะเปลี่ยนแปลงความชั่วร้ายให้กลายเป็นดี ตั้งแต่นั้นมาโซโรอัสเตอร์ก็มอบกายถวายชีวิตให้เป็นพลีแด่พระเจ้า ยึดถือหลักมีความคิดดี มีการกระทำดี และมีวาจาดี ตำหนิตเตือนความสกปรกโสมน การมัวเมา การคดโกง และการหลอกลวงทั้งสิ้น โซโรอัสเตอร์กล่าวว่า ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนนี้ ในบั้นปลายชีวิตเขาจะต้องประสบความเดือดร้อนลำเค็ญ สุดท้ายแห่งความพยายามที่เป็นไปอย่างมั่นคงสม่ำเสมอไม่ขาดสาย โซโรอัสเตอร์ก็มีโอกาสเข้าสู่ราชสำนักเปอร์เซียได้เข้าเฝ้ากษัตริย์วิสตสเป (Vistaspa) ได้เทศนาถวายกษัตริย์ พระราชอนุชา พระราชโอรส และข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน คน

ทั้งหลายในราชสำนักพากันเปลี่ยนจากความนับถือเดิม คือการนับถือธรรมชาติที่ทรงอำนาจ เช่น การนับถือของเผ่าอารยันโบราณอื่นๆ กลับมานับถือ พระเจ้าอาหุระ มาซเด และคำสอนของโซโรอัสเตอร์

ในวัยชรอันเป็นปัจฉิมวัย โซโรอัสเตอร์ได้บำเพ็ญตนเป็นบรมศาสดาผู้ยอดเยี่ยมใน การใช้กลยุทธ์ในการประกาศศาสนา ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือ ยังชาติบ้านเมืองให้พัฒนาเจริญรุ่งเรือง ทั้งปฐพีของโซโรอัสเตอร์เองก็เป็นศาสดาผู้สูงส่งด้วยศีลธรรมจรรยา เป็นที่นับถือศรัทธาของคนทั้งหลาย เมื่ออายุ 77 ปี ก็ได้ถึงแก่การสิ้นชีพ หลังจากนั้น เมื่อถึงสมัยศาสนาอิสลามได้แพร่หลายไปทั่วโลก ประเทศเปอร์เซียตกไปอยู่ในอำนาจของอิสลาม ประชาชนพลเมืองเปอร์เซียจึงเปลี่ยนมาถือศาสนาอิสลามโดยลำดับ ส่วนพวกที่ยังนับถือศาสนาเดิมต้องหนีภัยไปอาศัยอยู่ในประเทศอินเดีย โดยมากอยู่ทางเมืองบอมเบย์ ต้องวางอาวุธ ต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว ต้องเว้นการฆ่าวัวควายตามเงื่อนไขของพวกฮินดู ชาวเปอร์เซียหรือชาวปาร์เซียยอมตามจึงอาศัยอยู่ในอินเดียได้ เมื่อชาวปาร์เซียไปเคล้าคละปะปนอยู่กับชนต่างชาติและต่างลัทธิ ก็เลือนภาษาเดิมของตนทีละน้อยจนลืมนิท ส่วนศาสนาเดิมก็จืดจางแทบจะสิ้นไปด้วย

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญ

คัมภีร์

คัมภีร์ของศาสนาโซโรอัสเตอร์ คือ คัมภีร์อเวสตะ คำว่า อเวสตะ แปลว่า ความรู้ ตรงกับคำว่า เวทะ อันเป็นคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์-ฮินดู ภาษาที่ใช้จารึกเป็นภาษาอเวสตะ (มีลักษณะคล้ายภาษาสันสกฤต) เกิดจากการรวบรวมขึ้นจากที่ท่องจำกันมาได้ คัมภีร์อเวสตะแบ่งออกเป็น 5 หมวดใหญ่ ดังนี้

1. ยัสนะ เป็นหมวดที่ว่าด้วยพิธีกรรม การพลีกรรมบวงสรวงต่อพระเจ้า
2. วิสเปรห์ เป็นหมวดว่าด้วยบทสวดอันชวนต่อเทพทั้งปวง ใช้คู่กับยัสนะ ประกอบด้วยบทง่าย ๆ 20 บท
3. เวนทิทัท เป็นหมวดว่าด้วยบทสวดขับไล่ภูติผีปีศาจและเทพ ซึ่งเป็นฝ่ายร้าย เป็นกฎที่เป็นปฏิบัติต่อมารร้าย
4. ยัชฎส์ เป็นหมวดว่าด้วยบทสวดบูชาอันเป็นบทกวีสำหรับใช้สวดบูชาทูตสวรรค์ 21 องค์ และวีรบุรุษแห่งศาสนาโซโรอัสเตอร์
5. โซรทะ-อเวสตะ แปลว่า อเวสตะเล็กน้อย เป็นหมวดที่เป็นหนังสือบทสวดคู่มือ อย่างย่อสำหรับใช้ในหมู่ศาสนิกชนสามัญทั่วไป

หลักคำสอนที่สำคัญ

1. คุณธรรมคำสอนที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกับปวงเทพ 6 ประการ ผู้ปฏิบัติตามนี้ได้ชื่อว่า เป็นศาสนิกชนอย่างแท้จริงตามวิถีแห่งเทพเจ้าผู้ประเสริฐด้วยปัญญาของโซโรอัสเตอร์ คือ
 - 1) พฤติกรรมที่สุจริตทั้งกาย วาจา และจิตใจ
 - 2) ความมีจิตใจบริสุทธิ์สะอาด
 - 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
 - 4) ความเมตตากรุณาต่อสัตว์ที่ให้คุณประโยชน์
 - 5) การทำงานที่มีคุณค่า

6) การช่วยเหลือผู้ยากจนให้ได้รับการศึกษา

2. บาปและบุญ บาปซึ่งเป็นมิตรของพาลชน แต่เป็นศัตรูของสาธุชน ได้แก่ ทุจริตทางกาย วาจา และจิตใจ โทสะ วิหิงสา พยาบาท ดื้อดึง เย่อหยิ่ง เล่นการพนัน ดูหญิงด้วยกามวิตก โลภ ปราศจาก ความละอาย ริษยา และอื่นๆ ซึ่งอยู่ในหมวดความชั่ว ศาสนิกทุกคนจะต้องงดเว้นให้ห่างไกล บุญคือการกระทำที่ชอบ ซึ่งเป็นมิตรของสาธุชน แต่เป็นศัตรูของพาลชน ได้แก่ การให้ทาน มีความเมตตา กรุณา มุทิตา กล่าววาจา อ่อนหวานไพเราะ แสวงหาความรู้ พุทธสิ่งที่จริง ฯลฯ ศาสนิกทุกคนควรเป็นสาธุชนกระทำแต่ในสิ่งที่เป็นบุญเท่านั้น

3. หน้าที่ของมนุษย์ 3 ประการ ผู้จะเป็นมนุษย์จะต้องทำหน้าที่ 3 ประการดังนี้ คือ

- 1) ทำศัตรูให้เป็นมิตร
- 2) ทำคนชั่วให้เป็นคนดี
- 3) ทำคนโง่ให้เป็นคนฉลาด

4. หลักการสร้างนิสัยที่ดี 4 ประการ อันเป็นหลักศาสนาโซโรอัสเตอร์ คือ

- 1) เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลผู้สมควร
- 2) มีความยุติธรรม
- 3) เป็นมิตรกับทุกๆ คน
- 4) ขจัดความอัสถียออกจากตัวเอง

5. ข้อปฏิบัติของนักบวช ข้อปฏิบัติอันเรียกว่า ธรรม และข้อห้ามอันเรียกว่า วินัย สำหรับนักพรตมีดังนี้

5.1 ธรรม มี 5 คือ

- 1) เป็นผู้บริสุทธิ์ (พรหมจรรย์)
- 2) เป็นผู้เที่ยงธรรมต่อคนและสัตว์ในไตรทวาร
- 3) เป็นผู้มีความรู้เชื่อถือได้ (สอนคนได้)
- 4) เป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรม
- 5) เป็นผู้อดทนต่อความชั่ว

5.2 วินัย มี 10 คือ

- 1) ต้องมีชื่อเสียงดีเพื่อความดีของครูอาจารย์
- 2) ต้องไม่มีชื่อเสียงชั่วเพื่อครูอาจารย์
- 3) ต้องไม่ทุบตีและไม่กล่าวคำหยาบต่อครูอาจารย์
- 4) ครูอาจารย์สอนอย่างไรต้องรับอย่างนั้น และต้องสอนตามที่ครูอาจารย์สอน
- 5) ต้องวางกฎเกณฑ์ให้รางวัลแก่ผู้ทำความดี ลงโทษแก่ผู้ทำความชั่วโดยเที่ยงธรรม
- 6) ต้องต้อนรับผู้มาหาด้วยอาการอันงาม
- 7) ต้องห้ามมิให้ผู้ใดประพฤติชั่ว
- 8) ต้องสละสภาพความชั่วที่ตัวกระทำ (ปลงอาบัติ)
- 9) ต้องรู้ความเคลื่อนไหวของศาสนา และช่วยบำรุงศาสนา
- 10) ต้องรักดีต่อผู้ปกครองทางอาณาจักรและศาสนจักร

6. การบูชาไฟ มหาเทพอาหุระ มาซตะ เป็นผู้ทรงความบริสุทธิ์ เป็นผู้ทรงแสงสว่างยิ่งกว่าแสงสว่าง อันใด เป็นผู้ประทานความอบอุ่นให้แก่มวลมนุษย์ทั้งหลายดังนั้นไฟจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งเทพเจ้า

7. พระเจ้าผู้เป็นเจ้าสูงสุด ศาสนาโซโรอัสเตอร์เชื่อว่าพระเจ้าผู้ทรงยิ่งใหญ่ คือ พระเจ้าอาหุระ มาซตะ (Ahura Mazda) คำว่า “อาหุระ” เป็นภาษาเปอร์เซีย แปลว่า “พระเจ้า” และคำว่า “มาซตะ” แปลว่า “ปัญญา” รวมความว่า “พระเจ้าแห่งดวงปัญญา” ในคัมภีร์ของโซโรอัสเตอร์ได้เอ่ยถึงพระองค์ มากกว่า 20 พระนาม เช่น ผู้ประทานพร ผู้ประทานฝูงสัตว์ ผู้ทรงพลัง ความศักดิ์สิทธิ์อันสมบูรณ์ พระผู้สร้าง สัพพัญญู และพระเจ้าผู้ไม่มีใครเอาชนะ เป็นต้น

8. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ศาสนาโซโรอัสเตอร์สอนว่า วิญญาณเป็นอมตะไม่ตายตามร่างกาย เมื่อคนตายแล้ว วิญญาณจะวนเวียนอยู่กับร่างกายอยู่ 3 วัน 3 คืน ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ 4 วิญญาณจึงไปสู่สถานที่ตัดสินบุญบาป ซึ่งพระมิตรทรงเป็นผู้ตัดสินโดยใช้ตราชั่งบุญ-บาปชั่ง จากนั้นก็จะไปขึ้นสะพานชินวัต (Chinvat) วิญญาณที่ทำความดีไว้มากก็จะเดินไปตามสะพานอย่างสะดวกสบาย สะพานนั้นจะขยายกว้างออกไปเรื่อย ๆ และมีเทพอัปสรคอยช่วยเหลือและนำทางวิญญาณจะถามเทพอัปสรว่าท่านเป็นใคร เทพอัปสรจะตอบว่าฉันเป็นอดีตตาของท่าน เป็นตัวแทนความสะอาด ความบริสุทธิ์ทั้ง 3 คือ ทางกาย วาจา และใจ ที่ท่านประกอบมาแล้ว ครั้นแล้วเทพอัปสรก็นำวิญญาณนั้นไปสู่สวรรค์ดินแดนแห่งความสว่าง ความสุข ความสวยงามและความหอม อยู่กับพระอาหุระ มาซตะ ชั่วนิรันดร์ ส่วนคนที่ทำความชั่วไว้มากก็จะเดินไปบนสะพานด้วยความยากลำบากเพราะสะพานเต็มไปด้วยสิ่งกีดขวาง และสะพานนั้นจะแคบลงทุกทีจนกลายเป็นคมดาบที่คมกริบ อีกทั้งมีแม่มดตนหนึ่ง รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวคอยต้อนรับ วิญญาณจะถามแม่มดว่า ท่านเป็นใคร แม่มดตอบว่า เราคืออดีตตาของท่าน เป็นตัวแทนความสกปรก ความไม่บริสุทธิ์ทั้ง 3 อย่าง ทางกาย วาจา และใจ ที่ท่านได้กระทำไว้แล้ว ว่าแล้วแม่มดก็จะนำวิญญาณลงนรก ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความมืดและความทุกข์ทรมาน อยู่กับ อหิมันตลอดไป แต่การตกนรกจะไม่ตกชั่วนิรันดร์ เขาจะตกนรกไปจนกว่าจะารู้สึกสำนึกตัวกลัวความชั่ว ไม่กล้าทำบาปกรรมอีก หลังจากนั้นพระเจ้านำเขาขึ้นจากนรกไปอยู่บนสวรรค์อยู่กับพระอาหุระ มาซตะ ชั่วนิรันดร์ ส่วนวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุด ก็โดยการประพฤติกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ และบูชาพระอาหุระ มาซตะ ด้วยความภักดี ด้วยเหตุนี้ การเกิดมาเป็นมนุษย์ในโลกนี้ จึงมีเพียงครั้งเดียว แต่ก็มีความบางแห่งกล่าวว่า ทุกๆ 100 ปี จะมีบุรุษวิเศษ 3 คน คือ ออเชดาร์ (Aushedar) ออเชดาร์มาห์ (Aushedar Mah) และ โซชยันต์ (Soshyant) ผลัดเปลี่ยนกันมาโปรดชาวโลก บุรุษทั้ง 3 เป็นอวตารของโซโรอัสเตอร์ และจะมาเกิดในครรถ์หญิงพรหมจารี เหมือนมารดาของโซโรอัสเตอร์ จากข้อความนี้ แสดงว่ามีการกลับมาเกิดอีกเหมือนกัน

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

1. พิธีปฏิบัติตนเข้านบถือศาสนา

ชาวปาร์ซีวัยรุ่นทุกคนจะต้องเริ่มต้นเข้าปฏิญาณตนนับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์ เมื่อ อายุครบ 7 ปี (ในอินเดีย) และ 10 ปี (ในอิหร่าน) เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว จะได้รับเสื้อ 1 ตัว และกลุข 1 เล่ม ไว้เป็นเครื่องประดับกายตลอดชีวิต การทำให้บริสุทธิ์มี 3 แบบ ดังนี้

- 1) พัดยับ (Padyab) การชำระล้าง
- 2) นาหัน (Nahan) การอาบน้ำ
- 3) บารสินัม (Barsenum) พิธีกรรมขับช้อน กระทำในสถานที่พิเศษ

2. พิธีบูชาไฟ

ชาวโซโรอัสเตอร์ถือว่า ไฟเป็นสัญลักษณ์แห่งเทพเจ้า ผู้ทรงแสงสว่างยิ่งกว่าแสงสว่างใดๆ ผู้ทรงประทานความอบอุ่นให้แก่มวลมนุษยชาติ เพราะฉะนั้นเมื่อไปอยู่ที่ใดย่อมจะเผาผลาญสิ่งสกปรกโสมนทั้งหลายนให้สูญสิ้นไป เหลือแต่ความสะอาดบริสุทธิ์ ความสว่างไสว ความอบอุ่น ศาสนิกชนแห่งโซโรอัสเตอร์จึงนิยมบูชาไฟ โดยจะจุดเพื่อบูชาไว้ไม่ขาดสาย จะคอยระวังไม่ให้ไฟดับ จะต้องตามไฟเป็นเครื่องบูชาไว้เป็นนิจ จะจุดไฟให้ลุกโพล่งในที่บูชาหรือในโบสถ์อยู่ตลอดเวลา

3. พิธีนมัสการตอนสายยันห์

พอแดดร่มลมตกแต่ละวัน ชาวศาสนิกแห่งโซโรอัสเตอร์ที่ประเทศอินเดียโดยเฉพาะที่ เมืองบอมเบย์ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของศาสนานี้ จะพากันแต่งตัวด้วยผ้าขาวมีสไบพาดบ่าปล่อยชายลงทั้งสองข้างไปชุมนุมพร้อมกันอย่างเป็นระเบียบ ณ ชายหาดแห่งทะเล เพื่อประกอบพิธีนมัสการตอนสายยันต์ โดยการโค้งตัวลงบรรจงจุ่มมือทั้งสองในน้ำทะเล แล้วเอามือขึ้นมาแตะที่หน้าผากอย่างช้าๆ แล้วจับชายสไบทั้งสองมาแตะหน้าผากอีกครั้ง ปลดสไบมาคาดพุงแล้วหันหน้าไปทางพระอาทิตย์ซึ่งกำลังจะตกกลับขอบฟ้า และสวดมนต์พร้อมกันเบาๆ ว่า “ หุมะตา หะชะตา หะเวสะตา ” (ข้าทั้งปวงขอสรรเสริญผู้มีกาย วาจา และใจสุจริต) หลังจากนั้นพวกเขาก็จะก้มศีรษะลงนมัสการไปทางทิศทั้ง 4 ทิศ 3 ครั้ง แล้วเอามือทั้งสอง จุ่มน้ำทะเลมาแตะหน้าผากอีกครั้ง

4. พิธีศพ

เมื่อมีคนตาย ชาวโซโรอัสเตอร์ จะไม่เผาศพหรือฝังศพ จะไม่ทิ้งซากศพลงในน้ำเพราะโดยหลักการแล้ว ศาสนานี้ถือว่าไฟเป็นสัญลักษณ์แห่งพระเจ้า จึงมีความศักดิ์สิทธิ์มาก และในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับว่า ดิน น้ำ ก็เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน ถ้าเผาศพก็เกรงว่าจะทำให้ไฟหมดความศักดิ์สิทธิ์และแปดเปื้อนด้วยสิ่งสกปรก ถ้าจะฝังดิน ก็เกรงว่าดินจะหมดความศักดิ์สิทธิ์ หรือทิ้งซากศพลงในน้ำ ก็เกรงว่าน้ำจะสกปรกและหมดความศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน ด้วยเหตุนี้พวกเขา จึงนำเอาศพไปวางไว้บนหอคอยที่สูงซึ่งสร้างไว้เป็นพิเศษเพื่อการนี้ เรียกชื่อว่า หอคอยแห่งความสงบ (The Tower of Silence) ที่ไว้อย่างนั้นให้เป็นอาหารของแมลงของมด ของสัตว์อื่นๆ เช่น นก อีกา อีแร้ง หรือแม้แต่สุนัข เป็นต้น

นิกาย

นิกายที่สำคัญของศาสนาโซโรอัสเตอร์ มี 2 นิกาย คือ

1. นิกายซันซหิส นิกายนี้คงถือคัมภีร์ที่ว่าด้วยการที่พระเจ้าแจ้งเรื่องราวต่างๆ ลงมาทางศาสดาโซโรอัสเตอร์เป็นสำคัญ ซึ่งคัมภีร์ดังกล่าวเป็นคัมภีร์ที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยต้น ศตวรรษที่ 3 ได้มีการแปลคัมภีร์ของศาสนานี้เป็นภาษาปาลวี่ ซึ่งใช้ในเปอร์เซียสมัยนั้น ชื่อว่า คัมภีร์เมนอกิซัท

2. นิกายกัทมิส นิกายนี้ยึดมั่นในคัมภีร์ที่ว่าด้วยพิธีกรรมต่างๆ อันได้แก่ คัมภีร์ ชะยิตเนชะยิต ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยเดียวกันกับคัมภีร์เมนอิกซัท

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนา

สัญลักษณ์ของศาสนาโซโรอัสเตอร์ ได้แก่ โคมไฟ ซึ่งมีความหมายถึงแสงสว่าง และความอบอุ่นอันเป็นเครื่องหมายแสดงถึงคุณลักษณะของพระเจ้าอาหุระ มาชตะ ผู้ทรงความบริสุทธิ์ ผู้ทรงแสงสว่างยิ่งกว่าแสงสว่างอันใด ผู้ประทานความอบอุ่นให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย ไฟผู้ให้กำเนิดแสงสว่าง ย่อมเผาผลาญสิ่งสกปรกให้เหลือแต่ความบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนพระเจ้าประทับอยู่ที่ใด ที่นั้นย่อมมีแต่ความบริสุทธิ์

ศาสนาโซโรอัสเตอร์ เกิดและเจริญในประเทศอิหร่านกว่า 1,000 ปี ส่วนเหตุที่ทำให้ศาสนาอันตรธานหายไปจากประเทศอิหร่าน ก็เพราะถูกอำนาจต่างชาติต่างศาสนาเข้าไปรุกรานบังคับให้เปลี่ยนศาสนามานับถือศาสนาของตน ใครขัดขืนจะถูกฆ่า จนชาวโซโรอัสเตอร์ที่ไม่ยอมเปลี่ยนศาสนาต้องอพยพหนีมาอยู่ที่เมืองบอมเบย์ ประเทศอินเดีย และประเทศอื่น จนบอมเบย์เป็นศูนย์กลางของศาสนาโซโรอัสเตอร์ในปัจจุบัน ศาสนิกชนของศาสนา โซโรอัสเตอร์ในปัจจุบัน มีประมาณ 180,000 คน โดยยังอยู่ที่ประเทศอิหร่านประมาณ 30,000 คน ซึ่งเรียกว่า พวกกาบาร์ส (Gabars) คำว่ากาบาร์สไม่ใช่เป็นชื่อที่ชาวโซโรอัสเตอร์ตั้งขึ้น หากแต่เป็นคำที่มุสลิมเรียก แปลว่า พวกนอกศาสนา ส่วนชาวโซโรอัสเตอร์เรียกตัวเองว่า ชาร์ดส์เตียน หรือบาห์ดินัน

ศาสนายูดา หรือยิว

ประวัติความเป็นมาของศาสนา

ศาสนายิว หรือศาสนายูดา เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาศาสนาเอกเทวนิยมที่ยังมีชีวิตอยู่ เกิดประมาณ 957-657 ก่อนพุทธศักราช โดยคิดตามสมัยของโมเสส ผู้เป็นศาสดาของศาสนา แต่ถ้าวัดตามความเชื่อของชาวยิวแล้ว ศาสนายิวเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอับรามหรืออับราฮัม หรือที่ศาสนาอิสลามเรียกว่าอิบราฮิม คือประมาณ 1,500 ปีก่อนพุทธศักราช ซึ่งเป็นเวลาประมาณ 4,000 ปีมาแล้ว ศาสนายิวเป็นศาสนาของชนชาติยิวหรือที่เรียกกันว่า ฮีบรู (Hebrew) ในสมัยโบราณ คำว่า ยูดา มาจากคำว่า จูดา และคำว่า ยิว มาจากคำว่า จูเดีย ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวเปอร์เซียหรืออิหร่านเรียก

ประวัติย่อของชนชาติยิวมีว่า เป็นชาติที่เลี้ยงสัตว์ จึงต้องต้อนฝูงปศุสัตว์ไปหากินในที่ต่าง ๆ ชาวยิวจึงเป็นพวกเร่ร่อน ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง อพยพเรื่อยไป ครั้นเข้าไปถิ่นไหนถิ่นนั้นก็รังเกียจขับไล่ไม่ยอมให้อยู่ คำว่า ฮีบรู หรือเฮบรูเป็นคำที่ชาวคานาอันตั้งให้มีความหมายว่า พวกต่างถิ่น พวกเร่ร่อน หรือพวกมาจากปากโน้น ชาวยิวอพยพไปเรื่อยๆ เพื่อหาอาหารให้ปศุสัตว์ แต่ยิ่งเร่ร่อนก็ยิ่งน้อยใจที่ไม่มีประเทศของตนอยู่ ผิดกับเผ่าอื่นๆ อีกทั้งจำนวนประชากรยิวก็นับเพิ่มมากขึ้นทุกที ปัญหาเหล่านี้ทำให้หัวหน้าหมู่ชาวยิวดำเนินการหาอย่างไวยิวจึงจะมีประเทศอยู่ ทำอย่างไรชาวยิวจะมีอาหารเพียงพอไม่อดตาย

สมัยที่ชาวยิวมีอับราฮัมเป็นหัวหน้า อับราฮัมได้บอกชาวยิวว่า พระเจ้ามาหาตน พระองค์ได้ตรัสว่า พระองค์เป็นพระเจ้าองค์เดียว และทรงเป็นเทพเจ้าของชาวยิว พระองค์ทรงเลือกชาวอิสราเอลหรือชาวยิวเป็นประชากรของพระองค์ พระเจ้าทรงสั่งให้อับราฮัมอพยพออกจากถิ่นที่อยู่คือ

เมืองเออร์ หรืออูร์ (Ur) ใน แคว้นคาลเดีย ซึ่งตั้งอยู่แถบเมโสโปเตเมีย ไปอยู่ในดินแดนที่พระองค์จะ
ประทานให้ แล้วจะทรงทำให้ชาวยิวเป็นชาติใหญ่ ชาติสำคัญของโลกดังที่พระองค์ตรัสว่า “เจ้าจงออก
จากเมือง จากญาติพี่น้อง จากบ้านบิดาของเจ้าไปยังดินแดนที่เราจะบอกให้เจ้ารู้ เราจะให้เจ้าเป็นชาติ
ใหญ่ เราจะอวยพรแก่เจ้า จะให้เจ้ามีชื่อเสียงโด่งดัง เลื่องลือไกล แล้วเจ้าจะช่วยให้ผู้อื่นได้รับพร เรา
จะอำนวยพรแก่คนที่อวยพรเจ้า เราจะสาปคนที่แช่งเจ้า”

อับราฮัมได้ชื่อว่า เป็นปฐมบรรพบุรุษของชาวยิวและเป็นคนแรกของชาวยิวที่เปลี่ยนจากการ
นับถือเทพเจ้าจำนวนมากตามที่เชื่อกันในสมัยนั้น มาเป็นนับถือพระเจ้าองค์เดียว และพยายาม
ชักชวนให้ชาวยิวมานับถือพระเจ้าองค์เดียวเหมือนตนด้วย อับราฮัมมั่นคงในพระเจ้าที่ตนนับถือมาก
อย่างเช่นเมื่อพระเจ้าลองใจให้ฆ่าไอแซคบุตรของตนเป็นเครื่องเซ่นสังเวยพระองค์ อับราฮัมก็ตกลงทำ
ตาม แต่ขณะที่อับราฮัมกำลังจะฆ่าลูกนั้น พระเจ้าก็ได้มาปรากฏและบอกว่าเป็นเพียงการลองใจ
เท่านั้น ไม่ต้องการให้ฆ่าจริงๆ และทรงเชื่อแล้วว่าอับราฮัมศรัทธาและภักดีต่อพระองค์จริง แล้วก็ทรง
อวยพรให้อับราฮัมและชาวยิวเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆ ขึ้นไป ด้วยเหตุนี้อับราฮัมจึงได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่ง
ศรัทธาในศาสนาวยิว และเมื่ออับราฮัมอายุได้ 99 ปี พระเจ้าก็ได้มาปรากฏแก่อับราฮัมอีก และตรัสว่า
“เราจะให้ดินแดนที่เจ้าอาศัยอยู่นี้ คือ แผ่นดินคานาอันทั้งสี่ส่วนแก่เจ้าและแก่เชื้อสายของเจ้าที่จะสืบมา
ให้เป็นกรรมสิทธิ์นิรันดร์ และเราจะเป็นพระเจ้าของเจ้า”

แต่พระเจ้าก็มีข้อแม้ว่าชาวยิวจะต้องจงรักภักดีต่อพระองค์ตลอดไป และชาวยิวจะต้องทำ
พิธีกรรมบางอย่างเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า เป็นผู้มั่นคงต่อพระเจ้า เป็นคนของพระเจ้า นั่นก็คือทำพิธี
สัชนัต ผู้ชายทุกคนต้องทำพิธีสัชนัต ใครไม่ทำก็แสดงว่า ไม่นับถือพระองค์ ดังพระดำรัสว่า “เจ้าและ
พงศ์พันธุ์ของเจ้า จะต้องรักษาพันธสัญญาของเราไว้ คือผู้ชายทุกคนจะต้องเข้าสัชนัต เจ้าจงเข้าสัชนัต
ตัดหนังหุ้มปลายองคชาติของเจ้า นี่จะเป็นเครื่องหมายสำคัญของ พันธสัญญาระหว่างเรากับเจ้า
ผู้ชายทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 8 วัน จะต้องเข้าสัชนัต ชายคนไหนไม่ได้เข้าสัชนัตตัดหนังหุ้มองคชาติ
จะต้องถูกตัดจากชนชาติของเขา เขาได้ละเมิดพันธสัญญาของเรา” อับราฮัมจึงจัดทำพิธีให้ชายชาวยิว
ทุกคนเข้าสัชนัต แม้ตัวอับราฮัมเองซึ่งมีอายุ 99 ปีแล้วก็เข้าทำสัชนัตพร้อมกับอิสมาเอลบุตรชาย เรื่อง
เข้าสัชนัตนอกจากจะเป็นพิธีสำคัญในศาสนาวยิวแล้วยังถือเป็นเรื่องจริงจังที่จะต้องทำในศาสนาอิสลาม
อีกด้วย

ประวัติศาสตร์

ศาสดาของศาสนาวยิว คือ โมเสส แปลว่า ผู้รอดตายจากสายน้ำ สืบเนื่องจากกษัตริย์ฟาโรห์
แห่งอียิปต์ทรงออกคำสั่งให้จับเด็กชายชาวฮีบรูที่เกิดใหม่ไปประหารชีวิต แม่ของโมเสส จึงรีบอุ้มเอา
โมเสสหนีออกจากบ้าน ขณะหนีไปก็คิดหาวิธีรอดพ้น เมื่อไปถึง แม่น้ำไนล์ก็เอากะจาดมาใบหนึ่ง ปู
เบาะรองพนักที่กระจาดใบใหญ่แล้วค่อยวางโมเสสลงในกระจาด แล้วปล่อยให้ลอยไปตามกระแสแม่น้ำ
ไนล์ พลาทอนอริชฐานขอฟาโรห์ให้ช่วยลูกให้ปลอดภัย กระจาดใบนั้นก็ลอยไปจนถึงท่าน้ำหลวงเป็นที่ลง
สรองสนานของพระธิดากษัตริย์ฟาโรห์ผู้ครองกรุงอียิปต์ ในขณะนั้นพระธิดากำลังสรองน้ำพอดิ เมื่อ
ทอดพระเนตรเห็นเข้า จึงให้คนไปเก็บขึ้นมามาทรงเห็นเด็กน่ารักยังมีชีวิตอยู่ จึงทรงนำไปเลี้ยงไว้โดย
ประทานชื่อว่า โมเสส แปลว่า ผู้รอดตายจากสายน้ำ

เมื่อโมเสสเติบโตขึ้นได้ทราบความจริงว่า ตนมีเลือดเป็นชาวฮีบรู ไม่ใช่ชาวอียิปต์ จึงทูลขอ
ฟาโรห์ให้เลิกบังคับให้ชาวฮีบรูเป็นทาส และทูลขออนุญาตพาพี่น้องชาวฮีบรูออกจากประเทศ แต่

ไม่ได้รับอนุญาต แต่มาเกิดโรคระบาดขึ้นทั่วประเทศ ฟาโรห์ ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ก็ทรงเข้าพระทัยว่าภัยดังกล่าวเกิดจากการที่พระองค์ทรงกักพวกฮีบรูไว้ ทำให้พระเจ้าของพวกฮีบรูไม่พอพระทัย จึงตัดสินพระทัยอนุญาตให้โมเสสพาพวกฮีบรูออกจากอียิปต์ได้ เมื่อโมเสสได้รับอนุญาตจากฟาโรห์ ให้พาพี่น้องชาวฮีบรูออกจากอียิปต์ได้ ปรากฏว่าก่อนจะออกเดินทางจากอียิปต์ไป โมเสสก็ได้ออกบัญญัติให้ทุกคนนับถือพระเจ้า เป็นที่พึ่งเพียงพระองค์เดียวเพื่อเป็นศูนย์กลางแห่งความกลมเกลียวของหมู่คณะและบังคับให้ชายทุกคนขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศออกให้หมดก่อน เพื่อสะดวกแก่การทำความสะอาดในการเดินทางไกล ช่วงที่โมเสสพาชาวฮีบรูออกจากอียิปต์ เขามีอายุ 80 ปี เขาให้สัญญาแก่ชาวฮีบรูว่า พระเจ้าดลใจ เขาให้พาชาวฮีบรูไปสู่ดินแดนอุดมสมบูรณ์ที่พระเจ้าทรงมอบหมายให้เป็นของชาวฮีบรู เรียกว่า ดินแดนแห่งพันธสัญญา (The Promised Land)

เมื่อโมเสสพาชาวฮีบรูเร่ร่อนต่อไป จนถึงลุ่มแม่น้ำจอร์แดนอันเป็นถิ่นอุดมสมบูรณ์ และได้ต่อสู้กับชาวคานาอันเจ้าของถิ่น เมื่อโมเสสสิ้นชีวิตลง โยชูวาก็ได้เป็นผู้นำต่อมาในที่สุดชาวฮีบรูก็สามารถยึดดินแดนแถบนี้ได้ จึงมีอาซีฟเป็นหลักแหล่งไม่ต้องเร่ร่อนเหมือนแต่ก่อน อาซีฟที่ทำก็คือการกสิกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ในสมัยต่อมาพวกฮีบรูเผ่าต่างๆ ก็ได้รวมกันเป็นปึกแผ่น มีลักษณะเป็นประเทศ มีกษัตริย์ปกครองคือ โซล (Saul) เป็นปฐมกษัตริย์ ประมาณ 1,000 ปีก่อนพุทธศักราช ต่อมาพระเจ้าเดวิด (David) ได้เป็นกษัตริย์และได้สถาปนาอาณาจักรยูดาห์ขึ้น ณ บริเวณที่ราบสูงยูเดีย และสมัยนี้เองที่พวกฮีบรู หรืออิสราเอลเรียกตัวเองว่า ยิว หรือยูดาห์เมื่อสิ้นสมัยของพระเจ้าเดวิด พระราชาโอรสคือ โซโลมอน (Solomon) เป็นกษัตริย์ต่อมาได้โปรดให้สร้างโบสถ์ใหญ่ที่งดงามขึ้นที่กรุงเยรูซาเลม เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางศาสนาของชาวฮีบรูนับเป็นสมัยที่รุ่งเรืองที่สุดในประวัติศาสตร์ของพวกฮีบรู

สมัยที่กรีกและโรมันเรืองอำนาจ ปาเลสไตน์ก็ตกอยู่ใต้การปกครองกรีกและโรมันตามลำดับ ชาวฮีบรูที่ตกอยู่ใต้การปกครองของจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิโรมันในศตวรรษที่หนึ่ง ในสมัยคริสตกาล ได้ก่อการจลาจลขัดขึ้นอำนาจการปกครองของโรม ทางโรมจึงได้ยกกองทัพไปปราบปรามอย่างทารุณ ทหารโรมันได้ประหารชีวิตชาวยิวเป็นจำนวนมาก พวกที่เหลือก็เร่ร่อนไปอาศัยอยู่ตามส่วนต่างๆ ของยุโรปและเอเชีย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามว่าพวกยิว (Jews) สิ่งที่ชาวยิวให้แก่อารยธรรมโลกที่สำคัญที่สุดคือ ศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระยะโฮวาห์ (Jehovah) และหลักศีลธรรม วรรณคดีของพวกยิวในยุคโบราณเกี่ยวกับศาสนาทั้งสิ้น วรรณกรรมที่สำคัญที่สุดได้แก่ พระคัมภีร์ไบเบิล (Bible) พระคัมภีร์นี้นับเป็นหนังสือที่อ่านแพร่หลายที่สุดในโลก และแปลออกเป็นภาษาต่างๆ มากกว่าวรรณกรรมอื่นใดทั้งสิ้น

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญ

คัมภีร์

พระคัมภีร์ไบเบิลมี 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นภาคพันธสัญญาเดิม (The Old Testament) ซึ่งกล่าวถึงประวัติแห่งการสร้างโลกตามแนวคิดของพวกฮีบรูและกล่าวถึง คำสั่งสอนของบรรดาศาสดาประกาศก (The Prophets) ส่วนที่สองเป็นภาคพันธสัญญาใหม่ (The New Testament) ซึ่งกล่าวถึงประวัติคำสอนของพระเยซู เรื่องราวในภาคนี้เป็นตอนเริ่มศาสนาคริสต์ ส่วนที่เป็นภาคพันธสัญญาเดิมเท่านั้นที่เป็นส่วนของศาสนายิว จารึกด้วยภาษาฮีบรู ต่อมาได้แปลเป็นภาษากรีก ละติน และ

ภาษาอังกฤษ พระคัมภีร์เดิมนั้นแต่ก่อนกระจัดกระจายไม่เป็นระบบจนกระทั่งประมาณ 538 ปีก่อนคริสตกาล พระเจ้าไซรัส (Cyrus) แห่งอาณาจักรเปอร์เซียได้ปลดปล่อยพวกยิวให้กลับไปสู่ปาเลสไตน์ไม่ต้องตกเป็นทาสของพวกบาบิโลเนีย ในช่วงเวลานี้พวกยิวได้มีโอกาสสร้างโบสถ์ หรือวิหารและนักวิชาการได้ช่วยกันรวบรวม คำสอนตลอดจนแนวปฏิบัติในด้านพิธีกรรมซึ่งกระจัดกระจายนั้นมารวมเป็นเล่มคัมภีร์ การรวบรวมนี้ได้กระทำต่อเนื่องกันมาเป็นระยะและมาสำเร็จสมบูรณ์เมื่อประมาณปี ค.ศ. 100

หลักคำสอนสำคัญ

1. พระบัญญัติ 10 ประการ

1. จงนมัสการพระเจ้าองค์เดียว
2. อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมเหตุ
3. จงถือวันพระเจ้าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
4. จงนับถือบิดามารดา
5. อย่าฆ่าคน
6. อย่าผิดประเวณี
7. อย่าลักทรัพย์
8. อย่าใส่ความนินทา
9. อย่าคิดมิชอบ
10. อย่ามีความโลภในสิ่งของของผู้อื่น

พระบัญญัติ 10 ประการนี้ นับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตและสังคมของชาวยิวทุกคน ในบทบัญญัติทั้ง 10 ข้อนี้ 4 ข้อแรกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการครองชีวิตของชาวยิวในสังคมมนุษย์คล้ายๆ กับศีลทางศาสนาพุทธ

นอกจากบัญญัติ 10 ประการแล้ว ยังมีคำสอนอื่นๆ อีกที่ปรากฏในคัมภีร์พันธสัญญาเดิม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นหลักปฏิบัติทางศาสนายิวมีดังต่อไปนี้

1. ไม่กระทำการทรมาณตนเองด้วยการเชือดเนื้อเพื่อคนตาย
2. ไม่รับประทานสัตว์บางชนิด เช่น อูฐ กระต่าย กระเจิงผา เพราะเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องมีกีบที่เท้าไม่ผ่าจึงเป็นสัตว์มีมลทิน
3. ไม่รับประทานหมู เพราะมีกีบผ่า แต่ไม่เคี้ยวเอื้อง จัดว่าเป็นสัตว์มีมลทิน
4. สัตว์น้ำที่ไม่มีครีบและเกล็ดห้ามรับประทาน เพราะมีมลทิน
5. สัตว์ต่อไปนี้ห้ามรับประทาน เพราะมีมลทิน ได้แก่ นกอินทรี แร้ง นกเหยี่ยว- หางดำ นกเหยี่ยวหางยาว นกเหยี่ยวเขา นกแก นกกระจอกเทศ นกนางนวล นกเค้าโมง นกเค้าแมวเล็ก นกค้างคาว นกทืดทื่อ นกอีโง้ง นกกระทง นกอ้ายจั่ว นกกระสา นกหัวขวาน และแมลงมีปีกทุกชนิด
6. สัตว์ที่ตายเองห้ามรับประทาน
7. ไม่ดื่มลูกแพะด้วยน้ำนมแม่ของมัน
8. ไม่ทำอาชีพนมอดู คนทำนายจับยามดูเหตุการณ์ หมอผีคนทรง พ่อมด แม่มด และนักวิทยาคม

2. เรื่องสร้างโลก

ศาสนายิวเชื่อว่าพระยะโฮวห์ เป็นพระเจ้าที่สูงที่สุดเพียงองค์เดียว ไม่มีพระเจ้าอื่นนอกเหนือไปจากพระองค์ เรื่องการสร้างโลกที่ปรากฏในคัมภีร์พันธสัญญาเดิมนั้นกล่าวว่า โลกนี้แรกมีแต่ความมืดมน พระเจ้าเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งและสัตว์ในโลกโดยลำดับการสร้างดังนี้

วันที่ 1 ทรงสร้างแสงสว่าง เพื่อทำลายความมืด ส่วนสว่างเรียกว่า กลางวัน ส่วนมืดเรียกว่า กลางคืน

วันที่ 2 ทรงสร้างฟากฟ้าอากาศ

วันที่ 3 ทรงสร้างแผ่นดินและพืชผลทุกชนิดบนแผ่นดิน

วันที่ 4 ทรงสร้างดวงอาทิตย์ประจำกลางวัน สร้างดวงจันทร์ และดวงดาวประจำกลางคืน

วันที่ 5 ทรงสร้างสรรพสัตว์

วันที่ 6 ทรงสร้างมนุษย์ให้เป็นเจ้าของพืชและสัตว์เหล่านั้น

วันที่ 7 ไม่ทรงสร้างอะไร ถือเป็นวันซาบัต มนุษย์ต้องหยุดการทำงานเหมือน พระเจ้า

3. พระเจ้าเป็นเจ้าสูงสุด

ยิวหรือฮีบรูเรียกพระเจ้าของตนเองว่า “พระยะเวห์” (Yahveh) หรือพระเยโฮวห์ (Jehowah) ซึ่งแปลว่า “เราเป็นผู้ซึ่งเราเป็น” พระเจ้าของฮีบรูนี้ก็คือพระเจ้าองค์เดียวกับ พวกเซมิติก (Semitic) ในสมัยโบราณซึ่งเรียกว่า “เอล” (El) เราจะพบคำนี้บ่อยมากในวรรณคดีทางศาสนาของพวกฮีบรู นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆ อีก เช่น “เอล ชัดได” (El Shaddai) ซึ่งแปลว่า พระเจ้าผู้ทรงพลัง บางครั้งก็เรียกว่า “เอล เอลยอน” (El Elyon) แปลว่า พระเจ้าอันสูงสุด หรือเรียกว่า “เอล โอลัม” (El Olam) แปลว่า พระเจ้าผู้เป็นนิรันดร์ และที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ “เอลโฮม” (Elohim) ซึ่งแปลว่า พระเจ้า

5. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

เกี่ยวกับการสร้างโลก ในคัมภีร์ปฐมกาล ได้กล่าวถึงการสร้างโลกของพระเยโฮวห์ ไว้ดังนี้

วันแรกทรงสร้างกลางวันและกลางคืน วันที่ 2 ทรงสร้างฟ้า วันที่ 3 ทรงสร้าง แผ่นดิน วันที่ 4 ทรงสร้างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆ วันที่ 5 ทรงสร้างสัตว์ นก และปลานานาพันธุ์ วันที่ 6 ทรงสร้างมนุษย์ทั้งชายหญิง ให้มาเป็นเจ้าของสัตว์ นก ปลา และพืชพันธุ์ต่างๆ และวันที่ 7 ทรงหยุดสร้าง และทรงตั้งวันที่ 7 ให้เป็นวันบริสุทธิ์ศักดิ์สิทธิ์

เกี่ยวกับชีวิตในโลกหน้าและจุดหมายสูงสุดของชีวิต ศาสนายิวเชื่อว่า คนตายแล้วไม่สูญ วิญญาณจะคอยวันพระเจ้าตัดสินโลก แต่ รายละเอียดเรื่องโลกหน้าหรือเรื่องนรกสวรรค์ไม่มีกล่าวไว้ในคัมภีร์โทราห์ เรื่องดังกล่าวเพิ่งจะมีขึ้นในสมัยหลังที่ชาวยิวได้ติดต่อกับคนที่นับถือศาสนาอื่น โดยมีใจความว่า ผู้ตายที่ทำความดีไว้เมื่อถึงวันตัดสินโลก พระเจ้าจะทรงตัดสินให้มีชีวิตชั่วนิรันดรออยู่กับพระเจ้า และเพื่อนเทวดาทั้งหลายอย่างมีความสุขบนสวรรค์ (Shekhinah) ผู้ที่เกิดในสวรรค์แล้วจะไม่มีกายเนื้ออีกต่อไป แต่จะเป็นกายทิพย์หรือวิญญาณ ไม่ต้องมีภาระต้องกินต้องดื่ม ไม่มีการสืบพันธุ์ ไม่ต้องทำธุรกิจทุกอย่าง ไม่ริษยา ไม่เกลียด ตลอดทั้งไม่มีการแข่งขันกัน เทพทุกองค์จะสวมมงกุฏ นั่งเสวยสุขในสวรรค์ ส่วนคนชั่วตายไปแล้วจะถูกตัดสินให้ตกนรก (Gehinnon) ทนทุกข์ทรมานตลอดไป

โดยไม่มีโอกาสได้กลับมาเกิดอีก แต่มีบางคัมภีร์บอกว่าจะมีเมสไซอาห์ มาอุบัติในโลก และจะช่วยให้
สัตว์นรกได้พ้นทุกข์ต่อไป

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

1. วันสะบาโต (Sabbath) หรือชาบัท

ศาสนายิวเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกใน 6 วัน วันที่ 7 พระเจ้าได้สร้างทุกอย่างสำเร็จหมดแล้วจึง
หยุดในวันนี้ และให้วันที่เจ็ดเป็นวันที่จิตสงบ เพื่อระลึกถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้า วันนี้เริ่มตั้งแต่ตอนเย็นพระ
อาทิตย์ตกของวันศุกร์ไปจนกระทั่งถึงตอนเย็นพระอาทิตย์ตกของวันเสาร์ ชาวยิวจะจัดทำพิธีภายใน
บ้านด้วยการจุดเทียนและสวดมนต์ จากนั้นจะนำอาหารที่ดีที่สุดมาเลี้ยงกันในตอนเย็นวันศุกร์ แล้ว
อวยพรด้วยการราดเหล้าไวน์บนขนมปัง พอถึงวันเสาร์ ตอนเช้าทุกคนจะเข้าสถานที่นัมัสการ
(Synagogue) เพื่อฟังธรรม อ่านพระคัมภีร์โทราห์ ชาวยิวอนุรักษ์บางกลุ่มจะถูกห้ามเปิดไฟ ห้ามขับขี่
ยวดยานพาหนะ ห้ามสูบบุหรี่ ห้ามใช้เงิน แต่กระทำจิตให้สงบเหมือนกับการเข้าเงียบ หรือการทำ
สมาธิ

2. เทศกาลอพยพ (Passover)

เทศกาลนี้เริ่มในวันที่ 15 ตามปฏิทินของพวกฮีบรู ประมาณเดือนนิซัน (Nisan) ซึ่งอยู่ในราว
เดือนมีนาคม ถึงเมษายน เทศกาลนี้มีทั้งหมด 8 วัน การจัดเทศกาลนี้เพื่อระลึกถึงการที่พวกฮีบรูได้
อพยพออกจากอียิปต์ พ้นจากความเป็นทาสไปสู่ความเป็นไท เร่ร่อนหา ดินแดนที่พระเจ้าทรง
ประทานให้ ในสองคืนแรกของเทศกาลนี้จะมีการเลี้ยงอาหารภายในครอบครัว อาหารนั้นได้แก่ ขนม
ปังไม่มีเชื้อ แทะย่าง ผักขม ฯลฯ

3. พิธีกรรมเข้าสู่นิต

พิธีนี้กระทำเมื่อเด็กชายมีอายุ 8 วัน พวกเขาจะถูกนำเข้าไปประชุม จากนั้นผู้ทำสูหนัตซึ่ง
เรียกว่า โมเฮล (Mohel) จะทำการขลิบหนังหุ้มปลายองคชาติ ในขณะที่เดียวกันก็มีการ สวดมนต์ให้
เด็กด้วยจึงจะถือว่าเด็กนั้นได้พ้นบาป

4. พิธีบาร์ มิทซวาร์ (Bar Mitzvah)

งานนี้ไม่ใช่เทศกาลประจำปี แต่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตในสังคมยิว คือ เด็กชายยิว เมื่ออายุ 13 ปี
จะต้องเข้าพิธีเพื่อแสดงว่าพวกเขาได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่หลังจากที่ผ่านพ้นอายุ 13 ปีไปแล้ว ใน
วันสะบาโตต่อมา เขาจะต้องอ่านพระคัมภีร์ที่สถานนัมัสการ และมีโอกาสที่จะได้แสดงสุนทรพจน์
ทางศาสนา ในวันนี้จะมีการให้ของขวัญแก่ผู้ที่อายุครบ 13 ปี

5. พิธีแต่งงาน (Kiddushin)

พิธีแต่งงานของยิวเรียก “คิวดูชิน” จัดว่าเป็นพิธีที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการเพิ่ม
ผลผลิตตามเจตจำนงของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า และเป็นการสัญญาระหว่างคน 2 คน ที่จะใช้ชีวิต ร่วมกัน
อย่างซื่อสัตย์ ฉะนั้นจึงต้องมีสักขีพยาน และมอบของมีค่าคือแหวน เพื่อเป็นพยานรักโดยเจ้าบ่าวเป็นผู้
ให้แก่เจ้าสาว จากนั้นจึงดื่มไวน์ร่วมแก้วเดียวกัน เสร็จแล้วเจ้าสาวจะทาบแก้ว และมอบเอกสารการ
แต่งงานให้เจ้าบ่าว

6. พิธีไว้วางศพ

พิธีนี้เริ่มตั้งแต่ทำศพผู้ตายให้สะอาดแล้วแต่งตัวด้วยชุดขาว จากนั้นนำไปทำพิธีศพ ให้เร็วที่สุดจึงจะไว้ทุกข์ 7 วันหลังจากทำพิธีฝังศพแล้ว ผู้ไว้ทุกข์จะต้องนั่งสงบเสงี่ยมภายในบ้าน ยกเว้นวันสะบาโตจะต้องไปสถานที่นมัสการเพื่อสวดมนต์ บางแห่งอาจจะไว้ทุกข์อีก 11 เดือนในการฝังศพนี้จะมีการสลักชื่อบนป้ายหินในสุสาน เพื่อระลึกถึงผู้ตาย และเมื่อครบรอบทุกปี ญาติพี่น้องจะต้องไปที่สุสานของผู้ตายเพื่อสวดมนต์ให้

7. พิธีสวดมนต์

พวกยิวสวดมนต์ 3 เวลา คือ เวลาเช้า เวลาบ่าย และเวลาเย็น ซึ่งอาจจะสวดที่ใด ก็ได้ เพื่อผูกจิตของตนให้แนบแน่นกับพระเจ้า

นิกาย

ศาสนายิวมีนิกายที่สำคัญ 4 นิกาย ดังนี้

1. นิกายออร์ทอดอกซ์ เป็นพวกหัวเก่า ถือคัมภีร์โทราห์ หรือกฎบัญญัติ ได้แก่ คัมภีร์ 5 เล่มแรกของพันธสัญญาเดิม นิกายนี้เคร่งครัดมาก ปฏิบัติตามตัวหนังสือ และพวกนี้เชื่อว่าอิสราเอลเป็นมาตุภูมิของตน

2. นิกายปฏิรูป เป็นนิกายที่นับถือกันในกลุ่มปัญญาชนสมัยใหม่ นิยายนี้มีความเห็นว่า คัมภีร์และกฎหมายต่างๆ อาจปรับปรุงแก้ไขได้ ไม่ใช่ถือกันตามตัวหนังสือในคัมภีร์ ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับชีวิตและความเป็นไปของสังคมในปัจจุบัน กฎอันใดที่ไม่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ก็ควรยกเลิกเสีย พิธีกรรมต่างๆ ทำกันอย่างรวบรัด นิกายนี้เชื่อว่า ศาสนายิวต้องเป็นศาสนาสากลของโลก นิกายนี้ไม่เชื่อเรื่องการเสด็จมาของพระเมสสิอาห์ และการสร้างประเทศอิสราเอลใหม่

3. นิกายอนุรักษนิยม เป็นนิกายที่ประนีประนอมความคิดระหว่าง 2 นิกายแรก โดยถือศาสนายิวเป็นแก่นแท้ของชีวิตชาวยิวทุกคน ต้องพยายามยึดมั่นในขนบธรรมเนียมและจารีต ประเพณีเก่าๆ ให้มาก แต่ในส่วนที่ล้าสมัยก็อาจปรับปรุงใหม่ได้

4. นิกายบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นนิกายที่แยกมาจากนิกายอนุรักษนิยม เป็นนิกายที่มี หัวรุนแรงมาก เพราะได้รับอิทธิพลจากลัทธิปรัชญาแบบปฏิบัตินิยม และธรรมชาตินิยมในสหรัฐอเมริกา นิกายนี้ถือเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและความเชื่อได้อย่างเต็มที่

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนา

ศาสนายิวใช้เครื่องหมายเดิม คือ เชิงเทียน 7 กิ่ง แต่ปัจจุบันใช้รูปสามเหลี่ยม ซ้อนกัน 2 รูปเป็นดาว 6 แฉก ซึ่งเป็นตราเครื่องหมายประจำของกษัตริย์เดวิด และเป็นเครื่องหมายในฝันของชาติอิสราเอลด้วย นอกจากนี้ชาวยิวถือว่ามหาวิหาร ณ กรุงเยรูซาเลม ที่กษัตริย์โซโลมอนทรงสร้างขึ้นก่อนคริสต์ศักราช 900 ปี เป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ ขณะนี้เหลือแต่ซากกำแพง เรียกว่า กำแพงร้องไห้ (Wailing Wall) เป็นสถานที่ชาวยิวทั่วโลกต่าง หลังไหลกันไปไหว้ ถือว่ากำแพงนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นเอกภาพของชาวยิว ชาวยิวจะจูบกำแพงนี้แล้วขบศีรษะกับกำแพงร้องไห้ เพื่อรำลึกถึงความยิ่งใหญ่ของชาติยิวในอดีต โดยเฉพาะในวันศุกร์

ศาสนายิวเป็นศาสนาของชนชาวยิว คือมีแต่ชาวยิวเท่านั้นที่นับถือศาสนา นี้ จะมีชนชาติอื่นที่นับถือศาสนายิวอยู่บ้าง แต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น อนึ่งชาวยิวก็ได้มีแต่ในประเทศอิสราเอล หากแต่มี

กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ดังนั้นศาสนิกของศาสนายิวจึงมีทั้งในประเทศอิสราเอลและต่างประเทศ ในสหรัฐอเมริกาประมาณ 5 ล้านคน ในแคนาดา ประมาณ 1 ล้านคน ในทวีปยุโรปประมาณ 3 ล้าน 5 แสนคน และในทวีปเอเชียประมาณ 3 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้เกือบทั้งหมดอยู่ในประเทศอิสราเอล เพราะฉะนั้นศาสนิกของศาสนายิวจึงมีทั้งหมดประมาณ 12-13 ล้านคน จำนวนศาสนิกของศาสนายิวเพิ่มมากขึ้นทุกปี นับตามการเพิ่มของประชากรยิว และในวงการศาสนายิวดูจะไม่สนใจที่จะเผยแพร่ศาสนายิวให้กว้างขวางออกไปแก่คนภายนอก แต่ดูจะพอใจที่จะเผยแพร่ไปในหมู่ชาวยิวเท่านั้น

ศาสนาคริสต์

ประวัติความเป็นมาของศาสนา

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนา 1 ในบรรดา 3 ศาสนาของศาสนาโลก คำว่า Christ มาจากภาษาโรมันว่า Christus และคำนี้ก็มาจากภาษากรีกอีกต่อหนึ่ง คือคำว่า Christos ซึ่งแปลมาจากคำว่า เมสสิอาห์ (Messiah) ในภาษาฮีบรูคำว่า เมสสิอาห์ แปลว่า พระผู้ปลดปล่อยทุกข์ภัย หรือพระผู้ช่วยให้รอด คือ รอดพ้นไม่ตกนรกจากคำพิพากษาในวันตัดสินโลก หรือเมื่อว่าโดยความหมาย เมสสิอาห์ก็คือตัวแทนของพระเจ้าบนพื้นพิภพนั่นเอง ดังนั้นคำว่า Christ จึงเป็นศัพท์สูง ดูคำว่า Prophet ศาสดาพยากรณ์ หรือศาสดาประกาศในศาสนายิว และตรงกับคำว่า นบี ในศาสนาอิสลามนั่นเอง

ศาสนาคริสต์เกิดในปาเลสไตน์ เมื่อ พ.ศ. 543 โดยคิดตามปีเกิดของพระเยซูผู้เป็นศาสดาของศาสนา ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่วิวัฒนาการมาจากศาสนายิว เพราะศาสนาคริสต์ ก็นับถือพระเจ้าองค์เดียวกับศาสนายิว คือพระเยโฮวาห์ อีกทั้งได้รับคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (Old testament) แม้พระเยซูเองก็ไม่เคยประกาศตั้งศาสนาคริสต์มีแต่บอกว่าท่านนับถือศาสนายิว การที่ท่านเที่ยวสั่งสอนธรรมต่างๆ แยกออกไปบ้างก็ศาสนายิวสมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น ดังที่พระเยซูกล่าวว่า “ อย่าคิดว่าเรามาเลิกล้างธรรมบัญญัติ และคำของผู้เผยแพร่ว่า เราจะ เราได้มาเลิกล้าง แต่มาทำให้สมบูรณ์ทุกประการ ” ส่วนคำว่าศาสนาคริสต์เพิ่ง เกิดขึ้นและนำมาใช้หลังจากพระเยซูสิ้นชีพแล้ว

สมัยที่พระเยซูยังมีชีวิตอยู่ ท่านถูกรบกวนล้างผลาญโดยประการต่างๆ จากพวกหัวเก่า ที่นับถือศาสนายิว จนในที่สุด พระเยซูก็ถูกประหารชีวิต โดยถูกตรึงอยู่บนไม้กางเขน เรื่องนี้ทำให้พวกสาวกและผู้นับถือพระเยซูโกรธเคืองมาก ทั้งทำให้คนทั้งหลายเห็นใจพระเยซูที่ไม่ผิดแต่กลับต้องมาสังเวยชีวิตเพราะพวกอธรรม อีกทั้งได้ฟังข่าวอภินิหารของพระเยซูคืนชีพ ทำให้เกิดศรัทธาจึงพากันเรียกการนับถือพระเยซูว่าเป็นศาสนาใหม่ แยกตัวออกจากศาสนายิว และตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า ศาสนาคริสต์ โดยเซนต์ปอล เป็นผู้ตั้งขึ้น เพราะฉะนั้นศาสนาคริสต์ จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุการณ์บังคับให้จำต้องตั้งศาสนา

ศาสนาคริสต์ในสมัยที่พระเยซูยังมีชีวิตอยู่ เจริญเติบโตแพร่หลายไปได้มากมายเพราะมีผู้คอยขัดขวางทำลายล้าง พระเยซูเอง ก็มีเวลาเป็นศาสดาเพียง 3 ปีเท่านั้นก็สิ้นชีพเพราะถูกตรึงไม้กางเขน ศาสนาคริสต์เพิ่งมาเจริญเติบโตหลังจากพระเยซูสิ้นชีพแล้ว โดยการเผยแพร่ศาสนาอย่างจริงจังของเหล่าสาวกและศาสนิก แล้วความสำเร็จก็มาถึง เมื่อพระเจ้าคอนสแตนตินทรงเลื่อมใส ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาคริสต์ทุกอย่าง จนได้นามว่าพระเจ้าอโศก แห่งศาสนาคริสต์ เช่น ทรงสร้างโบสถ์เซนต์ปีเตอร์หลังแรกถวาย ทรงพระราชทานที่ดินและ ทรัพย์สินมากมายให้ศาสนาคริสต์ ทรงออกกฎหมาย

มิลานในปี พ.ศ. 856 ให้วังวาติกัน เป็นรัฐอิสระปกครองตนเอง จัดเก็บภาษีเอง ไม่ขึ้นกับบ้านเมือง ทางบ้านเมืองจะเข้าไปแทรกแซงในศาสนาจักรไม่ได้ ให้สันตะปาปามีอำนาจเท่าราชา และทรงยกย่อง สันตะปาปาให้มีอำนาจเหนือศาสนาจักรทั้งปวง ทรงจัดประชุมสันนิบาตศาสนาคริสต์ทั้งหมดขึ้นเป็น ครั้งแรก ทรงนำไม้กางเขนมาเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ และในปี พ.ศ. 868 ทรงออกกฎหมาย ให้ทุกคนมีศรัทธาทางการ คือนับถือศาสนาคริสต์เท่านั้นจึงจะถูกต้อง

ดังนั้น ตั้งแต่ พ.ศ. 868-1597 ศาสนาคริสต์จึงได้เจริญเติบโตขนานใหญ่ จากศาสนาประจำชาติของประเทศอิตาลี กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติของทุกประเทศในทวีปยุโรป และต่อมาได้ ขยายไปยังประเทศต่างๆ ในทวีปอเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ และ ทวีปออสเตรเลียด้วย และตั้งแต่ พ.ศ. 1597-2060 สันตะปาปาหรือโป๊ปมีอำนาจสูงสุดยิ่งกว่าพระราชา ไม่มีใครทัดทานอำนาจได้จน สามารถแต่งตั้งและถอดถอนพระราชาได้ ทั้งนี้ก็เพราะถือว่าสันตะปาปา เป็นตัวแทนของพระเจ้าบน พื้นพิภพ ส่วนพระราชาเป็นเพียงผู้แทนคนในประเทศนั้นๆ เท่านั้น

แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2060 ศาสนาคริสต์ก็เริ่มชะงักเพราะฝีมือของมาร์ติน ลูเธอร์ นักบวชใน ศาสนาคริสต์ชาวเยอรมัน เกิดในประเทศเยอรมนี เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2026 ที่เมืองไอส เลเบน (Eisleben) นครแซกโซนี (Saxony) พ.ศ. 2048 ได้ออกบวช และในปี พ.ศ. 2054 ได้ไปเฝ้า สันตะปาปาที่วังวาติกัน เห็นที่อยู่ของนักบวชหรรษา และมีความเป็นอยู่อย่างฟุ้งเฟ้อ ผิดวิสัยของ นักบวช ทั้งซ้ำเติมด้วยความเศร้าใจที่ทราบว่า สันตะปาปาเลโอที่ 10 ประทานจะสร้างโบสถ์หลังใหม่ ให้ใหญ่กว่าและวิจิตรกว่าโบสถ์ที่เคยมีมา โดยการออก ใ้ไปล่าบปขาย เพื่อหาเงินมาสร้างโบสถ์เซนต์ปี เตอร์หลังใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2058 ใครที่ซื้อ ใ้ไปล่าบปแล้ว สามารถล้างบาปได้ทันทีไม่ต้องมาล้างบาปกับ พระ และยังซื้อใ้มาอีกใ้ไปล่าบปได้มาก หรือยังไม่มีบาปจะซื้อใ้ก่อนก็ได้ หากทำบาปต่อไปก็จะได้ใ้ ล้างบาปเช่นกัน มาร์ติน ลูเธอร์หมดความอดทน เห็นว่าไปว่าเอาเองทั้งนั้น ไม่มีในคัมภีร์ จึงได้ทำการ คัดค้านเป็นการใหญ่และชี้แจงว่า คำสั่งสอนที่แท้จริงของพระเยซูเป็นอย่างไร มาร์ติน ลูเธอร์ ทำงาน อย่างรวดเร็วเพราะมีการศึกษาดี ทั้งได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง จนเป็นเหตุให้เกิดนิกาย โปรเตสแตนต์ ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2060

ประวัติศาสตร์

ศาสดาของคริสต์ศาสนา ทรงมีนามว่า "เยซู" หรือ "จีสัส" ถือกำเนิดในหมู่ชนชาติอิสราเอล (ยิว) พระมารดาชื่อ มารีย์ และบิดาชื่อโยเซฟ มีอาชีพเป็นช่างไม้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บ้าน กาลิลี (Callilee) เมืองนาซาเรธ (Nazareth) ข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิลแสดงไว้ว่า พระนางมารีย์ ผู้เป็น มารดาของพระเยซูนั้นมีครรภ์ด้วยอำนาจของพระวิญญาณบริสุทธิ์ตั้งแต่ยังไม่ได้แต่งงานกับโยเซฟ การที่โยเซฟรับนางเป็นภรรยาเพราะทูตสวรรค์กาเบรียลของพระเจ้ามาปรากฏแก่โยเซฟในความฝัน โดยให้เขารับนางมารีย์เป็นภรรยา เนื่องจากผู้ที่ปฏิสนธิในครรภ์ของนางนั้นเป็นเพราะอำนาจของ พระวิญญาณบริสุทธิ์ นางจะประสูติบุตรชาย แล้วให้ตั้งชื่อว่า เยชู

พระเยซู ประสูติเมื่อปีที่ 1 แห่งคริสต์ศักราช (นับตั้งแต่พระเยซูประสูติ) ที่เมือง เบธเลเฮม (Bethlehem) แขวงยูดาเย กรุงเยรูซาเลม ชาวคริสต์ในยุคแรกเชื่อว่า พระเยซูเกิดที่ เบธเลเฮม สืบเชื้อ สายมาจากกษัตริย์เดวิด (ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวอิสราเอล) เพื่อเชื่อมโยงกับพระคัมภีร์เก่า ในเรื่อง ของเมสสิอาห์ (Messiah) แต่ผู้เขียนพระวรสารทั้งหมดเห็นตรงกันว่า ครอบครัวของพระเยซูอาศัยอยู่ที่ นาซาเรธ

พระเยซูทรงสนใจในการศึกษาศาสนาเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะพระคัมภีร์เก่า (Old Testament) จนมีความรู้แตกฉานในพระคัมภีร์ พระเยซูได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์ของยอห์น (John the Baptist) และได้รับศีลจุ่มโดยวิธีลงไปอาบน้ำในแม่น้ำจอร์แดนซึ่งพิธีล้างบาป (Baptism) นี่เป็นการแสดงถึงการที่พระเจ้าทรงให้อภัยคนบาป โดยการใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์

ในการเผยแผ่ศาสนาของพระเยซูคริสต์ นอกจากพระองค์จะสอนธรรมง่ายๆ แต่ลึกซึ้งและกินใจแล้ว พระองค์มีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีความสามารถในการรักษาโรค พระเยซูจะรักษาโรคควบคู่ไปกับการสอนธรรมทุกครั้ง จึงปรากฏว่าการเผยแผ่ธรรมของพระเยซูได้ผลเร็ว พระองค์ออกเดินทางท่องเที่ยวประกาศพระธรรมคำสอนบริเวณชายฝั่งแม่น้ำจอร์แดน ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระองค์ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนยากจน เช่น ชาวประมง ช่างไม้ เป็นต้น ซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทที่ทุรกันดาร เพราะพระองค์ไม่สามารถจะเข้าไปเผยแผ่ในเมืองใหญ่ได้ พระองค์ไม่พยายามประกาศธรรมอันลึกซึ้ง แต่พยายามให้คนทั่วไปเข้าใจคำสอน ซึ่งเป็นคำสอนที่ฟังแล้วเข้าใจง่ายๆ คำสอนของพระองค์บางครั้งก็ขัดแย้งกับความเชื่อเก่า จึงทำให้พระองค์มีทั้งคนรักเลื่อมใสและมีศัตรูมากเช่นเดียวกัน

สาวกสำคัญในการประกาศศาสนาของพระเยซูนั้น มีพระสาวกที่เป็นกำลังสำคัญ 12 คน คือ

1. ซีมอน หรือเปโตร
2. อันเดรอา หรืออังกุรุ เป็นน้องชายของเปโตร
3. ยาโคโบ
4. โยฮัน น้องชายยาโคโบ
5. ฟิลิปส์
6. บาร์โธโลมา
7. โธมัส
8. มัทธาย
9. ยาโคโบ บุตรของอาละฟาย
10. เลบบายส์ หรือ ธาตาย
11. ซีมอน ชาวคานาอัน
12. ยูดาห์ อิสการิโอต

ในบรรดาสาวกทั้งหมดนี้ โยฮันกับมัทธาย เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการเขียนคัมภีร์ไบเบิล (คัมภีร์ใหม่) และเขียนประวัติต่างๆ ของพระเยซู ส่วนสาวกคนสุดท้ายที่ชื่อว่า ยูดาห์ อิสการิโอตนั้น เป็นผู้ทรยศต่อพระเยซู โดยการรับสินบนและเป็นผู้ซื้อค้อนให้ทหารชาวโรมันจับ แต่ในท้ายที่สุดแล้วยูดาห์ อิสการิโอต อดสูต่อพฤติกรรมอันเลวร้ายของตัวเองจึงแขวนคอตาย พระเยซูถูกตรึงบนไม้กางเขนในเวลาเที่ยงและสิ้นพระชนม์ในเวลาบ่ายวันนั้นที่ภูเขาเหนือเมืองเยรูซาเลม คำวิงวอนสุดท้ายที่พระเยซูตรัสต่อพระเจ้าซึ่งพระเยซูเรียกว่า พระบิดาเสมอนั้น มีว่า "ขอพระบิดาได้โปรดประทานอภัยให้แก่คนที่ทำร้ายครั้งนี้ เพราะเขาไม่รู้ ว่าเขาทำอะไรลงไป" พระคัมภีร์บันทึกไว้ว่าหลังจากพระเยซูได้สิ้นพระชนม์แล้ว 3 วัน พระองค์ ได้ทรงกลับคืนชีพและเสด็จสู่สวรรค์

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญ

คัมภีร์

คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ คือ คัมภีร์ไบเบิล หรือภาษาอังกฤษว่า Holy Bible คำว่า Bible มาจากภาษาละตินและภาษากรีกว่า Biblia แปลว่า หนังสือหลายเล่ม (The Books) เป็น คำพหูพจน์ของคำว่า Biblion คัมภีร์ไบเบิลมีกำเนิดมาจากการเขียนขึ้นของมนุษย์โดยการดลใจจากพระเจ้า (Inspiration) เป็นคัมภีร์ซึ่งชาวคริสต์ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ เป็นพระวาจาของพระเจ้า (The Word of God) คัมภีร์ไบเบิล แบ่งออกเป็น 2 ตอนใหญ่ คือ

1. พระคัมภีร์เก่า หรือพันธสัญญาเดิม (Old Testament) ได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันทั้งชาวยิวและชาวคริสต์ มีความจุประมาณ 3/4 ของคัมภีร์ไบเบิลทั้งหมด บันทึกไว้เป็นภาษาฮีบรูโบราณ และภายหลังได้แปลเป็นภาษาละตินและภาษาอังกฤษ

2. พระคัมภีร์ใหม่ หรือพันธสัญญาใหม่ (New Testament) ในขณะที่พระคัมภีร์เก่าเป็นที่ยอมรับนับถือทั้งในหมู่ชนชาวยิว และชาวคริสต์ แต่พระคัมภีร์ใหม่กลับเป็นที่ยอมรับนับถือกันในกลุ่มชนชาวคริสต์เท่านั้น ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ พระวรสาร (Gospels) มีจำนวน 4 เล่ม หนังสือกิจการอัครธรรมทูต (Acts) 1 เล่ม จดหมายของบรรดาสาวกถึงคริสต์ชนในที่ต่างๆ 21 เล่ม (Epistles) และหนังสือวิวรณ์ (Revelation) 1 เล่ม

เนื้อหาในพระวรสารเกี่ยวกับการเทศน์สอนสาวกเพื่อยืนยันสิ่งที่พวกเขาได้ประสบมา ในขณะที่มีชีวิตอยู่ร่วมกับพระเยซู และยืนยันว่าพระเยซูเป็นพระเมสสิอาห์บุตรของพระเจ้า ดังนั้นพระวรสารทั้ง 4 เล่มนี้ จึงเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับชีวิต และคำสอนของพระเยซูที่ไม่ธรรมดา ซึ่งไม่เหมือนหนังสือประวัติบุคคลทั่วไป แต่เป็นหลักฐานยืนยันและพิสูจน์ว่า พระเยซูเป็นพระเจ้าจริง พระวรสารทั้ง 4 เล่มนี้ เฉพาะของนักบุญมัทธิวที่เขียนด้วยภาษาอาราเมอิก (Aramaic) ถูกยกย่องให้เป็นเล่มแรก ส่วนฉบับปัจจุบันที่อยู่ในคัมภีร์ไบเบิลนั้น ไม่ใช่ฉบับเดียวกับที่ใช้ภาษาอาราเมอิกแต่เป็นฉบับที่มีผู้เรียบเรียงขึ้นใหม่ โดยนำเอาฉบับที่เป็นภาษากรีก มารวมกับฉบับของนักบุญมัทธิวและของนักบุญมาร୍କหรือมาระโก รวมทั้งคนอื่นๆ ที่ไม่ปรากฏนาม ทั้งหมดนี้ถูกเรียบเรียงใหม่แต่ยังคงเรียกว่าพระวรสารของนักบุญมัทธิว ในพระวรสาร เล่มนี้ได้กล่าวถึงกำเนิดของพระเยซู การเทศนาสั่งสอนโดยเฉพาะการเทศนาบนภูเขา (Sermon on the Mount) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นแถลงการณ์ฉบับแรกของพระเยซูที่ประกาศโครงการปฏิรูปแนวทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ และเชื่อกันว่าเทศนาบทนี้เป็นตอนที่ไพเราะที่สุดในงานนิพนธ์ของนักบุญมัทธิว

หลักคำสอนที่สำคัญ

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์เป็นคำสอนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ายกกับมนุษย์และจริยธรรมทางสังคม โดยมีหลักคำสอนสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. หลักตรีเอกานุภาพ

คำว่า "ตรีเอกานุภาพ" ได้แก่ ความเชื่อว่าพระเจ้าทรงมี 3 ภาค ในองค์เดียวกัน ได้แก่ พระบิดา (The Father) พระบุตร (The Son) และพระจิต หรือพระวิญญาณบริสุทธิ์ (The Holy Spirit) โดยมีความหมาย ดังต่อไปนี้

1.1 พระบิดา หมายถึง พระเจ้าผู้สถิตอยู่ในสวรรค์ ทรงสร้างโลกมนุษย์ และสรรพสิ่ง ทรงรักมนุษย์มากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เปรียบเหมือนบิดาที่มีความรักในบุตร

1.2 พระบุตร หมายถึง พระเยซูคริสต์ซึ่งมีฐานะเป็นพระบุตรของ พระเจ้า ผู้เสด็จลงมาเกิดในโลกเพื่อไถ่บาปแก่มนุษย์ผู้หลงผิดให้กลับคืนไปหาพระเจ้า ทรงมีธรรมชาติแท้จริงเป็นพระเจ้า แต่เมื่อทรงบังเกิดเป็นมนุษย์ก็ทรงทนทุกข์ทรมานเช่นมนุษย์ทั้งหลาย ทรงสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเพื่อไถ่บาปแก่มนุษย์และทรงฟื้นขึ้นจากความตาย เช่นเดียวกับพระเจ้าผู้ทรงอยู่เหนือความตาย

1.3 พระจิตหรือพระวิญญาณบริสุทธิ์ หมายถึง พลังอำนาจของ พระเจ้า เป็นพลังแห่งความรักที่เชื่อมระหว่างพระบิดากับพระบุตรเข้าด้วยกันและเป็นพลังอำนาจของพระเจ้าที่ทรงแสดงต่อมนุษย์เพื่อตลใจให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพระเจ้า พระคริสต์ธรรมใหม่ได้กล่าวถึงพระวิญญาณบริสุทธิ์อยู่หลายตอน เช่น ตอนที่ทูตสวรรค์ได้แจ้งให้มารีย์ทราบว่าจะตั้งครรภ์ด้วยอำนาจของพระเจ้า เป็นต้น หลังจากที่พระเยซูทรงฟื้นคืนพระชนม์และเสด็จขึ้นสู่สวรรค์แล้ว พระวิญญาณบริสุทธิ์ยังคงมีบทบาทอยู่ใน โลกนี้เพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์และนำทางมนุษย์ให้ประจักษ์ในอำนาจของพระเจ้า

2. หลักความรัก

หลักความรักเป็นหลักคำสอนทางจริยธรรมที่สำคัญที่สุดของศาสนาคริสต์ หมายถึงความเป็นมิตรและความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข พระคริสต์ธรรมเก่าและพระคริสต์ธรรมใหม่ กล่าวถึงความรัก 2 ประเภท ได้แก่ ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ในพระคริสต์ธรรมเก่า ความรักเป็นเรื่องของความผูกพันระหว่างพระเจ้ายกกับชนชาติอิสราเอล โดยที่พระเจ้าทรงเป็นผู้ให้ความรักแก่ชนชาติอิสราเอลก่อน จากนั้นชาวอิสราเอลจึงสนองตอบความรักของพระเจ้าโดยการศรัทธาต่อพระเจ้าและปฏิบัติตาม แนวทางที่พระเจ้าทรงวางไว้

ส่วนในพระคริสต์ธรรมใหม่ คำสอนเรื่องหลักความรักนั้นกำหนดให้พระเยซูเป็นสัญลักษณ์ของความรักสูงสุดที่พระเจ้าทรงมีต่อมนุษย์ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการที่พระเยซูทรงยอมสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนผู้มีศรัทธาในพระองค์จะได้พ้นจากความผิดบาป โดยพระเยซูทรงสอนให้มนุษย์เพื่อแผ่ความรักไปรอบด้าน ไม่เลือกที่รักถลที่ช่ง หลักคำสอนสำคัญนี้มีอยู่ในบทเทศนาบนภูเขาแสดงถึงความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งแสดงออกได้โดยความเมตตา กรุณาและความเสียสละ ส่วนความรักที่มนุษย์มีต่อพระเจ้าแสดงออกโดยความศรัทธาที่มีต่อ พระเจ้า เช่น ศรัทธาว่าพระเจ้าคือพระเยโฮวาห์เป็นพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว ศรัทธาว่า พระเจ้าทรงรักมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ศรัทธาว่าพระเยซูเป็นพระบุตรของพระเจ้า ศรัทธาว่า พระเยซูเป็นพระผู้ช่วยให้รอด และศรัทธาในอาณาจักรของพระเจ้าที่กำลังจะมาถึง ดังนั้น ความรักที่มนุษย์มีต่อพระเจ้าสามารถแสดงออกด้วยความศรัทธา 5 ประการ คือ

1. ศรัทธาว่าพระเจ้าคือพระเยโฮวาห์เป็นพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว
2. ศรัทธาว่าพระเจ้าทรงรักมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน
3. ศรัทธาว่าพระเยซูเป็นพระบุตรของพระเจ้า
4. ศรัทธาว่าพระเยซูเป็นพระผู้ช่วยให้รอด
5. ศรัทธาในแผ่นดินสวรรค์หรืออาณาจักรของพระเจ้าที่กำลังจะมาถึง

หลักความรักและหลักอาณาจักรของพระเจ้ามีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ มนุษย์จะสามารถเข้าถึงอาณาจักรของพระเจ้าได้ก็โดยอาศัยความรักเป็นคุณธรรมนำทาง และอาณาจักรของพระเจาก็เป็นอาณาจักรที่บริบูรณ์ด้วยรัก

3. บัญญัติ 10 ประการ

บัญญัติ 10 ประการ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามคำสอนขององค์ศาสนามีดังนี้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.2554:178-179)คือ

1. อย่ามีพระเจ้าอื่นใดนอกจากเรา
2. อย่าเอยนามพระเจ้าโดยไม่เคารพ
3. อย่าทำรูปเคารพใดซึ่งเลียนแบบพระเจ้า
4. ระลึกถึงวันสบาโต ถือเป็นวันบริสุทธิ์ เป็นวันของพระเจ้า ทรงพักเหนื่อย
5. เคารพบิดามารดาของเจ้า
6. อย่าฆ่ามนุษย์
7. อย่าร่วมประเวณีสามีภรรยาผู้อื่น
8. อย่าลักทรัพย์
9. อย่าเป็นพยานเท็จ
10. อย่าโลภสมบัติของเพื่อนบ้าน

4. เทศนาบนภูเขา

นอกจากนั้นชาวคริสต์ยังต้องปฏิบัติตามคริสตธรรมที่บันทึกจากการเทศนาครั้งสำคัญของพระเยซู เรียกว่า เทศนาบนภูเขา คำสอนของพระเยซูที่เทศนาบนภูเขา (Sermon on the Mount) นั้น เป็นคำสอนที่มีระบบมากที่สุด เป็นหลักจริยธรรมที่พระเยซูทรงวางไว้แก่มนุษย์ได้ปฏิบัติเพื่อความสุข เป็นหลักคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวคริสต์ มีรายละเอียดโดยย่อ ดังต่อไปนี้

1. การเป็นผู้มีสุข คำสอนในตอนนี้ (มัทธิวบทที่ 4 ข้อ 3-12) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลผู้จะมี ความสุข 8 ประการ โดยแสดงไว้ว่า บุคคลใดก็ตามมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ บุคคลที่รู้สึกว่าการตนเองยังมีความบกพร่องและยังไม่ดีพอ เป็นคนมีความโศกเศร้า เป็นคนจิตอ่อนโยน เป็นคน รักความชอบธรรม เป็นคนจิตใจกรุณา เป็นคนจิตใจบริสุทธิ์ เป็นคนสร้างสันติภาพ และเป็นคน ที่ถูกกลั่นแกล้งข่มเหงเพราะเหตุแห่งความชอบธรรม บุคคลเหล่านี้เรียกได้ว่า ผู้เป็นสุข เนื่องจากได้ยึดพระคริสตธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

2. การเป็นเกลือของโลก คำสอนนี้มุ่งให้มนุษย์ดำรงรักษาความดีงามเหมือนเกลือรักษาความเค็ม เพราะถ้ามนุษย์ทั้งความดีงามไปแล้วก็ไม่ต่างไปจากเกลือที่หมดรสเค็ม ไม่มีประโยชน์และไม่มี คุณค่าใดๆ (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 13)

3. บุคคลผู้เป็นความสว่างของโลก คำสอนนี้เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ทำความดี และปฏิบัติตามธรรมบัญญัติ อย่างมั่นคง ความดีที่ทำไว้นั้นจะมีผลต่อโลกและผู้อื่น ทำให้ผู้ที่เห็นความดีนั้นสรรเสริญพระเจ้า ผู้เป็นบิดา เปรียบเหมือนกับเมื่อลูกดี บิดาย่อมได้รับการยกย่องเพราะความดีของลูกนั้น (มัทธิวตอนที่ 5 ข้อ 14-16)

4. การไม่ได้บัญญัติพระธรรมบัญญัติใหม่ คำสอนตอนนี้ พระเยซูต้องการชี้แจงให้บุคคลทั้งหลาย (ชาวยิว) ในขณะนั้น เข้าใจว่า การเผยแพร่ศาสนาของพระองค์ไม่ได้เป็นไปเพื่อการล้มล้างหรือยกเลิกพระบัญญัติ เดิมที่ชาวยิวได้นับถือสืบกันมา แต่เป็นการปฏิรูปคำสอนเดิมให้มีความเข้มข้นและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 17)

5. การห้ามไม่ให้มีความโกรธ คำสอนตอนนี้ พระเยซูได้อธิบายข้อห้ามในพระบัญญัติเดิมที่ว่า อย่าฆ่าคน ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยสอนให้ระงับอารมณ์โกรธที่จะเกิดขึ้นในจิตใจ การฆ่าคนอื่นจะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีความโกรธมากระตุ้น บุคคลจึงต้องระงับไม่ให้เกิดความโกรธขึ้น เพราะเมื่อบุคคลมีความโกรธ เกิดขึ้น ย่อมสามารถจะทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่นได้ (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 21-26)

6. การห้ามล่วงประเวณี คำสอนตอนนี้ สอนให้งดเว้นแม้กระทั่งการล่วงประเวณีด้วยใจ (การคิดที่จะล่วงประเวณี) ไม่ใช่งดเว้นเพียงการล่วงประเวณีทางกายและทางวาจาเท่านั้น การสูญเสียทางกายที่เกิดขึ้นก็ไม่รุนแรงเท่ากับการสูญเสียทางจิตวิญญาณ ดังนั้น ถ้าร่างกายของเราส่วนใดส่วนหนึ่งทำผิดทำชั่ว เราควรทำลายร่างกายส่วนนั้นทิ้งเสีย เพราะถึงจะเสียอวัยวะอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ดีกว่าตัวเราจะต้องลงนรก (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 27-30)

7. การห้ามหย่าร้าง คำสอนตอนนี้ พระเยซูห้ามไม่ให้คนที่แต่งงานกันหย่าร้างกัน เพราะแต่เดิม นั้นมีการอนุญาตให้บุคคลหย่าร้างกันได้อย่างง่ายดาย เพียงแค่ทำหนังสือหย่ากันก็เป็นการเพียงพอแล้วนั้น เปรียบเหมือนการเปิดโอกาสให้คนไม่เกรงกลัวต่อบาป การแต่งงานก็จะ เกิดขึ้น เพราะความพอใจ แต่ขาดความรับผิดชอบและการหย่าร้างก็จะมีมากขึ้น (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 31-32)

8. การห้ามสาบาน คำสอนตอนนี้ พระเยซูห้ามไม่ให้บุคคลทำการสาบาน เพราะต้องการสอนให้บุคคลยึดมั่นในสัจจะและความจริงใจอย่างมั่นคง โดยไม่จำเป็นต้องไปอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งอื่นๆ เพื่อเป็นหลักประกันคำพูดของตนเอง คนที่มีจิตใจมุ่งมั่นในคำสอนของศาสนาย่อมไม่ กล่าวคำเท็จ และมีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะพูด คิด และกระทำทุกอย่างด้วยความซื่อสัตย์ มั่นคง (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 33-37)

9. การไม่โต้ตอบผู้ประทุษร้าย คำสอนตอนนี้ พระเยซูไม่ต้องการให้เป็นคนมีจิตใจอาฆาตแค้น อย่าต่อสู้คนชั่ว ถ้าผู้ใดตบแก้มขวาของเรา ก็ให้หันแก้มซ้ายให้เขาตบด้วย เพราะหากบุคคลยังมีความ อาฆาตแค้นก็ไม่สามารถรักผู้อื่นและทำดีต่อผู้อื่นได้ หรือแม้แต่ความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าก็ไม่บริสุทธิ์ เพราะจิตใจยังอาฆาตแค้นอยู่ก็ไม่สามารถรักใคร่ได้จริงๆ (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 38-39)

10. การรักศัตรู คำสอนตอนนี้ พระเยซูเน้นให้บุคคลมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่น แม้ผู้นั้น จะเป็นศัตรูก็ตาม (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 43-44)

11. การทำความดี คำสอนตอนนี้ พระเยซูต้องการให้บุคคลทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ให้ทำความดีเพื่อหวังผลตอบแทน เพราะไม่ใช่ความดีที่แท้จริง เน้นให้เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ (มัทธิวบทที่ 6 ข้อ 1-4)

12. การสั่งสมทรัพย์สมบัติในสวรรค์ คำสอนตอนนี้ สอนไม่ให้สั่งสมทรัพย์สมบัติภายนอกกาย แต่ความสั่งสมความดีซึ่งจะทำให้ได้ทรัพย์สมบัติในสวรรค์ (มัทธิวบทที่ 6 ข้อ 19-21)

13. การไม่กล่าวโทษผู้อื่น คำสอนตอนนี้ สอนไม่ให้กล่าวโทษบุคคลอื่น เรากล่าวโทษผู้อื่นอย่างไร และเราก็จะถูกกล่าวโทษเช่นนั้นบ้าง คนส่วนมากไม่ชอบมองดูความผิดของตนเอง มักจะมองว่าเป็น ความผิดของบุคคลอื่น จึงมองไม่เห็นความผิดพลาดของตนเอง (มัทธิวบทที่ 7 ข้อ 1-6)

14. อยากได้ก็ต้องขอ อยากพบก็ต้องหา คำสอนนี้ สอนว่า พระเจ้าย่อมมีน้ำพระทัยเมตตาแก่ผู้ทุกข์ยากที่ร้องขอ ความช่วยเหลือ พระเจ้าไม่ทอดทิ้งแต่จะประทานสิ่งที่ดีให้แก่พวกเขา พระองค์ดีต่อพวกเขา อย่างไรก็ตาม พวกเขาก็คควรที่จะดำเนินตามรอยพระองค์ ด้วยการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่เขาปรารถนา จะให้ผู้อื่นปฏิบัติเช่นนั้นต่อพวกเขา (มัทธิวบทที่ 7 ข้อ 7-12) เช่นคำกล่าวในข้อที่ 8 ว่า "เพราะว่าทุกคนที่ขอก็กได้ ทุกคนที่แสวงหาก็กพบ ทุกคนที่เคาะก้จะเปิดให้เขา"

5. พระเจ้าทรงเป็นความจริงสูงสุด

ศาสนาคริสต์ และศาสนายิวมีความเชื่ออย่างเดียวกันว่า พระเจ้า คือ พระเยโฮวาห์ เป็นผู้ทรงอำนาจยิ่งใหญ่ในจักรวาล ไม่มีผู้ใดจะยิ่งใหญ่กว่าพระองค์ มีคำสอนมากมายที่ พรรณนาลักษณะของพระเจ้าไว้ในฐานะทรงเป็นความจริงสูงสุดเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ทรงมี คุณลักษณะพิเศษต่างๆ ดังต่อไปนี้ (ธรรมกาย.2550:356-357)

1. ทรงเป็นจิตบริสุทธิ์ ไม่มีรูปร่าง
2. ทรงมีอยู่นิรันดร์ ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย
3. ทรงสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง
4. ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง
5. ทรงมีพลังอำนาจทุกอย่าง
6. ทรงมีอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สิ้นสุด
7. ทรงบริสุทธิ์ทุกประการ ไม่มีบาปเลย
8. ทรงมี 3 ภาค เรียกว่า ตริเอกานุภาพ คือ พระบิดา พระบุตร และ พระจิตหรือพระวิญญาณบริสุทธิ์

ลักษณะพิเศษของพระเจ้าต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น เป็นลักษณะเดียวกันกับศาสนาที่มีพระเจ้าสูงสุดทุกศาสนา เช่น พระเจ้าในศาสนาอิสลาม เป็นต้น อาจจะต่างกันตรงชื่อเรียกพระเจ้าสูงสุดเท่านั้น แต่คุณลักษณะพิเศษไม่แตกต่างกัน

6. หลักความจริง 4 ประการ

การเข้าถึงหลักความจริง 4 ประการ ดังต่อไปนี้ จะทำให้ชีวิตมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพระเจ้าคือ

1. ความรักของพระเจ้าและแผนการของพระเจ้า เราต้องตระหนักว่าพระองค์ทรงรักคุณและได้จัดเตรียมแผนการที่ดีเลิศสำหรับชีวิตของคุณ
2. มนุษย์เป็นคนบาปจึงถูกตัดขาดจากพระเจ้า มนุษย์จึงไม่สามารถได้รับความรักอันเต็มล้นของพระองค์
3. พระเยซูคริสต์เป็นหนทางเดียวที่พระองค์ประทานให้เพื่อที่จะนำเราไปถึงพระเจ้า โดยการรับพระเยซูคุณจะได้รับความรักจากพระเจ้าและแผนการที่ท่านได้เตรียมไว้ให้คุณ
4. เราต้องต้อนรับพระเยซูเข้ามาเป็นพระผู้ช่วยให้รอดและพระเจ้าเป็นการส่วนตัว การไปโบสถ์เป็นประจำการอยู่ในครอบครัวที่เป็นคริสเตียน ไม่ได้ทำให้เราเป็นบุตรของพระเจ้า แต่ละคนต้องต้อนรับพระเยซูคริสต์เข้ามาในชีวิตเป็นการส่วนตัวเท่านั้นจึงจะได้รับของขวัญของพระเจ้า คือ เข้าไปอยู่ในอาณาจักรของพระองค์ และจะได้สิ่งที่พึงปรารถนาในชีวิตเป็นของขวัญ คือ

1. พระเยซูจะอยู่ในชีวิต
2. ความบาปจะได้รับการให้อภัย

3. ได้เป็นบุตรของพระเจ้า
4. ได้รับชีวิตนิรันดร์หลังความตาย ที่สามารถฟื้นจากความตายได้ ไม่ต้องสะดุ้งต่อความตายอีกต่อไป
5. ได้รับสิ่งใหม่ๆ ในชีวิตที่พระเจ้าเตรียมไว้ให้

7. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ศาสนาคริสต์เชื่อว่า มีพระเจ้าซึ่งเป็นพระบิดา พระบุตร และพระจิต แต่ทั้ง 3 เมื่อว่าโดยสภาวะก็เป็นอย่างเดียวกันดุจรูป 3 เหลี่ยม มี 3 มุม แต่ก็ยังเป็นรูปเดียวกัน เพราะฉะนั้น พระบิดา พระบุตร พระจิต จึงเรียกรวมกันว่า ตริเอกานุภาพ ส่วนเหตุที่พระเจ้าทรงส่งพระบุตรมา ก็เพราะความกรุณาของพระองค์ที่จะให้พระบุตรมาช่วยแนะนำเรื่องที่ถูกต้อง ตายไปแล้วจะได้ไปสวรรค์ เพราะฉะนั้นพระเยซูจึงเชื่อว่าพระเจ้าผู้ช่วยให้รอด คือให้คนรอดจากการพิพากษาใน วันตัดสินโลก ไม่ตกนรก

ศาสนาคริสต์เชื่อว่า เมื่อคนตายแล้วไม่สูญเพราะวิญญาณเป็นอมตะ วิญญาณจะคอยวันพิพากษาโลก เมื่อถึงวันพิพากษาโลก จะมีปรากฏการณ์แปลกประหลาดเกิดขึ้น คือ ดวงอาทิตย์จะมีมืด ดวงจันทร์จะไม่ส่องแสง ดวงดาวทั้งหมดจะตกจากท้องฟ้า จะมีแต่เสียงสะท้อนสะท้อนทำนองน่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก มนุษย์ต่างร้องไห้แข่งแซ่เพราะความกลัว จากนั้นพระเยซูซึ่งเป็นพระบุตรของพระเจ้าแล้ว จะเสด็จมาพร้อมทั้งเทพบริวารบนก้อนเมฆ ด้วยฤทธานุภาพและรัศมีอันเรืองรอง ทรงให้เทพบริวารเป่าแตรเสียงดังยิ่งนัก เรียกวิญญาณทั้งหมดให้มา รวมกัน แล้วพระองค์ก็ทรงตัดสิน ผู้ที่ทำบาปไว้มากก็จะตกนรกชั่วนิรันดร์ ส่วนผู้ที่มีบุญมากก็จะขึ้นไปบนสวรรค์อยู่กับพระเจ้าชั่วนิรันดร์ มีแต่ความสุขตลอดไป นี่เป็นจุดหมายสูงสุดของศาสนาคริสต์ ส่วนเมื่อไรจะเป็นวันโลกสลายนั้น ไม่มีใครทราบแม้พระเยซูก็ไม่ทราบ พระเจ้าองค์เดียวเท่านั้นที่จะทรงทราบ ศาสนาคริสต์เชื่อว่าชีวิตในโลกนี้มีเพียงครั้งเดียว เมื่อตายไปแล้วจะอยู่ในสวรรค์หรือนรกชั่วนิรันดร์ เพราะฉะนั้นนรกสวรรค์จึงเป็นโลกนิรันดร์ ส่วนโลกนี้เป็นโลกชั่วคราว เป็นเพียงสถานที่อาศัยสำหรับสร้างบุญ-บาป เพื่อไปสู่โลกหน้าเท่านั้น ก็นรกนั้นเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานเหลือเกิน พระเยซูสงสารคนไม่ยอมให้ตกนรก จึงรณรงค์ให้คนเชื่อท่าน ใครที่เชื่อพระเยซูจะรอดพ้น ไม่ต้องตกนรก ดังที่พระเยซูกล่าวว่า “เราเป็นแสงสว่างของโลก”

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

ศีล 7 ประการแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนากิจในศาสนาคริสต์ที่ศาสนิกชนจะต้องทำกัน เรียกว่าศีล เป็นข้อปฏิบัติ ถือเป็นหน้าที่ของศาสนิกชนคือ กิจที่จะต้องทำในศาสนา มี 7 อย่าง คือ

1. ศีลล้างบาป (Baptism) เป็นพิธีที่เกิดจากจากคติที่ว่า ทุกคนมีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด ตั้งแต่สมัยอาดัมกับเอวาได้ละเมิดพระบัญชาพระเจ้าที่ทรงห้ามมิให้กินผลไม้ในสวนเอเดน ดังนั้น ผู้ที่จะเข้ามานับถือศาสนาคริสต์จำต้องทำพิธีล้างบาป นิกายโปรเตสแตนต์ เรียกศีลล้างบาปว่า บัพติสมหรือศีลจุ่ม

2. ศีลกำลัง (Confirmation) เป็นพิธีรับพระจิตให้มาอยู่ในตน พิธีนี้จะทำกับเด็กโตซึ่งรู้สึกรับผิดชอบแล้ว โดยปกติพระระดับบิชอป (Bishop) เท่านั้นที่จะทำพิธีนี้ได้ โดยวางมือทั้ง 2 มือลงบนศีรษะเด็ก แล้วเจมน้ำมันที่หน้าผากเป็นรูปกางเขน เพื่อเป็นเครื่องหมายว่า พระจิตของพระเจ้าได้มาสถิตอยู่ในตนแล้ว

3. ศีลมหาสนิท (Communion) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มิสซา เป็นพิธีที่แสดงให้เห็นว่าผู้รับศีลข้อนี้แล้วได้อยู่แนบสนิทกับพระเยซู กล่าวคือ ชาวคริสต์จะพากันไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ และเมื่อสวดมนต์เสร็จแล้ว บาทหลวงผู้ประกอบจะแจกขนมปังและเหล้าองุ่นให้ทุกคน ได้รับขนมปังแทนเนื้อพระเยซู และเหล้าองุ่นแทนเลือดพระเยซู

4. อภัยบาป (Confession) เป็นพิธีที่ชาวคริสต์สำนึกว่าตนได้ทำบาปลงไปจะต้องไปหาบาทหลวง เพื่อสารภาพถึงการทำความผิดนั้น และขออภัยโทษจากพระเจ้า บาทหลวงในฐานะผู้แทนพระเจ้าจะเป็นผู้ยกบาปนั้นให้

5. ศีลสมรส (Matrimony) เป็นพิธีที่บาทหลวงเป็นผู้ประกอบ โดยให้คู่บ่าวสาวประกาศให้คำมั่นออกมาว่าจะเป็นสามีภรรยากันไปไม่หย่าร้างตลอดชีวิต จะนับถือพระเจ้าชั่วชีวิต แม้มีบุตรธิดาที่จะเกิดตามมาก็จะให้เขานับถือพระเจ้าตลอดไป

6. ศีลบวช (Ordination) พิธีนี้จะทำให้เฉพาะผู้เลื่อมใสมั่นคงและพร้อมที่จะรับใช้พระศาสนาเท่านั้น ผู้ที่รับศีลนี้แล้วก็จะไปบาทหลวง

7. ศีลเจิมครั้งสุดท้าย (Holy Unction หรือ Extreme Unction) พิธีนี้จะทำให้เฉพาะคนป่วยหนักใกล้มรณะ โดยบาทหลวงจะเจมน้ำมันที่ตัวคนป่วย เพื่อชำระบาปที่อยู่ให้หมดไป จะได้ไม่มีปีศาจมารบกวนในการเดินทางไปสู่โลกวิญญาน (เสรี พงศ์พิศ. 2529:227-298)

ศีลทั้ง 7 นี้ ถือปฏิบัติกันทั้งนิกายโรมันคาทอลิก และนิกายออร์ทอดอกซ์ ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์นับถือเฉพาะศีลล้างบาปและศีลมหาสนิทเท่านั้น นิกายออร์ทอดอกซ์ ถึงแม้จะถือศีล 7 อย่างเหมือนกับนิกายโรมันคาทอลิก แต่ก็มีมุมมองในเรื่องอื่นๆ แตกต่างกัน

นิกาย

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 กำเนิดคริสต์ศาสนจักรแรกที่มีคณะกรรมการบริหารประกอบด้วย พระสังฆราช คณะนักบวชอาวูโส และผู้ช่วยนักบวช มีสาวกเป็นฝ่ายทำหน้าที่แสดงเทศนา ศูนย์กลางของศาสนาอยู่ที่สำนักวาติกันในกรุงโรม ครั้นเวลาล่วงมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 2 ได้มีการปรับปรุงคณะกรรมการบริหารศาสนจักรใหม่ พระสังฆราชมีฐานะเป็นหัวหน้าศาสนจักร มีนักบวชอาวูโส และผู้ช่วยนักบวชเป็นผู้ช่วย การแสดงเทศนาเป็นหน้าที่ของพระสังฆราชและนักบวชอาวูโสเท่านั้น ความแตกแยกได้ค่อยๆ เริ่มขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 และที่ 5 ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในยุคนั้นพระจักรพรรดิคอนสแตนตินมหาราชทรงย้ายราชธานีไปอยู่ในภาคตะวันออกของอาณาจักร ทรงตั้งชื่อราชธานีว่า คอนสแตนติโนเปิล หรือกรุงโรมตะวันออก อาณาจักรโรมันจึงแบ่งการปกครองออกเป็น 2 เขต คือ โรมันตะวันตก ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม และโรมันตะวันออก มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล ทั้งสอง เขตต่างถือว่ามีความสำคัญมาก จึงมีความเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด ประเพณี และวัฒนธรรม โรมันตะวันตกใช้ภาษาละติน ส่วนโรมันตะวันออกใช้ภาษากรีก การแข่งขันกันทางการเมืองและวัฒนธรรมย่อมมีผลกระทบต่อการศาสนาด้วย

ครั้งเมื่ออาณาจักรโรมันตะวันตกเริ่มสลายตัวลงไปในคริสต์ศตวรรษที่ 4-5 นั้น อาณาจักรโรมันตะวันออกซึ่งเรียกว่า ไบแซนไทน์ หรือไบแซนทีน ก็เริ่มเข้มแข็งและเป็นอิสระในทุกด้าน เริ่มแยกอำนาจจากการปกครองของสันตะปาปา และในที่สุดได้มีการแตกแยกออกเป็น 2 นิกายใหญ่ครั้งแรก คือ นิกายโรมันคาทอลิกฝ่ายตะวันตก มีศูนย์กลางที่กรุงโรม และนิกายออร์ทอดอกซ์ฝ่ายตะวันออก มีศูนย์กลางที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล ในเวลาต่อมาการแตกแยกเป็นนิกายต่างๆ ของศาสนาคริสต์ ครั้งสำคัญครั้งที่ 2 เป็นผลให้เกิดศาสนาคริสต์นิกายใหม่ 3 นิกาย แต่ศาสนิกทุกนิกายนับถือเคารพพระเยซูคริสต์และพระเจ้าองค์เดียวกันคือ พระเยซูฮว่าห์

1. นิกายโรมันคาทอลิก

คำว่า คาทอลิก แปลว่า สากล เพราะความเชื่อเดิมมีว่า ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาสากล ชาวคาทอลิกมีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสอนและประเพณีดั้งเดิมศาสนาคริสต์โดยเคร่งครัด ปัจจุบันสันตะปาปาเป็นประมุขปกครองชาวคาทอลิกทั่วโลก โดยมีศูนย์กลางการปกครองที่นครรัฐวาติกัน กรุงโรม ประเทศสาธารณรัฐอิตาลี นครรัฐวาติกัน เป็นรัฐอิสระตั้งอยู่ใจกลางกรุงโรม สันตะปาปาทรงบริหารงานโดยแบ่งหน่วยงานเป็นกระทรวงเหมือนรัฐทั่วไปและปฏิบัติหน้าที่เฉพาะในกิจการเกี่ยวกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกทั่วโลก และกระทรวงเหล่านั้น ประกอบด้วยกระทรวงการปกครอง กระทรวงเผยแผ่ กระทรวงอบรมนักบวช กระทรวงคำสอน และกระทรวงอื่นๆ ลำดับชั้นของนักบวชในนิกายโรมันคาทอลิก เรียงตามลำดับสูงสุดลงไปดังนี้

1. สันตะปาปา หรือโป๊ป เป็นประมุขสูงสุดของนิกายโรมันคาทอลิก
2. คาร์ดินัล ที่ปรึกษาสันตะปาปา ในการปกครองศาสนจักรสากล มีหน้าที่พิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ มีสิทธิ์เลือกตั้งสันตะปาปาองค์ใหม่ได้เมื่อองค์เดิมสิ้นพระชนม์ และตนเองก็มีสิทธิ์ได้รับเลือกเป็นสันตะปาปาด้วย
3. มุขนายก หรือสังฆราช (บิชอป) ประมุขของคริสต์ชนในระดับท้องถิ่น เป็นหัวหน้าปกครองคณะบาทหลวง นักบวชชาย-หญิง และคริสต์ศาสนิกชน
4. บาทหลวง ผู้นำทางศาสนาในชุมชนต่างๆ เช่น การประกอบพิธีกรรม การเทศน์สั่งสอน เป็นต้น โดยคัดเลือกจากผู้มีประสงค์จะบวชที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 23 ปี
5. ภราดาและแม่ชี นักบวชชายและนักบวชหญิง เป็นผู้บวชรับใช้ศาสนา เช่น ให้บริการทางศาสนา และการสาธารณสุข เป็นต้น โดยปกติจะครองความเป็นโสดไปตลอดชีวิต

2. นิกายออร์ทอดอกซ์

นิกายนี้แยกออกจากนิกายโรมันคาทอลิกด้วยเหตุผลทางการเมืองและวัฒนธรรม สังฆราชเป็นประมุขสูงสุดของศาสนจักร ประจำอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล ส่วนหลักคำสอนที่สำคัญของนิกายนี้แทบไม่แตกต่างจากนิกายโรมันคาทอลิก ลักษณะที่แตกต่างไปจากนิกายโรมันคาทอลิก มีดังนี้

1. ไม่ยอมรับอำนาจของสันตะปาปาที่นครรัฐวาติกัน แต่ละประเทศมีประมุขทางศาสนาของตน
2. รูปแบบพิธีกรรม ภาษา การปกครอง และระเบียบที่เกี่ยวกับนักบวช เปลี่ยนแปลงไป เช่น นักบวชมีสิทธิ์แต่งงานได้

ปัจจุบัน ผู้นับถือนิกายออร์ทอดอกซ์มีอยู่ในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก เช่น กรีซ บัลแกเรีย โรมาเนีย แอลบาเนีย รัสเซีย และแอฟริกาเหนือในประเทศเอธิโอเปีย

3. นิกายโปรเตสแตนต์

นิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2060 โดยนักบวชหนุ่มชาวเยอรมันชื่อ มาร์ติน ลูเธอร์ ผู้ทนดูความเสื่อมโทรมของศาสนาที่กรุงโรมไม่ได้ โดยเฉพาะการที่สันตะปาปาโลก เห็นแก่เงิน จนถึงกลับมีการเปลี่ยนแปลงพิธีล้างบาปด้วยการเอาเงินไปให้แก่โบสถ์แทนการสารภาพบาป จึงคัดค้านและตั้งนิกายขึ้นใหม่ เพราะกล้าคัดค้านข้อปฏิบัติของสันตะปาปาที่กรุงโรม นิกายนี้จึงชื่อว่า โปรเตสแตนต์ แปลว่า นิกายคัดค้าน นิกายนี้ถือปฏิบัติตามคัมภีร์ไบเบิล ไม่ยอมรับบัญญัติหรือคำสั่งใดๆ ของสันตะปาปา จากกรุงโรมทั้งสิ้น ไม่มีนักบวชถือพรหมจรรย์ ไม่ยึดถือไม้กางเขนว่าสำคัญ พระบัญญัติ 10 ประการ ตัดข้อ 4 ออก แล้วเพิ่มใหม่เป็นข้อ 10 ว่า “เจ้าอย่าละโมภในภริยา ทาส ปศุสัตว์ หรือสิ่งใดอันเป็นของเพื่อนบ้าน”

นอกจากนิกายใหญ่ 3 นิกายนี้แล้ว ยังมีนิกายอื่นๆ ที่คริสต์ศาสนิกชนนับถือกันอยู่ทั่วโลกในปัจจุบันนี้ ได้แก่

1) นิกายเอปิสโคปัล เป็นนิกายของอังกฤษ หรือที่เรียกว่า Church of England ผ่านมาจากกรุงโรม ในศตวรรษที่ 17 ของคริสต์ศักราช ในระหว่างราชวงศ์สจวร์ต ครองเกาะอังกฤษ เมื่อโรมันคาทอลิกเข้ามานั้น ราชวงศ์อังกฤษไม่พอใจในความหุรหุราของพวกนักบวช จึงประกาศฟื้นฟูศาสนาที่เรียกว่า Restoration of the Stuarts ใน พ.ศ. 2203 ในศาสนาของอังกฤษ เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อสันตะปาปาแห่งกรุงโรม แต่ให้ขึ้นตรงต่ออาณาจักรอังกฤษ ประมุขใหญ่ก็ ไม่เรียกสันตะปาปา แต่ให้เรียกว่า อาร์ชบิชอป การฟื้นฟูคราวนี้ทำกันรุนแรงถึงชีวิต อังกฤษไม่ยอมให้ศาสนจักรอังกฤษมีชีวิตอันหุรหุราอย่างศาสนจักรกรุงโรม พิธีต่างๆ ในโรมันคาทอลิก ถูกตัดออกไปหลายพิธี เช่น พิธี Mass เป็นต้น

2) นิกายคาทอลิกฝรั่งเศส เรียกว่า คณะเยซุอิต (Jesuit) คือ ผู้นำถือพระเยซู แต่คณะเยซุอิตในฝรั่งเศสไม่เหมือนเอปิสโคปัลในอังกฤษ คือ เมื่อข้ามฝั่งมาถึงฝรั่งเศส และแสดงอำนาจคล้ายกับพวกนักบวชในกรุงโรม ทำงานสัมพันธ์กับคาทอลิกในกรุงโรมตลอดมา อำนาจที่คณะเยซุอิตมีอยู่ คือ ควบคุมการศึกษาของชาติทั้งหมด เพราะคนทั้งหลายพากันยอมรับในเบื้องต้นว่า ไม่มีครูผู้ใดจะดีเท่านักบวช จึงทำให้พวกนักบวชมีอำนาจอยู่ในหมู่พลเมือง เป็นเวลานาน

3) นิกายควีเกอร์ (Quaker) เรียกโดยความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า สมาคมสหาย (Society of Friends) เป็นนิกายคริสต์อีกแบบหนึ่งเกิดขึ้นในอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2290 ผู้ก่อตั้งชื่อ ยอร์ช ฟอกซ์ ความมุ่งหมายเพื่อรื้อฟื้นความนับถือในศาสนาดั้งเดิม

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนา

ในศาสนาคริสต์ทุกนิกายใช้เครื่องหมายเหมือนกัน คือ ไม้กางเขน ซึ่งเมื่อพระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนแล้วนั้น ศาสนาคริสต์จึงถือว่า ไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละอันยิ่งใหญ่ นิรันดร์ของพระเจ้า

ศาสนาคริสต์ในปัจจุบันมีผู้นับถือมากที่สุดในโลก มีศาสนิกกว่า 2,100 ล้านคนกระจายไปทั่วโลก แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย ทั้งนี้ก็เพราะศาสนาคริสต์มีวิธีการเผยแผ่ที่ดี พร่ำพร้อมด้วยบุคลากร ทูตทรมย์ และอำนาจ ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าศาสนาแห่งความรัก พระเยซูเน้นถึงความรักว่าสำคัญที่สุด มีความรักอย่างเดียวกัเพียงพอแล้ว รักพระเจ้า รักเพื่อนมนุษย์ รัก

เพื่อนบ้าน รักครอบครัว แล้วจะได้ความรักตอบแทน ซึ่งมีค่ากว่าสมบัติใดๆ ให้รักโลก ทำตนเป็นคนของโลก และก็ด้วยอิทธิพลคำสอนดังกล่าวจึงมีหมอสอนศาสนาคริสต์ออกไปเผยแผ่ศาสนาทั่วโลก ทั้งช่วยจัดตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาลควบคู่ไปด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะดำเนินรอยตามพระเยซูซึ่งเป็นทั้งหมดกายหัวใจ ช่วยเหลือคนเจ็บป่วยทั้งโรคกายโรคใจ

ศาสนาอิสลาม

ประวัติความเป็นมาของศาสนา

ศาสนาอิสลามเกิดในประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อ พ.ศ. 1133 โดยคิดตามปีเกิดของนบีมุฮัมมัด ผู้เป็นศาสดาของศาสนา คำว่า อิสลาม มาจากคำศัพท์ว่า อัลลามะ แปลว่า การอ่อนน้อมถ่อมตน ยอมจำนนต่อพระเจ้า ดังนั้นเมื่อว่าโดยใจความก็คือการมอบกายถวายชีวิตต่อพระอัลลอฮ์อย่างสุดจิตสุดใจ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า มุสลิม คือผู้ยอมมอบกายถวายชีวิตต่อพระอัลลอฮ์อย่างสิ้นเชิง

อิสลามเป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม ถือว่ามีพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียวคือ พระอัลลอฮ์ พระองค์ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ทรงกำหนดชะตากรรมของมนุษย์และสรรพสัตว์ ทรงเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง มีมหิทธิฤทธิ์เหนือกว่าสิ่งใด ครอบงำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรอยู่นอกเหนือพระองค์ มุสลิมเชื่อว่าพระอัลลอฮ์ทรงมีรูปร่างตัวตนไม่ใช่เป็นนามธรรมแต่เป็นร่างทิพย์ จึงไม่มีใครสามารถเห็นพระองค์ได้ พระองค์ทรงโปรดผู้ที่เคารพพระองค์ แต่ทรงโกรธกริ้วต่อ ผู้ตั้งภาคี (ซีริก) คือยกผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมาเทียบเทียมพระองค์ ดังมีข้อความในคัมภีร์อัลกุรอาน ว่า “โอ! พระอัลลอฮ์ย่อมไม่ทรงอภัย ในข้อที่ใครถามถึงผู้อื่นเทียบเทียมพระองค์ พระองค์ทรงอภัยให้เฉพาะผู้ที่ทรงโปรดเท่านั้น ผู้ใดปรารถนาถึงผู้อื่นเสมอเหมือนพระอัลลอฮ์ ผู้นั้นถือได้ว่าทำบาปอันยิ่งใหญ่”

มุสลิมถือว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาของพระอัลลอฮ์เท่านั้น ดังโองการในคัมภีร์ อัลกุรอาน 3)ว่า “แท้จริงศาสนาของพระอัลลอฮ์นั้น คือศาสนาของอิสลาม” หรือ “วันนี้เราได้ทำให้ศาสนาของสุเจ้าครบถ้วน...เราให้อิสลามเป็นศาสนาของสุเจ้า” นบีมุฮัมมัดหรือใคร ๆ ไม่อาจตั้งศาสนาอิสลามได้ ดังนั้นมุสลิมจึงไม่ชอบที่ใครมาเรียกศาสนาอิสลามว่า ศาสนามุฮัมมัด (Mohamedanism) ดังที่ชาวตะวันตกเรียก และมุสลิมถือว่าอิสลามเป็นศาสนาที่องค์อัลลอฮ์ประทานให้มนุษย์ชาติโดยผ่านนบีมุฮัมมัด เพราะฉะนั้นศาสนาอิสลามจึงเป็นศาสนาที่ดีที่สุด ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ไม่มีอะไรบกพร่อง เป็นศาสนาของพระเจ้า ส่วนนบีมุฮัมมัดเป็นเพียงศาสดาที่นำศาสนาอิสลามมาเผยแผ่แก่มนุษย์อีกทอดหนึ่งเท่านั้น

ศาสนาอิสลามสมัยเริ่มแรกมีคนนับถือน้อย เพราะไปขัดกับความเชื่อของคนในสมัยนั้น แต่ต่อมาอาศัยความเด็ดเดี่ยวกับความเอาจริงเอาจังของนบีมุฮัมมัด ในการออกประกาศศาสนา ก็ทำให้ได้ศาสนิกมากขึ้นตามลำดับ และยิ่งในช่วงบั้นปลายชีวิต นบีมุฮัมมัดหันไปใช้กำลัง ทหารเข้าสนับสนุนด้วย ก็เป็นเหตุให้ศาสนาอิสลามเผยแพร่ออกอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว เพียงช่วงเวลาทีนบีมุฮัมมัดมีชีวิตอยู่ก็สามารถแผ่ขยายศาสนาไปทั่วคาบสมุทรอาหรับ และหลังจากนบีมุฮัมมัดเสียชีวิตแล้ว กาฬโรคคนต่อมาได้ดำเนินนโยบายตามนบีมุฮัมมัด เช่น ยึดกรุงดาร์มัสกัสได้ในปี พ.ศ. 1178 ยึดเปอร์เซียได้ในปี พ.ศ. 1179 ยึดเยรูซาเล็มได้ในปี พ.ศ. 1181 ยึดอียิปต์ได้ในปี พ.ศ. 1183 ยึดทวีปแอฟริกาตอน

เหนือได้ทั้งหมดภายใน คริสตศตวรรษที่ 7 และยึดสเปนได้ในปี พ.ศ. 1254 เหล่านี้ เป็นต้น ทำให้ศาสนาอิสลามยิ่งแผ่กว้างไกลออกไปอย่างมาก จนศาสนาอิสลามจากเป็นศาสนาของกลุ่มชน มาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศซาอุดีอาระเบีย และจากศาสนาประจำชาติซาอุดีอาระเบีย กลายเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศต่างๆ ทั่วอาหรับเพียงชั่วเวลาภายใน 100 ปีเท่านั้น จากนั้นก็ขยายไปสู่ประเทศต่างๆ ในทวีปแอฟริกา เลยมายังทวีปเอเชีย เช่น ประเทศปากีสถาน บังกลาเทศ อินเดีย จีน มาเลเซีย และอินโดนีเซีย

ประวัติศาสตร์

ศาสดามูฮัมหมัด หรือพระนบีมูฮัมหมัด ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ 12 เดือนเราะบิอุลเอาวัล ซึ่งตรงกับวันที่ 22 เมษายน ค.ศ. 571 หรือ พ.ศ. 1114 ที่นครมักกะฮ์ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย มูฮัมหมัด แปลว่า ผู้ได้รับการสรรเสริญ บิดาของท่านชื่อ अबดุลลอฮ์ มารดาของท่านชื่อ อามีนะฮ์ บิดามารดาของท่านมา จากเผ่าเดียวกันคือเผ่ากุเรช บิดาของท่านเสียชีวิตขณะที่ท่านยังอยู่ในครรภ์ของมารดาเพียง 4 เดือน

ในวัยเยาว์ ท่านมีอาชีพรับจ้างเลี้ยงแกะและได้ติดตามลุงไปค้าขายยังประเทศซีเรีย 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่ออายุ 12 ปี และครั้งที่สองเมื่ออายุ 25 ปี ในขณะที่ท่านมีอายุ 25 ปีนั้น ท่านได้ไปทำงานอยู่กับท่านหญิงเคาะติญะฮ์ ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการค้าในนครมักกะฮ์ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตมีไมตรี และมิตรภาพประกอบกับมีประสบการณ์ในเรื่องการค้าขายตั้งแต่สมัยท่านยังอยู่กับลุง จึงทำให้กิจการค้าของท่านหญิงเคาะติญะฮ์ได้รับความเจริญรุ่งเรืองตามลำดับ ท่านได้รับการยกย่องและขนานนามว่า อัล-อามีน ซึ่งแปลว่า ผู้ซื่อสัตย์หรือผู้ยุติธรรม และจากการได้รับความไว้วางใจเช่นนี้ทำให้ท่านหญิงเคาะติญะฮ์ซึ่งเป็นนายจ้างของท่านได้ขอแต่งงานกับท่าน ขณะนั้นท่านมีอายุ 25 ปี ส่วนท่านหญิงเคาะติญะฮ์อายุ 40 ปี และ เป็นแม่หม้าย ท่านหญิงเคาะติญะฮ์ได้สิ้นชีวิตก่อนการอพยพ (ฮิจญ์เราะฮ์) ประมาณ 3

ท่านศาสดาได้รับการเฉลยหรือการรวบรัดดวงจิตโดยฉับพลัน ที่เรียกว่า วะฮีย (วะฮียี) จากพระเจ้าซึ่งเริ่มต้นด้วยคำว่า อิกเราะห์ แปลว่า จงอ่าน ดังข้อความว่า “จงอ่าน ด้วยพระนามของผู้อภิบาลของเจ้า ผู้ทรงสร้าง (สากลจักรวาล) ผู้ทรงสร้างมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิดและผู้อภิบาลของเจ้า ทรงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยิ่ง” ท่านได้รับการเฉลยหรือการแต่งตั้งให้เป็นศาสดาจากพระเจ้าโดยผ่านมลาอิกะฮ์ (ทูตสวรรค์) คือ ท่านญิบรีล ในเดือนเราะมะฎอน ณ ถ้ำอิร็อฮ์ ซึ่งขณะนั้นท่านอายุ 40 ปี ส่วนการแต่งตั้ง ให้ท่านเป็นรอซูล (ศาสนทูต) พร้อมมีบัญชาให้นำเอาหลักการศาสนาออก เผยแพร่ต่อมวลมนุษยชนนั้นเกิดขึ้นหลังจากวันที่ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นนบี 6 เดือน โดยพระเจ้าทรงบัญชาให้ท่านศาสดาประกาศศาสนาอิสลามแก่ญาติผู้ใกล้ชิดอย่าง ลับๆ ก่อนหญิงคนแรกที่รับอิสลามคือท่านหญิงเคาะติญะฮ์ภรรยาของท่าน ชายคนแรกที่รับอิสลามคือ ท่านอับูบักร์ เยาวชนคนแรกที่รับอิสลามคือ ท่านอาลีฮ์หรืออาลี ซึ่งมีอายุเพียง 8-10 ปี ทาสคนแรกคือท่านซัยด์ ซึ่งต่อมาได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ การประกาศศาสนาอิสลามอย่างลับๆ ได้กระทำเป็นเวลา 3 ปี เพราะบรรดามุสลิมยังมีกำลังน้อยอยู่

หลังจากที่ท่านศาสดาได้ประกาศศาสนาอย่างลับๆ เป็นเวลา 3 ปีแล้วได้รับการบัญชาจากพระเจ้าให้ประกาศอิสลามอย่างเปิดเผยทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นมีผู้นับถืออิสลามยังไม่มากนัก ยิ่งนานวันจำนวนผู้ศรัทธาได้เพิ่มมากขึ้น คำสอนของอิสลามได้เปลี่ยนแปลงชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนให้มี

คุณธรรมสูงขึ้น เช่น อิสลามสอนว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี เท่าเทียมกัน ห้ามค้ากำไรเกินควร ห้ามกักตุนสินค้า ห้ามกินดอกเบี้ย ห้ามเสพสุรายาเมา เป็นต้น คำสอนเหล่านี้ทำให้ผู้เสียผลประโยชน์ เช่น นักค้าทาส นักค้าสุรา เป็นต้น ไม่พอใจอย่างมาก เนื่องจากเป็นคำสอนที่ขัดผลประโยชน์ของเขา จึงรวมตัวกันต่อต้านคัดค้าน ด้วยวิธีการต่างๆ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ท่านศาสดาจึงได้รับคำสั่งจากพระเจ้าให้อพยพ (ฮิจญ์เราะฮ์) จากนครมักกะฮ์ไปยังเมืองยัษริบ ผู้อพยพเรียกว่า มุฮาญิรีน ส่วนผู้ที่อยู่ในเมืองยัษริบเรียกว่า ชาวอันศอร แปลว่า ผู้ช่วยเหลือ การอพยพครั้งนี้เป็นการเริ่มต้นศักราชของศาสนาอิสลาม เรียกว่า ฮิจญ์เราะฮ์ศักราช (ฮ.ศ) ซึ่งตรงกับปี ค.ศ. 622 หรือ พ.ศ.1165

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ศาสนาอิสลามเกิดขึ้นในประเทศซาอุดีอาระเบีย ประมาณ 1133 ปี หลังพุทธศักราช เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยมซึ่งถือว่า พระเจ้าสูงสุดมี เพียงองค์เดียวเท่านั้น คือ พระอัลลอฮ์ เป็นผู้ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ทรงกำหนดชะตากรรม ของมนุษย์และสรรพสัตว์ ศาสดาของศาสนาอิสลามคือ พระนบีมุฮัมมัด

คัมภีร์

1. คัมภีร์อัลกุรอาน (Al-Quran)

คัมภีร์ของศาสนาอิสลาม คือ คัมภีร์อัลกุรอาน (Al-Quran) ฝรั่งเรียกว่า โกราน (Koran) คำว่า “อัล” เท่ากับ The ในภาษาอังกฤษ คำว่า “กุรอาน” แปลว่า สิ่งที่จะต้องอ่าน (That which is to be read) บ้างแปลว่า บทอ่าน หรือบทท่อง (The Reading) ถอดความง่ายๆ คือแปลว่า พระคัมภีร์ เพราะเป็นสิ่งที่ศาสนิกชนจะต้องอ่านต้องศึกษาให้เข้าใจ รวมทั้งให้สามารถอ่านด้วยตนเองที่ไพเราะและมีศิลปะได้

คัมภีร์อัลกุรอานกำเนิดมาจากการเขียนขึ้นจากคำบอกเล่าของนบีมุฮัมมัดผู้อ้างว่าได้รับวณะมาจากญิบริล (ทูตสวรรค์) บ้าง จากพระอัลลอฮ์โดยตรงบ้าง โดยที่พระอัลลอฮ์ทรงประทานมาให้โดยตรง ซึ่งการได้รับวณะจากพระเจ้านี้เรียกว่า วะฮีย์ (เผยโองการ) ใช้เป็นข้อบัญญัติในการดำเนินชีวิตของมุสลิมทั่วโลก มุสลิมทุกคนถือว่า คัมภีร์อัลกุรอานเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องแสดงความเคารพอย่างเคร่งครัด เพราะทุกตัวอักษรทุกคำเกิดจากการเปิดเผยของพระเจ้า เป็นเทวบัญชาของพระเจ้า และเป็นวณะที่บริสุทธิ์ของพระเจ้าที่ไม่มีใครจะสงสัยดัดแปลงแก้ไขได้

คัมภีร์อัลกุรอานมีการรวบรวมบันทึกไว้ด้วยภาษาอาหรับเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์ครั้งแรกหลังจากที่นบีมุฮัมมัดเสียชีวิตแล้ว 6 เดือน มีขนาดหนังสือไม่น้อยกว่าคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ บันทึกไว้ในทำนองร้อยแก้ว และมีบางตอนในบทท้ายเล่มที่ถ้อยคำสอดคล้องกัน มีจังหวะรับกันเหมือนโคลงกลอนในกวีนิพนธ์ มีเนื้อหาหลายตอนที่คล้ายคลึงกับคัมภีร์ของศาสนายิวและศาสนาคริสต์ ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่ว่าความจริงแล้ว คัมภีร์อัลกุรอานได้รวบรวมเอาข้อความของพระคัมภีร์ต่างๆ ที่พระเจ้าได้เคยประทานแก่ศาสดาองค์อื่นๆ ก่อนหน้านั้นมา

คัมภีร์อัลกุรอานถือเป็นคัมภีร์สุดท้ายที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะได้เพิ่มเติมสิ่งที่ขาดในคัมภีร์อื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทางทฤษฎีหรือการปฏิบัติไว้อย่างครบถ้วน สำหรับบุคคลและสังคมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกัน การแต่งงาน การตาย อาชีพการทำมาหากิน เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และการเมืองลักษณะการบรรจุเนื้อหาในคัมภีร์อัลกุรอานแบ่งออกเป็น “ซูเราะห์” หรือบท มี 114 บท (หรือจะเรียกว่า “บรรพ” ก็ได้) แต่ละบทประกอบด้วย “อายะห์” หรือโองการ มีทั้งหมด 6,666

โองการ (หรือจะเรียกว่า “วรรค” ก็ได้) จำนวนโองการของแต่ละบทจะมาเท่ากัน ถ้าคิดเป็นคำทั้งหมดในคัมภีร์มีจำนวนนับได้ 77,639 คำ แต่ละซูเราะห์จะมีชื่อหัวข้อกำกับและบอกว่า ทรงส่งข้อความมา ณ ที่ไหน คือ ที่เมืองเมกกะ หรือที่เมืองเมดินา ทั้ง 2 เมืองนี้มีเนื้อหาสาระแตกต่างกัน คือ

1) ซูเราะห์ที่เมืองเมกกะ เรียกว่า มักกียรหฺ มีจำนวน 93 ซูเราะห์ เป็นโองการสั้นๆ กล่าวถึง

- 1.1 เรื่องราวของชนชาติต่างๆ และความพินาศล่มจมแห่งสังคมชนชาตินั้นๆ
- 1.2 ลักษณะอันเป็นเอกภาพของพระอัลลอฮ์ และศรัทธาที่ควรมีแก่พระองค์
- 1.3 ข้อพิสูจน์ความเป็นพระเจ้าของพระอัลลอฮ์ และคำสอนให้ประพฤติดี เว้นชั่ว

2) ซูเราะห์ที่เมืองเมดินา เรียกว่า “มะดะนียะฮฺ” มีจำนวน 21 ซูเราะห์ เป็นโองการที่ค่อนข้างยาว กล่าวถึง

- 2.1 ประมวลกฎหมายต่างๆ เช่น กฎหมายมรดก การซื้อขาย การหย่าร้าง ฯลฯ
- 2.2 หลักปฏิบัติของมุสลิม เช่น การถือศีลอด การประกอบพิธีฮัจญ์ ฯลฯ

ข้อควรทราบอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ปราชญ์มุสลิมในสมัยต่อมาได้นำเอาซูเราะห์ทั้งหมดในคัมภีร์อัลกุรอานมาแบ่งเป็น 30 บท แต่ละบทมีความยาวใกล้เคียงกัน เรียกว่า “ญุซฮ์” มุสลิมผู้มีศรัทธาได้อ่านวันละบทหนึ่งในระหว่างถือศีลอดในเดือนรอมะฎอนครบ 30 วัน 30 บทพอดี ปัจจุบันนี้คัมภีร์อัลกุรอานได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆ เกือบทุกภาษา และแพร่หลายไปทั่วโลก รวมทั้งฉบับภาษาไทย

2. อัล ฮะดีษ

นอกจากมุสลิมจะถือว่าพระคัมภีร์อัลกุรอานเป็นธรรมนูญสูงสุดในการดำเนินชีวิตแล้ว พวกเขายังถือว่า อัล ฮะดีษ เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติอันดีงามอีกด้วย อัล ฮะดีษ เป็นโอวาทและจริยวัตรต่างๆ ของท่านนบีมุฮัมมัด ซึ่งสาวกของท่านเป็นผู้รวบรวมไว้ การรวบรวมนี้มีอยู่หลายครั้ง แต่มุสลิมส่วนใหญ่ถือว่า อัล ฮะดีษ ที่รวบรวมขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮ์ อะบาศิด (พ.ศ. 1418) เป็นฉบับที่แท้จริง

อัล ฮะดีษ มีสถานะเป็นคำสอนและบทอธิบายคัมภีร์อัลกุรอาน จึงไม่มีความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์เทียบเท่าคัมภีร์อัลกุรอาน เนื้อหาของอัล ฮะดีษ อาจสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. เนื้อหาที่แสดงอุปนิสัยของท่านนบีมุฮัมมัด เป็นแบบอย่างแก่มุสลิมทั่วไป เช่น ไม่ทะนงตน ไม่ถือตัว ไม่สบประมาทผู้ยากไร้ มีความละอายที่จะขัดพระบัญชาของพระเจ้า และรักสันติภาพ ดังจะเห็นได้จากคัมภีร์อัลกุรอานยกย่องท่านนบีมุฮัมมัดว่า “แท้จริงเจ้าเป็น ผู้มีจริยธรรมอันสูงส่ง” และท่านนบีมุฮัมมัดได้กล่าวไว้ในอัล ฮะดีษ ตอนหนึ่งว่า “สำหรับ ท่านทั้งหลายให้ตามแบบอย่างของฉัน และแบบฉบับของเคาะลีฟะฮ์ อับ-รอซิดีน สาวกผู้ได้รับทางนำ”

2. เนื้อหาที่แสดงจรรยาบรรณตามหน้าที่ต่อบุคคลผู้ใกล้ชิด เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์และมิตรสหาย เป็นต้น ท่านนบีมุฮัมมัดสอนว่า จงดูแลแม่ของเจ้า เพราะสวรรค์อยู่ใต้ฝ่าเท้าของแม่”

3. เนื้อหาที่แสดงมารยาททางสังคม เช่น การกินดื่ม การร่วมประชุม และการเข้าศาสนสถาน (มัสยิด) เป็นต้น ในอัล ฮะดีษตอนหนึ่งกล่าวว่า อาหารที่เลวที่สุด คือ “อาหารในการเลี้ยงที่เชิญแต่คนมั่งมี และคนยากจนถูกละเลย”

4. เนื้อหาที่แนะนำให้สำรวมตนเพื่อมิให้ต้องรับโทษทางศาสนา ดังที่ท่าน นบีมุฮัมมัดได้กล่าวว่า “บุคคลสองจำพวกที่ไม่ได้รับความเอ็นดูในวันกิยามะฮ์ (วันฟื้นคืนชีพ) คือ คนที่ตัดญาติขาดมิตร และเพื่อนบ้านที่เลว”

5. เนื้อหาที่แนะนำให้พัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตน เพื่อจะได้รับพรจากพระเจ้า เช่นที่ ท่านนบีมุฮัมมัดสอนว่า “ผู้ใดกระทำให้พ่อแม่มีความยินดี แท้จริงได้ชื่อว่า ทำให้อัลลอฮ์ยินดีด้วย และผู้ใดทำให้พ่อแม่โกรธ แท้จริงหมายถึง ทำให้อัลลอฮ์โกรธด้วย” แนวการประพฤติปฏิบัติที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน และใน อัล ฮะดิษ แบ่งได้ เป็น 5 ประเภท คือ

1) วาญิบ (ภารกิจ) หมายถึง การปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับรางวัล และจะถูกลงโทษหาก ละทิ้ง เช่น การควบคุมจิตใจให้มีคุณธรรมและบริสุทธิ์ เป็นวาญิบ

2) ชุนนะฮ์ (อดิเรกกิจ) หมายถึง การปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับรางวัล และไม่ ถูกทำโทษ หากละทิ้ง เช่น การอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นชุนนะฮ์

3) ฮะรออม (โทษกิจ) หมายถึง การปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติจะถูกลงโทษ และจะได้รับรางวัลหาก งดเว้น เช่น การเสพสุรา เป็นฮะรออม

4) ญะอีย (อนุโลมกิจ) หมายถึง การปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติไม่ได้รับรางวัล หรือไม่ถูกลงโทษ หากงดเว้น เช่น การสมรส

5) มักรูห์ (วัชชกิจ) หมายถึง การปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติได้รับรางวัลเมื่องดเว้น และไม่ถูก ลงโทษหากจะปฏิบัติ เช่น การสูบบุหรี่

หลักคำสอนที่สำคัญ

หลักศรัทธา หลักคำสอนที่มุสลิมทุกคนจะต้องเชื่อว่าเป็นความจริงแท้และต้องยึดถืออย่าง มั่นคง แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยสัมผัสทั้ง 5 ก็ตาม ซึ่งหลักศรัทธามี 6 ประการ คือ

1) ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า หมายถึง ต้องเชื่อมั่นและศรัทธาในพระเจ้า ซึ่งเรียกว่า อัลลอฮ์ พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าและมีอยู่จริง มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาในอัลลอฮ์ว่าเป็นพระเจ้าองค์เดียว

2) ศรัทธาในมลาอิกะฮ์ ซึ่งเป็นเทพบริวารหรือเทวดาของพระเจ้า มีจำนวนมาก ทำหน้าที่ สอนพระบัญชาอัลลอฮ์แตกต่างกัน

3) ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต มุสลิมเชื่อว่าโลกมนุษย์ในแต่ละยุคที่ผ่านมานับจากยุคแรก คือ อาดัมนั้นต้องมีศาสดา หรือศาสนทูต เป็นผู้รับบทบัญญัติของพระเจ้ามาประกาศเพื่อเผยแผ่ โองการของพระเจ้า ซึ่งศาสนทูตนั้นมีจำนวนมากมาย ลักษณะคำประกาศของแต่ละศาสดาย่อมผิด แปลกไปตาม ยุคสมัย แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกศาสดาประกาศออกมาเหมือนกัน คือ ความเชื่อในพระเจ้าองค์ เดียวกันและห้ามกราบไหว้บูชาวัตถุโดยสิ้นเชิง บรรดาศาสดาที่รับโองการพระเจ้ามาเผยแผ่เท่าที่มี ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานมีทั้งสิ้น 25 ท่าน คือ 1. นบิอาดัม 2. นบิอิบรอฮีม 3. นบิอิสะฮาก 4. นบิ ยากูฟ 5. นบิโนวส์ 6. นบิดาลูด 7. นบิสุไลมาน 8. นบิไอยูบ 9. นบิยูซุบ 10. นบิมูซา 11. นบิฮารุน 12. นบิซาการียา 13. นบิยาหยา 14. นบิอีซา 15. นบิอินยาส 16. นบิอิสมาอิล 17. นบิอัล ย่าซะฮ์ 18. นบิยูनुส 19. นบิลูด 20. นบิอดรีส 21. นบิฮูด 22. นบิซุโอบ 23. นบิซอลและซ์ 24. นบิซุลกิฟลี 25. นบีมุฮัมมัด

4) ศรัทธาในพระคัมภีร์ คัมภีร์ที่ว่่านี้หมายถึงคัมภีร์จำนวน 104 เล่มที่อัลลอฮ์ได้ประทาน แก่เหล่า ศาสนทูตของพระองค์ เพื่อนำมาประกาศเผยแผ่แก่ปวงประชาชาติให้เห็นทางจากความ มืดมน ไปสู่ทางอันสว่างไสวและเที่ยงตรง

5) ศรัทธาในวันพิพากษา ศาสนาอิสลามเรียกโลกในปัจจุบันว่า โลกดุนยา และอธิบายว่า ดุนยา เป็นโลกแห่งการทดลอง ไม่จีรังยั่งยืน รอวันแห่งความพิनाศแตกสลายเรียกว่า วันกิยามะฮ์ซึ่งเป็นวันพิพากษาหรือวันกำเนิดปรโลก โลกใหม่ที่เกิดขึ้นในวันดังกล่าวเป็นโลกอมตะ เรียกว่า โลกอาคีรัต มนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกนี้จะมีชีวิตเป็นนิรันดร์ ในวันกิยามะฮ์นี้ ทุกชีวิตที่ตายไปแล้วจะกลับฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่ง เพื่อชำระผลกรรมที่ทำไว้สมัยที่มีชีวิตอยู่ มุสลิมผู้ศรัทธาในวันพิพากษาและสร้างสมความดีไว้มากจะได้ไปสู่ปรโลกพบกับชีวิตนิรันดร์

6) ศรัทธาในการลิขิตของพระเจ้าเป็นเจ้า มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธาว่ากำหนดการต่างๆ ในโลก และชีวิตของบุคคลแต่ละคนเป็นไปโดยอำนาจของพระเจ้าทั้งสิ้น มนุษย์ต้องปฏิบัติตามครรลองที่ถูกกำหนดไว้แล้ว การดีนรชนขวบขวยและวิริยภาพของมนุษย์ดำเนินไปจะอยู่ภายใต้ข้อกำหนดดังกล่าวนี้ทั้งสิ้น

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนา (อิบาตะห์) ในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ หรือพิธีกรรมนั้น มุสลิมทุกคนจะต้องถือเป็นหน้าที่และเป็นกิจวัตรอันจะขาดมิได้ ซึ่งการปฏิบัตินั้นแบ่งได้เป็น 5 ประการ ดังนี้

1. การปฏิญาณตน

การปฏิญาณตนเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามนั้นให้ปฏิญาณในความเชื่อมีต่อพระอัลลอฮ์ เจ้าและต่อองค์ศาสดา โดยกล่าวออกเป็นวาจาจากความเชื่อมั่นของตนเอง และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสอนว่า “ข้าพเจ้าขอปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าองค์อื่นใดนอกจากพระอัลลอฮ์” และ “ข้าพเจ้าขอปฏิญาณตนว่า นบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตแห่งพระอัลลอฮ์”โดยประโยคที่ปฏิญาณดังกล่าวนี้ เมื่อผู้ใดกล่าวด้วยความสำนึกอันจริงใจ และด้วยความศรัทธามั่นคงและพร้อมที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติอิสลามก็ถือว่าเป็นมุสลิมแล้ว

2. การละหมาด หรือ สวด (นมาซ หรือ นมัสการ)

การละหมาดหรือการนมัสการพระเจ้าคือการแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงความภักดีต่อพระเจ้า การสำรวมจิตระลึกถึงพระเจ้า การละหมาดเป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างพลังให้เข้มแข็ง การทำละหมาดเป็นกิจที่ต้องทำเป็นประจำในหลายวาระ โดยเฉพาะในรอบวัน ผู้เป็นมุสลิมจะต้องทำละหมาดวันละ 5 เวลา คือ

- ก. เวลาย่ำรุ่ง เรียกว่า ละหมาด ซุบหุ ปฏิบัติ 2 ร็อกอะฮ์
- ข. เวลากลางวัน เรียกว่า ละหมาด ดุฮริอ ปฏิบัติ 4 ร็อกอะฮ์
- ค. เวลาเย็น เรียกว่า ละหมาด อะซร์ ปฏิบัติ 4 ร็อกอะฮ์
- ง. เวลาพลบค่ำ เรียกว่า ละหมาด มัฆริบ ปฏิบัติ 3 ร็อกอะฮ์
- จ. เวลากลางคืน เรียกว่า ละหมาด อิชาอ์ ปฏิบัติ 4 ร็อกอะฮ์

3. การถือศีลอด การถือศีลอด คือ งดเว้นจากการกระทำต่างๆ ดังต่อไปนี้ตั้งแต่แสงอรุณขึ้นจนถึงตะวันตกในเดือนรอมะฎอน (เดือนที่ 9 ของ ฮิจเราะห์ศักราช) เป็นเวลา 1 เดือน คือ

- 1. งดการกินและการดื่ม

2. จดการมีเพศสัมพันธ์
3. จดการใช้วัตถุภายนอกเข้าไปในอวัยวะภายใน
4. จดการแสดงอารมณ์ร้ายและความผิดต่างๆ

มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะทางร่างกายดังที่กล่าวมาแล้วในเรื่องละหมาด ทุกคนจะต้องถือศีลอด ยกเว้นสำหรับบุคคลบางประเภทต่อไปนี้

1. คนชรา
2. คนป่วยหรือสุขภาพไม่ดี
3. หญิงที่มีครรภ์ที่เกรงว่าจะเป็นอันตรายแก่บุตร
4. บุคคลที่ทำงานหนัก เช่น กรรมกรแบกหาม
5. บุคคลที่อยู่ในระหว่างเดินทาง
6. หญิงขณะมีรอบเดือนและหลังคลอด

บุคคลที่ได้รับการผ่อนผันให้ละเว้นการถือศีลอดทั้ง 6 ประเภ่นี้ หากพ้นภาวะความจำเป็นดังกล่าวแล้ว เช่น หมดรอบเดือน เมื่อสิ้นสุดการเดินทาง หายจากการเจ็บไข้ ฯลฯ ให้ถือศีลอดชดใช้ตามจำนวนวันที่ขาดโดยจะต้องถือในช่วงระยะ 11 เดือนก่อนที่จะถึงเดือนรอมะฎอนของปีต่อไป ยกเว้นผู้ที่ถือศีลอดได้โดยลำบาก เช่น คนชรา คนป่วย ซึ่งบุคคล ดังกล่าวนี้นี้ต้องใช้ชดเชยโดยบริจาคอาหารแก่คนยากจน 1 คน ในวันที่ขาด โดยอาหารนั้นต้องเหมือนกับที่ตนรับประทาน

4. การบริจาคศาสนทานชะกาต

การบริจาคศาสนทาน ศาสนาอิสลามเรียกว่า ชะกาต (Sakat) มาจาก คำเดิมในภาษาอาหรับว่า ชะกาซ แปลว่า การทำให้บริสุทธิ์ ความเจริญงอกงาม ชะกาต ในศาสนาอิสลาม หมายถึง การบริจาคซึ่งศาสนาบังคับให้ผู้มีทรัพย์สิน มากเกินจำนวนที่กำหนดไว้ (ในศาสนา) จ่ายแก่ผู้ควรได้รับ (ตามอัตราที่ศาสนากำหนด)

5. พิธีสูหนัต

พิธีสูหนัต เด็กชายมุสลิมอายุระหว่าง 2-10 ขวบ จะต้องได้รับพิธีสูหนัต คือการตัดหนังหุ้มปลายองคชาติซึ่งถือว่า เป็นหน้าที่และเป็นสิ่งควรสรรเสริญ ทั้งเป็นธรรมเนียมเบื้องต้นของการแต่งงาน ในพิธีนี้จะมีการเชิญญาติพี่น้องอย่างน้อย 2-3 คน มาร่วมเป็น สักชิฟยาน โดยจะมีการสวมพวงมาลัยให้เด็กก่อนแล้วจึงผ่าหรือตัดหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ เสร็จแล้วให้ของขวัญแก่เด็ก แต่ในปัจจุบันนี้ เมื่อไปคลอดที่โรงพยาบาลอาจจะให้แพทย์ที่ทำคลอดทารกเพศชาย ตัดหนังหุ้มปลายองคชาติของทารกนั้น เป็นการทำให้พิธีสูหนัตด้วยเลยก็ได้

6. พิธีชาเบบาร์ต

พิธีชาเบบาร์ต (Shabe Barat) เป็นพิธีทำบุญอุทิศให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ชาวมุสลิมจะนิยมประกอบพิธีนี้ในวันที่ 14 ของเดือนชะบาน (เดือนที่ 8 ของฮิจญ์เราะฮ์ศักราช) โดยการบวงสรวง วิญญาณของญาติพี่น้องด้วยขนมและอาหารที่หลุมฝังศพของญาติผู้ล่วงลับไป รวมทั้งวางดอกไม้และสวดมนต์ภาวนาอนุสรณ์ถึงพวกเขา

7. พิธีสมรส

พิธีสมรส (Nikah) คู่สมรสจะต้องเป็นมุสลิมด้วยกัน มุสลิมชาย จะได้รับอนุญาตให้มีภรรยาถึง 4 คน แต่ต้องมีความสามารถเลี้ยงดูและให้ ความยุติธรรมเสมอภาคแก่ภรรยาทั้ง 4 คนได้

8. พิธีศพ

พิธีศพ เมื่อมีมัยยิต (คนตาย) ขึ้นในหมู่บ้าน เป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องไปเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือโดยไม่ต้องรอรับคำเชิญหรือการ์ดเชิญ และการไปนั้นให้แต่งกายธรรมดา (ไม่ต้องแต่งชุดดำ) เพราะไม่มีการไว้อาลัย และการไปบ้านผู้ตาย จะต้องไม่ไปเป็นภาระแก่เจ้าของบ้านโดยไปรับประทานอาหารหรือแม้แต่ น้ำ ให้รีบไปส่งผู้ตายหรือศพยังสุสานและให้รีบละหมาด เมื่อเสร็จจากการละหมาดแล้ว จึงนำผู้ตายไปฝังยังหลุมที่ขุดเตรียมไว้ในทำนอง และต้องจัดการฝังให้เรียบร้อยภายใน 24 ชั่วโมง

9. พิธีตัดผม

พิธีตัดผม (อะกิเกาะห์) การทำพิธีตัดผม หรือโกนผมแก่เด็กที่เกิดใหม่และตั้งชื่อให้เด็กนั้น ถ้าบิดามารดาในฐานะบิดาจะต้องเชือดสัตว์เป็นพลีเพื่อขอบคุณต่ออัลลอฮ์ที่ ทรงประทานทารกมาให้ เมื่อเชือดสัตว์ทำอะกิเกาะห์แล้วจึงจะทำพิธีตัดหรือโกนผมเด็กได้เลยเวลาที่เหมาะสมคือ เมื่อเด็กคลอดได้ 7 วันแล้ว ควรรับทำพิธีนี้ทันที มิฉะนั้นจะต้องรอไปจนกว่าโอกาสจะอำนวย

10. พิธีการเชือดกุรบัน

พิธีการเชือดกุรบัน คือการเชือดสัตว์เป็นพลีเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ยากไร้และมิตรสหาย เพื่อนำมาฉลองในวันอีดิลอัฎฮาหรือวันอีดิลใหญ่ โดยเชือดในตอนสายหลังจากเสร็จการละหมาด สัตว์ที่ใช้ทำกุรบัน ได้แก่ อูฐ วัว แพะ แกะ

นิกาย

ในปัจจุบัน ศาสนาอิสลามมีนิกายสำคัญที่มีชาวมุสลิมนับถืออยู่ทั่วโลก ดังนี้

1. นิกายซุนนี (Sunni) คำว่า ซุนนี แปลว่า มรรคา หรือจารีต เป็นนิกายของศาสนาอิสลามที่นับถือคัมภีร์เล่มหนึ่งชื่อ ซุมนา เป็นคัมภีร์อรรถกถาของคัมภีร์อัลกุรอาน ผู้นับถือคัมภีร์นี้เป็นผู้ที่เคร่งครัด ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งพวกซุนนีถือว่า ภายหลังจากที่นบีมุฮัมมัดเสียชีวิตแล้ว และได้มีกาหลิบที่สืบต่อมาอีกเพียง 4 คนเท่านั้น ต่อจากนั้นก็ไม่มีกาหลิบสืบต่อ มีแต่ผู้นับถือศาสนาอิสลามธรรมดา พวกนิกายซุนนีถือกาหลิบที่สืบต่อกันมา คือ

1. ท่านอับูบักร์
2. ท่านอุมร หรือโอมาร์
3. ท่านโอตมาน หรืออุษมาน
4. ท่านอะลี

2. นิกายชีอะฮ์ หรือชีอะฮ์ (Shiah) คำว่า ชีอะฮ์ หรือชีอะฮ์ แปลว่า ผู้ปฏิบัติตาม หรือสาวก นิกายนี้ใช้หมวกสีแดงเป็นสัญลักษณ์ นิกายนี้ได้แตกแยกออกมาจากนิกายซุนนี ผู้จะมาเป็นหัวหน้าใหม่ชื่อว่า อิหม่าม อันหมายถึง หัวหน้าสุเหร่าหรือมัสยิด ซึ่งเป็นผู้สืบต่อศาสนาจากนบีมุฮัมมัด นิกายชีอะฮ์เรียกผู้สืบทอดจากนบีมุฮัมมัดว่า อิหม่าม ถือว่าอิหม่าม คือ

- (1) ผู้หมดมลทินจากบาป
- (2) เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า
- (3) เป็นผู้แปลถ้อยคำของพระเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน เรียกว่า อยาตุลลอฮ์ แปลว่าอายะแห่งอัลลอฮ์

3. นิกายคอวาริจญ์ (Khawarij) นิกายคอวาริจญ์ หรือฆวาริฆ เกิดขึ้นในสมัยที่ข้าหลวงแคว้นเมืองดามัสกัสคัดค้านไม่ยอมรับฐานะของอะลีบุตรเขยบนปีมูฮัมมัดเป็นกาหลิบ และได้แยกตัวออกเป็นอิสระ

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนา

ศาสนาอิสลามเคารพบูชาเฉพาะพระอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้น ไม่นิยมการบูชา รูปเคารพอื่น จึงไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ ให้ศาสนิกเคารพบูชา แต่ที่เห็นรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว และมีดาวอยู่ข้างบน พบอยู่ในสุเหร่าทั่วไปในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น ไม่ใช่สัญลักษณ์ทางศาสนา แต่เป็นเครื่องหมายของอาณาจักรออตโตมานเติร์ก ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองมากในอดีต มีอำนาจครอบงำยุโรป ตะวันออกกลางทั้งหมด ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา จนถึงศตวรรษที่ 20 บรรดาประเทศมุสลิมที่เคยตกอยู่ในอำนาจของอาณาจักรออตโตมานเติร์ก จึงยึดถือเอาเครื่องหมายนั้นเป็นสัญลักษณ์ของตนในฐานะเป็นชนชาติมุสลิมเหมือนกันสืบมา แต่อาจถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาอิสลามได้โดยอนุโลม หรือถ้าจะพูดว่ารูปพระจันทร์และดาวนี้เป็นเครื่องหมายของศาสนาอิสลามก็น่าจะเหมาะสมกว่า

ศาสนาอิสลามในปัจจุบันมีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 2 รองจากศาสนาคริสต์ โดยมี ศาสนิกกว่า 1,300 ล้านคน ผู้นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศต่างๆ แถบตะวันออกกลาง และในทวีปแอฟริกา ส่วนทวีปเอเชียก็มีมากในประเทศปากีสถาน บังกลาเทศ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย จำนวนมุสลิมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะความเข้มงวดในสังคมมุสลิมที่ไม่ยอมให้คนในออกแต่ให้คนนอกเข้า อย่างเช่น ห้ามแต่งงานกับคนต่างศาสนา ส่วนคนต่างศาสนาจะมาแต่งงานกับมุสลิมได้ แต่ต้องเปลี่ยนเป็นมุสลิมเสียก่อน ศาสนาอิสลามถึงจะมีศาสนิกมาก แต่ดูเหมือนว่าเป็นการรวมตัวอย่างหลวมๆ อีกทั้งปัจจุบันโลกก็กำลังเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ตลอดจนอารยธรรมตะวันตกก็ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศต่างๆ อย่างมากมาย ย่อมมีอิทธิพลส่งผลให้มุสลิมจำนวนไม่น้อยค่อยเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนใหม่ คลายความเข้มงวดจากมุสลิมดั้งเดิม กลายเป็นมุสลิมใหม่มากขึ้นทุกที

ศาสนาบาไฮ

ประวัติความเป็นมาของศาสนา

ศาสนาบาไฮเป็นศาสนาใหม่ล่าสุด บาไฮ เป็นชื่อที่ตั้งตามนามพระศาสดาของศาสนานี้ คือ พระบาฮาอุลลาห์ ซึ่งแปลว่า แสงสว่างของพระเจ้า คำว่า บาไฮ มาจากคำว่า บาฮา แปลว่า แสงสว่าง ศาสนาบาไฮ กำเนิดในประเทศเปอร์เซีย หรืออิหร่าน เมื่อ พ.ศ. 2406 โดยคิดตามปีที่พระบาฮาอุลลาห์ ศาสดาของศาสนานี้ ประกาศรับรองตัวเองเป็นศาสดาพยากรณ์ผู้ยิ่งใหญ่ ตามที่พระบ๊อบได้ทำนายไว้ โดยพระบ๊อบเกิดเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2362 ณ เมืองชีราส ประเทศอิหร่าน มีชื่อเดิมว่า ซียิก อาลี มูฮัมมัด ต่อมาเมื่ออายุ 25 ปี ท่านอ้างว่าเป็นศาสดาพยากรณ์ที่พระเจ้าส่ง มาเพื่อประกาศให้ชาวโลกทราบถึงการมาของพระศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ และท่านได้เปลี่ยนนามเสียใหม่ให้สอดคล้องกับการประกาศศาสนาของท่านว่า บ๊อบ-อุด-ดิน แปลว่า ประตูลงความเชื่อ ศาสนาบาไฮ วิวัฒนาการมาจากศาสนาบาปี (Babism) ที่พระบ๊อบ เป็นผู้ก่อตั้ง เมื่อ พ.ศ. 2387 หลังพระบ๊อบถูก

จับประหารชีวิต ในข้อหาขัดต่อศาสนาอิสลามเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2393 ศพของท่านถูกนำมาฝังไว้บนภูเขาคาร์เมล ในเมืองไฮฟา ประเทศอิสราเอล เมื่อพระบิอบสิ้นชีวิตแล้ว พระบาฮาอุลลาห์ก็ได้รับช่วงดำเนินการสืบสานเผยแผ่ศาสนาของพระบิอบต่อไป

ประวัติศาสตร์

มีร์ซา ฮุสเซน อาลี (Mirza Husain Ali) ผู้ซึ่งต่อมาได้ใช้สมญานามว่า บาฮาอุลลาห์ แปลว่า พระเกียรติคุณของพระเจ้า เกิดเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2360 ณ กรุงเตหะราน ประเทศอิหร่าน เป็นบุตรชายคนแรกของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ตระกูลของท่านมั่งคั่งและมีชื่อเสียง แต่ท่านเองไม่เคยเข้าศึกษาในโรงเรียนเลย แม้แต่ศึกษาจากทางบ้านก็ศึกษาเพียงเล็กน้อย แต่กระนั้นในวัยเด็กท่านเคยแสดงความฉลาดรอบรู้ให้ผู้อื่นได้เห็นหลายครั้ง บิดาของท่านสิ้นชีวิตเมื่อท่านอายุ 22 ปี ท่านต้องเลี้ยงดูน้องชายหญิงหลายคน ตลอดจนต้องปกครองกองมรดกอันมหาศาลของตระกูล จนกระทั่งได้พบกับพระบิอบและสนับสนุนศาสนาของ พระบิอบอย่างกล้าหาญจนได้รับการทรมานเพราะจงใจและถูกจับขังคุกพันหนการด้วย โศตรวนอย่างโหดร้าย ทั้งยังถูกยึดทรัพย์สินและเนรเทศไปอยู่ที่ประเทศอิรัก

การเดินทางตลอด 3 เดือนจากเตหะรานไปแบกแดดซึ่งอยู่ในอิรัก สร้างความทุกข์ทรมานแก่คณะผู้ถูกเนรเทศ เพราะต้องเดินทางผ่านที่ราบสูงอันหนาวเย็นในฤดูหนาวโดยไม่มีอุปกรณ์และสัมภาระในการเดินทาง และเมื่อมาถึงแบกแดดก็ยังได้รับการทรมานเพราะขาดการพักผ่อนและขาดอาหาร แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่ได้ทำให้คณะผู้เนรเทศเร่าร้อนแต่อย่างใด โดยเฉพาะพระบาฮาอุลลาห์นั้นไม่ได้ทุกข์ร้อนใจเลย ขณะนี้เองชื่อเสียงของท่านได้ขจรขยายมากขึ้น มีผู้สนใจหลงใหลมายังแบกแดดเพื่อฟังคำสอนไม่ว่าจะเป็นผู้นับถือศาสนาอื่น คริสต์ หรือ โซโรอัสเตอร์ บุคคลเหล่านี้ต่างต้องการที่จะสนทนาธรรมและถกปัญหาต่างๆ ซึ่งท่านสามารถตอบโต้ได้ดีจนเป็นที่น่าอัศจรรย์ ทำให้มีผู้เลื่อมใสมากจนผู้สูญเสียผลประโยชน์หลายคนพยายามคิดกำจัดด้วยการใส่ร้ายว่าเป็นบุคคลที่เป็นภัยร้ายแรงต่อศาสนาอิสลาม

ต่อมารัฐบาลตุรกีได้ออกคำสั่งเรียกพระบาฮาอุลลาห์ไปยังกรุงคอนสแตนติโนเปิล ก่อนที่ท่านจะออกเดินทางไกลพร้อมกับคณะ ท่านได้ไปตั้งกระท่อมพำนักในอุทยานของ นาจิบ ปาชา และประกาศข่าวอันน่ายินดีต่อสาวกหลายคนว่า ท่านคือศาสดาที่พระบิอบได้เคยกล่าวไว้ว่าจะมาในอนาคตตามพันธสัญญา อาจกล่าวได้ว่านี่คือการประกาศความเป็นศาสนาที่แยกออกมาจากศาสนาพระบิอบ และอุทยานแห่งนี้ได้รับการขนานนามว่า อุทยานริสวาน (Riswan) แปลว่า สวรรค์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของบาไฮศาสนิกชน เพราะเป็นอุทยานที่มีการประกาศข่าวดีของศาสนา และในช่วงเวลาที่มีการประกาศข่าวดีระหว่างวันที่ 21 เมษายน ถึง วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2406 ต่อมาได้กลายเป็นช่วงเวลาที่ดีให้มีพิธีแห่งการรำลึกที่เรียกว่า พิธีริสวาน ซึ่งจะฉลองเป็นประจำทุกปี

ในบั้นปลายชีวิตท่านได้พักที่บาห์จี ผู้เลื่อมใสศรัทธาได้ช่วยกันสร้างสวนดอกไม้และให้ชื่อว่า ริสวาน ซึ่งท่านได้ใช้เวลาหลายวันในการ พักผ่อน ณ ที่แห่งนี้ ชีวิตในวัยชราของท่านดำเนินไปอย่างง่ายๆ และสงบสุข ท่านสิ้นชีพเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2435 รวมอายุ 75 ปี ศพของท่านฝังที่บาห์จี ตั้งแต่นั้นมาบาไฮได้ซื้อสถานที่แห่งนี้และบริเวณรอบๆ ตกแต่งอย่างงดงาม และเป็นสถูปศักดิ์สิทธิ์ที่สุดสำหรับบาไฮ ชาวบาไฮผู้แสวงบุญจากทั่วโลกจะเดินทางมาเยือนสถูปนี้หลังจากสิ้นชีวิต

ลูกชายคนแรกชื่อ อับบาซ เอฟเฟนดิ (Abbas Effendi) หรือที่รู้จักกันในนามอับดุลบาฮา (Abdul-Baha) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนของบิดามีหน้าที่อธิบายและชี้แจงคำสั่งสอน ซึ่งทุกคนที่นับถือศาสนาบาไฮจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ท่านจึงได้รับการยกย่องให้เป็นศูนย์กลางแห่งพระปรีชาญาณ

ตลอดช่วงเวลาที่ท่านเป็นผู้นำทางศาสนานั้น ความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาบาไฮรุ่งโรจน์เป็นอย่างมาก มีการสร้างวัดบาไฮเป็นแห่งแรกของโลกที่เมืองอิสคาแบด มีการก่อตั้งโรงเรียน วิทยาลัย และธรรมสภา นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งชุมชนบาไฮเกิดขึ้นในที่ต่างๆ เช่น ตุรกี อิหร่าน อียิปต์ อินเดีย พม่า ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส และเยอรมนี เป็นต้น รวมทั้งหมดประมาณ 35 ประเทศ ในช่วงบั้นปลายชีวิตท่านได้ปฏิบัติกรณียกิจประจำวันอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย จนกระทั่งในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2464 ประมาณตีหนึ่งครั้ง ก็ล้มกลับไปอย่างสงบบนเตียงนอนโดยมีบุตรสาวทั้งสองเฝ้าอยู่ข้างๆ ศพของท่านฝังอยู่ข้างขวาลัดจากศพของพระบ๊อบที่อยู่บนภูเขาคาร์เมลในอิสราเอล

คัมภีร์และหลักคำสอนที่สำคัญ

คัมภีร์

คัมภีร์ศาสนาบาไฮมีหลายเล่ม เพราะถือธรรมเนียมของศาสนาบาไฮทุกองค์เป็นตัวคัมภีร์ของศาสนาบาไฮ แต่ที่ให้ความสำคัญมาก ก็คือธรรมเนียมของพระบาฮาอุลลาห์ ได้แก่

1. คัมภีร์ (กิตาป) อัคคัส ว่าด้วยธรรมวินัยต่างๆ เช่น บาไฮศาสนิกชนต้องสวดมนต์ ต้องถือศีลอด 19 วัน ต้องร่วมงานฉลองบุญทุกต้นเดือน ต้องรำลึกถึงวันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา ต้องดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบและสามัคคี ต้องให้การศึกษาแก่บุตรหลาน และต้องเว้นอบายมุข เป็นต้น ชาวบาไฮถือว่าคัมภีร์อัคคัส เป็นคัมภีร์สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เพราะนอกจากเป็นนิพนธ์ของพระบาฮาอุลลาห์แล้วท่านยังได้ประทับตราประจำตัวของท่านไว้ด้วย

2. คัมภีร์วจนะที่ซ่อนเร้น (The Hidden Words) ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ และความจริงพื้นฐานของศาสนาต่างๆ

3. คัมภีร์หุบผาทั้ง 7 และทั้ง 4 (The Seven and Four Valleys) ว่าด้วยวิวัฒนาการของมนุษย์ผู้แสวงหาจะต้องพบอะไรบ้าง

4. คัมภีร์อิกัน (Iqan) คัมภีร์แห่งความมั่นใจ คัมภีร์นี้ว่าด้วยการอธิบายคำสอนที่ยากและซับซ้อนมากในปรัชญาของคัมภีร์เก่าๆ และว่าด้วยพระศาสดาที่พระเจ้าทรงส่งลงมายังโลกมนุษย์เป็นคราวๆ อีกด้วย

หลักคำสอนที่สำคัญ

ศาสนาบาไฮเป็นศาสนาสากลมีความเป็นอิสระ ศาสนิกชนบาไฮเชื่อว่าศาสนาของพวกเขาไม่ได้เป็นลัทธิหรือนิกายของศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาอื่นๆ และมีได้เกิดขึ้นด้วยแรงบันดาลใจจากพระคัมภีร์ของศาสนาใด แต่ศาสนทูตของพวกเขาได้รับแรงดลใจจากพระผู้เป็นเจ้าให้ลิขิตธรรมขึ้นมา คำสอนในศาสนาบาไฮจึงเน้นความสามัคคีในระหว่างศาสนา เพราะพวกเขาเชื่อมั่นว่าพระวิญญาณอันบริสุทธิ์ของพระองค์จะหวนกลับมาในแต่ละยุคในกายของศาสดา หลักคำสอนเบื้องต้นที่สำคัญของบาไฮ คือ

1. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระผู้เป็นเจ้า
2. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของศาสนาทั้งปวง

3. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยชาติ
4. พระเจ้าสูงสุดของศาสนาบาไฮ
5. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

พิธีกรรมและนิกาย

พิธีกรรม

ศาสนิกชนของบาไฮมีพิธีกรรมที่ต้องการกระทำ คือ

1. การสวดมนต์ทุกวัน ผู้นับถือศาสนาบาไฮถือว่าการสวดมนต์เป็นการติดต่อกับพระเจ้า เพราะฉะนั้นศาสนิกชนบาไฮจะต้องสวดมนต์ทุกวันในเวลาเช้า เทียงวัน และเวลาค่ำ
2. การอ่านพระคัมภีร์ทุกวัน ผู้นับถือศาสนาบาไฮจะต้องอ่านพระคัมภีร์ทุกวัน ในเวลาตื่นเช้าและเข้านอน
3. พิธีสมรส เป็นพิธีที่ทั้งสองฝ่ายมีความเต็มใจที่จะร่วมชีวิตกัน โดยต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาของทั้งสองฝ่าย จึงจะแต่งงานกันได้
4. การถือศีลอด ผู้นับถือศาสนาบาไฮจะถือศีลอดประจำปีตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม ถึงวันที่ 20 มีนาคม เป็นเวลาทั้งหมด 19 วัน ในระยะเวลาช่วงนี้ศาสนิกชนบาไฮจะต้องตื่นก่อนตะวันขึ้นเพื่อรับประทานอาหารเช้า สวดมนต์อธิษฐาน เพราะหลังจากตะวันขึ้นแล้วห้ามมีอะไรผ่านเข้าปากแม้แต่ น้ำจนกระทั่งตะวันตกดินจึงจะสวดอธิษฐานและรับประทานอาหารเช้าในตอนค่ำ บุคคลที่ถือศีลอดมีอายุระหว่าง 15-70 ปี ยกเว้นผู้ป่วย หญิงมีครรภ์ แม่ที่ให้นมลูก ผู้ใช้แรงงานมาก และผู้ที่เดินทางไกล การถือศีลอดนี้ ผู้นับถือบาไฮเชื่อกันว่าเป็นการละความเหินแกล้วและกิเลส อีกทั้งเป็นช่วงเวลาแห่งการฟื้นฟูจิตใจอย่างแท้จริง
5. การตาย การทำศพของบาไฮใช้วิธีฝังไม่มีการเผา เพราะร่างกายเป็นบัลลังก์แห่งวิหารภายในของวิญญาณ และต้องการเคารพในร่างกายที่ก่อขึ้นมาทีละน้อยในกรรมมารดา จึงต้องปล่อยให้สลายเน่าไปที่ละน้อย

นิกาย

ศาสนาบาไฮไม่มีพระหรือนักบวช และไม่มีแม่แต่ผู้นำศาสนา หลังจากทีโชกิ เอฟเฟนดิ ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2500 ศาสนาบาไฮก็ว่างจากผู้นำทางศาสนา แต่ยังคงมีการปฏิบัติงานในศาสนาโดยอาศัยเครือข่ายของสถาบันที่เลือกตั้งขึ้นมา เรียกว่าระบบบริหารของพระบาฮา-อูลลาห์ ซึ่งท่านได้บัญญัติให้เมืองทุกเมืองในหมู่บ้านจะต้องมีการเลือกตั้งบาไฮจำนวน 9 คน ขึ้นเป็นสภาผู้ธรรมท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่าธรรมนูญท้องถิ่น ในการประชุมนี้บาไฮจะเลือกผู้ใหญ่ที่มีอายุ 21 ปีขึ้นไปในท้องถิ่นจำนวน 9 คน เพื่อรับใช้ธรรมนูญท้องถิ่นเป็น เวลา 1 ปี โดยจะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบในกิจการต่างๆ ของการเผยแผ่ศาสนา งานศพ และงานที่ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้านบาไฮ เป็นต้น

สถาบันสูงสุดในระบบบริหารของพระบาฮาอูลลาห์ คือ สภาผู้ธรรมสากล ทำหน้าที่ชี้แนะและอำนวยความสะดวกของศาสนาระดับโลก พวกนี้จะทำงานที่เมืองไฮฟา ประเทศอิสราเอล ปัจจุบันสภาผู้ธรรมสากลมีสมาชิก 9 ท่าน และมีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2506 นับจากนั้นมาจะมีการเลือกตั้งทุก 5 ปี โดยสมาชิกธรรมนูญแห่งชาติทุกคนจะมาร่วมการเลือกตั้งนี้ในนามบาไฮของแต่ละประเทศ การประชุมครั้งนี้จะกระทำที่ศูนย์กลางแห่งโลกของบาไฮ เมืองไฮฟา ประเทศอิสราเอล

สัญลักษณ์และฐานะของศาสนา

ในศาสนาบาไฮได้ทำรูปสัญลักษณ์เป็น 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 คือคำว่า ยาบาฮาอุลลาห์กา เขียนตามแบบภาษาอาหรับ มีความหมายว่า ข้าแต่พระเจ้าผู้ทรงความรู้โรจน์ เหนือความรู้โรจน์

แบบที่ 2 เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ เส้นบนหมายถึง ภาพของพระเจ้า เส้นกลางหมายถึงพระศาสนา และเส้นล่างหมายถึงภาพของมนุษย์ ส่วนเส้นแนวตั้งหมายถึงพระวิญญาณบริสุทธิ์ที่สืบจากพระเจ้าผ่านมาทางศาสนา เพื่อนำพระประสงค์ของพระองค์มาให้มนุษย์ทราบ ส่วนดาวสองดวงบ่งบอกว่า ในยุคนี้มีพระศาสนา คือ พระบ๊อบ และพระบาฮาอุลลาห์

ศาสนาบาไฮนับตั้งแต่ท่านโซกิ เอฟเฟนดี ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2500 ระบบสืบตำแหน่งแทนก็เป็นอันสิ้นสุด ชาวบาไฮจึงได้จัดตั้งองค์กรมาบริหารศาสนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2506 แบ่งเป็น 3 ระดับจากต่ำไปหาสูง คือ

1. ธรรมสภาท้องถิ่น
2. ธรรมสภาแห่งชาติ
3. ธรรมสภายุติธรรมสากล

ปัจจุบันมีศาสนิกของศาสนาบาไฮอยู่เกือบทั่วทุกมุมโลก โดยมีศาสนิกประมาณ 10 ล้านคน มีธรรมสภาแห่งชาติไม่น้อยกว่า 148 แห่ง มีธรรมสภาท้องถิ่นไม่น้อยกว่า 30,304 แห่ง และมีการแปลคัมภีร์ศาสนาบาไฮออกเป็นภาษาต่างๆ ไม่น้อยกว่า 756 ภาษา โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา มีสำนักสาขาอยู่ทุกรัฐ และสำนักงานใหญ่ที่เมืองวิลเมตต์ บนฝั่งทะเลสาบมิชิแกน ใกล้เมืองชิคาโก แม้ในประเทศไทยก็มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ซอยหลังสวน ถนนเพลินจิต กรุงเทพฯ และยังมีสาขาต่างจังหวัดที่เชียงใหม่ สงขลา และยโสธร เป็นต้น

ศาสนาบาไฮในทรรศนะทั่วไปถือกันว่า เป็นนิกายหนึ่งของศาสนาอิสลาม โดยแยกตัว มาจากนิกายชีอะฮ์ นิกายชีอะฮ์เชื่อว่าหลังจากอิหม่ามหรือกาหลิบอาลีสิ้นชีวิตแล้ว ก็จะมีอิหม่ามสืบสายต่อมาอีก 12 คน แต่คนที่ 12 ได้หายไปไนคริสต์ศตวรรษที่ 9 แต่มุสลิมนิกายชีอะฮ์เชื่อว่าสักวันหนึ่งในอนาคตจะมาปรากฏอีก ต่อมาพระบ๊อบได้ประกาศว่า ตัวท่านนี้แหละ คืออิหม่ามที่ 12 ทั้งได้ปฏิรูปศาสนาอิสลามเสียใหม่ อันเป็นเหตุถึงแก่ความตาย เพราะถูกยิงเป้าในปี พ.ศ. 2393 แต่ชาวบาไฮถือว่าศาสนาบาไฮเป็นศาสนาอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับศาสนาใด เพราะศาสนาบาไฮมีศาสนา หลักการ คัมภีร์ ศาสนา ปฏิทินศาสนา โบสถ์ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เป็นต้น เป็นของตน จนได้ทำเรื่องเสนอให้องค์การสหประชาชาติรับรองว่าเป็นศาสนาอิสระศาสนาหนึ่งของโลก เมื่อ พ.ศ. 2490 ซึ่งทางองค์การสหประชาชาติ ก็ได้รับรองสถานะดังที่เสนอมา

คำถามทบทวน

จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. ศาสนาโซโรอัสเตอร์มีความเชื่อว่ามีพระเจ้าองค์
2. คำว่า Zarathustra แปลว่าอะไร
3. ประเทศที่มีประชากรมากที่สุดในปัจจุบันคือ ประเทศอะไร?
4. พระเจ้าสูงสุดของศาสนายิว คือใคร?
5. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างพระคัมภีร์เก่าและพระคัมภีร์ใหม่ มาพอ เข้าใจ?
6. จงอธิบายความแตกต่างของนิกายโรมันคาทอลิก นิกายออร์ทอดอกซ์และนิกายโปรเตสแตนต์?
7. คัมภีร์ในศาสนาอิสลามมีคัมภีร์ใดบ้าง นักศึกษามีความคิดเห็นอย่างไรกับการ ยึดถือคัมภีร์อัลกุรอานเป็นธรรมนูญสูงสุดในการดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนา อิสลาม?
8. จงยกตัวอย่างหลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาอิสลามมา 2 ประเด็น พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นว่าคุณศึกษารับรู้หลักคำสอนใด เพราะเหตุใด?
9. อุทยานริสวานมีความสำคัญอย่างไรกับศาสนาบาไฮ?
10. จงอธิบายระบบบริหารจัดการงานของศาสนาบาไฮในยุคปัจจุบัน?

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 2.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). **ศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 3.
- กรมการศาสนา และอนุกรรมการส่งเสริมกิจการศาสนาและศาสนิกสัมพันธ์ คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา. (2551). **วิถีชีวิต ๕ ศาสนิกในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 5.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). **ศาสนศึกษา**. ปทุมธานี มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.
- มรวาน สะมะฮุน. 2524. **อัลกุรอาน ฉบับแปลภาษาไทยภาค 1-2**. กรุงเทพฯ : ส. วงศ์เสงี่ยม.
- สมาคมสภาการกลางศาสนาบาไฮ. ธวัชชัย วิสุทธิมรรค, ผู้แปล. (2534). **ชีวิตครอบครัว**. กรุงเทพฯ : สมาคม.
- สหสมาคมพระคริสตธรรมสากล (United Bible Societies). (2015). **พระคริสตธรรมคัมภีร์ ฉบับมาตรฐาน**. สมาคมพระคริสตธรรมไทย .
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2524). **ลัทธินิกาย**. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์แพรววิทยา.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 5

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

หัวข้อเนื้อหาประจำบทที่ 2 มีดังต่อไปนี้

บทที่ 5 การวิเคราะห์ปรากฏการณ์และการตัดสินใจ

1. แนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา
2. กรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทย

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาเนื้อหาบทที่ 5 แล้ว นักเรียนจะมีความรู้ความสามารถ ดังนี้

1. อธิบายวิธีการวิเคราะห์สถานการณ์ตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาได้
2. วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางศาสนาไทยได้อย่างมีทฤษฎีรองรับ
3. เลือกวิธีตัดสินใจดำเนินการจากผลการวิเคราะห์ปรากฏการณ์
4. เปรียบเทียบสถานการณ์ที่แตกต่างและทางเลือกอย่างมีหลักทฤษฎีรองรับ

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบทที่ 2 ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. บรรยายประกอบสื่อประสม
2. อภิปรายกลุ่ม
2. การเขียนโครงการศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทย
3. การนำเสนอและอภิปรายผลการศึกษาด้วยวาจาได้

สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนประจำบทที่ 5 มีดังนี้

1. เอกสารประกอบการสอนวิชาศาสนานำชีวิต
2. แบบฝึกทักษะการเก็บการวิเคราะห์เอกสารด้วยวิธี Thematic Analysis
3. สื่อประสมประกอบการสอน

การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและการประเมินประจำบทที่ 2 มีดังนี้

1. การทดสอบด้วยแบบทดสอบเนื้อหาทฤษฎี
2. ประเมินการเขียนโครงการศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนา
4. การตรวจผลงานการวิเคราะห์กรณีศึกษา
5. การประเมินการนำเสนอและอภิปรายผลการศึกษาด้วยวาจา

บทที่ 5

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์และการตัดสินใจ

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์และการตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ มีวิธีวิภาษมากมายที่ช่วยให้มนุษย์สามารถนำมาใช้เพื่อการตัดสินใจเพื่อจะทำการหรือไม่ทำการบางสิ่งบางอย่างได้ วิธีวิภาษเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมโดยเฉพาะด้านความเชื่อ ศาสนา ศีลธรรม สุนทรียะ ที่มีประสิทธิภาพสามารถทำให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์และช่วยในการตัดสินใจที่สำคัญประการหนึ่งคือแนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา(Phenomenology) จึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจแนวคิดและการนำไปใช้ ในการตัดสินใจและการศึกษาวิจัย ในบทนี้จะจำแนกเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา และส่วนที่สองเป็นกรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทย ซึ่งกำหนดเป็นกิจกรรมฝึกหัดการศึกษาของนักศึกษา ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา

1. ความหมายของปรากฏการณ์วิทยา

ปรากฏการณ์วิทยาเป็นปรัชญาของประสบการณ์ที่เห็นว่าแหล่งที่มาสูงสุดของความหมายและคุณค่าทั้งหมดคือประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นระบบปรัชญา ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือการตัดสินใจด้านคุณค่าทั้งหมดล้วนมีสถานะเป็นนามธรรมจากการขึ้นและลงของโลกที่มีชีวิต หน้าที่ของผู้ศึกษาตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา คือ การอธิบายโครงสร้างของประสบการณ์ โดยเฉพาะจิตสำนึกจินตนาการความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสถานะของมนุษย์ในสังคมและประวัติศาสตร์ (Paul B. Armstrong, 2005)

ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นคำจากภาษากรีกว่า Phenomenon หมายถึง การปรากฏขึ้น (appearance) และคำว่า Logos หมายถึง การพิจารณาที่มีเหตุผล เมื่อรวมกันแล้วเป็นศัพท์(Term)ที่ใช้ในความหมายว่า ปรากฏการณ์วิทยา คือกระบวนการที่มุ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์เน้นการคิดที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิตของคนเหมือนกันและให้ความหมายของเรื่องที่ตนเองพบนักปรากฏการณ์วิทยามักถามว่า “อะไรคือสาระสำคัญของประสบการณ์ของผู้คนเหล่านี้” หรือ “อะไรคือความหมายของปรากฏการณ์ของผู้ที่มีประสบการณ์นั้นๆ” (อัญญา ปลดเปลื้อง, 2013)

ความหมายของปรากฏการณ์วิทยามีหลากหลายความหมายตามวิธีการมองและจุดเน้นของผู้ให้ความหมาย เช่น วูด และฮาเบอร์ (Wood & Haber, 2002). เฮาเซอร์ (Houser, 2008), อารีย์วรรณ อ่วมตานี (2549) เห็นว่าเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ และทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์ของมนุษย์ผ่านการสนทนากับบุคคลซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในประสบการณ์นั้น ๆ โดยตรง ในขณะที่ ข่าย โพธิ์สิตา (2550) ให้ความหมายปรากฏการณ์วิทยาว่าเป็นเครื่องมือในการศึกษาปรากฏการณ์และประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ โดยมุ่งทำความเข้าใจความหมายประสบการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ประสบเป็นหลัก

ดังนั้นจึงสรุป ปรัชญาการณวิทยา คือ การศึกษาการทำความเข้าใจความเชื่อมโยงของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในโลก จากคำบอกเล่าของผู้มีประสบการณ์ตรง โดยศึกษาปรัชญาการณโดยปรัชญาการณหนึ่งที่สนใจ เพื่อค้นหาแก่นแท้ของปรัชญาการณทำความเข้าใจ และตัดสินใจ

2. ประวัติความเป็นมา

การศึกษาเชิงปรัชญาการณวิทยาเริ่มปรากฏในช่วงกลางของศตวรรษ 19 และพัฒนาต่อมาในศตวรรษที่ 20 ปี โดยมีแนวคิดของนักปรัชญา 2 คนเป็นแนวคิดหลัก คือ แนวคิดของ Husserl (Edmund Husserl, 1859–1938) ที่เน้นโครงสร้างของการรับรู้และประสบการณ์ของมนุษย์โดยมุ่งพรรณนาความหมายที่สร้างขึ้นในจิตสำนึกของผู้ศึกษา และแยกผู้ศึกษาออกจากสิ่งที่ศึกษาอย่างไม่มีอคติ และแนวคิดของ Heidegger (Martin Heidegger, 1889–1976) ที่เน้นการตีความประสบการณ์ของตนโดยผ่านจิตสำนึกและความสัมพันธ์ของผู้ศึกษาและสิ่งที่ศึกษา เพราะจิตสำนึกที่กำลังคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ก็คือสิ่งที่ผู้ตีความมีความสัมพันธ์อยู่ในบริบทนั้น

อัญญา ปลดเปลื้อง (2013) ได้แบ่งประวัติและการพัฒนาการของแนวคิดปรัชญาการณวิทยาได้พัฒนาเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะเริ่มแรก อยู่ใน ช่วง ค.ศ.1838-1917 ผู้มีบทบาทสำคัญในระยะนี้คือ Franz Brentano (1838-1917) สิ่งสำคัญของยุคนี้คือมุ่งให้ความสนใจต่อการกระทำและทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่ากับการรับรู้ภายในตนเองของบุคคล โดยเฉพาะแนวคิดด้าน จิตใจที่มีต่อการรับรู้ในเรื่องที่ผ่านมาของบุคคล และให้ความสำคัญต่อการรับรู้ทั้งภายในและภายนอกของบุคคล ในระยะนี้ยังมี Carl Stumpf (1848-1936) ลูกศิษย์ของ Franz Brentano ที่ได้ศึกษาถึงปรัชญาการณทางวิทยาศาสตร์ โดยเน้นเรื่องระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ ในระยะนี้ถือได้ว่าเป็นรากฐานของการศึกษาแบบปรัชญาการณวิทยา

ระยะที่สอง ระยะนี้มีฐานการคิดอยู่ที่เยอรมัน นักปรัชญาผู้มีบทบาทสำคัญในระยะนี้คือ นักปรัชญาชาวเยอรมัน 2 คน คือ Edmund Husserl (1859-1938) และ Martin Heidegger (1889-1976) แนวคิดหลักที่สำคัญในยุคนี้คือ การค้นหาความจริงที่ปรากฏอยู่โดยไม่มีอคติการณไว้ล่วงหน้าผู้ศึกษาเป็นอิสระจากกรอบแนวคิดหรือทฤษฎี โดยให้บุคคลอธิบายเรื่องราวและประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนเองประสบทางสัมผัสต่างๆ

ระยะที่สาม เป็นระยะที่การศึกษาปรัชญาการณวิทยาได้ขยายจากเยอรมันมาสู่ประเทศฝรั่งเศส บุคคลสำคัญในระยะนี้คือ Gabriel Marcel (1889-1973) Jean Paul Sartre (1905-1980) Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) และ Gadamer (Hans-Georg Gadamer, 1920-2002) แนวคิดหลักในระยะนี้คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลมาจากการรับรู้การมีชีวิตอยู่ในประสบการณ์จริงและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ การศึกษาปรัชญาการณวิทยานี้เน้นการตีความโดยใช้ภาษาวงจการตีความหมาย (hermeneutic circle) การสนทนา (dialogue) และการหล่อหลอมความเข้าใจของกระบวนการทางความคิดนั้นๆ เข้าด้วยกัน

พัฒนาการของแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาจะเห็นได้ว่า ในระยะแรกเน้นที่โครงสร้างการรับรู้ ระยะต่อมาเน้นการความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ และและใช้ภาษาที่สามารถอธิบายได้อย่างดี

3. แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาที่สำคัญนักปรัชญาสำคัญ

3.1. แนวคิดของ Husserl (Edmund Husserl, 1859–1938)

Edmund Husserl เป็นปรัชญาชาวเยอรมันผู้ก่อตั้งปรากฏการณ์วิทยาสมัยใหม่ ตามแนวคิดของนั้น Husserl ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นความคิดที่เกิดขึ้นอย่างอิสระในเรื่องที่ต้องการศึกษา หลักสำคัญของแนวคิดนี้คือ มุ่งพรรณนาความหมายที่สร้างขึ้นมาจากจิตสำนึก ผู้ศึกษาตาม แนวคิดนี้ต้องไม่มีอคติ และไม่มีอารมณ์ในสิ่งที่ศึกษา โดยขจัดความคิดเห็นของตนเองออกจากสิ่งที่ตนกำลังศึกษา (bracketing) เน้นที่จุดมุ่งหมาย (intentionality) และสาระสำคัญ (essences) ของการรับรู้ของบุคคล แนวคิดของ Edmund Husserl นี้เรียกว่า Transcendental Phenomenology) (อัญญา ปลดเปลื้อง, 2013)

แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาของ Husserl สรุปได้ดังนี้ (Paul B. Armstrong, 2005., พระจตุรงค์ ชุศรี, 2564.)

1. ต้องทำให้ปรัชญา "เป็นวิทยาศาสตร์ที่เข้มงวด" โดยให้ความสนใจ "กับสิ่งต่างๆ" โดยการรับรู้อย่างเป็นกลาง ด้วย "ทัศนคติตามธรรมชาติ" ของการรับรู้ทุกวัน การถือว่าสิ่งต่าง ๆ มีอยู่เพียงแคในโลกภายนอก นักปรัชญาควร "ยึด" โลกวัตถุและให้มุ่งความสนใจไปที่สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างไม่หยุดยั้งในจิตสำนึก โดยไม่คาดคะเนอะไรเกี่ยวกับต้นกำเนิดหรือการสนับสนุน Husserl เชื่อว่าการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกล้วนๆ จะทำให้นักปรัชญามีความรู้พื้นฐานที่จำเป็น และด้วยเหตุนี้ปรัชญาจะมีพลังและครอบคลุมมากกว่าสาขาวิชาอื่นๆ

2. จิตสำนึก คือ "การกระทำโดยเจตนา" ซึ่งสัมพันธ์กับ "วัตถุโดยเจตนา" หมายความว่า "เจตนา" ของจิตสำนึกคือการมุ่งตรงไปที่วัตถุ โดยวัตถุจะถูกเข้าใจเพียงบางส่วนและไม่สมบูรณ์ เพราะมักได้รับการเติมเต็มและสังเคราะห์ตามทัศนคติความสนใจและความคาดหวังของผู้รับรู้ ดังนั้นการรับรู้ทุกประการจะมีเรื่องของศักยภาพที่ผู้รับรู้บนพื้นฐานของประสบการณ์ในอดีตหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งนั้น และจะถูกเติมเต็มในการรับรู้ที่ตามมา

3. การให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์เป็นมาตรวัดทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจต่อสิ่งใด

3. แนวคิดของ Heidegger (Martin Heidegger, 1889–1976)

Heidegger ได้พัฒนาแนวคิดการศึกษาปรากฏการณ์วิทยาเป็นปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutic Phenomenology or Interpretive Phenomenology) แนวคิดนี้เชื่อว่าสิ่งที่เป็นอยู่ (being) และเวลา (timing) มีความหมายในตนเอง (meaning) ซึ่งสามารถตีความหมายได้โดยในการตีความผู้รับรู้ต้องมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ และผู้รับรู้ไม่สามารถแยกตนออกจากการศึกษาได้ ซึ่งแนวคิดนี้ของ Heidegger ขัดแย้งกับ Husserl ดังกล่าวข้างต้นมาแล้ว

แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาของ Heidegger สรุปได้ดังนี้

3.1 ตัวตนและการดำรงอยู่จะต้องเกิดจากกระบวนทัศน์ใหม่ภายใต้ความสัมพันธ์ของบริบทที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม จารีต ประเพณี อคติ จิตสำนึกประวัติศาสตร์ หรือพูดอีกอย่างคือจะต้องเชื่อมโยงกับ “โลก” (the world) ดังนั้น การที่จะเข้าถึง “ความจริง” ก่อนที่จะถูกครอบงำด้วยกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จึงมีความจำเป็นต้องย้อนกลับไปก่อนที่มันจะถูกปรุงแต่งการมีอยู่ของตัวตนนั้น และผู้ศึกษาควรเชื่อมความสัมพันธ์ความจริงนั้นกับ “โลกใหม่” ที่ผู้รับรู้ต้องมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงไม่สามารถแยกตนออกจากการศึกษาได้ (สันต์ สุวัจนราภินันท์ และอภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2563.)

3.2 เน้นการตีความหมายของประสบการณ์ของบุคคลเป็นหลัก แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าสิ่งที่เป็นอย่าง (being) เวลา (timing) มีความหมายในตนเอง (meaning) ซึ่งสามารถตีความหมายได้โดยการใช้อย่าง ภาษา แนวคิดนี้เห็นว่าภาษามีความสำคัญมากในการตีความมาก การใช้อย่าง ภาษาจึงต้องเป็นภาษาที่งดงามรัดกุมสามารถสื่อให้ถึงความจริง (อภิญญา พลตเปลื้อง, 2013)

4. วิธีกรใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเพื่อตัดสินใจและการวิจัย

วิธีกรใช้ (Implement) แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเพื่อการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ มีต้องหลักการที่ต้องคำนึงถึง คือ 1) การให้ความสำคัญกับบุคคล 2) การวิเคราะห์ตีความสิ่งที่รับรู้ 3) กำหนดขั้นตอนการศึกษา 4)การสร้างเครื่องมือการศึกษา 5) การวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

4.1 การให้ความสำคัญกับบุคคล

การศึกษาปรากฏการณ์วิทยามีความเชื่อพื้นฐานว่าบุคคลมีความสำคัญมากต่อการการศึกษา บุคคลแต่ละคนจะมีประสบการณ์เฉพาะของบุคคล มีความรู้สึกนึกคิดต่อประสบการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง และมีการให้ความหมายตามความคิดของแต่ละคน

อภิญญา พลตเปลื้อง (2013) แสดงลักษณะที่สำคัญของบุคคลในปรากฏการณ์วิทยาดังนี้

4.1.1 บุคคลเป็นผู้อยู่ในสิ่งแวดล้อม (The person as having a world) หมายถึง บุคคลมีความ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวตั้งแต่เกิดไม่สามารถ แยกจากกันได้ สิ่งแวดล้อมในที่นี้ ได้แก่ ภาษา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ในบริบทของบุคคลนั้นๆ ซึ่ง ผู้วิจัยควรมีเข้าใจในสิ่งแวดล้อมที่ศึกษา

4.1.2 บุคคลเป็นผู้ทรงคุณค่า (The person as being for whom things significance and value) หมายถึง บุคคลเป็นผู้ให้ความหมายในเรื่องสิ่งต่างๆ ตามสิ่งแวดล้อม ภาษา และวัฒนธรรม คุณลักษณะพื้นฐานของแต่ละคนจะแสดงออกมาจากการรับรู้และประสบการณ์ ซึ่งผู้วิจัยควรให้ความสำคัญต่อ มุมมอง ความคิดและมีความเข้าใจต่อบุคคลในบริบทนั้นๆ

4.1.3. บุคคลเป็นผู้แปลความหมาย (The person as self interpreting)

หมายถึง บุคคลเป็นผู้ให้ความหมายตามความคิดและประสบการณ์ของตนเองโดยปราศจากทฤษฎีต่างๆ เป็นการรับรู้เฉพาะของบุคคลตามการให้ความสำคัญที่เป็นพื้นภูมิหลังของ บุคคล

4.1.4 บุคคลเป็นการรวมเข้าไว้ด้วยกัน (The person as embodied)

หมายถึง บุคคลมีลักษณะของการรวมเข้าไว้ด้วยกันของความรู้สึนึกคิด แบบแผนการดำรงชีวิต ที่ประกอบด้วย กาย จิตสังคม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กัน ดังนั้น การให้ความหมายไม่สามารถแยกเป็นส่วนๆ ได้

4.1.5 บุคคลมีมิติของการเวลา (The person in time) หมายถึง บุคคลมีความเป็นอยู่ตามมิติของ เวลา และตามประสบการณ์ชีวิตที่ได้รับจากอดีต ซึ่งส่งผลเกี่ยวเนื่องถึงอนาคตได้

4.2 การให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ตีความสิ่งที่รับรู้

การวิเคราะห์ตีความสิ่งที่รับรู้ตามแนวคิดของปรากฏการณ์วิทยามีความสำคัญที่การตีความการตีความสะท้อน อัญญา ปลดเปลื้อง (2013) สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลตีความสิ่งที่รับรู้ จากแนวคิดของโคลไลซี (Colaizzi) จีออจี (Giorgi) และ แวน คัม (Van Kaam), ไดเคิลแมน และ อัลเลน (Diekelmann and Allen), เลียวนาร์ด(Leonard) และ เบนเนอร์(Benner) สรุปได้การ วิเคราะห์ข้อมูลแบบปรากฏการณ์วิทยา มีองค์ประกอบสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่

1. การย่อข้อมูล (Data reduction) เป็นกระบวนการจัดการด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ข้อมูลมีความเป็นระเบียบ โดยจัดระบบและเชื่อมโยงข้อมูล ตามกรอบแนวคิดของเรื่องที่ศึกษา อาจใช้วิธีการ ที่ทำให้ข้อมูลน้อยลง ด้วยการตัดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้อง กับเรื่องที่ศึกษาออกเหลือไว้เฉพาะเรื่องที่ต้องการศึกษาจริงๆ เพื่อให้สามารถนำเสนอข้อมูลเหล่านั้นได้อย่างเป็นระบบและเข้าใจง่าย

2. การแสดงข้อมูล (Data display) เป็นการนำเสนอข้อมูลที่จัดระเบียบไว้แล้วอย่างเป็น หมวดหมู่ด้วยวิธีการพรรณนา

3. การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของเรื่อง โดย ข้อค้นพบที่ได้ รวมทั้งการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อให้ได้ประเด็นหลักของเรื่องที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งการยืนยันผลด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อสรุป ซึ่งสิ่งที่ได้จากการ ตีความอาจแสดงในรูปของคำอธิบาย แนวคิด หรือ ทฤษฎี

4.3 การสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย

นักวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยาใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลของการวิจัยได้แก่

4.3.1 การสัมภาษณ์ คือ การพูดต่อหน้าด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การพูดเผชิญหน้า การสัมภาษณ์ด้วยโทรศัพท์ ด้วยสื่อในรูปแบบต่างๆ การสัมภาษณ์มี 3 วิธี

1) แบบมีโครงสร้าง คือ การสัมภาษณ์ที่มีคำถามครบทุกประเด็น คำถามส่วนใหญ่ปลายปิด มีปลายเปิดบ้างแต่ไม่มาก ผู้วิจัยเพียงอ่านประเด็นคำถามที่เตรียมไว้ทั้งหมดให้ฟังและบันทึกคำตอบ โดยคำตอบของผู้ตอบอาจมีเพียง ใช่-ไม่ใช่, เคย-ไม่เคย-ไม่ตอบ, การระบุจำนวนที่แน่นอน การระบุข้อความที่แน่นอน เป็นต้น

2) แบบกึ่งมีโครงสร้าง คือ การสัมภาษณ์ที่มีคำถามหลักที่มีลักษณะยืดหยุ่น และคำถามย่อยบ้างในประเด็นสำคัญ เช่น

คำถามหลัก ท่านคิดว่าการศึกษาของไทยเป็นอย่างไรในปัจจุบัน

คำถามย่อยที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างที่สัมภาษณ์ เช่น มืองค์ประกอบอะไรบ้าง, ปัจจัยสำคัญคืออะไร, มีผลต่อการพัฒนาเพียงไร เป็นต้น

3) แบบไม่มีโครงสร้าง คือ การสัมภาษณ์ที่มีเพียงประเด็นที่ผู้สัมภาษณ์เตรียมคำถามนำแบบกว้างๆ และใช้ความสามารถในการถามต่อเนื่องจากคำถามนำ นักวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยาจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง คือ เตรียมเพียงประเด็นการสัมภาษณ์และคำถามนำ วิธีการเน้นการพูดคุยที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด เช่น ขออนุญาตให้ท่านเล่าถึงประสบการณ์ในการจัดการศึกษาของท่าน

4.3.2 การสังเกต คือ การลงสนามเพื่อดูหรือฟังให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การสังเกตมี 2 ลักษณะ คือ

1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือ ผู้สังเกตกำหนดตนเองเป็นคนภายนอกที่เฝ้ามองปรากฏการณ์จากภายนอก ไม่เข้าไปมีส่วนกับเรื่องที่เกิดขึ้น

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ ผู้สังเกตกำหนดตนเองเป็นคนภายในที่เฝ้ามองปรากฏการณ์และเข้าไปมีส่วนกับเรื่องที่เกิดขึ้น เช่น เป็นส่วนหนึ่งของผู้ทำงาน ทดลองทำดูในบางกิจกรรมที่เกิดขึ้น

4.4 วิธีดำเนินการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา

วิธีดำเนินการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยาเป็น 7 ขั้นตอน

4.1 กำหนดหัวข้อ และคำถามในการวิจัยที่เหมาะสมกับวิธีการศึกษาแนวปรากฏการณ์วิทยา

4.2 ทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา

4.3 กำหนดเกณฑ์สำหรับเลือกบุคคลและปรากฏการณ์สำหรับศึกษา

4.4 ให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ผู้ที่ถูกเลือกมาศึกษา รวมทั้งจัดการกับประเด็นที่เกี่ยวกับจริยธรรมในการวิจัย

4.5 กำหนดประเด็นหรือแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

4.6 ทำการสัมภาษณ์และบันทึกการสัมภาษณ์อย่างละเอียด อาจจำเป็นต้องทำการสัมภาษณ์ซ้ำหลายครั้ง

4.7 เตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ และดำเนินการวิเคราะห์

4.8 การสรุปผลการศึกษาที่เน้นการให้ความหมาย ไม่ใช่การพิสูจน์สมมติฐาน

5. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากวิธีปรากฏการณ์วิทยา

การศึกษาตามวิธีการปรากฏการณ์วิทยาควรตรวจสอบความเชื่อถือได้(Credibility) คือ การตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความของผู้วิจัยกับความเป็นจริงในความคิดของผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า(Triangulation) และการคืนข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ มีรายละเอียดดังนี้

5.1. การตรวจสอบสามเส้าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีข้อผิดพลาดน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า(Triangulation) อย่างน้อยหนึ่งด้าน คือ

1) ด้านวิธีการ(Method triangulation) ใช้การเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากเทคนิคการเก็บแบบต่างๆ เพื่อจะแสดงความมั่นใจว่าข้อมูลมีความคงที่ เช่น การเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสำรวจเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ

2) ด้านข้อมูล (Data triangulation) ใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมากกว่า 1 คนในบริบทเดียวกัน

5.2 การคืนข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ การศึกษาข้อมูลต่างๆ ผู้ศึกษาต้องไม่ตัดสินข้อมูลทันที แต่ควรส่งกลับให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง และอาจให้ผู้ให้ข้อมูลได้แก้ไขเพิ่มเติมได้

กรณีศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทย

กำหนดกิจกรรมการศึกษาปรากฏการณ์ทางศาสนาไทยจากหัวข้อเหล่านี้ หรือกำหนดเพิ่มเติม

1. กรณีการบูชาย่าโม
2. กรณีการเกิดปรากฏการณ์การเรียกร้องให้มีภิกษุณีในประเทศไทย
3. กรณีการเกิดปรากฏการณ์พ่อปู่ศรีสุทโธและการบูชานาคน

ให้นักศึกษาออกแบบสัมภาษณ์ที่เหมาะสม แล้วนำการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการในบทเรียน อภิปรายร่วมกัน แล้วตัดสินใจจากข้อมูลที่ได้รับและบรรยายเหตุการณ์นั้น

สรุป

ปรากฏการณ์วิทยาเป็นวิธีวิทยาที่มีรากฐานมาจากปรัชญาปรากฏการณ์นิยมที่ปฏิเสธประจักษ์นิยมและประสบการณ์นิยม วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช่เพื่อการศึกษาการทำความเข้าใจความเชื่อมโยงของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในโลก โดยการศึกษาจากคำบอกเล่าของผู้มีประสบการณ์ สร้างความค้นหาแก่นแท้ของปรากฏการณ์ พัฒนาการของแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแสดงให้เห็นว่านักปรัชญาพยายามหาคำตอบจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของผู้อยู่ในเหตุการณ์ ปรากฏการณ์วิทยาให้ความสำคัญที่สุดกับคน และการตีความหมายที่ไม่อาจมองเห็นได้จากประสบการณ์ที่ปรากฏเป็นข้อเท็จจริง แต่มีสิ่งซ่อนเร้นในคำพูดบอกเล่า ในระยะแรกเน้นที่โครงสร้างการรับรู้ ระยะต่อมาเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ การใช้ภาษาที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ให้ลึกซึ้ง ชัดเจนเป็นสิ่งจำเป็นในการทำความเข้าใจสำคัญในการศึกษาปรากฏการณ์คือการสัมภาษณ์และการสังเกตซึ่งต้องใช้ควบคู่กัน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ตรงกับสิ่งที่จริง และทำให้เราตัดสินใจต่อปรากฏการณ์ได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สิตา. (2564). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระจตุรงค์ ชูศรี. (2563). วิเคราะห์ปรากฏการณ์วิทยาของฮูสเซิร์ล Analyzing the Phenomenology of Husserl. วารสารวิจัยธรรมศึกษา 3 (1): 1-9
- สันต์ สุวัจนราภินันท์ และอภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2563). ปรากฏการณ์วิทยา: ทบทวนการใช้ “รากเหง้าและอัตลักษณ์” ในวาทกรรมของสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย. โครงการจัดประชุมวิชาการ ประจำปี 2555., แหล่งที่มา https://www.berac.tds.tu.ac.th/proceedings_files/berac3/4%20Sant%20Suwatcharapinun.pdf [4 สิงหาคม 2564]
- อัญญา ปลดเปลื้อง. (2550). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา, Data Analysis in Phenomenology Studies. Nursing Journal of The Ministry of Public Health. 23 (2): 1-10.
- Paul B. Armstrong. (2005). Phenomenology., from <https://www.rown.edu/Departments/JoukowskyInstitute/courses/architecturebodyperformance/1065.html> [July 12, 2022]

บทที่ 6

การใช้เหตุผลทางสังคม

ตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว มนุษย์ถูกสร้างมาให้มีเหตุผล เหตุผลในที่นี้หมายถึงความสามารถจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ ในทางตะวันออกมักเรียกสิ่งนี้ว่าปัญญา ปัญญานั้นแนวคิดทางตะวันออกเช่นพุทธศาสนาเชื่อว่ามียู่แล้วในคนเรา แต่ปัญญานอนนิ่งอยู่ข้างในนั้น อาจจะถูกนำออกมาใช้หรือไม่ก็ได้สุดแท้แต่ว่าคนผู้นั้นจะรู้จักคิดและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เขารู้จักคิดมากน้อยเพียงใด ในทางตะวันตกก็เชื่อเช่นเดียวกันนี้ คือเชื่อว่าแม้ว่าคนเราจะมีเหตุผลอันหมายถึงความสามารถที่จะคิดอยู่ข้างใน แต่คนเราก็ก็นำเหตุผลได้ไม่เท่ากัน วิชาการจำนวนหนึ่งได้รับการคิดค้นขึ้นโดยนักคิดทั้งชาวตะวันตกและตะวันออกเพื่อช่วยให้คนเราสามารถดึงเอาเหตุผลที่มีอยู่นั้นออกมาใช้งานได้มากขึ้น และถูกต้องยิ่งขึ้น ถ้าจะกล่าวเปรียบเทียบเหตุผลหรือปัญญาก็เหมือนเครื่องยนต์ที่ทำงานอยู่เงียบ ๆ ส่วนการใช้เหตุผลหรือการใช้ปัญญาก็เหมือนการเอาเครื่องยนต์ที่ทำงานอยู่นั้นออกมาใช้งาน เช่น ปั่นจักรยานสำหรับวิดน้ำเข้านาเป็นต้น เฉพาะในทางตะวันตกนั้นวิชาการใช้ตรรกศาสตร์และวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นเพื่อพัฒนาความสามารถในการดึงเอาเหตุผลที่อยู่ข้างในของคนเราให้แสดงออกอย่างเหมาะสม

ปัญญาของคนเราทำงานในลักษณะสองลักษณะ ลักษณะแรกคือการทำงานในเชิงรับ และลักษณะที่สองทำงานในเชิงรุก การทำงานในเชิงรุกของปัญญามักแสดงออกผ่านการพูดหรือเขียนเพื่อชี้แจงแสดงเหตุผลให้ผู้อื่นเชื่อตามสิ่งที่เราคิด ส่วนการทำงานในเชิงรับของปัญญามักแสดงออกผ่านการคิดไตร่ตรองเวลาที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การใช้ปัญญาทั้งสองลักษณะนี้ถือว่าสำคัญเท่ากัน ไม่เพียงเท่านั้นการแสดงออกของปัญญาทั้งสองแบบนี้ยังเกี่ยวข้องกัน ด้านหนึ่งจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาแก่อีกด้านสลับสับเปลี่ยนกันไป การคิดเวลาที่ฟังความเห็นของคนอื่นจะช่วยให้เราจับสาระได้ว่าความคิดเช่นใดมีเหตุผลแบบใด แบบใดไม่มีเหตุผล เมื่อจับสาระได้แล้วเวลาที่ต้องแสดงความคิดเห็นบ้างก็ย่อมจะสามารถแสดงได้อย่างมีเหตุผล (ปริชา ช้างขวัญยืนและสมภาร พรหมทา. 2549 : 16)

เหตุผลและความหมายของเหตุผล

เหตุผลคือกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ในความเป็นเหตุก็ย่อมมีผลซ่อนอยู่ข้างใน ซึ่งเป็นลักษณะของปรากฏการณ์ของการสร้างเหตุสร้างผลใน ส่วนความเป็นผลก็มีลักษณะเดียวกัน แต่เมื่อเรามองภาพกว้างจะเพียงความเป็นเหตุเป็นผลในลักษณะเชิงประจักษ์เป็นส่วนใหญ่ ถ้าในภาษาทางตรรกศาสตร์นั้นจะอ้างประโยคหนึ่งจากอีกประโยคหนึ่ง ประโยคที่เราดึงมาจากประโยคอื่น เป็น “ผล” ประโยคอื่นที่เป็นแหล่งที่มาของประโยคอื่นเรียกได้ว่าเป็นประโยค “เหตุ” โดยจะเห็นได้จากประโยคที่เรายกขึ้นมาเพื่อตอบคำถาม “เพราะเหตุใด” (ปริชา ช้างขวัญยืนและคณะ.2541: 17) การใช้เหตุผลจึงเป็นเรื่องของการตรึงตรอง ถ้าไม่มีการตรึงตรองหรือวิเคราะห์พิจารณาแล้วก็จะเป็นคนที่ไม่มีความเหตุผล เป็นเพียงแต่การกระทำตามอารมณ์ที่ไร้สติกำกับการกระทำของเราในแต่ละครั้งเท่านั้น

ดังนั้นเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการแสวงหาข้อเท็จจริงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อแยกแยะในหลาย ๆ ไม่ว่าจะพูดหรือเขียนหรือภาษาที่ใช้ต้องมีเหตุผลรองรับทุกครั้ง การใช้เหตุผลจึงเป็นหลักเกณฑ์แห่งใช้ความคิดอย่างถูกต้อง และการหาเหตุผลในทางตรรกวิทยาต้องอาศัยภาษา คือ ภาษาพูดกับภาษาเขียนเท่านั้น

การใช้เหตุผล

การใช้เหตุผลคือการดึงข้อความหนึ่งออกมาจากข้อความหนึ่งโดยมีจุดประสงค์เพื่อชวนให้เชื่อหรือเพื่ออธิบายให้เข้าใจ และมีกฎเกณฑ์สำหรับตัดสินว่าดึงออกมาได้ถูกต้องหรือไม่ การอ้างเหตุผลที่ถูกต้องคือการดึงข้อความหนึ่งออกมาจากอีกข้อความหนึ่งโดยเดินตามกฎ โดยข้อความที่เป็นตัวตั้งเรียกว่า “ข้ออ้าง” และข้อความที่เราดึงออกมาจากข้ออ้าง เรียกว่า “ข้อสรุป” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ประโยคที่เราดึงออกมาจากประโยคอื่นเป็น “ผล” ประโยคที่เป็นแหล่งที่มาของประโยคอื่นเป็น “เหตุ” โดยจะเห็นได้จากประโยคที่เรายกขึ้นมาเพื่อตอบคำถาม “เพราะเหตุใด” (ปรีชา ช่างขวัญยืน (2543 : 17) ดังนั้นการอ้างหลักฐานโดยอาศัยความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่ตนมีอยู่และแน่ใจแล้ว (ข้ออ้าง) เพื่อไปสนับสนุนยืนยันสิ่งที่แน่ใจหรือเกิดขึ้นทีหลัง (ข้อสรุป) เช่น

1. มนุษย์ทุกคน	เป็น	ผู้จะต้องตาย
นาย ก.	เป็น	มนุษย์
∴ นาย ก.	เป็น	ผู้จะต้องตาย
2. ชุง ลังไม้ เชียง	เป็น	สิ่งล่อน้ำได้
ชุง ลังไม้ เชียง	เป็น	ไม้
∴ ชุง ลังไม้ เชียง	เป็น	สิ่งล่อน้ำได้

ในตัวอย่างที่ 1 “มนุษย์ทุกคน เป็นผู้ตาย” เป็นความรู้เดิมซึ่งใคร ๆ ก็ทราบดีว่า มนุษย์จะต้องตายด้วยกันทุกคน ยกขึ้นมาเป็นข้ออ้าง ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนว่า “นาย ก.จะต้องตายแน่” เพราะเป็นมนุษย์เหมือนกัน ส่วนตัวอย่างที่ 2 “ชุง ลังไม้ เชียง เป็นสิ่งล่อน้ำ” นั้นเป็นประสบการณ์ที่เคยเห็นมา ยกขึ้นมาเป็นข้ออ้าง ก็เพื่อสนับสนุนว่า “ไม้ทุกชนิดจะต้องล่อน้ำแน่” เพราะเคยเห็นชุง ลังไม้และเชียงล่อน้ำ ในตัวอย่างที่ 2 นี้ แม้ข้ออ้างจะแคบกว่าข้อสรุป ย่อมจะให้ความจริงได้บ้าง เพราะมีกว่าทุกสิ่งทุกสิ่งในประเภทเดียวกันคือชุง ลังไม้และเชียง ซึ่งเป็นไม้ล่อน้ำได้ จึงอนุมานไปถึงไม้ทุกชนิดจะต้องมีธรรมชาติอย่างเดียวกัน (บุญมี แท่นแก้ว.2536 : 5)

นอกจากนั้น การใช้เหตุผล ยังหมายถึง กระบวนการทางความคิดที่พยายามแสดงว่าข้อสรุปควรเป็นที่ยอมรับหรือทำให้ผู้ฟังมีความเชื่อถือ เพราะมีเหตุผลหรือหลักฐานที่ดีมาสนับสนุน นอกจากนี้ยังต้องอธิบายเหตุผลให้คนอื่นเข้าใจและ ยอมรับด้วย คือเมื่อฟังเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราอาจไม่เชื่อทั้งหมดในการเลือกว่าเรื่องใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ เราก็กต้องใช้เหตุผลในการพิจารณาการตัดสิน และเมื่อเรามีความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือมีปัญหาขัดแย้ง เราจะสามารถยุติความขัดแย้งนี้ได้โดยใช้เหตุผล

การใช้เหตุผลถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เอื้อให้ชีวิตประจำวันของมนุษย์มีความสมดุลดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดประโยชน์ แม้เราจะใช้เหตุผลกันอยู่ทุกวัน แต่เหตุผลที่เราใช้อาจไม่ใช่เหตุผลที่ดีและถูกต้องเสมอไป เนื่องจากเรามักใช้เหตุผลตามความเคยชินโดยขาด

หลักเกณฑ์ ขาดความสมเหตุสมผล บางครั้งเหตุการณ์ความไม่เข้าใจ หรือความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในองค์กร และสังคม เกิดขึ้นจากการใช้เหตุผลที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสมซึ่งมิให้เห็นกันบ่อยๆ ในสังคมปัจจุบัน ในเมื่อเหตุผลที่เราใช้ทั้งที่ดีและไม่ดีก็มี ดีและมีประโยชน์ก็มี และดีแต่ไม่มีประโยชน์(อาจจะ ในขณะที่นั้น) ก็มี ในการดำเนินชีวิตของเรา จึงควรต้องใช้พิจารณาญาณเพื่อแยกแยะเหตุผล เพื่อตัดสินว่าถูกต้องหรือดีพอและมีประโยชน์ต่อส่วนร่วมหรือไม่ แต่การที่จะวิเคราะห์การใช้เหตุผลหรือการอ้างเหตุผลนั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้โดยง่าย ถ้าปราศจากหลักเกณฑ์มาช่วยในการวินิจฉัย การศึกษา กฎเกณฑ์การใช้เหตุผลในเบื้องต้นจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของการใช้เหตุผลในชีวิตประจำวัน

กระบวนการการใช้เหตุผล

กระบวนการใช้เหตุผลคือการกระบวนการอนุมาน (Inference) กล่าวคือเหตุผลต่าง ๆ ที่เราแสวงหามานั้น ก็เพื่อนำมาใช้เป็นข้อสนับสนุนการพิสูจน์ความถูกต้องตามเป็นจริง ของการตัดสินใจที่จะกลายเป็นมติหรือยุติขึ้นมาในเรื่องนั้น หรือปัญหานั้น ๆ วิชาเหล่านี้จึงวิชาที่เกี่ยวข้องกับตรรกศาสตร์โดยตรง ซึ่งเป็นวิชาที่จะช่วยให้เราเข้าใจการแยกแยะความคิดว่า อะไรเป็นแนวคิดที่ต้องสมเหตุสมผล และอะไรเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้องใช้เหตุใช้ผล ทั้งนี้เราจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และเงื่อนไขของมัน จึงจะรู้และมั่นใจได้ว่า เหตุผลที่เราอ้างอิง เป็นเหตุผลที่มีน้ำหนัก ถูกต้อง ต่อการตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ หรือในปัญหานั้น ๆ จึงกล่าวสรุปในตอนนี้อะไร การคิดแบบจิตวิทยากับการคิดแบบตรรกศาสตร์นั้นไม่เหมือนกัน การคิดแบบตรรกศาสตร์หมายถึงการแสวงหาเหตุผล การอ้างเหตุผล การให้เหตุผลและการใช้เหตุผลตามกระบวนการของอนุมาน คือการคิดจากสิ่งที่รู้แล้วอย่างถูกต้อง ไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้เพื่อให้รู้อย่างถูกต้อง

การใช้เหตุผล คือจุดประสงค์สำคัญยิ่งของตรรกศาสตร์ มีกฎธรรมดาคือว่า เราจะคิดอะไร ๆ ให้มีเหตุผลนั้น เราย่อมคิดตามกระบวนการ รูปแบบ ลู่ทาง วิธีการ และระบบ อย่างหนึ่งอย่างใด พุดง่าย ๆ ว่าถ้าเราจะให้การคิดนั้นถูกต้องเราต้องมีหลักเกณฑ์ในการคิดไม่ใช่คิดสุมสี่สุมห้าแบบเพ้อฝัน หรือด้วยอารมณ์ การทำเลขคณิตเราต้องทำตามแบบตามสูตรของมันจึงจะถูกต้องฉันใด งานคิดของเราถ้าจะให้ถูกต้องสมเหตุสมผลก็ต้องอาศัยแบบแผนฉันนั้น ถ้าไม่คิดตามแบบแผน ความคิดนั้นก็จะเป็นความคิดที่ผิด ไม่มีน้ำหนักเพียงพอ เชื่อไม่ได้ และไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง

คิดอย่างไรจึงเรียกว่าคิดแบบใช้กระบวนการของเหตุผล เมื่อเราเห็นสิ่ง ๆ หนึ่งเกิดขึ้น เราก็จึงตั้งคำถามไว้ก่อนว่าอะไรจะเกิดขึ้นตามมาเป็นผล ครั้นแล้วเราจึงลำดับความคิดของเราจากสิ่งที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันแล้วนี้เอง โยงไปสู่สิ่งอีกสิ่งหนึ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งเราเองก็ยังไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เราสร้างแนวคิดจากความรู้เดิมที่เป็นผลปรากฏชัดอยู่แล้ว แล้วลำดับความคิดนั้นโยงไปสู่เหตุของมัน หรือโดยนัยตรงข้าม เมื่อเราทราบสาเหตุของสิ่ง ๆ หนึ่งเกิดขึ้น เราจึงลำดับความคิดของเราสืบทอดไปสู่สิ่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องเกี่ยวโยงมาจากสิ่งที่เรารู้เป็นความรู้เดิมอยู่แล้ว

ด้วยประการดังกล่าว นักปราชญ์ทางปรัชญาจึงถือว่า กระบวนการของการอนุมาน คือการเอาความรู้ต่อความรู้ กล่าวคือ เราจะต้องเริ่มค้นจากความรู้ที่ได้แล้วไปสู่ความรู้ที่ยังไม่ได้ หรือจากความจริงที่ปรากฏให้รู้แล้ว สืบสาวไปหาความจริงที่ยังไม่ปรากฏให้รู้ ซึ่งความจริงที่ปรากฏรู้แล้ว กับความจริงที่ไม่ปรากฏให้รู้ ทั้ง 2 ประการนี้มีเงื่อนไขเป็นเหตุเป็นผลสืบทอดกันและกัน ดังนั้นนักศึกษาตรรกศาสตร์จึงต้องเข้าใจว่า

1. ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่มนุษย์ที่เรารู้แล้ว กับส่วนที่มนุษย์ยังไม่รู้ถึง สิ่งที่เราารู้แล้วจัดเข้าในส่วนของวิชา สิ่งที่เรายังไม่รู้จัดเข้าในส่วนของวิชา วิทยาการทั้งปวงที่อาศัยตรรกศาสตร์เป็นแนวทาง จึงเท่ากับใช้วิชาที่มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้วบรรเทาหรือจัดอวิชา ถ้าเราไม่มีวิชาเป็นทุนอยู่บ้างแล้ว เราจะจัดการกับอวิชาไม่ได้เลย ส่วนผู้เป็นสรรพัญญ หรือโลกวิทูนั้น ไม่ติดอยู่ในกระบวนการของตรรกศาสตร์ ตรงจุดนี้เองชี้ให้เห็นชัดว่า ตรรกศาสตร์เป็นเพียงวิธีการหรือบันไดก้าวไปสู่ปรัชญา

2. ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงกันและกัน ภายใต้กฎของเหตุผล (The law of Causality) ทุกสิ่งทุกอย่างในที่นี้หมายถึงสิ่งปรุงแต่งขึ้นมาเป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน (Relative entities) ตามสภาวะหน้าที่และคุณสมบัติของมัน เมื่อเป็นเช่นนั้น การที่เราจะรู้อะไร ๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริงของมัน เบื้องแรกเราต้องทำความเข้าใจไว้ก่อนว่า มันเป็นไปตามเหตุตามผล มิใช่เกิดขึ้นและเป็นไปโดยลำพังตัวเองล้วน ๆ เมื่อรู้ผล (effect) เราจึงมุ่งไปไปถึงเหตุ (cause) การรู้เหตุถือเป็นความรู้ใหม่ ได้จากความรู้เก่าคือรู้ผล โดยนัยกลับหากเรารู้เหตุก่อน เราก็เอาความรู้นี้เป็นแนวทางสืบทอดไปสู่ผลซึ่งยังไม่มี

3. ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมัน กฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่นี้จัดได้เป็น 2 ระดับ คือ กฎเกณฑ์โดยธรรมชาติ (The nature laws) กับกฎเกณฑ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้น (The human-made laws) (สิทธิ บุตรอินทร์. 2522 : 11-12)

ดังนั้นการแสดงเหตุผล (Reason) หรือถ่ายทอดความคิดนั้นลงสู่รูปแบบที่สามารถใช้ติดต่อกันได้ จะเป็นรูปแบบประโยคหรือวลีซึ่งตัวเราเองหรือผู้อ่านหรือฟังแล้วเข้าใจ เมื่อเป็นเช่นนั้นเราจึงสามารถตรวจ ไต่แย้งและทดสอบให้แน่ชัดได้ แม้ความคิดของเราเองก็เช่นกันเราก็จะเอาอย่างไม่ได้จนกว่าจะมีเหตุผลแจ่มแจ้งก่อนด้วย 2 ส่วนเสมอ คือ ส่วนที่เราต้องการพิสูจน์ว่าเป็นความจริงที่เรียกว่า **ข้อสรุป** กับส่วนที่เป็นเหตุผลหรือหลักฐานที่นำมาอ้างเรียกว่า **ข้ออ้าง** เช่น

ข้ออ้างมาก่อนข้อสรุป

-แดงขยันทูหนังสือ ฉะนั้น แดงจึงสอบไล่ได้
-เพราะแดงขยันทูหนังสือเรียน เขาจึงสอบไล่ได้
-แดงขยันทูหนังสือเรียน **เพราะฉะนั้น** แดงจึงสอบไล่ได้

ข้อสรุปมาก่อนข้ออ้าง

-แดงสอบไล่ได้ **เพราะ** เขาขยันทูหนังสือเรียน
-ดินเปียก **เพราะ** ฝนตก
-แดงรวยมาก **เพราะ** ขยันทอดอม

ข้อสรุปอยู่ตรงกลาง

-แดงขยันทูหนังสือเรียน ฉะนั้น แดงจึงสอบไล่ได้ เพราะผู้ขยันทูหนังสือเรียนเป็นผู้สอบได้
-แดงขยันทอดอม ฉะนั้นแดงจึงร่ำรวยมาก เพราะผู้ขยันทอดอมเป็นผู้ร่ำรวย
- ฝนตก ฉะนั้นดินจึงเปียก เพราะฝนตกทำให้ถนนเปียก

ประโยคที่ว่า “แดงขยันดูหนังสือ ดังนั้น แแดงจึงสอบได้”

“แดงขยันดูหนังสือเรียน” เป็นข้ออ้างหรือความสนับสนุนหรือข้อเสนอหรือบทตั้ง (Premise) ที่ว่าข้ออ้างเพราะเป็นหลักฐานอันเป็นเหตุว่า ที่แดงสอบไล่ได้เพราะขยันอ่านหนังสือเรียน ไม่ใช่หนังสือนวนิยายหรือหนังสือเรียงมยนอกหลักสูตร ที่ว่าข้อความสนับสนุนที่ว่า แแดงสอบไล่ได้ไม่ใช่เพราะอย่างอื่น แต่เป็นเพราะขยันดูหนังสือเรียนนั่นเอง เหล่านี้เป็นต้น

ส่วน “แดงสอบไล่ได้” เป็นข้อสรุปให้เห็นจริงว่า ไม่ว่าใครก็ตาม จะเป็นแดง ดำ หรือ ขาว ถ้าขยันดูหนังสือเรียนย่อมสอบไล่ได้ทั้งนั้น เพื่อให้แน่ชัดเข้า จึงได้รับการสนับสนุนหรือถูกสนับสนุนจาก “ขยันดูหนังสือเรียน” อีกทีหนึ่ง

ลักษณะของภาษาที่แสดงเหตุผลจะต้องมีคำว่า “ ดังนั้น, จึง, เพราะฉะนั้น, ฯลฯ” เป็นสัณฐานเหตุผลอยู่ ฉะนั้น การที่เราใช้ภาษาให้มีข้อความหนึ่งสนับสนุนอีกข้อความหนึ่งหรือมีข้ออ้างกับข้อสรุปในการแสดงเหตุผลนี้เรียกว่า “การพิสูจน์” (Proof) (บุญมี แท่นแก้ว.2536 : 4)

แม้เรื่องของศาสนาซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ยังต้องใช้เหตุผลในการที่จะเชื่อหรือศรัทธาในศาสนา ๆ นั้น โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่ชาวโลกทั่วไปต่างยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยเริ่มสอนตั้งแต่เบื้องต้น สอนให้รู้จักพิจารณาเหตุผล อย่าเชื่อแบบงมงาย อย่าเชื่ออะไรง่าย ๆ อย่าไปอ่อนวอนบนบานหรือบวงสรวงต้นไม้ แม่น้ำ ภูเขา ว่าเป็นที่พึ่ง เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นการสอนวิธีการเอาชนะกิเลสยังสอนให้ละต้นเหตุแห่งกิเลส ผลของการกำจัดกิเลสได้คือบรมสุขแห่งชีวิต ซึ่งเรามักจะพบเจอเป็นหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง

ดังนั้นการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป การใช้เหตุผลในการแสวงหาความรู้ใหม่ก็ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง กระบวนการใช้เหตุผลจึงเกิดขึ้นเพราะเหตุว่า มนุษย์ต้องการรู้ในสิ่งที่ตนเองไม่ หรือถึงจะรู้สิ่งที่ตนเองอยากรู้แล้ว ยังต้องการทำสิ่งที่ตนเองรู้แล้วให้ปรากฏ และเนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างในโลกใบนี้ล้วนมีความสัมพันธ์ของความ เป็นเหตุผลของกันและในอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าคุณจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม ดังนั้นไม่ว่ามนุษย์เราจะ ยืน เดิน นั่ง นอน ตื่น ทำ พูด ล้วนเป็นดำเนินภายใต้กระบวนการแห่งเหตุผลทั้งสิ้น ซึ่งนักปรัชญาอย่างเพลโต ผู้เป็นศิษย์เอกของโสเครตีสยอมรับการใช้เหตุผลว่า การใช้เหตุผลควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นสิ่งจำเป็น โดยต้องสร้างความสมดุลของวิจารณ์ใน 2 ใน 3 ภาค อันได้แก่ ภาคความอยาก และภาคภาคอารมณ์

สมองกับพัฒนาการการใช้เหตุผลของมนุษย์

สมองเป็นอวัยวะหนึ่งของร่างกายที่เป็นศูนย์รวมของระบบประสาท เป็นศูนย์กลางในการควบคุมและจัดระเบียบ การทำงานทุกชนิดของร่างกาย สมองของมนุษย์ประกอบด้วยเซลล์สมองประมาณร้อยล้านเซลล์ (พัชรวิทย์ เกตุแก่นจันทร์. 2542 : 7) ซึ่งเป็นจำนวนที่ไม่แตกต่างกันระหว่างทารกแรกเกิดกับผู้ใหญ่ แต่ในผู้ใหญ่เซลล์สมองจะมีขนาดใหญ่และยาวกว่า และมีจำนวนเซลล์โครงข่ายของเซลล์สมองมากขึ้น ทำให้การเชื่อมโยงระหว่างเซลล์สมองมากขึ้น โดยเซลล์สมองเซลล์หนึ่ง ๆ จะเชื่อมโยงไปยังเซลล์สมองเซลล์อื่น ๆ อีกสองสองหมื่นห้าพันเซลล์ เพื่อส่งข้อมูลข่าวสารกันโดยกระแสประสาท จะเกิดปฏิกิริยาเรียกว่า Synapse แล้วแต่จะเป็นด้านรับ - ส่งผสมต่าง ๆ เช่น ปฏิกิริยา

เคลื่อนไหวกล้ามเนื้อ ความรู้สึก ความจำ อารมณ์ทั้งหลาย ฯลฯ จึงผสมผสานกันขึ้น กลายเป็นการเรียนรู้ นำไปสู่การปรับตัวอย่างเฉียบพลานของมนุษย์แต่ละคน (สกุล อันมาและคณะ.2555 : 10)

จากความก้าวหน้าในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์จนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องในเรื่องสมองของมนุษย์ จนกระทั่งรู้ว่าสมองแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ ส่วนหนึ่งเรียกว่า Emotionalism คือส่วนแห่งอารมณ์และจิตนาการ เป็นส่วนสมองซีกขวา อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า Rationalism คือส่วนแห่งเหตุผลและการคิดวิเคราะห์เป็นส่วนสมองซีกซ้าย จึงกล่าวได้ว่าด้วยความสามารถในสมองทั้งสองส่วนนี้เองที่มนุษย์เราใช้เป็นเครื่องมือในการคิดเพื่อแสวงหาความรู้อันถือได้ว่าเป็นปัจจัยหลักแห่งการประสบความสำเร็จก้าวหน้าในการดำรงชีวิตของมนุษย์ จากการศึกษาวิจัยพบว่า

โดยส่วนสมองซีกขวาเป็นส่วนที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนเองและอารมณ์ของตนเองไว้อย่างหนักแน่นและมีความคงเส้นคงวา รวมทั้งการมีความสามารถในการที่จะรับรู้อารมณ์ของคนอื่นและอารมณ์ของตนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดความกระตือรือร้นและมีแรงจูงใจที่นำไปสู่ความสำเร็จ สมองส่วนนี้มีชื่อเรียกว่า Emotion Quotient หรือ ที่เรียกกันว่า EQ

ส่วนของระบบสมองซีกซ้ายเป็นส่วนที่มีความสามารถในการใช้เหตุผล การคิดวิเคราะห์และมีความฉลาดในทางด้านความคิด และการกระทำ มีชื่อเรียกว่า Intelligence Quotient หรือ IQ และนอกจากนี้ยังได้มีผลการศึกษาวิจัยที่ได้กำหนดค่ามาตรฐานเอาไว้ว่า คนปกติส่วนใหญ่ของประชากรโลกทั้งหมดจำนวน 68 เปอร์เซ็นต์มีระดับ IQ อยู่ที่ 85 -115 ถ้าหากใครมี IQ สูงกว่านี้จะจัดว่าเป็นที่ความสามารถพิเศษที่เรียกกันว่า “มีพรสวรรค์” ในส่วนผู้มีระดับความเป็นอัจฉริยะจะมี IQ ตั้งแต่ 145 ขึ้นไปซึ่งจัดเป็นประเภทอัจฉริยะบุคคล (โกเมนทร์ ชินวงศ์. 2556 : 2)

จากความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับการทำงานของสมองดังกล่าว สมองยังมีส่วนสำคัญในการใช้เหตุผล โดยเฉพาะสมองซีกซ้ายจะคอยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในหลาย ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการแบบวิเคราะห์แยกแยะ การคิดตรรกะตรองเพื่อหาเหตุผล ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตลอดจนทางด้านการอ่านหรือการเขียน เป็นต้น และจากการทำงานของสมองทั้งสองซีกต่างกัน เราจึงสามารถพิจารณาลักษณะเฉพาะของคนที่ใช้สมองซีกซ้ายว่าเป็นคนที่เด่นคือ การทำงานมีการวางแผน เป็นระบบ เป็นขั้นตอน มีความเป็นเหตุเป็นผล มีการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ส่วนที่ใช้สมองด้านซ้ายมากกว่าจะมีเป็นคนอารมณ์สุนทรีย์ภาพ ทำอะไรตามความรู้สึกของตนเอง เช่น พวกศิลปิน เป็นต้น

1. ความหมายของการคิด

การคิดเป็นพฤติกรรมของอวัยวะภายในของมนุษย์ได้แก่ สมอง กล่าวคือการทำงานของสมองที่เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีนักวิชาหลายท่านได้ให้ความหมายที่มีลักษณะคล้าย ๆ กัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิด หมายถึง การทำให้ปรากฏเป็นรูป หรือประกอบให้เป็นรูปหรือเป็นเรื่องขึ้นในใจ ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คาคะเน คำนวน มุ่ง จงใจ ตั้งใจ นอกจากนี้

สกุล อันมา และคณะ (2555) ได้ให้ความหมายของการคิดไว้ดังนี้

การคิด คือ กระบวนการทำงานของจิตใจหรือสมองของมนุษย์ ในขณะที่พยายามหาคำตอบเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนความคิด คือผลของการคิด

การคิด เป็น เป็นพฤติกรรมภายใน เกิดจากการทำงานของสมอง โดยใช้ประสบการณ์ที่มีมาสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ข้อมูลหรือสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ปัญหา หาคำตอบ ตัดสินใจ หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่

การคิด คือ กิจกรรมทางจิตอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึก ความจำและจินตนาการเสมอ

สรุปได้ว่าการคิดเป็นการกระบวนการการทำงานของสมองที่ทำให้ปรากฏเป็นรูปร่างภายในจิตใจอันเกิดจากประสบการณ์ของสมอง โดยการไตร่ตรอง มุ่ง จงใจ ตั้งใจเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ จากการคิดหาคำตอบในเรื่องนั้น

2. ทำไมมนุษย์จึงต้องคิด

อาจมีคำถามว่าทำไมมนุษย์จึงคิดและสัตว์อื่น ๆ มีการใช้ความคิดเหมือนมนุษย์หรือไม่ แล้วทำไมมนุษย์ต้องคิด ว่าโดยหลักแล้ว มนุษย์จะคิดเมื่อเผชิญกับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การเผชิญปัญหา เมื่อไรก็ตามที่มนุษย์ประสบกับปัญหา มนุษย์ก็จะคิดเพื่อหาทางแก้ปัญหา นั้น เช่น เมื่อเจอสภาวะน้ำท่วม ก็จะคิดหาหนทางที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ นานา สุดท้ายก็จะตัดสินใจว่าจะเอาอย่างไรกับชีวิต จะทนอยู่กับสภาวะน้ำท่วมต่อไป หรือว่าจะออกไปอยู่ข้างนอกก่อน เป็นต้น

2. ความสงสัย เป็นคุณสมบัติติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เพราะในช่วงวัยเด็ก เด็กมักจะสงสัยทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเขา เขาจึงเป็นเด็กช่างซัก ช่างถามเพื่อหาคำตอบ แต่เมื่อโตขึ้นเมื่อเด็กเกิดความสงสัย มนุษย์เราก็จะใช้ความคิดเพื่อแสวงหาคำตอบด้วยตัวเองเป็นหลัก

3. ความต้องการสิ่งแปลกใหม่ มนุษย์จะต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ เพราะมนุษย์ไม่เคยหยุดนิ่ง เมื่ออยู่กับสภาวะที่จำเจ ซ้ำซากนาน ๆ มนุษย์ก็จะเริ่มเบื่อและพยายามคิดหาวิธีและคิดเริ่มต้นสิ่งใหม่เสมอ อาจเป็นเพราะอุปนิสัยเช่นนี้ จึงทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาตัวเองและสังคมให้ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

4. ความอยุ่รอด เมื่อมนุษย์เผชิญกับปัญหาที่สำคัญของชีวิต มนุษย์ก็ต้องใช้ความคิดเพื่อหาทางออกจากปัญหานั้นให้ได้ จะไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ เพราะการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ทุกชนิด มนุษย์ก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ยอมจำนน แต่จะดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดให้ได้วิธีที่ดีที่สุดคือการคิดหาวิธีจะเอาชนะปัญหานั้นเอง (สกุล อันมา และคณะ. 2555 : 9)

สถานการณ์ทั้งที่ 4 ประการดังกล่าวข้างต้นล้วนเป็นปัจจัยให้มนุษย์เกิดการคิด เริ่มตั้งแต่การเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันทั้งที่เป็นปัญหาของตนเองและปัญหาของคนอื่น มนุษย์ก็สามารถเก็บมาคิดหรือนำมาคิดเพื่อหาทางออก ด้วยการเกิดความสงสัยในไปต่าง ๆ นานาว่าเกิดขึ้นเพราะอะไร จะแก้ปัญหาได้ด้วยวิธีอะไร และวิธีดังกล่าวจะสำเร็จหรือไม่ และเมื่อแก้ไปตามวิธีนั้นไปแล้ว มนุษย์ก็ยังต้องการแก้ไขและปรับปรุงเพื่อไปสู่สิ่งแปลกใหม่ ๆ ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ตลอดทั้งมนุษย์ต้องการเอาตัวรอดจากภัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะภัยจากธรรมชาติหรือภัยจากการที่มนุษย์สร้างขึ้นต้องเกิดขึ้นจากการคิดหาทางเอาตัวรอดให้ได้

3. ประเภทของการคิด

การคิดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การคิดเป็น หมายถึง การคิดที่เป็นระบบ ระเบียบ มีความเชื่อมโยง มีการแยกแยะ มีจุดมุ่งหมาย เป็นไปเพื่อพัฒนาและสามารถแก้ปัญหาได้

2. การคิดไม่เป็น ได้แก่ การคิดฟุ้งซ่าน ไม่เป็นระเบียบ ไม่มีความเชื่อมโยง ไม่มีจุดหมาย เป็นไปเพื่อความหายนะและสร้างปัญหาให้กับตัวเองและสังคม เปรียบเสมือนการนำหินมาวางระเกะระกะ นำก้อนหินเล็กมาวางเป็นฐาน แล้วนำก้อนใหญ่สุดมาวางไว้ข้างบน สุดท้ายกองหินนั้นก็ล้มครืนลงมา เป็นต้น

3. การคิดถูก ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์ เป็นการคิดบวก เป็นการคิดแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้องและชอบธรรม เช่น สมชายถูกเพื่อนล้อเลียนว่าเอาแต่เล่นเกม คงไม่ประสบความสำเร็จหรอก เขาจึงสร้างเกมอนิเมชั่น จนในที่สุดเขาก็ประสบความสำเร็จ

4. การคิดผิด ได้แก่ การคิดที่ก่อปัญหาให้กับตนเองและคนอื่น เป็นการคิดที่ไม่ชอบธรรม เช่น การคิดวางแผนปล้นธนาคาร การคิดทุจริตคอร์รัปชัน เป็นต้น (สกุล อ้นมา และคณะ. 2555 : 14)

ในประเภทของการคิดที่ยกมากล่าวทั้ง 4 ประเภทนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่า การคิดแบ่งออกเป็น 2 คู่ คือ คิดเป็น กับ คิดไม่เป็น คิดถูก กับ คิดผิด คู่แรก **คิดเป็น** มีผลสำเร็จคือการคิดที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้ **คิดไม่เป็น** ผลที่เกิดขึ้นคือไม่สามารถแก้ปัญหาได้ คิดถูก มีผลสำเร็จเป็นเริ่มต้นที่ดี ส่งเสริมในลักษณะสร้างคุณลักษณะเฉพาะที่ดีในตัวบุคคลและสังคม คิดผิด มีผลสำเร็จในทางที่สร้างความเสียหายให้กับตนเองและสังคม

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคิด

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคิดของคนประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ (...อ้างอิงใน.....) ดังนี้ คือ พื้นฐานทางครอบครัว (Family Background) พื้นฐานทางครอบครัวถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการพัฒนาความคิด นับแต่เตรียมพร้อมด้านโภชนาการที่เอื้อให้เซลล์สมองแข็งแรงสมบูรณ์

1. พื้นฐานความรู้ (Background of Knowledge) การเรียนรู้ที่ได้มาจากการกลั่นกรองและเก็บในรูปความรู้ด้านต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อวิถีคิด วิถีปฏิบัติ ความเชื่อ บุคลิกภาพทางความคิด ตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาต่าง

2. ประสบการณ์ชีวิต (Experience of Life) บทเรียนต่าง ๆ ที่ผ่านมาในชีวิตเราทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเป็นเรื่องใหญ่ เป็นข้อมูลที่มีผลโดยตรง

3. การทำงานของสมอง (Brain Functioning) สมองของแต่ละคนที่เกิดมามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ละเอียดอ่อน ที่ทำให้ทุกคนมีเอกลักษณ์ทางความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและบุคลิกภาพรวมทั้งศักยภาพด้านต่าง ๆ ไม่เท่ากันตั้งแต่เริ่มเกิดจนถึงโต

4. วัฒนธรรม (Culture) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของคนอย่างมาก จึงถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญด้านหนึ่ง

5. จริยธรรม (Morality) ผู้มีจริยธรรมสูงย่อมมีกรอบในการคิด การตัดสินใจ และการหาแนวทางแก้ปัญหา การประมวลความคิดแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับผู้ที่ขาดจริยธรรม

6. การรับรู้ (Perception) เป็นสถานะที่เราตอบสนองต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดภายใต้กาลของสมอง จิตใจ ฯลฯ ที่มีผลต่อวิธีการคิดของคนเป็นอย่างมาก

7. สภาพแวดล้อม (Environment) เป็นตัวกระตุ้นสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้ ต่อวิธีการคิดของเด็ก

8. ศักยภาพทางการเรียนรู้ (Learning Potential) เด็กแต่ละคนมีศักยภาพการรับรู้ การประมวล ข้อมูลในอัตราที่ต่างกันทั้งความเร็วและลุ่มลึก ส่งผลให้แต่ละคนคิดไม่เท่ากัน คิดไม่เหมือนกัน แม้ว่าจะมีประสบการณ์เหมือนกันก็ตาม

9. ประสาทรับรู้ (Sensory Motor) หากประสาทรับรู้ เช่น หู การมองเห็น การสัมผัส หรือการรับรู้กลิ่น ก็ทำให้วิธีคิดแตกต่างจากเด็กทั่วไป และในทางตรงกันข้ามหากมีประสาทรับรู้ที่ฉับไวกว่าเด็กคนอื่นก็สามารถรับรู้ข้อมูลได้รวดเร็วและละเอียดกว่าเด็กคนอื่น

5. การใช้เหตุผลทางความคิด

คำกล่าวของเดส์คาร์ต (Descartes) ที่ว่า ฉันคิด ดังนั้นฉันจึงมีอยู่ เป็นคำกล่าวที่แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสามารถ คิด ได้และความสามารถนี้เองทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือสิ่งอื่น ๆ ได้ ทั้งในด้านดีและไม่ดี แต่ที่สำคัญมนุษย์ใช้ การคิด เป็นเครื่องมือในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาสำหรับการดำเนินชีวิตของตน และใช้ความคิดที่เป็นผลได้จากการคิดมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ให้เกิดเป็นระบบที่มนุษย์สามารถเข้าใจ และมั่นใจได้ว่าสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ไม่อาจเป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิตของตนเอง ซึ่งที่สำคัญมนุษย์สามารถคิดดัดแปลงสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวให้มีสภาวะตามที่ตนต้องการได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อเราพบเห็นวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ในสภาพแวดล้อมลักษณะหนึ่ง เราก็สามารถเข้าใจได้ว่าเขามีระบบและวิธีการคิดที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเขาได้ทันที เพราะวิธีคิดจะเป็นตัวพื้นฐานที่รองรับรูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละคน

1. การคิด (Thinking) คือ การที่มนุษย์พยายามที่จะจัดข้อมูลที่ได้รับมา (ทั้งจากประสบการณ์โดยตรงและโดยอ้อม) ให้เป็นระบบระเบียบ โดยทั้งนี้เพื่อให้ตนเองได้รับประโยชน์ คือ การมีความรู้ ความเข้าใจ ความมั่นใจ และสามารถนำไปใช้ประกอบการดำรงชีวิตได้ ซึ่งที่สำคัญ การคิดจะทำให้มนุษย์สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมั่นใจ กล่าวคือ มนุษย์สามารถที่จะควบคุมการกระทำและการดำเนินชีวิตของตนเองได้ สอดคล้องกับเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะได้ อาทิการที่มนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์พยายามสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ตนประสบอยู่ และต่อมากลายเป็นระบบความคิดที่เชื่อถือในเรื่องอำนาจของธรรมชาติ หรือวิญญาณ ที่นำไปสู่พิธีกรรมการเซ่นไหว้ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการที่จะทำความเข้าใจต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ๆ เราจะสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเขาได้อย่างสอดคล้องและราบรื่น

2. การใช้ภาษาแสดงความคิด เราสามารถรู้ความคิดของคนอื่นได้ ก็ต่อเมื่อเขาแสดงออกมาเป็นภาษา (ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบหรือสัญลักษณ์ใดก็ตาม) เพราะภาษาเป็นเครื่องมือ ที่มนุษย์เราใช้แสดงความรู้สึก ความคิด ของตนเองต่อผู้อื่น โดยในทางกลับกัน เรายังใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจความรู้สึก ความคิด ของคนอื่นเช่นเดียวกัน การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่ามนุษย์ใช้ภาษาอย่างไรจะทำให้เราสามารถรับรู้และเข้าใจความคิดเห็นของมนุษย์อย่างถูกต้อง และที่สำคัญจะทำให้เราสามารถติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เมื่อเราเข้าใจความคิดของเขาทั้งหมด

โดยทั่วไปมนุษย์มีวิธีการสื่อความคิดของตนเองใน 4 ลักษณะ คือ

1. การเสนอความคิดเห็นในเชิงพรรณนา เป็นการเสนอเรื่องราวที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูดว่ามีลักษณะอย่างไร เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกหรือมีอารมณ์คล้อยตามสิ่งที่ผู้พูดกำลังนำเสนอ
2. การเสนอความคิดเห็นเชิงบรรยาย เป็นการนำเสนอเรื่องราวตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยที่ผู้พูดไม่ได้นำเอาความรู้สึกหรืออารมณ์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องในการนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงเหล่านั้น โดยผู้พูดมีความต้องการที่จะให้ผู้ฟังเกิดความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นตามความเป็นจริง
3. การเสนอความคิดแบบอธิบาย เป็นการเสนอเรื่องราวที่มีการพิจารณาหรือวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและสัมพันธ์กันตามความเข้าใจของผู้พูด เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจอย่างเป็นระบบต่อการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงให้มีความสัมพันธ์กันและ
4. การเสนอความคิดเชิงชวนให้เชื่อ เป็นการเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้พูดเชื่อและยอมรับว่าเป็นจริงให้ผู้ฟังเห็นคล้อยตาม หรือมั่นใจว่าเรื่องนั้นเป็นจริงตามที่ผู้พูดเสนอ โดยผู้พูดนั้นจะพยายามใช้สิ่งต่าง ๆ มาโน้มน้าว หรือยืนยันสิ่งที่ตนพูดเพื่อให้ผู้ฟังเกิดการยอมรับในที่สุด

เพื่อให้เกิดความเข้าใจลักษณะการสื่อสารความคิดของมนุษย์มากยิ่งขึ้น เรามาพิจารณาตัวอย่างดังต่อไปนี้

“สมมติว่ามีอุบัติเหตุรถชนกันและมีผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์นั้นด้วย เราจะพบว่ามีการรายงานข่าวนั้น จะมีการเสนอเรื่องราวแตกต่างกันออกไป แต่ที่สำคัญที่สุดคือทราบรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจริง ๆ ว่าเหตุการณ์นั้นเป็นอย่างไร รถอะไรที่ชนกัน ชนกันอย่างไร สถานที่แห่งไหน เวลาเท่าใด มีผู้อยู่ในเหตุการณ์กี่คน บาดเจ็บเสียชีวิตเท่าใด บทรายงานลักษณะนี้เป็นการนำเสนอเรื่องเชิงบรรยาย เพื่อให้ผู้อ่าน “รู้” เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจริง ๆ แต่ในบทรายงานเรื่องเดียวกันนี้ นักข่าวที่เห็นเหตุการณ์ก็อาจจะเพิ่มเติมรายละเอียดของเหตุการณ์เข้าไปอีก เนื้อหาที่เพิ่มส่วนใหญ่จะเป็นการสัมภาษณ์ผู้เห็นเหตุการณ์ หรือการบอกเล่าความรู้สึกของตนเองต่อสภาพเหตุการณ์นั้นว่ามีสภาพน่าหวาดกลัว น่าสยดสยองเพียงใด **การบอกเล่าความรู้สึกของผู้เห็นเหตุการณ์ในลักษณะนี้ เป็นการเสนอเรื่องเชิงพรรณนา** เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมในเหตุการณ์ว่าน่ากลัวเป็นอย่างไร โดยผู้อ่านจะใช้จินตนาการจากการมีประสบการณ์ในลักษณะนี้เข้ามาทำความเข้าใจและเกิดอารมณ์คล้อยตาม ซึ่งจากข้อเท็จจริงและการเพิ่มความรู้สึกเข้าไปในเรื่องเดียวกันนี้เอง ข่าวของเหตุการณ์เดียวกันก็จะมี**ผู้ออกมาให้ความเห็นในเรื่องแตกต่างกันออกไป** โดยส่วนใหญ่ก็จะพยายามนำเสนอสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุครั้งนี้ว่า มีสาเหตุที่แท้จริงมาจากอะไร บางคนก็เห็นว่าคนขับทั้งสองคันขับรถประมาทหรือไม่ระวัง บางคนอาจเห็นว่าเพราะสภาพถนนไม่ดี บางคนอาจเห็นว่าเพราะมีอำนาจอาจรพบางอย่างทำให้เป็นไป **ต่างคนต่างให้ความเห็นอธิบายเหตุการณ์นี้แตกต่างกันออกไป แต่ทั้งหมดเป็นการเสนอเรื่องเชิงอธิบาย** โดยแต่ละคนพยายามจะสร้างความเข้าใจกับเหตุการณ์นี้อย่างเป็นระบบทั้งหมด ตั้งแต่ก่อนจะเริ่มมีเหตุการณ์ และมีเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น รวมทั้งภายหลังเหตุการณ์นี้สงบลง ซึ่งเป้าหมายก็เพื่อการมีความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงที่มีการนำมาเชื่อมโยงให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อใช้เป็นคำอธิบายเหตุการณ์ทั้งหมด แต่ในท้ายที่สุดของเรื่องจะเป็นคำถามที่ว่า แล้วคำอธิบายของใครจะถูกต้องเป็นจริง และนี่เองนำมาสู่ขั้นตอนสำคัญคือ การพยายามจะพิสูจน์หรือค้นหาหลักฐานมายืนยันว่าความเห็นของใครที่เป็นจริงและถูกต้อง ทั้งนี้ผู้ที่พูดในลักษณะใดก็ตามก็จะพยายามอ้างอิงหลักฐานยืนยันความเห็นของตน เพื่อให้ผู้อื่นยอมรับ อาทิ ถ้าเป็นบริษัทประกันก็จะพยายามหาหลักฐานว่า

เป็นความประมาทของผู้ขับ ขณะญาติผู้ตายก็อาจจะพยายามอ้างถึงความปลอดภัยของถนนหรือระบบการทำงานของรถยนต์ ส่วนชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงอาจจะอ้างถึงเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นบ่อย ๆ และเจ้าที่เจ้าทางได้เคยมาเข้าฝันบอกว่าวิญญาณคอยรับผู้เดินทางที่ผ่านมาทางนี้ **การพยายามอ้างอิงหลักฐานเพื่อให้ผู้อื่นเห็นคล้อยตาม เป็นการเสนอเรื่องชวนให้เชื่อ** ผู้พูดมีเป้าหมายให้ผู้ฟังเชื่อและยอมรับความเป็นจริงของคำพูดของตน โดยอ้างอิงหลักฐานมาประกอบ”

จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คนทั่วไปมีการเสนอความคิดของตนเองออกมาได้ 4 ลักษณะที่แตกต่างกัน แม้ว่าข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงอาจจะมาจากแหล่งเดียวกัน แต่คนก็เสนอความคิดแตกต่างกันไปตามความต้องการของตน แต่ในการนำเสนอความคิดทั้ง 4 อย่างนี้ การนำเสนอความคิดในเชิงอธิบายกับการนำเสนอความคิดในเชิงชวนให้เชื่อ เป็นขั้นตอนการนำเสนอที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นการนำเสนอที่ทำให้มนุษย์เกิดความสามารถและมีศักยภาพในการเรียนรู้ เข้าใจ และพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การนำเสนอทั้ง 2 ขั้นตอนนี้เรียกว่า “การใช้เหตุผล” (Reasoning)

6. การใช้เหตุผลและการอ้างเหตุผล

การใช้เหตุผล (Reasoning) กับการอ้างเหตุผล (Argument) เป็นกระบวนการของการคิดที่ต่อเนื่องกันโดยการใช้เหตุผล จะเป็นการคิดเพื่อพยายามอธิบายเหตุการณ์บางสิ่งบางอย่างโดยอาศัยหลักฐานจากการสังเกตหรือข้อความต่าง ๆ ที่ยอมรับกันแล้ว (เช่น กฎ ทฤษฎี) หรือความรู้ที่เห็นพ้องกันว่าจริงแล้ว (เช่น ความเชื่อทางศาสนา) เพื่อให้ (ตนเองและผู้อื่น) สามารถเข้าใจเหตุการณ์นั้นได้ ซึ่งกระบวนการใช้เหตุผลจะแยกออกเป็น 2 ขั้นตอน

1. ขั้นตอนการค้นพบเหตุผล (Context of Discovery) เป็นขั้นตอนที่คนเราพยายามใช้จินตนาการ เชื่อมโยงข้อมูล ความคิด หรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่ง หรือเหตุการณ์ที่ตนเองสงสัย สนใจ หรือต้องการอธิบาย ขั้นตอนนี้เรียกว่า การสร้างคำอธิบาย ซึ่งมีองค์ประกอบทางโครงสร้าง 2 ส่วน คือ (1) ข้อความที่ต้องการอธิบาย (2) ข้อความที่เป็นคำอธิบาย

โดยนัยขั้นตอนนี้จะมีลักษณะสำคัญตรงที่ว่า การอธิบายเป็นการนำข้อความหนึ่งมาขยายความให้เกิดความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นต่ออีกข้อความหนึ่ง เช่น คนในสมัยก่อนเห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ก็พยายามสร้างคำอธิบายในลักษณะต่าง ๆ และสุดท้ายกลายมาเป็นความเชื่อทางศาสนาในลักษณะที่แตกต่างกัน ในขณะที่คนในสมัยต่อมาสังเกตเห็นวัตถุตกลงสู่พื้น ก็พยายามสร้างคำอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ และสุดท้ายกลายมาเป็นกฎแรงโน้มถ่วงที่ได้รับการยอมรับกันต่อมา ซึ่งขั้นตอนการสร้างคำอธิบายนี้ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนว่าจะต้องจินตนาการอย่างไร แต่แต่ละคนอาจค้นพบเหตุผลหรือคำอธิบายที่ต่างกันด้วยวิธีการต่างกัน

2. ขั้นตอนการพิสูจน์ความเป็นเหตุผล (Justification) เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการค้นพบเหตุผลหรือคำอธิบาย กล่าวคือเมื่อเราค้นพบเหตุผลหรือสามารถสร้างคำอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้แล้ว เราจะทำอย่างไรที่จะนำเอาเหตุผลหรือคำอธิบายนั้นมาทำการ **ประเมินเหตุผลที่ค้นพบได้นั้นเป็นคำอธิบายสิ่งหรือเหตุการณ์ที่เราสงสัย สนใจหรือต้องการอธิบายจริง ๆ หรือไม่** ขั้นตอนนี้เรียกว่าการอ้างเหตุผล ซึ่งจะเป็ขั้นตอนที่มีการประเมินหรือพิสูจน์ว่า ข้อความที่เป็นคำอธิบายเหล่านั้นมี **ความสัมพันธ์** เชิงยืนยันหรือ สนับสนุน ข้อความที่ต้องการอธิบายจริงหรือไม่ โดยทั้งนี้ลักษณะสำคัญของการอ้างเหตุผลก็คือ การนำเอาข้อความหนึ่งมายืนยันหรือสนับสนุนข้อความหนึ่ง เพื่อพิสูจน์ความ

เป็นจริงของข้อความนั้น ซึ่งกิจกรรมการประเมินในลักษณะนี้อยู่ในความสนใจโดยตรงของวิชาตรรกวิทยา (Logic) พิจารณาบทสนทนาต่อไปนี้

(1) โจ : ส้มตำร้านปากซอยอร่อยจริง ๆ

ก้อง : นายรู้ได้อย่างไร

โจ : ก็ฉันเคยไปกินมาตั้งหลายครั้งแล้วนี่

(2) สมศรี : คุณแดงที่ยายต๋อยพูดถึงบ่อย ๆ นี่ต้องเป็นผู้ชายแน่เลย

สมทรง : เธอรู้ได้อย่างไร

สมศรี : เพราะยายต๋อยบอกว่าเป็นลุงของเธอเอง

(3) เย็นฤดี : ฉันให้เงินลูกไปโรงเรียน 10 บาท เขาบอกว่านอกจากซื้ออาหารกลางวันไป 7 บาทแล้ว เขาไม่ได้ซื้ออะไรอีกเลย ดังนั้น ลูกต้องมีเงินเหลือเงินกลับบ้าน 3 บาท

จากการอ้างเหตุผลนี้ (3) แม่สรุปว่า ลูกจะต้องเหลือเงินมาจากโรงเรียน 3 บาท จากเหตุการณ์หรือหลักฐาน 2 ประการ คือ (1) ความรู้เดิมที่ว่าลูกมีเงินไปโรงเรียน 10 บาท (2) เชื่อตามคำบอกของลูกที่ว่าใช้เงินไป 7 บาท การอ้างเหตุผลนี้อาจเขียนใหม่ว่า

ข้ออ้าง : (1) ลูกมีเงินไปโรงเรียนจำนวน 10 บาท

ข้ออ้าง : (2) ลูกมีเงินใช้จำนวน 7 บาท

ข้ออ้าง : (3) (เพราะฉะนั้น) ลูกเหลือเงินจำนวน 3 บาท

จากตัวอย่างของการอ้างเหตุผลทั้ง 3 ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในการอ้างเหตุผลแต่ละครั้งจะประกอบด้วย 3 ส่วนเสมอ คือ

1. ส่วนที่เป็น ข้อสรุป หรือส่วนที่เราต้องการพิสูจน์ยืนยันว่าจริง

2. ส่วนที่เป็น ข้ออ้าง หรือส่วนที่เป็นเหตุผลหรือหลักฐานที่ใช้ยืนยันว่าข้อสรุปเป็นจริง

3. ส่วนที่เป็น การอนุมาน หรือส่วนของความสัมพันธ์เชิงยืนยันที่ผู้อ้างได้แสดงให้เห็นว่า ข้ออ้างหรือหลักฐานที่นำมาอ้างนั้นมีความสัมพันธ์กันกับข้อสรุปจริง

ตัวอย่างการอ้างเหตุผล ข้อ ก. และ ข. อยู่ในกรอบของการอ้างเหตุผลได้ดังนี้

ก. ส้มตำที่ร้านปากซอยอร่อย (ข้อสรุป)

เพราะฉันเคยไปกินหลายครั้ง (ข้อสรุป) ยืนยัน/สนับสนุน

ข. แดงเป็นลุงของต๋อย (ข้ออ้าง) ยืนยัน/สนับสนุน

ดังนั้นแดงเป็นผู้ชาย (ข้อสรุป)

การอ้างเหตุผลในการพูดจาตามปกติของคนเรานั้น ผู้อ้างไม่ได้บอกอย่างชัดเจนว่าส่วนไหนเป็นข้ออ้าง หรือส่วนไหนเป็นส่วนที่ตนต้องการพิสูจน์ยืนยันว่าเป็นข้อสรุปของตน ผู้ฟังจำเป็นต้องแยกแยะเอาเองว่าผู้พูดต้องการยืนยันหรือสรุปอะไร และอะไรคือข้ออ้างของเขา ซึ่งในความเป็นจริงของการอ้างเหตุผล ผู้อ้างอาจยกข้ออ้างขึ้นมาก่อน แล้วค่อยสรุปก็ได้ หรือบางทีผู้อ้างอาจสรุปสิ่งที่ตนต้องการยืนยันขึ้นมาก่อน แล้วจึงค่อยบอกเหตุผล หรือ ข้ออ้างที่หลังก็ได้ โดยการกระทำดังนี้จะเพียงการเปลี่ยนสัณฐานหรือคำเชื่อมระหว่างข้ออ้างกับข้อสรุปตามความเหมาะสม

ตัวอย่างเช่น

1. แดงเป็นลุงของต๋อย ดังนั้น แดงต้องเป็นผู้ชาย

2. เพราะแดงเป็นลุงของต๋อย เขาจึงต้องเป็นผู้ชาย

3. แดงเป็นลุงของต๋อย เพราะฉะนั้น แดงจึงเป็นผู้ชาย

(การอ้างมาก่อนข้อสรุป)

1. แดงเป็นผู้ชายแน่ เพราะเขาเป็นลุงของต๋อย

2. แดงต้องเป็นผู้ชาย ถ้าแดงเป็นลุงของต๋อย เพราะลุงเป็นสรรพนามแทนผู้ชาย

จากคำกล่าวมา เราสามารถสรุปได้ว่า การอ้างเหตุผล คือ การอ้างหลักฐานเพื่อยืนยันว่าข้อสรุปหรือสิ่งที่เราต้องการพิสูจน์เป็นจริง โดยการอ้างเหตุผลแต่ละครั้งต้องประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นเหตุผลหรือข้ออ้าง ส่วนที่เป็นข้อสรุป หรือส่วนที่ต้องการพิสูจน์ว่าจริง และส่วนของการอนุมาน ที่เป็นการแสดงความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนระหว่างข้ออ้างต่อข้อสรุป ซึ่งในการอ้างเหตุผลแต่ละครั้ง จะมีข้อสรุปเพียงข้อเดียว แต่ข้ออ้างอาจมีมากกว่าหนึ่งข้อก็ได้ ถ้าข้ออ้างเพียงข้อเดียวยังไม่เพียงพอ ให้สรุปได้ตามที่ต้องการ และในการอ้างเหตุผลแต่ละครั้ง จะเอาข้ออ้างหรือข้อสรุปขึ้นมาก่อนได้ (อจธรา นวจินดา. 2542 : 10 - 15)

7. วิธีการอ้างเหตุผล

ในการอ้างเหตุผลนักปราชญ์แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1. **วิธีนิรนัย (Deduction)** คือการพิสูจน์โดยอ้างข้อความทั่วไปที่แน่ใจได้ก่อนแล้ว ไปสนับสนุนข้อความทั่วไปที่แน่ใจทีหลัง หรือสนับสนุนเหตุการณ์เฉพาะให้แน่ใจได้ดียิ่งขึ้น โดยอาศัยการคิดใคร่ครวญตามหลักเหตุผล ฉะนั้นบทสรุปจึงมีความหมายแคบลงกว่าข้อมูล (Data) เพราะเราเริ่มจากสิ่งทั่ว ๆ ไปลงไปถึงสิ่งทั่วไปที่แคบกว่าในบทสรุป หรือเราเริ่มจากความจริงกว้าง ๆ ไปหาความจริงเฉพาะราย เช่น

1. สัตว์ทุกตัว เป็น สิ่งจะต้องตาย

2. สุนัขเป็นสัตว์

∴ สุนัข เป็น สิ่งจะต้องตาย

การอ้างเหตุผลโดยวิธีนิรนัยนี้อาศัยการคิดเอาตามหลักเหตุผล โดยไม่ต้องอาศัยการทดลอง การไปสังเกตจริงดูจริง ๆ การพิสูจน์แบบนี้จึงเป็นการสรุปความรู้ใหม่ออกมาจากความรู้เดิมที่เรามีอยู่นั่นเอง เช่น เรารู้แล้วว่า สัตว์ทุกตัวเป็นสิ่งที่ต้องตาย และเรารู้อีกด้วยว่า สุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง จากความรู้เดิมทั้งสองข้อนี้ จึงสรุปลงไปได้เลยว่า สุนัขเป็นสิ่งที่ต้องตาย เราไม่จำเป็นต้องไปหาสังเกตว่าสุนัขจะตายจริงไหม หรือไม่จำเป็นต้องไปทดลองด้วยเครื่องมือใด ๆ อีก แต่ความรู้ที่สรุปลงได้จะเกิดจากการคิดเอาตามหลักเหตุผล หรือตามหลักตรรกวิทยา หรือตามหลักตรรกวิทยา เพราะเหตุผลจะบอกได้เลยว่ามันจะต้องเป็นเช่นนั้น จะเป็นอย่างไรไปไม่ได้เลย(บุญมี แทนแก้ว. 2536 : 6)

2. **วิธีอุปนัย (Induction)** คือ การพิสูจน์โดยอ้างหลักฐานจากประสบการณ์เฉพาะหน่วยที่แน่ใจแล้ว ไปสนับสนุนข้อความทั่วไปที่ยังไม่แน่ใจให้มีความแน่ใจมากขึ้น นั่นคือ บทสรุปจะกว้างกว่าข้อมูล (Data) การอ้างเหตุผลแบบอุปนัยนี้จึงไม่ให้ความมั่นใจนัก เพราะค่อนข้างไปในทางอนุมาน เนื่องจากเหตุผลโดยวิธีนี้ไม่สรุป ตัวอย่างเช่น

1. นายแดง นายดำ นายขาว เป็น ชาวกรุงเทพมหานคร

2. นายแดง นายดำ นายขาว เป็น ครู

∴ ครูทุกคน เป็น ชาวกรุงเทพมหานคร

การอ้างเหตุโดยวิธีอุปนัยนี้เป็นการสรุปความใหม่ โดยอ้างหลักฐานจากประสบการณ์ กล่าวคือ การที่เราเคยเห็นนายแดง นายดำ นายขาว เป็นชาวกรุงเทพมหานคร ทั้งหมดก็จริงอยู่ แต่ครูทั้งหมดหาได้เป็นชาวกรุงเทพฯ ไม่เพราะชาวบ้านนอกหรือต่างจังหวัดก็เป็นครูได้ ฉะนั้นการอ้างเหตุผลโดยวิธีอุปนัยนี้มักจะสรุปเกินข้ออ้างหรือเกินกว่าหลักฐานที่มีอยู่ เราเคยเห็นว่านายแดง นายดำ นายขาวเป็นชาวกรุงเทพฯจริง แต่เราสรุปครอบคลุมไปถึงครูทุกคนที่เรายังไม่รู้จักด้วยการสรุปว่า “ครูทุกคนเป็นชาวกรุงเทพมหานคร” เป็นการสรุปว่าครูทุกคนทั้งในอดีตและปัจจุบันหรือจะเกิดมีในอนาคต ย่อมเป็นชาวกรุงเทพมหานครด้วย นี่แสดงว่าเราสรุปเกินสิ่งที่เราเคยเห็น จึงเป็นการสรุปเกินหลักฐานหรือประสบการณ์ที่เราเคยมีอยู่ แต่ที่เราอ้างเชื่อถือการอ้างเหตุผลโดยวิธีอุปนัยนี้อยู่ เพราะเรามีหลักความเชื่อที่ว่า ธรรมชาติย่อมกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว กล่าวคือ ทุกสิ่งที่มีอยู่ในประเภทเดียวกัน ย่อมเป็นไปตามกฎเกณฑ์อันเดียวกัน (บุญมี แท่นแก้ว. 2536 : 7)

การอ้างเหตุผลแบบอุปนัยมีลักษณะดังนี้

1. การอ้างเหตุผลจากประสบการณ์เฉพาะหน่วยไปหาประสบการณ์ทั่วไป
2. บทสรุปของวิธีการอ้างเหตุผลแบบอุปนัยที่ได้ของเขตกว้างกว่าข้อเสนอ (ข้ออ้าง)
3. เป็นวิธีที่ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

การอ้างเหตุผลวิธีอุปนัยเป็นการสรุปเกินข้ออ้างหรือเกินหลักฐานที่มีอยู่จึงเป็นการสรุปที่ไม่สมเหตุสมผล เพราะให้ความมั่นใจไม่ได้ว่า ข้อสรุปจะถูกต้อง 100 เปอร์เซ็นต์

จากตัวอย่างการอ้างเหตุผลข้างต้น การอ้างเหตุผลบางข้อ แสดงผลแล้วจึงกล่าวสนับสนุนข้อเสนอที่กล่าวในเบื้องต้น บางตัวอย่างก็สรุปจาก ความจริงที่เป็นสมมติบัญญัติของผู้คนในสังคมยอมรับกันว่าเช่น ลงต๋อย ยันความจริงได้ว่า ต้องเป็นผู้ชายแน่นอน หรืออีกวิธีหนึ่ง การอนุมานจากประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมที่เคยเกิดขึ้นเป็นประจำแล้วนำมาสรุปความน่าจะเป็น ดังนั้นเราสามารถอ้างเหตุผลได้หลาย ๆ วิธี ส่วนวิธีไหนน่าเชื่อถือขึ้น ความสำคัญอยู่ที่ความสมเหตุสมผลในการอ้างแต่ละครั้ง

การใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การใช้เหตุผลเป็นอุปกรณ์สำคัญยิ่งในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ นักศึกษาไม่ควรอย่างยิ่งที่จะยอมรับว่าความรู้ที่รู้หรือที่ถูกต้องนั้นได้จากตำราหรือคัมภีร์ หรือได้จากครูอาจารย์ที่ได้สั่งสอนให้ แต่ควรยอมรับว่ารู้นั้นว่าถูกต้องก็ต่อเมื่อได้พิจารณาด้วยสติปัญญาของตนเองอย่างมีเหตุผลและเห็นจริงแล้ว (บุญมี แท่นแก้ว.2536 : 1) เพราะการใช้เหตุผลก็อาจมีความผิดพลาดได้จากวิธีการอ้างที่บกพร่องในหลาย ๆ องค์ประกอบในการอ้างเหตุผล เนื่องจากการอ้างเหตุผลคือการตรึงตรองความน่าจะเป็น (เก่ง)ความจริงเท่านั้น ในหลายสถานการณ์เราก็ไม่สามารถอ้างเหตุผลจากการตรึงตรองด้วยความเข้าใจของเรา ดังปรากฏในคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าอย่าด่วนเชื่อ เพราะเหตุ 10 อย่าง ตามหลักกาลามสูตร ซึ่งความเชื่อจะเป็นที่ยอมรับได้ตรองใช้กระบวนการหลาย ๆ อย่าง ไม่ว่าจะเป็นการยึดความเป็นเหตุเป็นผลในการมาสนับสนุนความเชื่อที่มีอยู่ต้องปราศจากอคติ 4 จึงจะถือว่าใช้ได้

แต่ในทางตรรกศาสตร์ หรือ การใช้เหตุผล (ตรรกวิทยา) เป็นวิชาที่ศึกษาถึงเกณฑ์การใช้เหตุผล อริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีกบิดาแห่งวิชาตรรกวิทยา ได้นิยามว่า “มนุษย์คือสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล” เป็นภาษาสะท้อนที่แสดงให้เห็นว่า ในทัศนะของอริสโตเติล ผู้เป็นปราชญ์ในสหวิทยาการ

ตรรกวิทยาเป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ เพราะเป็นส่วนสนับสนุนคุณสมบัติเฉพาะที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสรรพสัตว์ คือ ความมีเหตุผล ในบทสุดท้ายนี้ เป็นการกล่าวถึงตรรกวิทยาในเชิงประยุกต์ที่แนะนำให้ใช้ในชีวิตประจำวัน (เมินรต์นั นวบศุคย์.2543 :135)

1. เหตุผลวิบัติ

การอ้างเหตุผลในแต่ละครั้งควรมีความรอบคอบ ถ้าไม่เช่นนั้นจะเกิดผลเสียอย่างมากมาย และความบกพร่องในการอ้างเหตุผลมักจะมีผลผิดพลาดและไม่น่าเชื่อถือ ในที่นี้จึงเสนอในส่วนที่มีความบกพร่องมากกล่าวอ้าง ส่วนการอ้างเหตุผลหรือการใช้เหตุผลที่ถูกต้องจะมีนัยตรงข้ามจากที่นำเสนอต่อไปนี้

1) การใช้เหตุผลบกพร่อง เพราะการใช้ภาษาบกพร่อง

(1) การใช้คำย้อมสี อันเป็นคำจำพวกบรรยายข้อเท็จจริงและประเมินค่าของข้อเท็จจริงนั้นดีหรือไม่ดีแฝงอยู่ในความหมายของคำนั้นด้วย ข้อเท็จจริงเป็นอย่างหนึ่ง ผู้พูดอาจใช้คำย้อมสีให้ความหมายไปอีกทางหนึ่ง เช่น มีชายคนหนึ่งชอบดื่มเหล้า คำย้อมสี คือ นักดื่มคอตองแดง ความรู้สึกผู้ฟัง สรุปว่า เป็นคนขี้เหล้า เป็นต้น

(2) ภาษากำกวม เป็นการใช้ภาษาพูดหรือเขียนแล้วทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความไม่แน่ใจว่าหมายความว่าอย่างไรกันแน่ เช่น นายสุนทรยืน ดากลม อยู่ปลายนา (กำกวม) แฟนเธอ สวยดีจัง (กำกวม) เป็นต้น

(3) การเน้นเสียงย้าอักษรหรือเน้นข้อความ เช่น จักรว กับ จับลาว อยากลองรัก กับ อยากลองลัก

(4) การอ้างซ้ำความเดิม และการอ้างเป็นวงกลม คือ การอ้างความเดิม คือการพูดซ้ำ ๆ ผู้พูดมักเข้าใจว่าตนเองได้อ้างเหตุผลมาแล้วทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เหตุผลเลย แต่เป็นการพูดเป็นวงกลม เช่น คนดีคือคนไม่เลว นายเสรีชอบเรียนหนังสือ เพราะเขาเป็นนักเรียน เป็นต้น

2) การใช้เหตุผลบกพร่อง เพราะเนื้อหาบกพร่อง

(1) ตั้งสมมติฐานที่พิสูจน์ไม่ได้ สมมติฐานใดที่ไม่จริงเพราะไม่เคยเห็นไม่เคยสัมผัส ไม่เคยถูกต้อง เช่น โลกมีได้เพราะพระเจ้าสร้าง เราไม่กล้าเข้าไปในป่าในกลางคืน เพราะกลัวผี เป็นต้น พระเจ้าก็ดี ผิดก็ตาม เราไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีจริง

(2) อ้างสิ่งที่เกิดก่อนเป็นสาเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง เหตุการณ์เช่นนี้อาจจะไม่จริงเสมอไป แต่คนส่วนมากเชื่อเช่นนั้นจึงถือว่าบกพร่อง เช่น เราเชื่อว่าฟ้าร้อง ฟ้าแลบ เราเชื่อว่าฟ้าร้องเกิดจากฟ้าแลบ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะทั้งฟ้าร้องฟ้าแลบเกิดจากประจุไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์จากก้อนเมฆก้อนหนึ่ง กระโดดผ่านอากาศไปยังเมฆอีกก้อนหนึ่ง ทำให้เห็นเป็นฟ้าแลบ ทำให้อากาศแยกตัวออกจากกัน แล้ววิ่งกลับมากระทบกันเกิดเสียงดังเป็นฟ้าร้อง ดังนั้นฟ้าร้องฟ้าแลบจึงเป็นผลมาจากสาเหตุเดียวกันและเกิดขึ้นเกือบจะพร้อมกัน ไม่ใช่ฟ้าแลบทำให้เกิดฟ้าร้องแต่อย่างใด

(3) การสรุปโดยมีข้อมูลไม่เพียงพอ ข้อมูลหรือหลักฐานมีมากเท่าใด การอ้างเหตุผลยิ่งน่าเชื่อถือเท่านั้น และข้อมูลที่อ้างต้องเป็นตัวแทนที่ดี ประการสุดท้ายเรื่องสรุปต้องไม่ซับซ้อน ถ้าสามประการนี้บกพร่อง การอ้างเหตุผลย่อมบกพร่อง เช่น มักพูดกันว่าควรเลิกผลิตครู เพราะครูเกินจำนวนที่ต้องการแล้ว

(4) การสรุปข้อมูลที่ไม่เป็นตัวแทนที่ดีของเรื่องที่สรุป เราจะเคยได้ยินเสมอว่า การเมืองเป็นเรื่องสกปรก ผู้เล่นการเมืองจึงสกปรก การสรุปได้ง่าย ๆ อย่างนี้อาจเคยประสบมาว่าจะเล่นการเมืองต้องมีเงินเป็นกระสอบในการหาเสียง ไร้เสียงอิทธิพลคุ้มกัน ฆ่าคนได้ คดโกงได้ต้องเก่ง เป็นนักเลงทุกอย่าง

(5) การสรุปอย่างหัวรุนแรง ไม่ค่อยนึกถึงเหตุผลหรือข้อเท็จจริง โดยปกติจะพบตามหน้าแรกของข่าวรายวัน ผู้พบเห็นโดยไม่ได้อ่านให้ละเอียด หรืออ่านแล้วไม่คิดให้ลึกซึ้งรอบคอบ จึงมักสรุปผิด ๆ เช่น “ตำรวจมีไว้ทำไม รักษาความปลอดภัยของราษฎรก็ไม่ได้” จริงอยู่ ตำรวจคือผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ แต่จะให้ดูแลให้ทั่วถึงไม่ได้ ราษฎรต้องช่วยตัวเองบ้าง

(6) การเปรียบเทียบผิดแง่ การเปรียบเทียบคือใช้แง่อื่นนอกเหนือไปจากที่ตั้งไว้ จึงใช้ไม่ได้ และถ้าเอาไปอ้างเหตุผล ก็จะไม่สมเหตุผล ผล เช่น “ปัญหาเป็นแสงสว่างในโลก” ประโยคนี้ต้องการจะเปรียบเทียบคุณค่าของปัญหา แต่ถ้าเปรียบเทียบในแง่การใช้ เช่น ถ้าปัญหาเป็นแสงสว่างในโลก ควรใช้ปัญหาแทนการใช้ไฟฟ้าได้ จึงไม่สมเหตุผล

(7) การอ้างรวมหมู่ โดยคิดเอาว่าถ้าส่วนย่อยเป็นอย่างไร กลุ่มที่รวมเป็นหมู่จะต้องเป็นอย่างนั้น เช่น “ผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นคนมีวิชา และผู้มีวิชา มีความโลภเป็นต้น ต้องการความร่ำรวย” ดังนั้นการทำงานของผู้แทนราษฎรแต่ละคนจึงต้องการความร่ำรวย

(8) การอ้างแยกหมู่ โดยคิดเอาว่า ถ้าส่วนย่อยมีลักษณะอย่างไร ส่วนรวมจะต้องมีลักษณะอย่างนั้น เช่น “อาชีพของคนไทย คือ เกษตรกร นายสมบุรณ์ เป็นคนไทย มีอาชีพเป็นเกษตรกร” ดังนั้นชาวไทยจึงมีอาชีพเป็นเกษตรกร

(9) การอ้างความลำเอียง โดยผู้อ้างนั้นจะเลือกอ้างแต่ข้อที่จะสนับสนุนความเห็นของตนเท่านั้น แต่ถ้าจะอ้างเฉพาะข้อที่ลบล้าง เช่น ตนชอบอยู่ในกรุงเทพฯ กว่าอยู่ต่างจังหวัด จะกล่าวว่า “การอยู่กรุงเทพฯ ดีกว่าอยู่ต่างจังหวัด เพราะกรุงเทพฯ ให้ความสะดวกทุกอย่าง อยากจะกินอะไรก็ได้ ไปไหนมาไหนสะดวกรวดเร็วเพราะมีรถ น้ำไฟก็มีพร้อม การจะดูหนังดูละครก็สะดวกสบายทั้งนั้น”

(10) การอ้างครอบจักรวาล โดยอ้างสังคมส่วนใหญ่ว่าเห็นอย่างนั้น ส่วนย่อยควรปฏิบัติตามนั้น เช่น “บุคคลจะต้องใช้เสรีภาพให้เต็มที่ เช่น ในการพูด การเขียน เป็นต้น เพราะพลเมืองในโลกเสรีเป็นผู้ใช้เสรีภาพเต็มที่กันทั้งนั้น”

(11) การอ้างโดยเล่นแบบขัดแย้ง การอ้างแง่แบบขัดแย้งเป็นเจตนาของผู้พูดที่ต้องการพูดในแง่ที่ตนได้ประโยชน์ แต่ไม่ได้พูดในแง่ความเป็นจริง ตัวอย่างเหตุผลของกลุ่ม ไม่ต้องถามการให้มีการกำตรวจว่า “ควรเลิกกิจการตำรวจในประเทศไทยเสีย เพราะในด้านการป้องกันประเทศก็มีทหารบก ทหารเรือและทหารอากาศอยู่แล้ว ตำรวจจึงไม่จำเป็น” ถ้าอ้างในแง่ความขัดแย้ง ก็ควรเลิกกิจการตำรวจ ถ้าอ้างในแง่เหตุผลก็ไม่ควรเลิก เพราะมีประโยชน์แต่สังคมมาก

(12) การอ้างพวก การอ้างพวก การอ้างพวกหรือกลุ่มเป็นการอ้างเหตุผลที่ผิดและเป็นบ่อเกิดแห่งการทะเลาะวิวาทกันบ่อย ๆ ผู้พูดนี้มักเป็นจุดเด่น ซึ่งอาจจะทำให้ผู้ฟังคล้อยตามได้ เช่น “นายกรัฐมนตรีทุกคนมาจาก จ.ป.ร.ทั้งนั้น” จริงอยู่นายกอาจมาจากผู้สำเร็จจาก จ.ป.ร. แต่ผู้สำเร็จจาก จ.ป.ร. ไม่จำเป็นต้องมาเป็นนายกทุกคน

3) การใช้เหตุผลบกพร่อง เพราะการใช้ภาษาไม่รัดกุม การอ้างเหตุผลทางตรรกะต้องอาศัยภาษาคือการพูดและการเขียนเท่านั้น เมื่อภาษาบกพร่อง ทำให้การอ้างเหตุผลเพี้ยนไป ทำให้การอ้างเหตุผลดังกล่าวไม่น่าเชื่อถือ เช่น

(1) การใช้ภาษามีความหมายหลายนัย คือ มีความหมายไม่แน่นอน ไม่ตายตัว เช่น

“นายสมศักดิ์เป็นคน ไม่ดีไม่ควรคบ” คำว่า “ไม่ดี” มีความหมายได้หลายนัย เช่น เป็นคนดุร้าย เป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นคนไม่มีศีลธรรม เป็นคนชอบดื่มสุราในเวลาทำงาน เป็นคนลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่น เป็นต้น

(2) การใช้สิ่งที่นำมาอ้างไม่สมบูรณ์ ในการอ้างเหตุผลเช่นนี้ มักจะมีหลักฐานน้อยเกินไป หรือหลักฐานมากแต่เป็นตัวแทนที่ไม่ได้ เช่น คนไทยไม่ค่อยจะร่ำรวยเพราะสุรุษสุร่าย แต่คนจีนเป็นคนประหยัด จึงร่ำรวย เพราะมีเพื่อน 2 คน คนไทยคนหนึ่งไม่ร่ำรวยเลย และคนจีนคนหนึ่งร่ำรวยมาก เป็นต้น การที่เพื่อนคนไทยเพียงคนหนึ่งสุรุษสุร่าย แล้วสรุปว่าคนไทยไม่ร่ำรวย กับคนจีนคนประหยัดเพียงคนเดียว แล้วสรุปว่าร่ำรวย จึงเป็นข้ออ้างที่ไม่สมบูรณ์

(3) อ้างเหตุผลไม่ถูกต้อง การใช้ข้ออ้างที่นำมาอ้างไม่ถูกหรือผิดวิธี เช่น

“คนไทยทุกคนย่อมรักษาประเทศชาติของตน นายประสิทธิ์เป็นคนรักประเทศชาติของตน ฉะนั้น นายประสิทธิ์จึงเป็นคนไทย”

(4) การอ้างสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผลมาเป็นเหตุผล การอ้างแบบนี้มักจะอาศัยอารมณ์ของผู้ฟังว่า ผู้ฟังชอบหรือไม่ชอบ แล้วตัดสินใจตามนั้น โดยมีได้อาศัยเหตุผล จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ความผิดพลาดเพราะละทิ้งเหตุผล” เช่น นายสมพงษ์เป็นคนไม่ดี เพราะไม่ชอบดื่มเหล้าจึงเข้าสังคมไม่เป็น” เพราะการดื่มเหล้าเข้ากับสังคมได้ไม่ได้เป็นเหตุให้นายสมพงษ์เป็นคนไม่ดี จึงเป็นการนำสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผลมาเป็นเหตุผล

4) การใช้เหตุผลบกพร่องเพราะการละทิ้งเหตุผล การอ้างเหตุผลไม่ถูกต้องมีหลายประเด็น เช่น การอ้างความมั่งคั่ง อ้างความเชื่อและอื่น ๆ โดยไม่สนใจเหตุและผลของการอ้าง เช่น

(1) การอ้างประเพณี ประเพณีโดยทั่วไปเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อสังคม และสังคมอยู่ร่วมกันเป็นสามัคคีเพราะประเพณีนี้เอง แต่ทุกอย่างย่อมมีความเปลี่ยนแปลง ประเพณีหนึ่งใช้ได้ดี แต่ในสมัยหนึ่งอาจจะใช้ไม่ได้ เพื่อให้เป็นเหตุผลอย่างแท้จริงจริงถ้าอ้างประเพณี ควรอธิบายให้แจ่มชัดทั้งคุณและโทษ ถ้าพอเชื่อถือได้ก็ใช้เป็นเหตุผลได้ ถ้าอธิบายไม่ได้ ไม่มีเหตุผลเพียงพอจึงใช้ไม่ได้ จัดว่าละทิ้งเหตุผล เช่น “ผู้หญิงมุสลิมที่ใช้ผ้าคลุมศีรษะเป็นเพราะประเพณี” การอ้างเช่นนี้ จึงไม่แจ่มชัดเพราะไม่ใช่เหตุผลที่แท้จริง

(2) การขอความเห็นใจ การขอความเห็นใจบางทีก็ได้ประโยชน์ แต่ไม่ใช่เหตุผลที่ควรจะใช้เพราะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น “นายกฯ จัดไปขโมยไก่ของนายกฯ จร แต่นายกฯ จรจับได้จึงขอความเห็นใจจากนายกฯ จร อย่าให้ถือโทษตน” การขอความเห็นใจของนายกฯ จรไม่ใช่ว่าไม่เป็นเหตุผลที่จะใช้ได้ นายกฯ จรต้องได้รับโทษ ถ้าหากมีเหตุผลคือพยานหลักฐานแน่นชัด

(3) การอ้างความเป็นพวกเดียวกัน การอ้างความเป็นพวกเดียวกันนอกจากจะเหตุผลบ่าพร่องแล้ว ยังลำเอียงอีกด้วย คือ ขาดความยุติธรรม เช่น “ประชาชนส่วนมากเป็นเกษตรกร ข้าพเจ้าก็เป็นเกษตรกรคนหนึ่ง ควรเลือกให้ข้าพเจ้าเป็นตัวแทนของท่านทั้งหลาย “ การที่บุคคลจะได้รับเลือก

เป็นตัวแทนของกลุ่มชน หาได้พิจารณาจากพวกเดียวกันไม่ ต้องมีเหตุผลหลายอย่าง เช่น จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนได้ดีหรือไม่ มีความยุติธรรมเพียงใด กล้าเสียสละประโยชน์ส่วนตนหรือไม่ และอื่น ๆ อีกมาก การอ้างเหตุผลพวกเดียวกันจึงเป็นการละทิ้งเหตุผล ใช้ไม่ได้

(4) การอ้างผู้อื่นเป็นตัวอย่าง ปัจจุบันทางราชการห้ามข้าราชการทุกคนเล่นแชร์ ถ้าไม่เชื่อฟังและได้หลักฐานจะเอาโทษทางวินัย บางคนชอบเล่นเพราะมีนิสัยชอบเล่นอยู่แล้ว จึงอ้างว่าเพื่อนในที่ทำงานส่วนมากเล่นกันทั้งนั้น แม้ท่านหัวหน้าก็ยังเล่นเลย

(5) การอ้างคนส่วนมาก สิ่งใดที่คนส่วนมากเห็นพ้องต้องกัน ไม่จำเป็นต้องจริงหรือถูกต้องเสมอไป แต่จะต้องอาศัยหลักฐาน ให้แน่ชัดก่อนแล้วค่อยยอมรับว่าเป็นจริง เช่น

“สินค้าที่สั่งจากต่างประเทศมาขายในประเทศไทย ย่อมมีคุณภาพดีกว่าที่ผลิตในประเทศไทย เพราะคนส่วนมากนิยมใช้กัน” โดยถือเอาคนส่วนมากนิยมใช้นั้นย่อมไม่เพียงพอ เพราะนิสัยของคนเราชอบอย่างเดียวกัน เห็นอื่นใช้ก็อยากจะใช้บ้าง โดยไม่ได้คิดว่าเหตุผลที่แท้จริงเป็นอย่างไร จึงเป็นการละทิ้งเหตุผลในการอ้างเหตุผล ย่อมไม่ถูกต้อง

(6) การอ้างความไม่รู้ การอ้างความไม่รู้ ไม่ใช่เหตุผลในการหาเหตุผล เพราะการไม่รู้เป็นการปฏิเสธสิ่งนั้นว่าจะมีไม่ได้ การหาเหตุผลให้เป็นจริงจึงต้องมีหลักฐาน ความไม่รู้คือ ความไม่มีหลักฐาน จึงใช้ไม่ได้เพราะละทิ้งเหตุผล เช่น “วิญญานไม่มีจริง เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้และฉันก็ไม่เคยเห็นมัน” (อ้างความไม่รู้ของตนเอง) “คุณไม่เคยบวชเรียนเลย คุณจะเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างไร?” (อ้างความไม่รู้ของคนอื่น)

(7) อ้างอำนาจบาตรใหญ่ การอ้างอำนาจบาตรใหญ่หรือใช้อำนาจเข้าไปขู่ จะเห็นโดยทั่วไป และยังใช้ได้อยู่ในปัจจุบัน เช่น “ผมเป็นอธิบดีกรมการศาสนา เมื่อพูดเรื่องศาสนาแล้วคุณต้องเชื่อ” เพราะการที่จะพูดเรื่องศาสนาหรือเรื่องศาสนาไม่ใช่จะต้องเป็นอธิบดีกรมการศาสนาเท่านั้น คนอื่น ๆ ที่อยู่ในกรมการศาสนาหรือนอกกรมการศาสนาอาจจะรู้หรือรู้ดีกว่าก็ได้

(8) การอ้างที่มาของเรื่อง ต้นเรื่องหรือที่มาของเรื่องอาจเชื่อถือได้ก็มี เชื่อถือไม่ได้ก็มี บางที่เราได้หลักฐานไม่สมบูรณ์เพียงครั้งเดียวเลยยึดถือเป็นข้ออ้างไป จึงขาดเหตุผลที่แท้จริง เช่น

“หนังสือเล่มนี้ไม่ถูกต้อง เพราะพิมพ์จากโรงพิมพ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน ผมเคยประสบมาแล้วครั้งหนึ่ง” หนังสือที่ถูกต้องสมบูรณ์อาจจะต้องอาศัยเหตุผลหลาย ๆ อย่าง เช่น ผู้เขียน ผู้พิสูจน์อักษร เป็นต้น ไม่เฉพาะโรงพิมพ์หรือเครื่องพิมพ์เท่านั้น

(9) การอ้างความเกรงใจ จริงอยู่ความเกรงใจเป็นสมบัติของผู้ดี แต่การหาเหตุผลจะต้องอาศัยหลักฐาน การอ้างอะไรเพื่อให้ผู้ฟังเกรงใจจึงถือว่าผิด เช่น “เราไม่ควรสอบได้เกียรตินิยม เพราะอาจารย์ของเราไม่ต้องการให้ได้”

(10) การอ้างตัวบุคคล การอ้างตัวบุคคลอาจได้ผลเมื่อผู้ที่เร้าง้างนั้นมีคุณสมบัติถูกต้องสมบูรณ์หรือเป็นวิญญูชน แต่ถ้ายังเป็นปุถุชนหรือสามัญอยู่ ความบกพร่องย่อมมีมากจึงถือว่าใช้ไม่ได้ เช่น “คุณลุงว่าโลกนี้และสิ่งในโลกทุกอย่างพระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นทั้งนั้น”

(11) การอ้างพิธีรีตอง เป็นการสร้างสถานการณ์หรือเหตุผลโดยอ้อมเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปอันเป็นผลที่ตนมุ่งหวังไว้ เช่น “ผมอุตส่าห์จัดของขวัญที่ท่านถูกใจที่สุดไปมอบให้ในวันเกิดของท่าน ดังนั้นท่านคงไม่ลืมให้สองชั้นแก่ผมในปลายปีนี้”

(12) การอ้างสิ่งที่น่าเชื่อถือได้ การอ้างสิ่งที่เชื่อถือได้มักจะเป็นคัมภีร์หรือตำราผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่คนส่วนมากให้ความสนใจ จึงไม่เป็นเหตุผลที่น่าเชื่อถือได้ ถ้ามีจำนวนน้อยหรือไม่เพียงพอในการจะอ้างเหตุผลนั้น เช่น “ในคัมภีร์ไบเบิลว่า พระเจ้าสร้างโลกในหกวัน ในวันที่เจ็ดเป็นวันพักผ่อนคริสต์ศาสนิกชนจึงควรหยุดงานในวันที่เจ็ด”

(13) การตั้งคำถามซ้อน การตั้งคำถามซ้อนคือการตั้งคำถามแอบแฝงคำถามเดิม ซึ่งผู้ฟังตอบยาก กล่าวคือจะตอบอย่างไรก็เข้าตัวทั้งนั้น เช่น “อ้าว ! ไม่ได้เจอกันนาน เตียวนี้คุณยังเล่นไพ่ อีกหรือเปล่า?” ถ้าตอบ “เล่น” ก็ไม่ดีเป็นการแสดงถึงตนมั่วสุมในอบายมุข ถ้าตอบว่า “ไม่ได้เล่น” ก็เสียอีก เพราะในอดีตจะต้องเคยเล่นไพ่มากแล้ว (บุญมี แทนแก้ว.2536 : 83-90)

เนื้อในแต่ละข้อความข้างต้น สามารถสรุปเป็นลักษณะกว้างของการอ้างเหตุผลวิบัติ มี 3 ลักษณะ เป็นอย่างน้อย คือ (1) เหตุผลวิบัติทางรูปแบบ (2) เหตุผลวิบัติทางเนื้อหา (3) เหตุผลวิบัติทางจิตวิทยา และการอ้างเหตุผลในลักษณะนี้มักพบเห็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การอ้างเหตุผลหรือการใช้เหตุผลจึงเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และประโยชน์ต่อการเรียนในวิชาอื่น ๆ โดยสรุปได้ดังนี้

1. รู้จักวิเคราะห์ข้อความ การรู้จักวิเคราะห์ข้อมูลให้ตรงกับความคิด เพื่อตัดสินใจว่าความจริง เช่น ข้อความว่า “ชาวพุทธย่อมเป็นคนไม่โกงคนอื่น” เป็นข้อความที่ดูเหมือนเป็นจริง แต่เมื่อวิเคราะห์เป็นยุติทางตรรกวิทยาได้ว่า “ชาวพุทธทุกคนเป็นคนใจบุญ” จึงตัดสินใจได้ว่าเป็นเท็จ หรือข้อความ “เชื่อนทุกเชื่อนไม่เป็นเชื่อนที่อยู่ในภาคอีสาน” ดูเหมือนเป็นจริง แต่ข้อความนี้มีความหมายว่า “ไม่มีเชื่อนใดอยู่ในภาคอีสาน”ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นเท็จ

2. รู้จักทำความเข้าใจชัดเจน แบ่งขั้นตอนการคิดให้เป็นระบบตามเหตุผล ทำความเข้าใจชัดเจน เช่น การนำเสนอการบรรยาย หรือบทความเรื่อง “จิตในความหมายทางปรัชญา” สามารถจำกัดความคำว่า “จิต” ให้ชัดเจน เช่น จิตคือสิ่งที่อยู่เหนือกฎเกณฑ์ ของสถานที่และเวลา” เป็นขอบเขตของเรื่องที่จะอธิบาย การนำเสนอก็จะมีกรอบที่ชัดเจน ไม่นอกเรื่อง และเป็นการนำเสนอที่ดีเข้าใจง่าย

3. รู้จักใช้ภาษาอย่างมีเหตุผล จากเรื่องการอนุมานโดยตรง เช่น ข้อความว่า “แมวบางตัวไม่เป็นคน” ดูเหมือนเป็นข้อเท็จ แต่ข้อความนี้เป็นจริงตามกฎหมายการแย้งกันคือ หาก ยุติได้เต็มส่วนส่วน (แมวทุกตัวไม่เป็นคน) เป็นจริงยุติบางส่วนคู่ของมันต้องจริง เพราะบางส่วนก็คือสมาชิกของทั้งหลาย

4. รู้จักอนุมานที่สมเหตุสมผล จากความรู้เรื่องรูปนัย ซึ่งบางครั้งมีการอ้างที่ผิด หรือผู้อ้างที่ผิดหลัก หรือผู้อ้างมีเจตนาโน้มน้าวจิตใจ เช่น “คนโคราชไม่ชอบให้ใครดูหมิ่น ถึงผมไม่ใช่คนโคราช ผมก็ไม่ชอบเหมือนกัน” ข้อความนี้ ข้ออ้างเป็นยุติปฏิบัติเสียทั้งคู่ จึงผิดกฎการอนุมาน ไม่ว่าข้อสรุปจะจริงหรือเท็จ การอนุมานนี้ไม่มีคุณค่า และไม่มีคามจำเป็น

การอนุมานที่ผู้อ้างมีเจตนาโน้มน้าวจิตใจ แต่ไม่สมเหตุสมผล ที่เห็นชัดได้แก่การเล่นแง่แบบใดเล็มมา เช่นข้อความว่า “หากคุณแต่งงานกับเขาคุณจะพบแต่ความผิดหวัง แต่ถ้าคุณเชื่อมั่นในตัวผมคุณจะมีความสุขตลอดไป” ข้อความนี้เป็นการยอรูปนัย โดยผู้อ้างมีเจตนาให้ผู้ฟังเลือกที่จะเชื่อมั่นในตัวผู้อ้าง แต่ข้อความนี้หากขยายเป็นรูปนัยเต็มรูป ตามหลักความเป็นเงื่อนไข จะข้อสรุปที่

สมเหตุสมผลเพียง 2 อย่างคือ “คุณพบแต่ความคิดผิดพลาด หรือมีความสุขตลอดไป” กับ “คุณไม่แต่งงานกับเขา หรือไม่เชื่อมั่นในตัวผม” ซึ่งไม่ตรงตามเจตนาของผู้อ้างแต่อย่างใด

5. รู้จักอนุมานที่น่าเชื่อถือ จากเรื่องวิธีอุปนัยเป็นพื้นฐานสำคัญ ของวิทยาศาสตร์ ความรู้ที่เป็นปัจจุบัน ส่วนมากมาจากวิธีอุปนัย การศึกษาวิธีอุปนัย ช่วยให้รู้จักเลือกเชื่อความรู้ใหม่ที่มีความเป็นไปได้ หรือความน่าเชื่อถือ

6. รู้จักและรู้เท่าทันการใช้เหตุผลวิบัติ จากเรื่องเหตุผลวิบัติ ช่วยให้รู้เรียนรู้จักการใช้เหตุผลที่ผิด และรู้เท่าทันการใช้ข้อความที่ไร้เหตุผล

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองกลับ หากผู้ศึกษาดรรชนีวิทยาจนรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของเหตุผลเป็นอย่างดีแล้ว นำความรู้ไปใช้ในทางที่ผิด เช่น ใช้แก้ตัวเวลาทำผิด ใช้ในการหลอกลวง เอาเปรียบคนอื่น ใช้โอ้อวด ดูหมิ่น กลั่นแกล้ง หรือจับผิดผู้อื่น ผู้นำดรรชนีวิทยาไปใช้ในทางที่ผิดนั้น ก็จะกลายเป็นที่รังเกียจของผู้คนอื่นเอง (มินรัตน์ นวะบุศย์.2543 : 141)

การใช้เหตุผลในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีเสมอ ถึงแม้บางครั้งเมื่อมีคนถามเราว่าทำไมคุณเลือกที่จะคบกับคนนี้ไปตลอด ? คุณอาจจะตอบไปว่า “ไม่มีเหตุผล” แต่ในความเป็นจริงแล้วคุณมีเหตุผลซ่อนอยู่ในใจแต่คุณไม่บอก หรือคุณอาจจะหาเหตุผลของคุณไม่เจอ ทั้งที่ในส่วนลึกของหัวใจคุณมีอยู่ ดังนั้นการใช้เหตุผลในชีวิตประจำวันสามารถนำมาใช้ได้ ในหลาย ๆ สถานการณ์เพื่อให้ผู้ที่รับฟังเหตุนี้ ๆ ยอมรับได้ ไม่ว่าจะออกมาในรูปแบบของการพูด หรือการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การเขียนบันทึกข้อความ ซึ่งเรามักจะใช้คำว่า หลักการและเหตุผล หรือแม้กระทั่งเหตุผลของเราที่ต้องอธิบายเพื่อสนับสนุนความคิดเห็นและการตัดสินใจในแต่ละครั้งของเราเอง เช่น เรามีสุขภาพที่ไม่ดีเลยเพราะอะไร เรากล่าวหลักการและเห็นผล ในการกล่าวรายงานต่อประธานพิธีในโอกาสต่าง ๆ จึงต้องพูดถึงเรื่องหลักการและเหตุผลเช่นเดียวกัน

สรุป

กระบวนการใช้เหตุผลคือการกระบวนการอนุมาน (Inference) กล่าวคือเหตุผลต่าง ๆ ที่เราแสวงหามานั้น ก็เพื่อนำมาใช้เป็นข้อสนับสนุนการพิสูจน์ความถูกต้องตามเป็นจริง ของการตัดสินใจที่จะกลายเป็นมติหรือยุติขึ้นมาในเรื่องนั้น หรือปัญหานั้น ๆ และการใช้เหตุในสิ่งต่าง ๆ มักเกิดจากปัจจัยหลายอย่างร่วมกัน โดยที่เหตุผลต่าง ๆ จะผ่านการคัดกรองโดยสมองของมนุษย์ เนื่องจากสมองเป็นศูนย์กลางของระบบประสาท เป็นศูนย์กลางในการควบคุม และการจัดระเบียบ หรือการทำงานของอวัยวะทุกชนิดในร่างกาย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า สมองซีกซ้าย เป็นสมองที่ควบคุมพฤติกรรมในเรื่องต่าง ๆ เช่น การคิดในทางเดียว คิดวิเคราะห์ คิดตรรกหาเหตุผล คำนวณ เป็นต้น ส่วนสมองซีกขวา จะทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การคิดสร้างสรรค์ คิดแตกต่าง การคิดเชิงเปรียบเทียบ ตลอดจน ความรัก ความเมตตา เป็นต้น ดังนั้นการใช้ความคิดในการใช้เหตุผลจึงมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการสังเคราะห์จากสมอง มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีความรอบคอบในการใช้เหตุผลมาอ้างหรือสนับสนุนทฤษฎีของตน เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียตนเองและสังคมในการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

กิจกรรมที่ 1. กิจกรรมใครผิดใครถูก

- คำชี้แจง** อาจารย์ผู้สอนแจกเอกสารกิจกรรม ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ การอ้างเหตุผลรองรับ ซึ่งสามารถเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คน โดยให้สมาชิกในกลุ่มปรึกษากัน แล้วรวมกันให้เหตุผลอ้าง แล้วออกมาวิพากษ์วิจารณ์พร้อมทั้ง เหตุผลสนับสนุน
- วัตถุประสงค์** เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้ตีความประเด็นเรื่องราวที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งฝึกการมีส่วนร่วมในการอ้างเหตุผลร่วมกับผู้อื่น

แบบทดสอบท้ายบท

ตอนที่ 1

1. ข้อใดกล่าวถูกต้องเกี่ยวกับการหาเหตุผลในตรรกวิทยา
 - ก. ต้องอาศัยภาษา คือ ภาษาพูดและภาษาเขียนเท่านั้น
 - ข. ต้องอาศัยภาษากาย คือ การแสดงท่าทางเท่านั้น
 - ค. ต้องอาศัยวจนภาษา คือ การแสดงความรู้สึกผ่านการจินตนาการเท่านั้น
 - ง. การอ้างเหตุผลทางตรรกวิทยาไม่ต้องสมเหตุผล อยู่ที่ยอมรับถือว่าใช้ได้
2. เพราะเหตุใดนักปรัชญาอย่างอริสโตเติลจึงกล่าววามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล
 - ก. มนุษย์ฉลาดกว่าสัตว์ทุกประเภท
 - ข. มนุษย์เท่านั้นที่มีเหตุผลสิ่งมีชีวิตอื่นไม่มี
 - ค. เพราะมนุษย์จัดว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ
 - ง. เพราะมนุษย์ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์
3. ข้อใดเป็นการนำข้ออ้างขึ้นมาก่อนข้อสรุป
 - ก. ฝนตก ฉะนั้น ถนนจึงเปียก เพราะฝนตกทำให้ถนนเปียก
 - ข. ยากจน เพราะติดอบายมุข
 - ค. เขาร่ำรวย เพราะ เขาขยัน
 - ง. เพราะเขาตื่นสาย ดังนั้น เขาจึงไปทำงานไม่ทัน
4. ข้อใดเป็นการนำข้อสรุปมาก่อนข้ออ้าง
 - ก. เขานิสัยไม่ดี ฉะนั้นจึงไม่มีใครอยากคบ เพราะไม่มีใครอยากคบกับคนไม่ดี
 - ข. เขาสอนไม่ดี เพราะเขาไม่ได้เตรียมการสอน
 - ค. เพราะฝนตกหนักหลายวันจึงทำให้น้ำท่วม
 - ง. เพราะคะแนนเขาชนะคู่แข่งทุกคนเขาจึงเป็นผู้ชนะเลิศ
5. ข้อใดเป็นการอ้างข้อสรุปไว้ตรงกลาง
 - ก. เขาเป็นคนมีน้ำใจ จึงมีเพื่อนมาก เพราะคนมีน้ำใจเป็นคนมีเพื่อนมาก
 - ข. เขารู้สึกเหนื่อย เพราะเขาทำงานหนัก ตลอดทั้งวัน
 - ค. สมศรีต้องโกนผมทั้งศีรษะ เพราะเขาเป็นพระ
 - ง. ปราณิดิเลศคณิตฯได้เร็วมากเพราะเขาจบครุสาขาคณิตศาสตร์
6. ข้อใดกล่าวถูกต้องเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการใช้เหตุผล
 - ก. เพื่อเอาชนะคนอื่น
 - ข. เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ
 - ค. เพื่อให้ได้ความจริงจากสิ่งที่นำเสนอ
 - ง. เพื่อเป็นการหาข้อสรุป
7. ข้อใดกล่าวถูกต้องเกี่ยวกับหน้าที่ของสมอง Emotionalism
 - ก. สมองซีกขวา
 - ข. สมองซีกซ้าย
 - ค. สมองส่วนหลัง
 - ง. สมองส่วนหน้า
8. ข้อใดคือข้อเท็จจริงของคำย่อมส ในการอ้างเหตุผล“ผมเหมือนไม้เสียปี่”
 - ก. คนพอมหุนนายแบบ
 - ข. ผู้ชายคนหนึ่งรูปร่างค่อนข้างผม
 - ค. ผู้ชายอ้วนมาก (ประชด)
 - ง. ผู้ชายคนหนึ่งพอมแหม่มองเห็นเหลือแต่กระดูก
9. ข้อใดเป็นการอ้างเหตุผลโดยใช้ภาษากำกวม
 - ก. ร้านนี้รับแก้กางเกง
 - ข. น้ำแข็งหมดแล้ว

- ค. ออย่าเย็น ตากลม เดี่ยวไมสบาย ง. ขอ หอมหน่อยนะเธอ
10. ข้อใดเป็นการอ้างข้อความเดิมและการอ้างเป็นวงกลม
- ก. นายสิทธิเดชเป็นคนชั่ว เพราะชอบประพฤติชั่วประพฤติชั่วเป็นนิตย
- ข. สามวันจากนารีเป็นอื่น
- ค. ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก
- ง. เอาลูกสาวไปทำลูก
11. ข้อใดเป็นการอ้างเหตุผลแบบด่วนสรุป
- ก. บ้านเมืองกำลังต้องการความสามัคคี ขอให้ฝ่ายค้านโปรดอย่าเปิดอภิปรายรัฐบาลเลย
- ข. นรกสวรรค์เป็นเรื่องจริงนะคุณ ใคร ๆ เขาก็เชื่อกันทั้งนั้น
- ค. คุณไม่เคยเข้าวัด ฉะนั้นอย่ามาเถียงผมธรรมนะ
- ง. ตำรวจมีไว้ทำไม เป็นที่พึ่งของประชาชนไม่ได้
12. ข้อใดเป็นการอ้างเหตุผลแบบลำเอียง
- ก. ถึงคุณจะทำผิดเล็กน้อย แต่ถ้าผมไม่พอใจ ผมจะส่งคุณเข้าคุกก็ได้
- ข. อาจารย์เคยบอกผมว่าครูคือผู้เสียสละ เพราะฉะนั้นอาหารมือนักอาจารย์เป็นคนจ่ายนะครับ
- ค. อยู่โคราชดีกว่าทุกที่ในประเทศไทย ผมอยู่โคราชจะไปเหนือก็ได้ง่าย จะไปได้กระสะดวก
- ง. ฝนเอยทำไมจึงตก...จำเป็นต้องตกเพราะกบมันร้อง....
13. ข้อใดเป็นการอ้างเหตุผลโดยเล่นแง่แบบขัดแย้ง
- ก. ควรเลิกกิจการตำรวจในประเทศไทยเสีย เพราะในด้านความมั่นคงมีทหารอยู่แล้ว
- ข. ใคร ๆ ก็ว่าโลกแบน แล้วมันจะกลมได้อย่างไร
- ค. คุณตำรวจครับคนโคราชด้วยกันอย่าจับผมเลย
- ง. พระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา เพราะในคัมภีร์ไบเบิลบอกไว้
14. ข้อใดเป็นการอ้างเหตุผลแบบเล่นพวก
- ก. คุณอย่าไปเชื่อเขาเลย เมื่อวานผมจับโกหกเขาได้
- ข. ผมเป็นชาวพุทธมาแต่กำเนิด พ่อแม่พี่น้องต้องไว้วางใจผม
- ค. ลัดคิวให้ผมก่อนได้ไหม ผมเป็นลูกนายยกตู่ นะ
- ง. ยานี้กินแล้วแข็งแรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียน
15. ข้อใดเหตุผลวิบัติทางข้อมูล
- ก. คนกรุงเทพฯ ไว้วางใจไม่ได้เลย ผมไปถึงวันแรก ก็โดนแท็กซีหลอกเสียแล้ว
- ข. ผมเห็นใคร ๆ เขาก็สูบบุหรี่กัน แล้วทำไมผมจะสูบไม่ได้
- ค. ระหว่างทดลองปฏิบัติราชการแค่ผมเซ็นชื่อคำเดียว คุณถูกให้ออกจากราชการได้
- ง. ขอให้ศาลที่เคารพโปรดปล่อยจำเลยไปเถิด เขามีลูกอายุแค่ 2 เดือน
16. วิธีการของอุปนัยได้แก่ข้อใด
- ก. คนทุกคนเป็นสิ่งที่มีความคิด นายแดงเป็นคน ∴ นายแดงเป็นสิ่งที่มีความคิด
- ข. นกทุกตัวมีปีก ขุนทองเป็นนก ∴ ขุนทองมีปีก
- ค. คนทุกคน เป็น สิ่งที่ต้องตาย สมบัติ เป็น คน ∴ สมบัติเป็นสิ่งที่ต้องตาย
- ง. งูเห่าตัวที่ 1, 2, 3,...600 เป็นสัตว์มีพิษ ∴ งูเห่าทุกตัวเป็นสัตว์มีพิษ

17. ข้อใดกล่าวถูกต้องเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์
- ก. การแสวงหาความรู้แบบจากกลุ่มคนหมู่มากไปสู่การไปหาส่วนย่อย
 - ข. การแสวงหาความรู้จากกลุ่มตัวอย่างไปสู่ภาพรวม
 - ค. การแสวงหาความรู้จากส่วนมากมาสู่การค้นพบความจริงสู่ย่อย
 - ง. การแสวงหาความรู้จากความรู้ประสบการณ์ทั่วไปที่เรามองเห็น

ตอนที่ 2

1. จงยกตัวอย่างการอ้าง เหตุผลวิบัติ (Fallacy) ที่มีลักษณะ อะไรบ้าง
2. การวิเคราะห์หรือการรู้จักใช้ภาษาอย่างมีเหตุผล มีลักษณะเป็นอย่างไร
3. วิธีการอ้างเหตุผลวิธีใดถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำการวิจัยในปัจจุบันมากที่สุด เพราะอะไร

เอกสารอ้างอิง

- โกเมนทร์ ชินวงศ์.(2556). **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญมี แทนแก้ว.(2536). **ตรรกวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ. โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- ปรีชา ช่างขวัญยืนและสมภาร พรหมทา.(2549). **มนุษย์กับการใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ. อรุณ.
- เมธีรัตน์ นวะบุศย์.(2543).**ตรรกวิทยา**.มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์.
- สกุล อันมา และคณะ.(2555). **มนุษย์กับทักษะการคิด**. ภาควิชาศาสนาและปรัชญา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ . มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2522). **ตรรกศาสตร์วิชาการใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อัจฉรา นวจินดา.(2542). **ศิลปะการดำเนินชีวิต**. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บทที่ 7

การเรียนรู้การเข้าใจตนเองและผู้อื่น

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกและของจักรวาล เราจะเข้าใจชีวิตของมนุษย์อย่างสมบูรณ์ไม่ได้ ถ้าเราไม่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก แต่เนื่องมนุษย์ไม่ได้อาศัยโลกใบนี้ตามลำพังตัวคนเดียว แต่ยังมีสิ่งอื่นที่เป็น สภาพแวดล้อมที่เราต้องเกี่ยวข้องกับมนุษย์เราอีกหลายอย่างไม่ว่าสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่มนุษย์ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่เราต้องเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่จะรู้จักตนให้ดีกว่านั้นแล้วค่อยไปศึกษาพฤติกรรมของคนอื่น เป็นเพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข ดังนั้นในบทนี้มีประเด็น 2 ประเด็น ที่ต้องศึกษา คือ หลักการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง และหลักการเรียนรู้ที่จะเข้าใจคนอื่น

หลักการเรียนรู้และเข้าใจตนเอง

ธรรมชาติของมนุษย์มักสนใจสิ่งรอบข้างโดยเฉพาะผู้อื่นมากกว่าสนใจเกี่ยวกับตัวเอง หรือไม่รู้ ไม่เข้าใจ และไม่ยอมรับในตัวตนที่แท้จริงของตนเอง ซึ่งในเรื่องนี้นักปรัชญาชาวอิตาเลียนเคยกล่าวว่า “มนุษย์ ไม่รู้จักตัวเอง มนุษย์โกหกตัวเอง” คำกล่าวดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ไม่เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองทั้งในด้าน อารมณ์ พฤติกรรม และการยอมรับในตัวเอง ดังนั้นมนุษย์จึงไม่สามารถแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองได้ เพราะขาดการสำรวจตนเอง

1. ความหมายของการเรียนรู้ตนเอง

นักปราชญ์แทบทุกยุคสมัยต่างมองเห็นความสำคัญของการศึกษาตนเอง เพราะเหตุใด การศึกษาตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง จะเห็นได้ว่าไม่มีอะไรใกล้ชิดกับตัวเรามากกว่าตัวเราเอง แต่ดูเหมือนว่าสิ่งที่เรารู้้น้อยที่สุดคือตัวเราเอง อะไรคือความหมายในการศึกษาเกี่ยวกับตนเอง

โสเครตีส (469 – 399 B.C.) นักปราชญ์ชาวกรีกได้กล่าวไว้ว่า “จงรู้จักตนเอง (Know The self) เพราะชีวิตที่ไม่รู้จักตนเองเป็นชีวิตที่ปราศจากคุณค่า (Unexamined Life is not Worth Living) คุณค่าของชีวิตอยู่ที่การสำรวจตัวเอง คือ ตระหนักรู้ว่าชีวิตคืออะไร กำลังทำอะไรอยู่ และดำรงอยู่เพื่ออะไรเหตุใดเราจึงต้องรู้ว่าเราทำสิ่งต่างๆ เพื่ออะไร ส่วนหนึ่งก็คือ ความสามารถในการสำนึกในการกระทำของเราทุกขณะ จะช่วยให้ตรวจสอบว่า เราต้องการอะไรจากชีวิต อะไรคือความหมายของการดำรงชีวิตอยู่ แต่ถ้าเราไม่เคยตั้งคำถาม ดังกล่าว เราย่อมไม่มีคำตอบต่อการมีชีวิตอย่างมีความหมายได้ คำถามนี้ช่วยให้เราได้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า คำนึงต่อการที่เราได้เกิดมา และพอในชีวิตที่เราจะดำเนินต่อไป หรือได้ดำเนินมาแล้ว เพราะคำถามเหล่านี้ช่วยให้เราเลือกวิถีชีวิตของเราเอง และปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อบรรลุเป้าหมายปลายทางสุด (จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. 2539 : 2)

การศึกษาตนเอง หรือการเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง หมายถึง การสำรวจความเป็นตัวตนของเราเอง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อยอย่างไร ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาอะไรบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และบุคคลที่เราต้องเกี่ยวข้อง

การควบคุมตนเอง หมายถึง การควบคุมจิตใจ อารมณ์ อันเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข พฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์จะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะของจิตใจ อารมณ์มีสิ่งแวดล้อมมาเป็นตัวกระตุ้น ใน 1 ชั่วโมง หรือ 10 ชั่วโมง จิตใจ อารมณ์ ความนึกคิดของมนุษย์จะถูกเปลี่ยนไปเป็น 100 ครั้ง หรือ 1000 ครั้ง การพัฒนาบุคลิกภาพเพื่อสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีอยู่ที่การควบคุมอารมณ์ตนเอง

2. ปัจจัยที่ทำให้ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง

มนุษย์ทุกคนมีรูปแบบแนวความคิดของตนเองจากประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้และนำมาใช้แสดงออก การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

1. การกำหนดกติกาทางสังคม หมายถึง รูปแบบที่สังคมยอมรับ เช่น ความดี ความสามารถ ความสุภาพ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ และรูปแบบที่สังคมไม่ยอมรับ เช่น ความเห็นแก่ตัว ความโหดร้าย การคดโกง ความก้าวร้าว เป็นต้น

2. การเปรียบเทียบในสังคม หมายความว่า สังคมใดที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นการปฏิบัติดี เราก็ควรปฏิบัติตาม ทั้งนี้อยู่ที่ดุลพินิจที่จะพิจารณาว่าเหมาะสมอย่างไร สอดคล้องกับระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ความรู้สึกนึกคิดหรือไม่

3. ความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม หมายความว่า พฤติกรรมที่แสดงออกได้รับการสนองตอบอย่างไร เสมือนกับกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นว่า การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น จะดำเนินไปรูปแบบใด จึงจะมีความสัมพันธ์ที่ยาวนาน

4. การยอมรับจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง หมายความว่า บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อ แม่ พี่น้อง ครู คนรัก หัวหน้างาน เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเรา ควบคุมพฤติกรรมของเรา ถ้าบุคคลเหล่านี้ปฏิเสธความสัมพันธ์ เราจะรู้สึกผิดหวังเสียใจมากกว่าปกติ เพราะบุคคลดังกล่าวมีความผูกพันอยู่กับเรา

จากประสบการณ์ชีวิตพบว่า วิธีชีวิตของคนจะแสดงบทบาทที่สังคมกำหนดและถูกบังคับให้แสดง แต่คนเราก็มีทางเลือกที่จะแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับแนวความคิดที่เราตั้งใจไว้ให้มากที่สุด การเข้าใจบทบาทของตนเอง จะช่วยให้เราสามารถพัฒนาบุคลิกภาพอย่างมีเหตุผลและสร้างความรู้สึที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์ มนุษย์ส่วนมากจะแยกความรู้สึกการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. บุคคลที่ด้อยกว่า หมายถึง บุคคลที่คิดว่าตนเองมีคุณค่าต่ำกว่าผู้อื่น สู้คนอื่นไม่ได้ ไม่มั่นใจในตัวเองทุกด้าน

2. บุคคลที่ดีกว่า หมายถึง บุคคลที่คิดว่าตนเองดีกว่า เหนือกว่าคนอื่น มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก

3. บุคคลที่เท่าเทียมกัน หมายถึง บุคคลที่คิดว่าตนเองมีความสามารถเท่า ๆ กับผู้อื่น การแสดงบทบาทจะเป็นอิสระ ไม่คิดมาก เพราะไม่มีความแตกต่างกัน

การรู้จักตนเองที่แท้จริงนั้น ทำให้เราเป็นบุคคลที่ไม่ถูกหลอก รู้ตัวอยู่เสมอ จิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหว เมื่อถึงจุดนี้จะเป็นบุคคลที่มีความสุขอย่างแท้จริง การรู้จักตนเองเป็นการพิจารณาภาพที่เป็นจริงจากกระจกเงา สะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพที่แท้จริง การรู้จักตนเองในทุกสถานการณ์ ทำให้เราสามารถควบคุมอารมณ์ จิตใจ คำพูด การแสดงออกด้วยบทบาทที่เหมาะสมในการสร้างความสัมพันธ์ที่ถาวร องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตนเอง ประกอบด้วย

1. ความต้องการ หมายถึง ความต้องการทางร่างกายซึ่งเป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ 4 อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และความต้องการในขั้นสูงขึ้นไปอีกเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานแล้ว ความต้องการของมนุษย์จะมีเพิ่มมากขึ้น

2. บุคลิกภาพ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างของมนุษย์ที่ใช้ในการกำกับการแสดงออกกับบุคคลอื่นอย่างมีความพอดี อิทธิพลที่ทำให้เกิดบุคลิกภาพ ประกอบด้วย

2.1 พันธุกรรม (Heredity) หมายถึง บุคลิกภาพที่ได้รับการถ่ายทอดจากสายพันธุ์ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เช่น รูปร่าง หน้าตา สติปัญญา นิสัยใจคอ และถูกส่งเสริมแต่งหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม บุคลิกภาพสามารถปรับปรุงพัฒนาให้เกิดความพอดี และสอดคล้องกับสังคมได้ ความพอดีคือการปรับปรุงแนวความคิดให้เข้ากับบุคคลส่วนใหญ่ในสังคม มีอิสระทางจิตใจ ไม่มีแรงกดดัน ดำเนินชีวิตอย่างเปิดเผย ยอมรับความสำเร็จ พร้อมรับประสบการณ์ใหม่ ๆ ตลอดเวลา

2.2 สิ่งแวดล้อม (Environment) บรรยากาศ สถานการณ์ เหตุการณ์ ที่ช่วยหล่อหลอมบุคคลให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล และกระทำตามจนเกิดความเคยชินเป็นนิสัย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของพันธุกรรม

3. ค่านิยม หมายถึง คุณค่าที่บุคคล/สังคมส่วนใหญ่นิยมปฏิบัติต่อ ๆ กันมา เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ให้ความเคารพพ่อแม่ การยอมรับค่านิยมของสังคมเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะการดำเนินชีวิตของบุคคลจะอยู่ภายใต้ค่านิยมของสังคม ในความเป็นจริงของสังคม ค่านิยมแบ่งออก เป็น 2 ประการ คือ

3.1 ค่านิยมดี เป็นพฤติกรรมที่แสดงบทบาทในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมมีความสุข เช่น ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น มองทุกคนด้วยความเป็นสุข ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมโลก เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งนั้น

3.2 ค่านิยมเลว เป็นพฤติกรรมที่แสดงบทบาท เพื่อความเห็นแก่ตัว เอาเปรียบเอารัดเอาเปรียบ ทำให้สังคมเกิดความเดือดร้อน

มนุษย์ยังอยู่ร่วมกันมากเท่าไร ยังมีปัญหามากขึ้นเท่านั้น เพราะมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ในด้านต่าง ๆ และยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ตามสภาพแวดล้อมและกาลสมัยอีกด้วย ถ้าเราอยู่ร่วมกันกับคนอื่นไม่ได้ เรามักจะมองไปที่คนอื่นว่าเป็นคนทำผิด ส่วนใหญ่เรามักจะไม่มองย้อนกลับมาดูที่ตัวของเราเอง น้อยนักที่จะมองเห็นตัวเอง เรามักจะเอาตัวของเราเป็นแกนกลางของสิ่งต่าง ๆ โดยถือว่าเอาตัวเราเป็นหลักแล้วให้บุคคลอื่นมาทำตามเรา ถ้าทำตามเราได้จึงจะเรียกว่าถูกต้อง ซึ่งความจริงเป็น

เพียงการถูกใจเราเท่านั้น ความคิดเช่นนี้ไม่สามารถที่จะทำให้เราอยู่ร่วมกับคนอื่นโดยสงบสุขได้ เพราะบุคคลอื่นก็ย่อมจะมีความคิดเหมือนกับเราได้เช่นกัน ถ้าเราต้องการอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุขก็ควรจะแก้ไขที่ตัวเราเสียก่อน เพราะการจะไปแก้ไขคนอื่นนั้นยากลำบากมากกว่าการแก้ไขที่ตัวเราเอง

ขงจื้อ นักปราชญ์ชาวจีน ได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังเกี่ยวกับการแก้ไขตัวเองก่อน แล้วจึงค่อยไปแก้ไขบุคคลอื่นว่า “เราไม่สามารถห้ามนกบินข้ามหัวเราได้ แต่เราสามารถทำให้นกขี้นหัวเราได้ด้วยการหาหมวกมาใส่เสีย”

การแก้ไขตนเองเป็นสิ่งที่เราควรทำก่อนสิ่งอื่น เพราะการแก้ไขที่บุคคลอื่นนั้น เป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุมากกว่า การที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างสันติสุขไม่ได้ นั่น มีสาเหตุมากมายที่มักจะเริ่มต้นมาจากตัวเราเองก่อน ดังนั้น ถ้าจะพัฒนาความสัมพันธ์ของตนเองกับผู้อื่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง คือ เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองเสียก่อน เข้าใจถึงสภาพร่างกายและจิตใจของตัวเราอย่างชัดเจน เรียนรู้ว่าทำไมเราจึงมีพฤติกรรมเช่นนี้ จะเป็นขั้นเริ่มต้นของการพัฒนาความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (ดำรงศักดิ์ ชัยสนธิ. 2545 : 66-68)

3. การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง

เราจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง เพื่อจะได้เข้าใจตัวเราเองมากขึ้น การเรียนรู้ตนเองมีจุดหมายสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเรียนรู้ (To Know) เป็นขั้นตอนเริ่มแรกของการรู้จักตนเอง ว่าตนเองมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอเป็นอย่างไร

2. การเข้าใจ (To Understand) เพื่อค้นหาสาเหตุที่ทำให้ตนเองมีบุคลิกภาพและนิสัยใจคอเหล่านั้นได้อย่างไร มาจากสภาพแวดล้อมหรือจากการอบรมเลี้ยงดู หรือมาจากสาเหตุอื่น

3. การยอมรับ (to Accept) เมื่อเราเรียนรู้และเข้าใจตนเองได้ดีแล้ว เราควรยอมรับกับความจริงในสิ่งที่เราเป็น หากเราทราบว่าเรามีข้อบกพร่องก็ควรค้นหาสาเหตุและหาวิธีแก้ไขปรับปรุง เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความสมบูรณ์ตามแบบของตน และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น อีกทั้งยังสามารถทำสิ่งที่มีประโยชน์แก่สังคมต่อไป

เนื่องจากมนุษย์ เราส่วนใหญ่มักสนใจแต่เรื่องราวของคนอื่น สนใจข้อดีข้อเสียของผู้อื่น เมื่อเกิดปัญหาทุกครั้งมักโทษผู้อื่น ไม่เคยย้อนกลับมาดูตนเอง และมักไม่โทษตนเอง โดยยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของสิ่งต่าง ๆ แท้ที่จริง การที่จะเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจในผู้อื่นและสามารถสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันควรทำความเข้าใจและศึกษาตนเองเสียก่อน

คนส่วนใหญ่ไม่รู้จักตนเองดีพอ บางครั้งยังตั้งคำถามกับตัวเองว่า มีหลายสิ่งทีตนเองยังไม่เข้าใจ ยังไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ ย่อมสร้างปัญหาให้กับตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ การที่จะติดต่อสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่นนั้น ประการสำคัญคือ การรู้จักตนเอง รู้จักนิสัยใจคอ อารมณ์ความรู้สึก ข้อดี ข้อเสีย ข้อบกพร่อง และความรู้ความสามารถของตนเอง ด้วยการสำรวจและศึกษาพิจารณาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ตรงไปตรงมา และไม่ลำเอียงเข้าข้างตนเอง ทั้งนี้ เราต้องคอยสังเกตพฤติกรรมที่ผู้อื่นแสดงออกต่อเรา และต้องใจกว้าง

ยอมรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ที่ผู้อื่นมองและรู้สึกต่อเรา รับฟังอย่างมีเหตุผล เราจึงจะสามารถทำความเข้าใจตนเองและรู้จักตนเองได้อย่างแท้จริง (รังสิมา มั่นใจอารย์. 2550 : 72)

จุดสำคัญของการเรียนเกี่ยวกับตนเอง 3 ประการ ได้แก่ ส่วนแรกรู้จักตนเอง ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจว่า ตนเองเป็นมีลักษณะบุคลิกภาพ ด้านนิสัยใจคอ ชอบอะไรไม่ชอบอะไร เป็นต้น ส่วนที่สองเข้าใจตนเองว่าเป็นตนเองมีอารมณ์ความรู้สึกแบบไหน เอาแต่ใจตัวเอง หรือเป็นคนไม่กล้าแสดงออก เป็นคนที่ปิดตัวเอง ไม่ชอบยอมรับสิ่งใหม่ ฯลฯ และสุดท้ายยอมรับในความเป็นตนเอง ว่าตนเองมีบุคลิกภาพเป็นอย่างไร มีอารมณ์แบบไหน มีข้อดีและข้อเสียอย่างไร ยอมรับในสิ่งที่ตนเองรู้และเข้าใจ เพื่อปรับปรุงแก้ไขตนเองให้มีความสมดุลในทั้งด้านต่าง ๆ

การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองจะช่วยให้เราเข้าใจตนเอง รู้นิสัยของตนเองว่าเราชอบอะไรไม่ชอบอะไร เราเป็นคนขยันหรือเป็นเกียจคร้าน บุคลิกภาพของเราเป็นอย่างไร มีบุคลิกภาพส่วนไหนที่เราไม่ชอบ สำหรับตัวเรา การเรียนรู้ตัวเองในลักษณะนี้สามารถทำได้ด้วยการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมการเปิดใจ บอกนิสัยใจคอของตนเอง บอกสิ่งที่ตนเองชอบ และสิ่งที่ตนเองไม่ชอบ ความสามารถพิเศษที่ตนเองมี บอกจุดอ่อนของตนเอง เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ตนเอง

ตน (Self) มีความหมายครอบคลุมถึงรูปร่าง ลักษณะ หน้าตา ท่าทาง นิสัยใจคอ สติปัญญา ความรู้ความสามารถ และค่านิยม ซึ่งเป็นผลรวมของคุณลักษณะต่าง ๆ ของพฤติกรรม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเรียกว่า **บุคลิกภาพ** (Personality) อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ตน” ได้หลายทัศนะ ดังนี้

คาร์ล จี.จุง (Carl G.Jung) กล่าวว่า “ตน” คือแกนกลางของบุคลิกภาพ เป็นจุดรวมของลักษณะต่าง ๆ ของบุคลิกภาพ เพื่อให้เกิดการผสมผสานกันอย่างสมดุลและมั่นคง

โรเจอร์และมาสโลว์ (Roger and Maslow) เชื่อว่า มนุษย์มีแรงจูงใจที่พัฒนาตนให้เจริญงอกงามอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการของตนไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิตที่ทำให้ตนมีศักยภาพสูงสุด ความคิดหรือความรู้สึกเกี่ยวกับตน นักจิตวิทยาเรียกว่า อัตมโนทัศน์ (self-concept) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก ทัศนคติ และการยอมรับที่บุคคลแต่ละคนมีต่อตนเอง

บอยด์ แมกแคนด์เลส (Boyd McCandless) กล่าวว่า อัตมโนทัศน์ คือความนึกคิดเกี่ยวกับตนเองที่รวมประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ทั้งประสบการณ์ส่วนตัวและประสบการณ์ที่ได้รับจากสังคม

ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตน หรือ อัตมโนทัศน์ คือ ตัวกำหนดพฤติกรรม แต่ละคนจะแสดงพฤติกรรมอย่างไรขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดที่เขามีต่อตนเอง ถ้าบุคคลมีความภูมิใจในความสามารถของตนเอง เขาจะแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความรู้สึกซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ และหากเขาตำหนิตัวเองว่าไม่มีความสามารถ เขาก็จะแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความรู้สึก ซึ่งจะทำให้เขาล้มเหลวเนื่องจากขาดความมั่นใจได้ การทำความเข้าใจกับตนเอง วิเคราะห์ตนเองและอัตมโนทัศน์แห่งตน เพื่อสามารถควบคุมตนเองและความรู้สึกของตนให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุลในสังคม เพื่อตระหนักในศักยภาพแห่ง

ตน จะได้เลือกดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม และเป็นหนทางสู่การพัฒนาปรับปรุงตนเองให้มีศักยภาพและคุณค่าสูงขึ้นในสังคม

การวิเคราะห์ตนเองควรเริ่มจากการสำรวจและพิจารณาตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะประกอบด้วย ลักษณะบุคลิกภาพด้านต่าง ๆ สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. ด้านร่างกาย ประกอบด้วยสุขภาพทางกาย หมายถึง การทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน สภาพร่างกายเป็นพื้นฐานสำคัญของบุคคลในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง และมีผลกระทบต่อสภาพอารมณ์ สังคม และสติปัญญาของบุคคลด้วย รวมถึงการทำทางและบุคลิกภาพโดยรวมของบุคคล

2. ด้านอารมณ์และจิตใจ ประกอบด้วยสุขภาพจิต หมายถึง สภาพจิตที่มีความมั่นคงหรืออดทน ต่อปัญหาและอุปสรรคได้มากน้อยเพียงใด รวมถึงนิสัยใจคอและวินัยในตนเอง คือความสามารถในการควบคุมตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะจิตใจที่เข้มแข็งหรืออ่อนแอได้

3. ด้านสังคม หมายถึง ความสามารถในการติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร พฤติกรรมการแสดงออก ความสัมพันธ์กับผู้อื่น

4. ด้านสติปัญญาความสามารถ ประกอบด้วยความรู้ทั่วไปซึ่งบุคคลได้เรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการประกอบกิจการงานต่าง ๆ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา ซึ่งพัฒนาจากการมีความรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ และความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ

การวิเคราะห์ตนเองสามารถทำได้หลายวิธี คือ

1. สังเกตตนเอง โดยการส่องกระจกดูรูปร่างหน้าตา การแต่งกาย กิริยาท่าทาง สีหน้าและความแววตาของตนเองเสมอ

2. ให้ผู้อื่นวิพากษ์วิจารณ์หรือบอกจุดบกพร่องที่เราเองไม่เห็น

3. ใช้แบบประเมินตนเอง ซึ่งสามารถทดสอบและวัดบุคลิกภาพของตนในด้านต่าง ๆ

การศึกษาและวิเคราะห์ตนเองเพื่อให้เข้าใจและยอมรับในความเป็นตนเอง และเพื่อการปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น แนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ตนเองเพื่อปรับปรุงตนเองมีดังนี้

1. ศึกษาและประเมินตนเองในทุกด้านทั้งในด้านดีและด้านบกพร่อง

2. ยอมรับและตระหนักในความต้องการที่จะปรับปรุงตนเอง

3. มีแรงจูงใจในการปรับปรุงตนเอง

4. วางแผนในการปรับปรุงตนเอง (ระวีวรรณ เสวตามร.2540 : 22)

ประโยชน์ของการวิเคราะห์ตนเอง นอกเหนือจากการรู้จักเกี่ยวกับตนเองแล้ว การวิเคราะห์เอง ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ด้านบุคลิกภาพ ที่ตนเองมองในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ แล้ววิเคราะห์ด้วยปัจจัยที่ทำให้เรามีบุคลิกภาพเช่นนั้นเพราะอะไร หรือว่าวิเคราะห์ตัวเองว่า เพราะอะไรเราเป็นคนไม่กล้าแสดงออก ไม่ชอบเข้าสังคมเก็บ การวิเคราะห์ตัวเองสามารถจัดเป็นกิจกรรมได้ เช่น กิจกรรมความซื่อสัตย์ (กิจกรรมแสดงถึงความเป็นผู้ซื่อสัตย์ต่อตนเองและกับผู้อื่นมากน้อยเพียงใด) กิจกรรมความสามัคคี (เป็นกิจกรรมส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเพื่อน) เป็นต้น

5. การเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง

เมื่อมีคนถามว่า คุณเข้าใจตัวเองหรือไม่ คุณรู้อะไร ๆ เกี่ยวกับตัวคุณมากแค่ไหน ทุกคนส่วนมากจะตอบว่า รู้จักตัวเองดี คำตอบนี้ฟังดูดี ๆ ก็เหมือนเป็นอย่างนั้นจริง ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วเรารู้จักตนเองในเฉพาะเปลือกนอกเท่านั้น แต่การรู้และเข้าใจตนเองจริง ๆ นั้นดูเหมือนจะยังไม่ใช่ เพราะบางครั้งเรามักจะสงสัยเกี่ยวกับตัวเองว่า เป็นคนแบบไหนกันแน่ เรายอมที่จะอยู่คนเดียวหรือเราชอบที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น หรือไม่เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร อะไรคือจุดมุ่งหมายของการกระทำในแต่ละครั้ง ดังนั้นในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองจึงต้องศึกษาให้รอบด้าน ซึ่งเรื่องนี้ โบลส์และดาเวนพอร์ท (Boles and Davenport) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของตนเอง (Self) ของแต่ละบุคคลว่ามี 5 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 เป็นตัวเองในอุดมคติ (Self-Expectations) เป็นความคาดหวังในตนเอง

รูปแบบที่ 2 เป็นตัวเองที่มองเห็น (Self-Perception) หมายถึงตนเองที่ตนเองรับรู้

รูปแบบที่ 3 เป็นตัวเองจริง ๆ (Real-Self) ซึ่งเป็นผลที่สะท้อนจากการกระทำและการแสดงออก (Performance) ของตนเอง

รูปแบบที่ 4 เป็นตัวเองที่คนอื่นคาดหวัง (Other's Expectations) หมายถึงรูปแบบที่ผู้อื่นต้องการให้เป็นเช่นนั้น

รูปแบบที่ 5 เป็นตัวเองที่ผู้อื่นรับรู้ (Other's Perception) หมายถึงรูปแบบที่ผู้อื่นต้องการให้เป็นเช่นนั้น เป็นสิ่งที่ผู้อื่นรับรู้ เพราะสิ่งที่ผู้อื่นเห็นมาจากการกระทำและการแสดงออกของตน

ดี.อาร์. เลนนิ่ง (D.R. Lanning) กล่าวว่า กระบวนการที่เรากำหนดตัวตนเรา เป็นการเรียนรู้จากคำบอกเล่าของบุคคลรอบข้างว่าเราเป็นใคร และถูกคาดหวังให้เป็นอะไร การรับรู้จะถูกสั่งสมจนฝังรากลึกและมีลักษณะเฉพาะเจาะจงซึ่งเรียกว่า “ต้นแบบ” ของพฤติกรรมนั่นเอง

บุคคลที่เป็นต้นแบบของเราก็คือ พ่อ แม่ เพื่อน ครอบครัว ญาติมิตร สื่อมวลชน รวมถึงสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทของเรา จนบางครั้งเราไม่สามารถแสดงความยอมรับตนเอง และมองให้เห็นตัวเราที่เป็นจริง (Real-Self) ทั้งข้อดีและข้อบกพร่องโดยปราศจากอคติเข้าข้างตนเอง

6. การยอมรับตนเอง

การยอมรับตนเองหมายถึง การที่เรามองตัวเองอย่างเป็นจริง ทั้งข้อดีและข้อเสียของตน โดยปราศจากอคติ และตั้งอยู่บนฐานของเหตุและผล คนที่ยอมรับตนเองตามความเป็นจริงจะเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี ซึ่งเป็นผลมาจากการมีอัตมโนทัศน์ (Self-concept) ซึ่งตรงกับตน (Self) ที่เป็นจริง การยอมรับตนเองจะช่วยให้เรารู้คุณค่าของตน เกิดความมั่นใจในตนเองมากขึ้น และช่วยให้มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดีขึ้น (รังสิมา มั่นใจอารีย์.2550 : 75-78) นอกนั้นการยอมรับในตัวตนที่แท้จริงของตนเองจะทำให้เราสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เราอยู่ได้ดี เพราะการยอมรับที่เกิดจากการวิเคราะห์เกี่ยวกับตนเองได้แก่

1. ความรู้ความสามารถ เพื่อที่จะได้ใช้ความรู้ความสามารถให้ถูกต้องกับงานและให้คำแนะนำปรึกษาหรือแก่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้ผู้อื่นมีความเคารพเชื่อถือ ศรัทธา รักใคร่ ในตัวเรา มีคนเป็นจำนวนมากให้คำแนะนำผิด ๆ ถูก ๆ หรือทำสิ่งที่ตนไม่รู้ ไม่เข้าใจ ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายตามมาในที่สุด

2. บุคลิกภาพและอุปนิสัย ได้แก่ การเป็นคนมีลักษณะทางกายภาพอย่างไร อ้วน ผอม สูง เตี้ย แข็งแรง มีอุปนิสัยอย่างไร เช่น อดทน เป็นคนใจร้อน รักสงบ ซื่อสัตย์ วิตกกังวล ร่าเริงแจ่มใส ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ทำให้เราสามารถปรับปรุงตนและควบคุมตนเองในการคบหาสมาคมกับคนอื่นได้เป็นอย่างดี เช่น ถ้ารู้ว่าตนเองเป็นคนใจร้อน มุทะลุ เมื่อได้ฟังคำโต้แย้งของคนอื่น จะต้องพยายามข่มใจอดทน ไม่แสดงบุคลิกภาพหรืออุปนิสัยออกไปให้เป็นที่ขุนเคืองใจแก่ผู้ที่เรากำลังมีปฏิสัมพันธ์อยู่ด้วย

3. สุขภาพอนามัย รู้ตัวตนเองว่าเป็นคนมีสุขภาพอนามัยดีหรือไม่ดี ถ้ามีโรคภัยไข้เจ็บประจำตัวจะได้รู้จักระวังตนให้ปลอดภัย และไม่เป็นผู้ทำให้คนอื่นเดือดร้อนติดโรคภัยไปจากตน นอกจากนี้ยังจะใช้การวิเคราะห์กิจกรรมในชีวิต และหน้าที่การงานว่าเหมาะที่จะทำอะไรจึงจะทำให้ชีวิตของตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องด้วยมีความสุข

4. หน้าที่ความรับผิดชอบ การรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองมีอะไร ต้องทำอะไร จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบที่ดี ไม่ไปก้าวล่วงหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้อื่น พยายามทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด

5. ตำแหน่งทางสังคม ทุกที่เกิดมามีตำแหน่งทางสังคมหลายตำแหน่ง ขึ้นอยู่กับว่าในขณะนั้นตนอยู่ในสังคมใด เช่น ถ้าอยู่ในสำนักงานอาจจะอยู่ในตำแหน่งผู้บังคับบัญชา หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือเพื่อร่วมงาน ฯลฯ อยู่ในห้องประชุมอาจเป็นประธานการประชุม สมาชิกร่วมประชุม ฯลฯ มีตำแหน่งใดต้องรู้บทบาทควรเป็นเช่นไรจึงจะเหมาะสมทำให้อื่นเกิดความนิยมชมชอบ ถ้าสมบัติบทบาทไม่เหมาะสมกับตำแหน่งก็จะทำให้เกิดความไม่พึงพอใจ ความแตกแยก และความไม่สงบจะเกิดขึ้นในสังคมนั้น

6. สภาพความเป็นอยู่และภาวะทางเศรษฐกิจ ในปัจจุบันความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคมเกิดขึ้น เพราะคนไม่รู้จักสภาพความเป็นอยู่และภาวะทางเศรษฐกิจของตนเอง ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่คำนึงถึงสถานะความเป็นอยู่ ทะเยอทะยานอยากมีชีวิตที่สะดวกสบาย คำนึงถึงแต่ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน พยายามดิ้นรนชวนวุ่นวายที่จะให้ได้สิ่งที่ตนเองปรารถนา เมื่อไม่มีไม่ได้ ก็หาทางที่จะได้โดยการทุจริต จึงทำให้เกิดปัญหาวุ่นวายมากมายในสังคม เมื่อรู้ภาวะการณ์เกี่ยวกับตนเองดีแล้ว จะได้พยายามปรับตัวให้เหมาะสม (ระวีวรรณ เสวตอมร.2540 : 24)

หลักจากที่เราารู้เกี่ยวกับตนเอง เข้าใจตนเอง วิเคราะห์ตนเองในหลาย ๆ ด้านแล้ว การยอมรับความเป็นตนเองถือเป็นเรื่องสำคัญ หลายคนที่ไม่สามารถยอมรับความเป็นตัวตนของตนเองได้ หลายคนไม่สามารถยอมรับในความสามารถของตนเอง ถึงกับฆ่าตัวตายก็มี เช่น ชาวการฆ่าตัวตายของนักศึกษาที่ผลการเรียนไม่เป็นที่พอใจของตน เกรดตก หรือหลายคนยอมรับสถานะทางเศรษฐกิจของตนไม่ได้ ก็ฆ่าตัวตาย หลายคนยอมรับในสุขภาพของตนเองไม่บริบูรณ์ตัวเองตายหนีโรคภัยบางอย่างก็มี ดังนั้นการยอมรับตัวตนที่แท้จริงของตนเองถือจุดเริ่มต้นของการที่เราจะเปิดใจกว้างยอมรับคนอื่นต่อไป

หลักการเรียนรู้และเข้าใจคนอื่น

ในหัวข้อที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับการเรียนรู้เข้าใจตนเอง และการยอมรับตนเอง เพื่อต้องการเปรียบเทียบความเหมือนกันของความเป็นมนุษย์บางส่วน ไม่เหมือนกันทั้งหมด ดังนั้นการเรียนรู้ที่จะทำการรู้จักคนอื่น เป็นส่วนสำคัญยิ่งของมนุษย์เพราะมนุษย์ทุกคนต้องมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ อยุ่ตลอดเวลา

การที่มนุษย์มีความพยายามที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ทั้งของตนเองและสิ่งอื่น ๆ โดยรอบข้างกับผู้อื่นที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ด้วยนั้น เป็นสิ่งที่มาช้านานแล้ว แม้ในสมัยโบราณนั้นนักคิดต่าง ๆ มักจะอธิบายถึงลักษณะนิสัยและอารมณ์ของมนุษย์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติที่ง่าย ๆ จากการสังเกต เช่น ในสมัย 400 ปีก่อนคริสต์ศักราช Hippocrates ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ว่าเป็นบิดาแห่งวิชาการแพทย์และเป็นนักคิดที่มีชื่อเสียง เชื่อว่าการแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์เป็นผลมาจากธาตุน้ำในร่างกาย ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละคนสามารถแสดงออกได้ทางสีหน้าและสุขภาพ เช่น เช่น ผู้มีผิวพรรณมีสีของโลหิตปรากฏชัดก็จะเป็นผู้ที่แจ่มใส มองโลกในแง่ดี อารมณ์ร่าเริง เป็นต้น (อัจฉรา นวจินดา. 2546 : 120)

การศึกษาผู้อื่นให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคนที่อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันในฐานะสามีภรรยา ในฐานะเพื่อร่วมงาน ในฐานะเพื่อนร่วมเดินทาง หรือเพื่อร่วมโลกใบนี้ เป็นต้น การเรียนรู้ผู้อื่นและยอมรับในความแตกต่างเพื่อให้สามารถเข้าปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้อุปนิสัยใจคอ ความต้องการ ทศนคติ ความชอบไม่ชอบ ค่านิยม ฐานะและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นตัวเขา และ เข้าใจคนอื่นอย่างแท้จริงและยอมรับความสำคัญของผู้อื่นที่เราจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กับเขา การศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจในผู้อื่นเป็นเรื่องยาก บางครั้งเราต้องใช้เวลาและความอดทนกว่าจะเข้าใจและยอมรับคนอื่นได้ การเรียนรู้และทำความเข้าใจและยอมรับดังกล่าว ก็เป็นสิ่งจำเป็น

1. การเรียนรู้เกี่ยวกับคนอื่น

ถึงแม้มนุษย์ทุกคนจะมีความแตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมและการทำความเข้าใจผู้อื่นไม่ใช่เรื่องง่ายนัก แต่โดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมมีองค์ประกอบหลายประการ ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ ทั้งนี้ โดยอาศัยการศึกษาและสังเกตพฤติกรรม ทั้งพฤติกรรมของแต่ละบุคคล (Action) พฤติกรรมโต้ตอบ (Reaction) และพฤติกรรมระหว่างกัน (Interaction) การเรียนรู้พฤติกรรมของบุคคลช่วยให้เกิดความเข้าใจผู้อื่นได้ดีขึ้น

บาร์อนและไบร์น (Baron and Byrne) กล่าวถึงวิธีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจผู้อื่น โดยพิจารณาจากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. พิจารณาใบหน้าของบุคคล เพื่อสังเกตการแสดงออกทางสีหน้าและอารมณ์ การแสดงออกทางสีหน้าจะบ่งบอกถึงระดับอารมณ์ว่าเป็นอย่างไร

2. สังเกตจากสายตาหรือแววตา ทั้งนี้ปริมาณความกว้างของดวงตาและระดับการมองของสายตาส่งแสดงพฤติกรรมที่ปกติหรือผิดปกติได้

3. พิจารณาจากบุคลิกภาพ สังเกตกิริยาท่าทางของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น มือ อากัปกิริยา ตลอดจนการพูด ว่ามีความรู้สึกและอารมณ์เป็นอย่างไร

4. พิจารณาเจตนาของบุคคล สังเกตว่าพฤติกรรมที่เขาแสดงออกสื่อเจตนาหรือมีสาเหตุมาจากอะไร

การพิจารณาผู้อื่นตามแนวคิดดังกล่าว พยายามช่วยให้เราสามารถเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่นได้พอสมควร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจผู้อื่นในเพิ่มมากขึ้น ควรพิจารณาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรมของแต่ละคนดังนี้

1. อิทธิพลของสภาพพื้นฐานของชีววิทยา หมายถึง ลักษณะโครงสร้างทางกายวิภาคหรือสรีระวิทยาของบุคคล เช่น การทำงานของระบบอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ได้แก่ ระบบกล้ามเนื้อ ต่อมต่าง ๆ รวมถึงระบบประสาท ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพันธุกรรม แต่ละคนย่อมได้รับถ่ายทอดทางพันธุกรรมมาแตกต่างกัน

2. อิทธิพลของสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ได้แก่

2.1 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศ ลักษณะทางภูมิอากาศ การดำเนินชีวิต อาชีพ ท้องถิ่น

2.2 สภาพแวดล้อมทางสังคม หมายถึง สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา

2.3 สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม หมายถึง ส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ได้แก่ จารีตประเพณี กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ ธรรมเนียม ภาษา ความเชื่อ หรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ซึ่งอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและวิถีชีวิตของบุคคล

3. สภาพความเป็น “ตน” ของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะที่ปรากฏจริงหรือมีอยู่รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองหรือ “อัตมโนทัศน์” นั่นเอง

สิ่งที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจผู้อื่น ได้แก่

1. ความรู้ความสามารถของคนอื่น
2. ความสนใจ ความถนัด
3. จุดอ่อนจุดด้อย
4. ความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ
5. อารมณ์ ความรู้สึก นิยมใจคอ
6. ความคาดหวัง

เพราะทั้ง 6 ประเด็นนี้จะเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ในแต่ละคน ความรู้ความสามารถของคนแต่ละคนมีไม่เท่ากัน ความถนัดก็มีความแตกต่างกัน และทุกคนมีจุดเด่น และจุดด้อยด้วยกันทั้งนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะแสดงจุดด้อยตัวเองออกมาให้คนอื่นเห็นได้มาน้อยเพียงใด ความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจก็มี

ความแตกต่างกัน บางคนเห็นคุณค่าของการทำสมาธิ บางคนเห็นคุณค่าของการเล่นกีฬามากกว่า และบางคนชอบที่จะตกปลา เป็นต้น ตลอดทั้งอุปนิสัยของคนมีความแตกต่างกันด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง บางคนวางเป้าหมายของชีวิตไว้สูง บางคนวางเป้าหมายของชีวิตต่ำ เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ทำให้เราต้องค้นหาในตัวตนของบุคคลแต่ละถ้าเราจะเรียนรู้ที่จะเข้าใจคนอื่น

3. การเข้าใจความแตกต่าง

มนุษย์ทุกคนมีความแตกต่างกัน (Individual Difference) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละด้าน ทั้งรูปร่าง หน้าตา สติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึก วัฒนธรรม ความเชื่อ นิสัยใจคอ ฯลฯ ทั้งนี้ย่อมได้รับอิทธิพลจากพันธุกรรม คือการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ จากบรรพบุรุษและอิทธิพลสิ่งแวดล้อมที่แต่ละคนได้รับรู้หรือเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงประสบการณ์ในชีวิตที่แตกต่างกัน จากผลวิจัยพบว่าแม้บุคคลที่เป็นน้องฝาแฝดที่มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันอย่างมากในหลาย ๆ ด้าน ก็ยังมีความแตกต่างกัน ฉะนั้น จึงจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างกันนี้ เพื่อจะสามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ดังนั้นการคำนึงถึงบุคคลแต่ละคนในลักษณะรวมหรือในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง หมายถึงเราต้องทำความเข้าใจบุคคลคนหนึ่งในทุก ๆ ด้าน มิใช่ลักษณะใดลักษณะหนึ่งของเขา ทั้งนี้เพราะเราไม่อาจแยกศึกษาบุคคลออกเป็นส่วนย่อย ๆ แต่ละส่วนได้ ควรทำความเข้าใจในทุก ๆ สิ่งไม่ว่า กาย ใจ อารมณ์ สติปัญญา หรือสิ่งอื่น ๆ ที่ผสมผสานเป็นตัวเขาทั้งหมด จึงสามารถเข้าใจอย่างถ่องแท้และถูกต้องตามความเป็นจริง (รังสิมา มั่นใจอารย์.2546 : 6)

การปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์ไม่ว่าบุคคลนั้น ๆ จะถูกกำหนดให้อยู่ในบทบาทใดของการทำงานหรือ อยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจใดของสังคมก็ตาม การปรับตัวเพื่อให้ตนเองอยู่ร่วมกับสังคมนั้นอย่างมีความสุขจึงเป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทุกประเภทหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า “มนุษย์” อย่างที่เรารู้จักกันดีว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม จะอยู่คนเดียวในโลกใบนี้ไม่ได้ มีความจำเป็นต้องอยู่รวมกลุ่มกับผู้อื่น การที่จะรวมกับคนอื่นได้ดีและมีความสุข จะต้องเข้าใจความรู้สึกพฤติกรรมของผู้ที่เราอยู่ร่วมด้วย เพราะมีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร การตัดสินใจ การสั่งการ การควบคุมดูแล การจูงใจให้ทำงาน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะประสบผลสำเร็จ จะต้องรู้ธรรมชาติของบุคคลเหล่านั้น

โดยปกติแล้ว คนเราจะไม่เหมือนกัน ทุกคนแตกต่างกัน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ อารมณ์และความต้องการที่ไม่มีวันสิ้นสุด จึงต้องพยายามศึกษาและทำความเข้าใจกับบุคคลซึ่งเต็มไปด้วยความแตกต่างเหล่านี้ให้เข้าใจธรรมชาติ พฤติกรรม ตลอดจนความคิดความต้องการของเขา การศึกษาคนเพื่อให้รู้จักเขาดีจะให้ประโยชน์แก่เรามากมาย เช่น

1. ทำให้การติดต่อประสานงานสะดวก
2. ช่วยต่อการปกครองบังคับบัญชา
3. กิจกรรมทุกอย่างจะได้ผลดีและมีประสิทธิภาพ
4. เข้าใจและทราบความต้องการของผู้อื่น

5. รู้แนวทางในการทำงานร่วมกันกับผู้อื่นให้ประสบความสำเร็จ

6. มีแนวทางที่จะปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

การเข้าใจคนอื่น จะทำให้เราสามารถทำตัวให้เป็นที่ยอมรับของเขา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้ที่เราติดต่อกับจะมีคามนิยมชมชอบ ศรัทธา เคารพนับถือไว้วางใจ ยอมรับ เกิดความรู้สึกในทางบวก ทำให้ชีวิตมีสุข แต่เป็นการยากสำหรับคนที่เริ่มรู้จักกันใหม่ ๆ ที่จะเข้าใจผู้อื่นที่มาติดต่อกับว่าเขาเป็นคนอย่างไร และมีความต้องการอย่างไร ดังนั้นในการติดต่อกันครั้งแรกจะต้องทำใจกว้างและต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งความคล้ายคลึงกันและต่างแตกต่างกัน

สิ่งที่คล้ายคลึงกันของมนุษย์

1. รูปร่างของคน คือ ลักษณะของรูปทรงที่แสดงให้เห็นว่า ลักษณะเช่นนี้ คือ รูปร่างของคน

2. จำนวนอวัยวะ มีตา 2 ตา หู 2 หู จมูก 1 อัน แขน 2 ข้าง ฯลฯ

สิ่งที่แตกต่างกันของมนุษย์

1. รายละเอียดของรูปร่าง เช่น ลักษณะของตา หู จมูก ปาก รูป ร่าต่าง ๆ จะแตกต่างกันไป

2. อารมณ์ จิตใจ ความรู้สึก ความเป็นคนใจร้อน ใจเย็น ขี้ตลาด กล้าหาญ อ่อนโยน วิตกกังวล ก้าวร้าว เป็นต้น

3. สติปัญญา เช่น มีความสามารถในการเรียนรู้ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดีหรือช้า มีความจำดี ลืมง่าย มีความสนใจดี รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ฯลฯ

4. การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น เป็นผู้เข้ากับคนอื่นได้ดี เก็บตัว มองคนในแง่ดี เห็นแก่ตัว มีความรับผิดชอบ ฯลฯ

สาเหตุที่ทำให้มนุษย์ต่างกัน

1. พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม (Heredity and Environment) พันธุกรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา สิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพสังคม การอบรมเลี้ยงดู การศึกษา การประกอบอาชีพ เป็นต้น

2. ลำดับการเกิด (Birth Order) ลูกคนโต คนกลาง และคนสุดท้อง จะมีพฤติกรรมที่ต่างกันอย่างออกไป

3. รูปร่างและบุคลิก (Body type and Personality) ได้แก่ คุณลักษณะต่าง ๆ ที่รวมกันในตัวคน เช่น ร่างกาย ความรู้ ความสามารถ ความสนใจ นิัยใจคอ ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากบุคคลอื่น

เมื่อเราเข้าใจธรรมชาติความแตกต่างของคนแล้ว ถ้าเขาแสดงพฤติกรรมใดก็ตามที่ขัดแย้งกับใจเรา ต้องรู้จักให้อภัย และเข้าใจธรรมชาติของเขา และต้องพยายามศึกษาให้ลึกลงไปอีกว่าลักษณะที่แท้จริงของเขาเป็นอย่างไรแน่ เมื่อจับจุดได้ว่าเขาเป็นอย่างไร ชอบอะไร จะได้ทำสิ่งที่สนองตอบความต้องการของเขาได้ถูกต้อง การศึกษาคนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้จำเป็นต้องใช้เวลา เพราะตอนแรกการคบหาคนทุกคนจะปกปิดพฤติกรรมบางอย่างของตนไว้ จะพยายามแสดงพฤติกรรมที่ตนคิดว่าผู้อื่นจะพึงพอใจออกมา ซึ่งบางครั้งอาจไม่ใช่พฤติกรรมที่แท้จริงหรือ เรียกว่า การเห็นกันแต่เพียงเปลือกนอก

ต่อมาเมื่อคบกันนาน ๆ หน่อย ค่อย ๆ เรียนรู้นิสัยของกันและกันเพิ่มขึ้น ในระยะนี้จะเริ่มเข้ากลุ่มกันระหว่างผู้ที่มีนิสัยเหมือนกัน เช่น คนชอบดูหนังก็จะไปด้วยกัน คนชอบเล่นกีฬา ก็ไปด้วยกัน เป็นต้น เมื่อเข้ากลุ่มกันก็จะเรียนรู้นิสัยและความรู้สึกที่แท้จริงของกันและกันยิ่งขึ้น ความจริงแท้ที่ปกปิดไว้ก็จะปรากฏขึ้นมา เป็นลักษณะที่แท้จริงของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งเรียกว่าแก่นแท้ โดยเขียนเป็นแผนผังแสดงลักษณะของการติดต่อกัน รู้จักกันได้ดังนี้

เปลือกของเรา ได้แก่ ลักษณะภายนอก ทั้งหลายหรือพฤติกรรมที่แสดงออกโดยซ่อนเร้นสิ่งที่ไม่ต้องการให้คนอื่นรู้จักตนเองเอาไว้

กลุ่ม ได้แก่ การทำตนให้เข้ากับกลุ่มได้ บางครั้งอาจต้องฝืนความรู้สึกฝืนความชอบเพื่อที่จะให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

แก่นแท้ ได้แก่ พฤติกรรม ที่แท้จริงของแต่ละคน

ถ้าคบคนถึงแก่นแท้ก็จะพบถึงความแตกต่างของคนแต่ละคนที่ย่อมมีสิ่งที่ไม่เหมือนกัน จะคบกันได้ก็ด้วยการสร้างความเข้าใจ ยอมรับในลักษณะที่แตกต่างกันนั้น และพยายามหาสิ่งที่เหมือนกันให้พบ เพื่อจะได้ใช้ความเหมือนกันของมนุษย์ในการสร้างสัมพันธ์ที่จะติดต่อกันไปให้ยืนยาวและสามารถชนะใจผู้ที่เรารีดต่อด้วย (ระวีวรรณ เสวตารม.2540 : 48-53)

จากประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น จึงต้องค่อย ๆ ศึกษาบุคคลนั้น ๆ จากเปลือกนอก หรือบุคลิกภายนอกก่อน จึงค่อยศึกษารายละเอียดที่ซ่อนอยู่ภายใน อันได้แก่ความรู้สึกนึกคิดอารมณ์ นิสัยใจคอของบุคคลนั้น เพื่อปรับให้บุคลิกลักษณะของตนเองให้มีความอ่อนหนักอ่อนเบาตามสภาพที่เหมาะสม

3. การยอมรับผู้อื่น

การยอมรับผู้อื่น จึงเป็นการแสดงออกซึ่งเป็นการสนองความต้องการของมนุษย์โดยทั่วไป บุคคลจะมีความยินดี ภาคภูมิใจ และรู้สึกเป็นสุข เมื่อได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่นว่าเป็นคนมีคุณค่าและมีเกียรติ จะส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ ทำให้เกิดความไว้วางใจและช่วยให้ผลงานของกลุ่มออกมามีประสิทธิภาพ การยอมรับ

การยอมรับผู้อื่นแสดงออกเป็นพฤติกรรมทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ได้แก่ การแสดงกิริยาท่าทางยินดี ต้อนรับด้วยท่าทีที่อ่อนโยน นุ่มนวล จริงใจ เป็นมิตร การพูดจาในทางส่งเสริม สร้างสรรค์และให้กำลังใจแก่กัน การเอาใจใส่สนใจฟัง การให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่าง และปราศจากเงื่อนไข ให้โอกาสผู้อื่นได้แสดงออกและการสนองตอบด้วยความกระตือรือร้นให้ความไว้วางใจ บริกษาหารือ ส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ย่อมจะสร้างความพึงพอใจและก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

โจเซฟ ลุฟต์และแฮรี อิงแฮม (Joseph Luft and Harry Ingham) จกจิตวิทยาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของพฤติกรรมซึ่งบุคคลได้รับการเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่มเรียกว่า ทฤษฎีหน้าต่างหัวใจ Johari Window) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือ การรู้จักตนเอง และเข้าใจตนเองเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองและการพัฒนาตนเอง เพื่อให้สามารถเข้าใจผู้อื่นได้ดี

ลักษณะของหน้าต่างหัวใจ จะประกอบด้วยหน้าต่าง 4 บาน เปรียบเสมือนหัวใจของคนเราที่แบ่งเป็น 4 ห้อง ดังนี้

1. บริเวณเปิดเผย () คือ ส่วนที่ตัวเราเองรู้ ผู้อื่นไม่รู้ หมายถึง พฤติกรรมหรือบุคลิกลักษณะของเราที่ปรากฏต่อสาธารณชนที่ตนเองและผู้อื่นต่างก็รับรู้เหมือนกัน เป็นส่วนที่บุคคลจะเปิดเผยต่อผู้อื่นและรับรู้พฤติกรรมของผู้อื่น ทำให้ทราบถึงการกระทำและจุดมุ่งหมายของกันและกัน

2. บริเวณจุดบอด (Blind Area) คือ ส่วนที่เรารู้แต่ผู้อื่นไม่รู้ หมายถึง พฤติกรรมหรือบุคลิกลักษณะที่ตนเองแสดงออกโดยไม่รู้ตัว แต่ผู้อื่นสังเกตเห็นและรู้ได้ หรือบางครั้งผู้อื่นบอกเรา แต่เราไม่ยอมรับ เป็นจุดบอดของตัวเราเอง

3. บริเวณซ่อนเร้น (Hidden Area) คือ ส่วนที่ตัวเรารู้แต่ผู้อื่นไม่รู้ หมายถึง พฤติกรรมหรือบุคลิกลักษณะที่ตนเองเก็บซ่อนเร้นไว้ในใจ ไม่เปิดเผยให้ผู้อื่นรู้ บางสิ่งเป็นสิ่งที่เราต้องปกปิดไว้ ไม่อยากให้ผู้อื่นรู้

บริเวณลึกลับ (Unknow Area) คือ ส่วนที่ตัวเราเองก็ไม่รู้และผู้อื่นไม่รู้ อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมหรือบุคลิกลักษณะและความรู้สึกบางอย่างที่กระทำไปโดยทั้งตนเองและผู้อื่นไม่รู้ อาจกล่าวได้ว่า การกระทำเหล่านั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใต้สำนึกหรือ “ภาวะจิตใต้สำนึก” เมื่อบุคคลแสดงออกมาไม่รู้ตัวและบางครั้งไม่สามารถควบคุมตนเองได้ เช่น ความโกรธที่สะสมไว้นาน ๆ เข้าก็จะระเบิดออกมาเป็นพฤติกรรมที่รุนแรง เป็นต้น

พื้นฐานของทฤษฎีหน้าต่างหัวใจจะช่วยให้บุคคลแต่ละคนยอมรับตนเอง ทั้งในด้านที่ตนรู้และยอมรับข้อมูลจากผู้อื่นในด้านที่เป็นจุดบอดหรือข้อบกพร่องที่ตนเองไม่รู้ เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ทำให้เรารู้จักและยอมรับตนเอง เข้าใจผู้อื่นและยอมรับผู้อื่นมากขึ้น (รังสิมา มั่นใจอารย์. 2550 : 80-81) การยอมรับดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องทัศนะของอัจฉรา นวจินดา (2542) ที่ว่า

“เมื่อเราทำความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งแต่ละคน และทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในกลุ่มแล้ว ทำให้เราเข้าใจพฤติกรรมที่มนุษย์แต่ละคนแสดงออก ทั้งโดยส่วนตัวและขณะอยู่ในกลุ่ม ซึ่งในชีวิตประจำวันเราต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และพยายามทำความเข้าใจพฤติกรรมที่เกิดขึ้นระหว่าง “เรา” และ “เขา” ตลอดเวลา วิธีที่จะทำให้เราเข้าใจผู้อื่นมากยิ่งขึ้น ตลอดจนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขนั้นมีดังนี้

1. ยอมรับความแตกต่างกันของมนุษย์ หรือที่เรียกว่าหลักการของ “ปัจเจกชน” (Concept of Individualization) มนุษย์ทุกคนมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เราจะพบว่า เราไม่สามารถค้นหาค้นหาคนที่มีความเหมือนหรือแทนที่กันได้หมดทั้งความคิด ความรู้สึก และการกระทำ มนุษย์ทุกคนแตกต่างกันอาจจะมากหรือน้อย ทั้งในด้านของสถานภาพ ภูมิหลัง ค่านิยม การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว โรงเรียน ฯลฯ หากเรายอมรับหลักการข้อนี้ เราก็จะคาดหวังจากผู้อื่นให้เป็นอย่างที่เราต้องการน้อยลง

หากเรามองมนุษย์ผู้อื่นเหมือนกับมองธรรมชาติ เช่น ดอกไม้แต่ละดอกก็มีความงามแตกต่างกันไป มีกลิ่นหอม หรือรูปลักษณ์ต่างกันไป แม้บางดอกจะไม่หอม แต่มีสีของใบหรือดอกที่สวยงาม หากเรายอมรับในความแตกต่างข้อนี้ เราเองก็จะมีใจยอมรับเพื่อนมนุษย์ และรักในธรรมชาติของมนุษย์มากขึ้น

การพยายามที่เปลี่ยนผู้อื่นให้ได้อย่างที่ใจเราคิดนั้น บางครั้งพบว่า เป็นความพยายามที่ยากลำบากมาก แต่เราสามารถเปลี่ยนแปลงตัวเราเองได้ง่ายกว่า

2. การยอมรับในความสามารถของมนุษย์ หรือ ศักยภาพแฝงของมนุษย์ (Concept of Potentiality) จากทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เราได้ศึกษาทำให้ทราบว่าทุกคนมีความพยายามที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ที่ดีขึ้นเสมอ แต่บางครั้งขาดโอกาส ขาดความรู้ และขาดแรงกระตุ้น ดังนั้น เราจึงพบว่าหากได้มีการให้โอกาสแก่เขา เช่น การเปิดโอกาสให้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจของกลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ก็จะทำให้กลุ่มได้ประโยชน์จากความสามารถดังกล่าวของเขาที่อาจถูกกลบเกลื่อนไป ตัวอย่างเช่น คนพิการที่เล่นดนตรีเก่ง เกษตรกรที่มีฝีมือในการทำงานหัตถศิลป์ เป็นต้น หากการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นไปด้วยความสัมพันธ์ที่มีการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้แสดงความคิดเห็น ความสามารถ ก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น

3. การยอมรับในศักดิ์ศรี และความเท่าเทียมของมนุษย์ (concept of Human Dignity) มนุษย์ทุกคนมีความนับถือตนเอง และมีความภาคภูมิใจในตนเองเป็นพื้นฐาน ตามทฤษฎีมนุษยนิยม ดังนั้น หากจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด และการกระทำใดก็ตาม ก็จะต้องเริ่มต้นขึ้นจาก ความต้องการของคน ๆ นั้นเป็นสำคัญ โดยเขาต้องตระหนักและเกิดการตัดสินใจด้วยตนเอง ดังนั้น หากต้องการให้ความสัมพันธ์ระหว่างเราและผู้อื่นเป็นไปด้วยดี ควรเริ่มต้นจากการยอมรับในศักดิ์ศรีและไม่ใช้คำพูด หรือกริยาในอันที่จะลดคุณค่า ศักดิ์ศรีของคนอื่น เช่น คำพูดในเชิงตำหนิที่ไม่มีพื้นฐานมาจากความห่วงใย คำพูดเชิงสอบสวนที่เป็นคำถามปลายปิด โดยมุ่งให้ผู้อื่นตอบเพียงว่าใช่มากกว่าจะฟังความคิดเห็น เป็นต้น

เป็นวิสัยโดยทั่วไปของสามัญชนที่ต้องการให้คนอื่นยอมรับตนเองในหลายด้าน เป็นธรรมชาติของมนุษยชาติที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ที่ต้องการให้เกียรติตน เพราะการได้รับเกียรติจากคนอื่น จะตอกย้ำความมีตัวตนของเรามากยิ่งขึ้น ดังนั้นการที่เราได้รับยอมรับจากบุคคลใด แสดงว่าบุคคลนั้น ๆ เห็นคุณค่าหรือยอมรับในคุณค่าของเรานั้นเอง

4. การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น

นักพฤติกรรมมนุษย์ได้ทำการศึกษาว่า แม้มนุษย์จะมีความแตกต่างกันในนานาประการ แต่มีสิ่งที่มีมนุษย์ ทุกชาติ ทุกภาษา มีความเหมือนกัน สิ่งนั้นเรียกว่า “นิสัยสามัญของมนุษย์”

1. ทุกคนไม่ชอบให้ใครตำหนิ มนุษย์เมื่อแสดงพฤติกรรมหรือความคิดใด ๆ ออกมา เขาย่อมมีความเชื่อมั่นว่าสิ่งนั้นถูกต้องแล้ว ดีแล้วถ้าไม่มีผู้เห็นด้วย และกล่าวตำหนิการกระทำและความคิดของเขา เขารู้สึกต่อต้าน ไม่พอใจ แม้บางครั้งไม่แสดงปฏิกิริยาใด ๆ ออกมาภายนอกก็ตาม ดังนั้นถ้าไม่จำเป็นตนก็ไม่ควรจะไปตำหนิผู้อื่น แต่ถ้าจำเป็นต้องรู้จักใช้ศิลปะในการตำหนิ เช่น ไม่ตำหนิต่อหน้าสาธารณชน ต้องตำหนิที่การกระทำไม่ใช่ตัวเขา ต้องแนะนำทางที่ถูกต้องให้ด้วย เป็นต้น

2. ทุกคนอยากมีชื่อเสียงเด่น ทุกคนอยากค่า เป็นที่ยอมรับ เป็นคนเก่ง ดังนั้น เมื่อคบใครก็จึงพยายามมองหา ค้นหา ความสำเร็จของเขาให้พบ แล้วยกย่องให้ปรากฏต่อสาธารณชน เขาจะได้มีความรู้สึกพึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ที่สำคัญคือ สิ่งที่ยกย่องเขานั้นต้องเป็นความจริง เพราะถ้าไม่ใช่ความจริง เขาจะเกิดความไม่แน่ใจ ไม่วางใจในตัวเราทันที

3. ทุกคนจะทำอะไรสำเร็จเมื่อมีความต้องการสิ่งนั้น มนุษย์มีความพอใจ มีความยินดีในสิ่งที่ตนเองมีความต้องการ ดังนั้น เมื่อประสงค์จึงใจให้เขาทำกิจกรรมใด ต้องหาทางให้เขาเกิดความกระหาย เกิดความต้องการที่จะทำสิ่งนั้นขึ้นมาก่อน แล้วเขาก็จะมีพลังและกำลังใจทำกิจกรรมนั้นให้สำเร็จ

4. ทุกคนสนใจตนเองมากกว่าสนใจคนอื่น โดยทั่วไปมนุษย์ทุกคนมีความเห็นแก่ตัว คือมักจะสนใจเรื่องของตน เรื่องที่เกี่ยวกับตน ถ้าท่านอยากผูกมิตรกับผู้อื่น ต้องสนใจในตัวผู้อื่นด้วย เพราะเขาจะเกิดความรู้สึกพึงพอใจอย่างยิ่งที่สนใจในตัวเขา ห่วงใยเอาใจใส่ตัวเขา

5. ทุกคนชอบคนหน้ายิ้มมากกว่าคนหน้าบึ้ง คนที่มีหน้าตาขี้มยิ้มแจ่มใส จะทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกสบายใจ น่าคบหาสมาคม แต่ถ้าทำหน้าเครียด เจ้าทุกข์ มีอารมณ์ในแง่ลบ คนอื่นก็ไม่อยากเข้าใกล้ชิด การยิ้มแสดงให้เห็นถึงความสุข มีอารมณ์ดี มีเมตตา โอบอ้อมอารี ดังนั้นควรมีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ

6. ทุกคนมีความสนใจในชื่อของตนเอง ไม่มีคำใดในโลกที่จะเพราะที่สุดสำหรับคนเท่ากับชื่อของตัวเอง การที่มีผู้อื่นมาเรียกชื่อเขาถูก หรือชื่อเขาเข้าไปมีส่วนในกิจการใด เขาจะมีความรู้สึกเป็นบุคคลสำคัญ คนมักจะพยายามหาชื่อของตนเองก่อนเสมอว่าจะมีส่วนในกิจกรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นหรือไม่ ถ้าพบชื่อของตนเองแล้ว จะมีความรู้สึกปิติยินดี พร้อมทั้งจะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี การเรียกชื่อคนอื่นได้ถูกต้อง เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นระหว่างเจ้าของชื่อกับผู้อื่นเรียกชื่อ

7. ทุกคนต้องการให้คนอื่นฟังเมื่อตนเองพูด คนส่วนมากชอบพูดมากกว่าฟัง การพูดแล้วมีคนฟังทำให้เกิดความภาคภูมิใจว่า คำพูดมีความสำคัญ มีความหมาย และเป็นที่ยอมรับ จะเกิดความพึงพอใจ วิธีการที่จะทำให้เห็นว่าตั้งใจฟังก็คือ มองหน้าผู้พูด พยักหน้าแสดงความเข้าใจ ชักถามเมื่อเกิดความสงสัย เป็นต้น

8. ทุกคนชอบให้คนอื่นพูดเรื่องที่ตนสนใจ มีบางคนเมื่อสนทนาใครมักชอบพูดแต่เรื่องของตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้อื่นเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากคุยด้วย การสนทนาจะยืดยาวต่อไปด้วยไมตรีจิตก็ต่อเมื่อผู้พูดรู้ว่าผู้ที่ตนพูดคุยด้วยชอบอะไร สนใจเรื่องอะไร มีความรู้เรื่องอะไร แล้วควรชวนคุยในเรื่องนั้นจะทำให้เขาารู้สึกสนุก เพราะมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้มีปฏิริยาตอบโต้ด้วย

9. ทุกคนไม่ชอบให้ใครโต้เถียง การโต้เถียงทำให้เกิดความขัดแย้ง คู่กรณีจะพยายามหาเหตุผลมาลบล้างเหตุผลของอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดภาวะความตึงเครียดและเมื่อการโต้เถียงยุติลง คู่กรณีมักจะมีรอยร้าวติดอยู่ในใจลึก ๆ ดังนั้นถ้าไม่จำเป็นควรหลีกเลี่ยงการโต้เถียง แม้จะชนะด้วยเหตุผลก็ไม่ชนะใจเขาเลย

10. ทุกคนอยากให้คนอื่นเห็นความคิดของตนเอง คนส่วนใหญ่มักจะคิดว่าความคิดของตนเองถูกต้องที่สุด ถ้าผู้ใดขัดแย้งความคิดก็จะไม่พอใจ แต่ถ้าคล้อยตามความคิด รู้สึกว่าเข้ากับผู้อื่นได้ เพราะมีความคิดไปในแนวเดียวกัน ถ้าเห็นว่าความคิดของเขาไม่ถูกต้อง การจะเปลี่ยนความคิดของเขาต้องพยายามใช้วาทศิลป์และความนุ่มนวลไม่ให้รู้ตัว

11. ทุกคนชอบเห็นการรับผิดเมื่อทำผิด ถ้าทำผิดแล้วพยายามปกปิดซ่อนเร้น ถูกจับได้ที่หลัง จะถูกประณามและลงโทษอย่างไม่ปราณี เมื่อรู้ตัวว่าผิดแล้วรีบรับผิด ผู้อื่นจะยกย่อง ให้อภัย แสดงถึง ความเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ควรยึดถือคติที่ว่า “ผู้ที่ไม่ทำผิด คือผู้ไม่ทำอะไรเลย”

12. ทุกคนต้องการความเป็นกันเอง ความเป็นกันเองจะทำให้รู้สึกอบอุ่นใจ มีความสนิทสนม เกิดความสามัคคี พร้อมทั้งจะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยดี คนเราควรสร้างความเป็นกันเองให้เกิดขึ้นกับผู้ที่มา ติดต่อกับเรา เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีแก่กัน

13. ทุกคนมีความปรารถนาว่าสิ่งที่ตนเป็นผลดีนั้นเป็นความคิดของตน เราอยากให้คนอื่นยอมรับ ว่าตนเป็นคนมีค่า มีความสำคัญ เป็นคนเก่ง ต้องการได้รับการสรรเสริญ เมื่อทำสิ่งใดสำเร็จและได้รับการ ยกย่องจะมีความภาคภูมิใจ มั่นใจ มั่นใจตนเองยิ่งขึ้น (ระวีวรรณ เสวตมาร.2540 : 54-55)

การเรียนรู้จากนิสสัยสามัญของคนโดยทั่วไปปกติทั้ง 13 ข้อดังกล่าวข้างต้นนั้น เหมาะสมสำหรับ นำไปใช้ในศึกษาพฤติกรรมของคนรอบข้างและใช้การดำเนินชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข เริ่ม ตั้งแต่การที่เราไม่ควรไปตำหนิใครในทุก ๆ ด้าน การให้เกียรติคนอื่น ส่งเสริมสนับสนุนให้คนอื่นประสบความสำเร็จ การให้ความสำคัญหรือการใส่ใจต่อคนอื่น เพราะทุกคนอยากให้คนอื่นรับฟังตนเอง เพราะทุกคนต้องการความเป็นกัลยาณมิตร ต้องการความเป็นกันเอง ทุกคนอยากให้คนอื่นยอมรับตัวตนของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนั้น ตัวเราเองก็จัดอยู่กลุ่มนิสสัยสามัญทั้ง 13 ข้อเช่นกัน เมื่อเราเข้าใจอย่างนั้นแล้ว การปรับตัว เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

ดังนั้นการอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข จึงควรเป็นคนเปิดใจกว้างยอมรับความแตกต่างของ มนุษย์ว่าไม่มีใครเหมือนกัน ความแตกต่างของแต่ละคนไม่ใช่อุปสรรคในการอยู่ร่วมกัน เพียงแต่เราเป็นใจ กว้างเข้าใจตามความเป็นจริงแล้วปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทัศนคติของเรา ก็จะทำให้เราอยู่ร่วมกันบนความ แตกต่างได้อย่างสบาย การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้แสดงความรู้ความสามารถที่เขาได้อย่างเต็มที่ เป็นการให้ โอกาสที่ดี สุดท้ายยอมรับว่าทุกคนมีคุณค่าเท่ากัน ดังนั้น เราจึงไม่ควรไปด้อยค่าผู้อื่น ด้านความรู้ ด้าน ความสามารถ ด้านหน้าที่การงาน ด้านฐานะ เชื้อชาติ และอื่นๆ ก็จะทำให้เราอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมี ความสุข

สรุป

การเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองและผู้อื่นมานานนับพันปี ซึ่งนักคิดในเรื่องนี้ส่วนใหญ่เป็นนักปรัชญา พยายามที่หาคำตอบในสิ่งที่ตนเองสงสัย เช่น สงสัยในจักรวาลว่าโลกนี้มีที่สิ้นสุดอย่างไร โลกนี้มีลักษณะ เป็นเอกภพ หรือกลีภพ จนสุดท้ายความคิดดังกล่าววนเวียนกับมาหาความสงสัยในตัวมนุษย์ว่า มนุษย์คือ อะไร มนุษย์มีความแตกต่างกันอย่างไร มนุษย์มีธรรมชาติเป็นอย่างไร แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างไร เรา สามารถที่จะรู้ตนเองได้ด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง และเราสามารถที่จะรู้จักคนอื่นได้ด้วยวิธีการอย่างไรบ้าง นักปราชญ์ในรุ่นก่อนมีความเห็นพ้องกันหลายคนว่า มนุษย์ควรรู้จักตนเองก่อนแล้วค่อยรู้จักคนอื่น เพราะ เมื่อมนุษย์รู้และเข้าใจธรรมชาติของตนเองแล้วมนุษย์สามารถปรับตนเองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ ชอบเขตจำกัดนี้ได้ ดังนั้น ในบทนี้จึงมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยตรง ว่าด้วยการเรียนรู้วิธีที่จะทำให้ คนเราอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยการการเรียนรู้เพื่อจะรู้จักตนเองอย่างแท้จริงในหลาย ๆ ด้าน

และการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่นและยอมรับผู้อื่นในเรื่องต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในโลกใบนี้

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

กิจกรรมที่ 1. ฉันคือใคร

คำชี้แจง วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้สำรวจคุณลักษณะของตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นลักษณะขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามแนวคิดในทัศนะต่าง ๆ และทำความเข้าใจในธรรมชาติเหล่านั้นได้ เลือกคุณลักษณะต่าง ๆ ที่คุณเป็นใคร โดยไม่ต้องเขียนชื่อลงไปแล้วให้คละกับเพื่อน ๆ แล้วให้เพื่อนทายว่าสิ่งที่เขียนมาเป็นบุคลิกภาพลักษณะของใครตรงกับคนใด แล้วให้เพื่อนดังกล่าวออกมากล่าวเปิดใจและแสดงความบุคลิกลักษณะที่ตรงกับตนเอง

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เปิดเผยตัวตน ลักษณะเฉพาะของตนเอง ทั้งส่วนที่เป็นจุดเด่น และจุดด้อยเพื่อการปรับตัวที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

แบบทดสอบท้ายบทตอนที่ 1

1. ตน (Self) มีความหมายตรงกับข้อใด
 - ก. การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้เก่งกาจ
 - ข. ผลรวมคุณลักษณะต่าง ๆ ของพฤติกรรม
 - ค. ความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ
 - ง. เข้าใจหรือความรู้สึกที่มีต่อคุณค่าของตน
2. ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองรวมกับประสบการณ์ของบุคคลคือข้อใด
 - ก. Self – Concept
 - ข. Personality
 - ค. Attitude
 - ง. Value
3. ข้อใดเป็นขั้นตอนเริ่มแรกของการรู้จักตนเอง
 - ก. การเรียนรู้ (To Know)
 - ข. การเข้าใจ (To Understand)
 - ค. การยอมรับ (To Accept)
 - ง. การเปิดใจ (To Open mind)
4. ข้อใดไม่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่นำมาวิเคราะห์ตนเองด้วยลักษณะบุคลิกภาพ
 - ก. ด้านร่างกาย
 - ข. ด้านอารมณ์และจิตใจ
 - ค. ด้านสังคม
 - ง. ด้านฐานะทางสัญชาติ
5. การวิเคราะห์ตนเองสามารถทำได้หลายวิธียกเว้นข้อใด
 - ก. ส่องกระจก
 - ข. ให้คนอื่นวิพากษ์วิจารณ์
 - ค. ทำแบบสำรวจความคิดเห็น
 - ง. สอบถามคนรอบข้าง
6. ข้อใดไม่เป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงพัฒนาตนเอง
 - ก. การไม่ยอมรับ เพราะทุกคนมีบุคลิกเฉพาะตน

- ข. การประเมินตนเองทั้งด้านดีและที่บกพร่อง
ค. ยอมรับและตระหนักในความต้องการที่จะปรับปรุงตนเอง
ง. วางแผนในการปรับปรุงตนเอง
7. การยอมรับตนเองหมายถึงข้อใด
ก. การมองตัวเองเฉพาะด้านที่ดี
ข. การมองตัวเองเฉพาะด้านบกพร่อง
ค. การที่เรามองตัวเองอย่างเป็นจริง
ง. การมองตนเองเปรียบเทียบกับคนอื่น
8. ข้อใดกล่าวถูกต้องเกี่ยวกับการยอมรับคนอื่น
ก. เป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์
ข. เป็นการแสดงเพื่อเป็นมารยาทเท่านั้น
ค. เป็นการแสดงออกตามค่านิยมของสังคม
ง. เป็นการแสดงเพราะมีอคติด้านจิตใจ
9. ข้อใดเป็นพฤติกรรมกรยอมรับผู้อื่นทางด้านจิตใจ
ก. การต้อนรับด้วยความอ่อนโยน
ข. พุดจาในทางส่งเสริม สร้างสรรค์
ค. การแสดงออกจากจิตใจภายใน
ง. การให้ความช่วยเหลือ
- 10 ข้อใดไม่เกี่ยวข้องกับการการศึกษาและการทำความเข้าใจผู้อื่น
ก. ความสามารถ
ข. ความเป็นอยู่รายได้ครอบครัว
ค. อารมณ์ ความรู้สึก นิสัยใจคอ
ง. ความคาดหวัง
11. คำว่า “อัตมโนทัศน์ (Self -concept) มีความหมายตรงกับข้อใด
ก. สมศักดิ์ ทำงานด้วยความเรียบร้อย
ข. สมศรี ช่วยแม่ล้างจานเพราะได้ค่าขนม
ค. สมบัติ ยอมรับในการตัดสินใจ ที่ได้ใบแดง
ง. สมโชค ทำบุญทุกเช้าเพราะพ่อแม่ให้ทำ
12. สาระสำคัญหลังจากที่ได้เรียนรู้และเข้าใจตนเองแล้ว ได้แก่ข้อใด
ก. การได้รับความยอมรับคนอื่น
ข. ใช้เปรียบเทียบกับคนอื่นได้
ค. การยอมรับความจริงของตนเอง
ง. แสดงความสามารถให้คนอื่นได้เห็นชัดขึ้น
13. ข้อใดควรนำมาใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับคนอื่น
ก. ใช้หลักพรหมวิหาร 4
ข. ใช้อคติ 4
ค. อิทธิบาท 4
ง. ขรรวาสธรรม 4
14. จากลักษณะการปรับตัวที่ว่า “ถ้าทำผิดแล้วพยายามปกปิดซ่อนเร้น ถูกจับได้ที่หลังจะถูกประณามและลงโทษอย่างไม่ปราณี เมื่อรู้ตัวว่าผิดแล้วรีบรับผิด ผู้อื่นจะยกย่อง ให้อภัย แสดงถึงความเป็นผู้มี ความรับผิดชอบ ควรยึดถือคติที่ว่า” สอดคล้องกับข้อใด
ก. ทุกคนอยากให้คนอื่นเห็นความคิดของตนเอง
ข. ทุกคนชอบให้คนอื่นพูดเรื่องที่ตนสนใจ
ค. ทุกคนต้องการความเป็นกันเอง
ง. ทุกคนชอบเห็นการรับผิดเมื่อทำผิด
15. การวิเคราะห์ตนเองที่ว่า “การวิเคราะห์กิจกรรมในชีวิต และหน้าที่การงานว่าเหมาะที่จะทำอะไร จึงจะทำให้ชีวิตของตนและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องด้วยมีความสุข” สอดคล้องกับข้อใด

ก. วิเคราะห์ด้านความสามารถ

ข. วิเคราะห์ด้านบุคลิกภาพของตน

ค. วิเคราะห์สุขภาพอนามัย

ง. วิเคราะห์ตำแหน่งทางสังคม

แบบทดสอบท้ายบทตอนที่ 2

1. จงอธิบายหลักการเรียนรู้ตนเองอย่างเป็นขั้นตอน
2. จงอธิบายอุปสรรคของการเรียนที่จะรู้จักตนเองที่ไม่ได้ผล
3. จงบอกวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้และเข้าใจตนเอง
4. จงอธิบายอุปสรรคของการเรียน การรู้เข้าใจและการยอมรับผู้อื่น
5. กิจกรรมการเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองและผู้อื่นควรมีลักษณะอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. (2539). *ชีวิตและการรู้จักตนเอง*. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท. (2545). *มนุษยสัมพันธ์*. กรุงเทพฯ. วังอักษร.
- ระวีวรรณ เสวตามร.(2540). *ยุทธวิธีเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์*. กรุงเทพฯ. สยามมิตร.
- รังสิมา มั่นใจอารย์. (2550). *มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน*. กรุงเทพฯ. แม็ค.)

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 8

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

หัวข้อเนื้อหาประจำบทที่ 2 มีดังต่อไปนี้

บทที่ 8 การอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรม

แนวคิดพหุสังคมวัฒนธรรม

แนวคิดสันติวิธี

กรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาเนื้อหาบทที่ 5 แล้ว นักเรียนจะมีความรู้ความสามารถ ดังนี้

1. อธิบายแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรมได้
2. วิเคราะห์กรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีทฤษฎีรองรับ
3. นำเสนอกรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรมอย่างมีหลักทฤษฎีรองรับ

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 8 ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. บรรยายประกอบสื่อ
2. อภิปรายการศึกษากรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม
3. การเขียนโครงการศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม
4. นำเสนอและอภิปรายผลการศึกษาด้วยวาจา

สื่อการเรียนรู้การสอน

สื่อการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 8 มีดังนี้

1. เอกสารประกอบการสอนวิชานานาชาติ
2. แบบฝึกทักษะการเก็บข้อมูลชุมชน
3. วิดีทัศน์เรื่อง สันติวิธี <https://mooc.psu.ac.th/psumooc-0036/>
4. ทัศนศึกษาชุมชนต่างศาสนา

การวัดผลและการประเมินผล

การวัดผลและการประเมินประจำบทที่ 8 มีดังนี้

1. การทดสอบด้วยแบบทดสอบเนื้อหาทฤษฎี
2. ประเมินการเขียนโครงการศึกษา
3. การตรวจผลงานการวิเคราะห์กรณีศึกษา

4. การประเมินการนำเสนอและอภิปรายผลการศึกษาด้วยวาจา

บทที่ 8

การอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุสังคมวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันของพลเมืองโลกเป็นการอยู่ท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ชีวิตของพลเมืองล้วนมีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งเพศ วัย อาชีพ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้เป็นความงดงามของชีวิตและสังคมมนุษย์ แต่ในขณะเดียวกันการอยู่ท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมนี้ ก็มีความสับสนของผู้คนที่อาจไม่เข้าใจในสภาพวิถีชีวิตที่แตกต่าง หรือเข้าใจแต่ไม่ยอมรับความแตกต่างนั้น สุดท้ายก็อาจเกิดความขัดแย้งได้ ในบทเรียนนี้จึงจะนำเสนอแนวคิดคิดพื้นฐานเพื่อการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสองแนว คือ แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรมและแนวคิดสันติวิธี พร้อมทั้งกิจกรรมการศึกษากรณีศึกษาตัวอย่างที่เผยแพร่แล้ว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดพหุสังคมวัฒนธรรม

1. ความหมาย

สังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural) หมายถึง สังคมที่ประกอบด้วยประชากรที่เป็นกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ กลุ่มคนมีความแตกต่างทางด้าน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน วิธีการคิด การมีปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร รวมถึงบุคคลที่มาจากพื้นฐานหรืออัตลักษณ์เดียวกัน

การศึกษาของอนงค์ ภิบาล(2554) กล่าวว่า นิยามของพหุวัฒนธรรมไม่ได้มีการให้นิยามไว้อย่างเฉพาะเจาะจงแต่มีการใช้คำหลายคำสลับกันในความหมายทำนองเดียวกัน คือ คำว่า “แตกต่างทางวัฒนธรรม” (Cross – Cultural) คำว่า “วัฒนธรรมระหว่างกัน” (Inter – cultural) ซึ่งการใช้คำที่แตกต่างกันนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ หรือพื้นฐานทางด้านประเพณีในแต่ละพื้นที่ แต่นักวิชาการเชื่อว่าไม่ว่าจะใช้คำใดก็มีความหมายเดียวกันหรือมีความหมายที่ใกล้เคียงคำว่า “พหุวัฒนธรรมนิยม” (Multiculturalism) และ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” (Culture Diversity) คำเหล่านี้จะมีการใช้สลับกันเมื่อกล่าวถึงลักษณะของอัตลักษณ์ที่มีความแตกต่างกันโดยเฉพาะบทบาททางเพศ สถานะ ความเชื่อ

2. พัฒนาการแนวคิดพหุวัฒนธรรม

แนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นพัฒนาการขั้นหนึ่งของมนุษย์ที่พยายามหาทางสร้างนวัตกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคม แนวคิดนี้เป็นการพัฒนาอีกระดับหนึ่งของความคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยม (Liberalism) แบบหนึ่งที่พัฒนามาตั้งแต่ศตวรรษที่ 1970 (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2561., ศิริจิต สุนันตะ, 2556) จากการศึกษาของ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2549) ได้แสดงพัฒนาการแนวคิดพหุวัฒนธรรมพัฒนาจากแนวคิดเอกวัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

2.1 ยุคแนวคิดเอกนิยม (Monism)

แนวคิดเอกนิยมเกิดขึ้นในยุคโบราณที่เห็นว่า “ความถูกต้อง” “ความดี” ต้องมีเพียงหนึ่ง แนวคิดนี้สะท้อนในแนวคิดทั้งทางปรัชญาและศาสนาทั่วไป เช่น แนวคิดเอกนิยมของกรีก (Greek Monism) ที่สะท้อนในแนวคิดของพลาโต(Plato)เรื่อง โลกแห่งแบบ (Form) ที่เสนอความจริงอันเป็นสากลเพียงหนึ่ง แนวคิดเอกนิยมของคริสเตียน (**Christian Monism**) แนวคิดเอกนิยมของมุสลิม (Muslim Monism) แนวคิดเทววิทยาแบบคริสเตียนและมุสลิมเสนอว่าพระเจ้าที่เป็นจริงมีเพียงหนึ่งหนทางเพียงที่จะนำไปสู่พระเจ้ามีเพียงหนึ่งคือการเป็นคริสเตียนไม่ก็เป็นมุสลิมเท่านั้น

แนวคิดแบบเอกนิยมเป็นแนวคิดที่ไม่ยอมรับหรือไม่ค่อยกล่าวถึงความหลากหลายของความจริง แนวคิดลักษณะแบบนี้ตกทอดอิทธิพลมาถึงปรัชญาและศานาในยุคหลังจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 แม้ จอห์น ลอค (John Locke) จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) ก็มีแนวคิดแบบวัฒนธรรมหนึ่งเดียว(Monoculturalism) ซึ่งนำไปสู่ความคิดแบบ ยุโรปเป็นศูนย์กลาง(Eurocentrism) และเหนือกว่าเชื้อชาติอื่นๆ ทำให้ชาวยุโรปออกล่าอาณานิคมในต่างแดนในสมัยอาณานิคม เพราะชาวยุโรปเห็นว่าพวกอื่นด้อยกว่าต้องถูกยึดครองโดยชาวยุโรปและทำให้เป็นยุโรป

2.2 ยุคแนวคิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) และการสร้างวัฒนธรรมหนึ่งเดียว(homogeneity/uniformity)

ในยุคอาณานิคมนักปกครองยุโรปสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ด้วยการหลอมรวมความหลากหลายให้เป็นหนึ่งเดียว (homogeneity/uniformity) หรือด้วยการผสมกลมกลืน (assimilation) อัตลักษณ์อื่นๆ เพื่อประโยชน์ด้านการปกครอง ในส่วนลึกแล้วแนวคิดการผสมกลมกลืนก็ยังถือว่าความจริงมีเพียงหนึ่งเดียว แต่ให้พื้นที่ความจริงทาง “ข้อเท็จจริง” มากขึ้น และท้ายที่สุดจะต้องเปลี่ยนข้อเท็จจริงนั้นให้เป็นความจริงเดียวนั่นเอง นโยบายการกลืนทางวัฒนธรรม เช่น สหรัฐอเมริกาเคยใช้นโยบาย Melting Pot3 หรือนโยบาย Mestizaje ในอเมริกาใต้ ซึ่งมีอุดมคติในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพวกผิวขาว และกระบวนการทำให้เป็นยุโรป (Europeanization) อยู่นั่นเอง

แนวคิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้สะท้อนผ่านนโยบายการรวมชาติแบบใหม่ เช่น การลดทอนอำนาจท้องถิ่น การเผยแผ่ศาสนาคริสต์หรือศาสนาของผู้ปกครองแก่คนพื้นเมือง การสอนภาษาและวิทยาการแบบยุโรปให้คนพื้นเมือง การสร้าง”วัฒนธรรมแห่งชาติ” เพื่อควบคุมวัฒนธรรมพื้นเมืองต่างๆ การจัดการศึกษาภาคบังคับที่ทุกคนต้องเรียนเหมือนกัน การบังคับใช้ภาษาของผู้ปกครองเป็นภาษาที่ถูกต้องและมีคุณค่า เป็นต้น

2.3 ยุคพหุนิยม (Pluralism)

แนวคิดพหุนิยมเชื่อว่ามีความจริงหลายแบบ ไม่มีจริยธรรมหรืออำนาจทางการเมืองใดที่มีเอกลักษณ์และอันหนึ่งอันเดียว คนแต่ละคนหรือสังคมแต่ละสังคมตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน และคำตอบที่มีให้ต่อความเป็นมนุษย์ล้วนเป็นแบบเฉพาะของแต่ละคนแต่ละกลุ่ม ทุกสังคมมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง คุณค่าหรืออุดมคติของสังคมหนึ่งไม่สามารถนำมาตัดสินคุณค่าและอุดมคติ

ของอีกสังคมหนึ่ง เช่น การให้คุณค่าต่องานศิลปะ วรรณกรรม วีรบุรุษ ผู้ที่ประสบความสำเร็จในยุคหนึ่ง อาจเป็นผู้แพ้ตลอดกาลในอีกยุคสมัยหรืออีกสังคมหนึ่ง

โลกในยุคโลกาภิวัตน์ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 กระตุ้นให้แนวคิดพหุนิยมแพร่หลาย มีกระบวนการมากมายที่เกิดขึ้นเพื่อโหมกระพือแนวคิดนี้ เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องของประชาธิปไตยอย่างเข้มข้น ผู้คนหลากหลายเหล่านี้ต่างพร้อมใจกันต่อต้านนโยบายความกลมกลืนทางวัฒนธรรมแบบเดิม เกิดแนวคิดท้องถิ่นนิยม แนวคิดสตรีนิยม แนวคิดหลากหลายทางเพศ เป็นต้น จนทำให้รัฐชาติทั้งหลายเริ่มตระหนักถึงความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งภายในอาณาบริเวณรัฐของตนเอง และพื้นที่อื่นๆ ความสนใจต่อวัฒนธรรมที่ต่างต่างนั้นนำไปสู่แนวคิดพหุนิยมในเวลาต่อมา

จึงสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมนิยมเกิดขึ้นจากการเรียกร้องสิทธิของชนกลุ่มน้อยทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างๆ ของสังคมใหญ่ สิทธิของชนกลุ่มน้อยอาจถูกกลืนจากสังคมใหญ่โดยจำรีดหรือระเบียบกฎหมาย รวมถึงการปลูกฝังความคิดในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่กลุ่มคนในสังคม

3. การอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม

สังคมไทยเป็นพหุสังคมวัฒนธรรม ประชากรไทยมีการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความแตกต่างทางวิถีถิ่น ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี เชื้อชาติ ศาสนา มีประชากรในกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ มากกว่า 70 กลุ่ม เช่น กลุ่มคนกรุงเทพฯ กลุ่มคนอีสาน กลุ่มคนใต้ กลุ่มคนเหนือ กลุ่มชาวไทยภูเขา กลุ่มชนเผ่า ฯลฯ ในด้านภาษามีภาษาตระกูลไทย (Thai Language Family) จำนวน 24 กลุ่มภาษา เช่น ภาษาไทยคนกรุงเทพฯ ภาษาคนสุพรรณบุรี ภาษาใต้ ภาษาโคราช ภาษาลาวอีสาน ภาษาเลย ภาษาผู้ไทย ภาษายอง ภาษากะเหรี่ยง ภาษาหล่ม ฯลฯ ในด้านศาสนามีการนับถือศาสนามากกว่า 5 ศาสนา คือ พุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู ศาสนาซิกข์ ฯลฯ นอกจากนี้สังคมเปิดรับแนวคิดสตรีนิยม เพศสภาพ

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมในประเทศไทย มีลักษณะพิเศษของตนเอง การศึกษากรณีศึกษาการอยู่ร่วมกันหลายกรณีพบแนวทางการอยู่กันที่ในสังคมพหุวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ประชาชน และบุคคลในท้องถิ่นต่าง ๆ มีการปฏิสัมพันธ์เป็นไปอย่างเป็นกันเอง มีความเข้าใจ และเกิดความเคารพในวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้

แนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยสรุปดังนี้ (พระมหาสุขสันต์ สุขวาทโน, 2564., พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, 2563., สุริยา วานิชและมะรอนิง สาแลมิง, 2557., สุราทิพย์ จันทมาศ และคณะ, 2557)

3.1 สังคมควรกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคมเพื่อให้สมาชิกของสังคมจะได้เข้าใจตรงกัน วัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคม ที่ต้องยึดระบบเดียวกันหรืออย่างน้อยหนึ่งเราอาจเรียกระบบที่สมาชิก ในสังคมได้ตกลงในความหมายแล้วนี้ว่าระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นแล้วจึงสอนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ

3.2 การอบรมศึกษาและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นใหม่ การถ่ายทอดความรู้สึกรักในวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยรวม ตลอดจนทั้งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่

3.3 ให้ความสำคัญกับความดีที่แตกต่างของแต่ละศาสนา ที่มีการสอนเพื่อให้ทุกคนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขไม่สร้างความเดือดร้อนให้ใคร เคารพความดีที่แต่ละศาสนาให้ความหมาย ไม่โต้แย้งเพียงแต่ปรับให้เข้ากันในแต่ละบริบทของสังคมนั้น ๆ อันเป็นการให้เกียรติมนุษย์ด้วยกัน

3.4 การส่งเสริมให้ชุมชนเห็นความสำคัญทางศาสนา คือ การจัดกิจกรรมวันสำคัญของชาวพุทธ เช่น ทำบุญตามเทศกาล ต่าง ๆ และวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ วันสำคัญของชุมชน คือ ควรมีการส่งเสริมให้ทุกคนในแต่ละศาสนาเข้ามาจัดกิจกรรมร่วมกัน ในสถานที่ของตน ผลัดเวียนกันไปโดยไม่เกี่ยวว่าเป็นคนต่างศาสนา พร้อมกับมีหน่วยงานที่สำคัญในชุมชนเป็นตัวช่วยสนับสนุน

3.5 การสังคมสงเคราะห์ การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนต่างศาสนาอาศัยพื้นฐานคำสอนของศาสนาเพื่อการสงเคราะห์คนในชุมชน ได้แก่ การให้ทานในศาสนาพุทธ หรือการการจ่ายชะกาตในศาสนาอิสลาม สมาชิกในสังคมพหุวัฒนธรรมต้องมีการเสียสละทรัพย์จำนวนหนึ่งเพื่อเป็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนให้มีความเจริญอันเป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดอย่างหนึ่ง

3.6 ระบบการปกครองในชุมชนที่ยุติธรรมเท่าเทียม ในกรณีศึกษาชุมชนหาดทรายขาวพบสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันคือผู้นำชุมชนมาจากร่วมกันให้สลับเปลี่ยนกันตามวาระระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม นอกจากนี้ผู้นำยังเป็นตัวขับเคลื่อนในงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านความปลอดภัยและความสงบสุข ผู้นำชุมชนในตำบลทรายขาวต่างให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของชุมชนและพี่น้องในตำบลทรายขาวเป็นอันดับแรก

3.7 การประนีประนอม การยืดหยุ่นและประนีประนอมเป็นการประคับประคองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในสังคมพหุวัฒนธรรม องค์ประกอบพื้นฐานของการประนีประนอม คือ สภาพของพื้นฐานจิตใจของผู้คนที่รักสันติ และมีความจริงใจต่อกัน

แนวคิดสันติวิธี

1. ความหมายของสันติวิธี

สันติวิธีเป็นทฤษฎีและวิธีปฏิบัติการที่สำคัญประการหนึ่งในการหาทางออกต่อประเด็นความขัดแย้ง (Conflict Resolution, Conflict management และ Conflict transformation) ที่เกิดขึ้น อาจรวมความหมายไปถึงวิธีที่กลุ่มบุคคลหรือมวลชนใช้ต่อสู้เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาในบางโอกาสหรือเพื่อให้รัฐ หรือผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การจัดชุมนุม หุตุประท้วง หรือดื้อแพ่ง เป็นต้น (มาร์ค ตามไท, 2543.)

คำว่าสันติวิธีนี้มีต้นเค้ามาจากภาษาอังกฤษว่า “Non-violence” 78-80) หมายถึง วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต” (รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, 2533. น. 14)

2. แนวคิดสันติวิธีของยีน ชาร์ป

ยีน ชาร์ป (Gene Sharp) เป็นนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์สังคมวิทยา ที่ได้ศึกษาเรื่องราวของการต่อสู้โดยใช้ “สันติวิธี” หรือ “Non – violent Action” ที่สำคัญมากคนหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นผู้ริเริ่มการศึกษาสันติวิธีอย่างเป็นระบบ แนวคิดสันติวิธีที่ยีน ชาร์ป นำเสนอสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

2.1 ที่มาของอำนาจ

ยีน ชาร์ป กล่าวว่า อำนาจของผู้ปกครองมาจากการยินยอมเชื่อฟังของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ดังนั้น เมื่อใดที่ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองถอนการยินยอมเชื่อฟัง เมื่อนั้นผู้ปกครองก็หมดอำนาจ โดยที่คนเกี่ยวกับธรรมชาติของอำนาจนั้น มี 2 แนวทาง 1) อำนาจมาจากการตัดสินและการสนับสนุนของรัฐบาล หรือระบบการจัดลำดับขั้นอื่นๆ ของสังคม 2) อำนาจการตกลงใจและแรงสนับสนุนของมวลประชาชน ในสองแนวทางนี้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีพื้นฐานอยู่บนทัศนะแบบที่ 2 ที่มองว่ารัฐบาลขึ้นอยู่กับประชาชน นอกจากนี้ชาร์ปเห็นว่าอำนาจนั้นเป็นพหุภาวะและอำนาจทางการเมืองก็เปราะบางเพราะขึ้นอยู่กับ การเสริมอำนาจของกลุ่มต่างๆ อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนจะให้การสนับสนุนผู้ปกครองหรือรัฐบาลหรือยินยอมเชื่อฟังผู้นั้น ย่อมมีสาเหตุหรือแรงจูงใจหลายประการ โดยชาร์ปได้ศึกษาและให้ข้อสรุปเกี่ยวกับสาเหตุของการยินยอมเชื่อฟังของประชาชนไว้ ดังนี้คือ

2.1.1 นิสัยการเชื่อฟัง เนื่องจากรัฐมีลักษณะนิสัยของการเชื่อฟัง ซึ่งได้รับการฝึกฝนกันมาจนกลายเป็นวิถีปฏิบัติอย่างหนึ่งของมนุษย์

2.1.2 ความกลัวการลงทัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นการลงทัณฑ์ต่อปัจเจกชนโดยใช้ความรุนแรงต่างๆ หรือการลงทัณฑ์ต่อกลุ่มชน โดยการกดดันทางเศรษฐกิจ สังคม

2.1.3 พันธะทางใจ โดยที่ประชาชนมีความรู้สึกถึงความผูกพันทางใจกับผู้ปกครอง โดยการยอมรับในตัวผู้ปกครองหรือระบบการปกครอง

2.1.4 ผลประโยชน์ส่วนบุคคล เช่น การมีผลรางวัลตอบแทนในการยินยอมเชื่อฟัง เช่น ผลตอบแทนทางการเศรษฐกิจ ตำแหน่งหน้าที่หรือชื่อเสียง

2.1.5 ความรู้สึกผูกพันกับผู้ปกครองในทางจิตวิทยา ราษฎรอาจมีความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์กับผู้ปกครอง

2.1.6 ความไม่ใส่ใจของราษฎรกับนโยบายการปกครองของรัฐบาลประชาชนจะเชื่อฟังโดยไม่มีการตั้งคำถามกับอำนาจรัฐ ทั้งนี้อาจเพราะขาดจิตสำนึกในสิทธิธรรมและหน้าที่ของตน

2.1.7 ราษฎรขาดความมั่นใจในตนเอง ซึ่งเป็นที่มาของความรู้สึกที่ว่า ผู้ปกครองมีคุณสมบัติต่างๆ ที่เหนือกว่าตนเอง

2.2 วิธีการสันติวิธีเพื่อต่อสู้กับกลุ่มอำนาจนิยม

ยีน ชาร์ปได้เสนอวิธีการสันติวิธีเพื่อต่อสู้กับกลุ่มอำนาจนิยมเหล่านั้น โดยเขาได้รวบรวมวิธีการสันติวิธีจากประวัติศาสตร์การต่อสู้อันยาวนานไว้ได้ถึง 198 วิธี ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภท ได้แก่

2.2.1 การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดหมายเพื่อชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่นๆ ให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่ม เช่น การชุมนุมเดินขบวน การเสียดสี ล้อเลียน การส่งจดหมายเปิดผนึก

2.2.2. การไม่ให้ความร่วมมือ วิธีการนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ

1) การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม คือการปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับปกติตามบุคคลที่มุ่งจะคัดค้าน การระงับกิจกรรมทางศาสนา คือบุคลากรทางศาสนาหยุดทำพิธีทางศาสนาแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือบางทีก็ไม่ใช้วิธีการร่วมมือกับกิจกรรมประเพณีและสถาบันสังคม บางกลุ่มใช้วิธีอพยพออกเพื่อประท้วง อันเป็นการแสดงออกถึงการไม่รับอำนาจของสถาบันทางการเมืองโดยสิ้นเชิง

2) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจงอาจแบ่งแยกออกได้เป็นสองกลุ่มหลักคือ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ และนัดหยุดงาน

3) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองเป็นการปฏิบัติที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีภายใต้สภาพการณ์เป็นจริง ในทางปฏิบัติจะต้องมีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมด้วย การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองนี้อาจปฏิบัติโดยเจ้าหน้าที่รัฐบาล หรือแม้แต่โดยรัฐบาลเอง ความสำคัญของความไม่ร่วมมือทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนของผู้คนที่เข้าร่วม การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น การปฏิเสธที่จะช่วยเหลือกองกำลังของรัฐ การคว่ำบาตรการเลือกตั้ง

2.2.3 การแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการประเภทนี้แตกต่างจากสองประเภทแรกตรงที่วิธีการนี้เป็นการเข้าแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์ ซึ่งสามารถให้ผลได้ ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ อาจแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผนพฤติกรรมที่มีอยู่ นโยบาย ความสัมพันธ์ หรือสถาบันที่ควรคัดค้าน วิธีการประเภทนี้บางครั้งก็ก่อให้เกิดแบบพฤติกรรม หรือสถาบันใหม่ที่ประชาชนพอใจ วิธีการแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยา ทางกายภาพทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองได้ เช่น อาจหมายถึงการอดอาหารประท้วง การนั่งยัดเยื่อ การขวางกั้นพาหนะกีดขวางทางเดิน การยึดพื้นที่ก่อสร้าง การแสดงมหรสพล้อการเมืองเผด็จการ การทุบ สิ้นค้าตีตลาด การตั้งองค์การเศรษฐกิจแบบใหม่ขึ้นมา การตั้งรัฐบาลหรือสถาบันซ้อน การยอมเข้าคุกจนล้น หรือแม้กระทั่งการสร้างภาระหนักแก่ระบบการบริการด้วยประการที่ประชาชนจงใจเรียกใช้ บริการล้มเหลว ก็ถือเป็นการแทรกแซงทางการเมืองโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้ วิธีการที่เป็นการทำลายโดยตรงและฉับพลันกว่า 2 วิธีการที่กล่าวมา ถ้าประสบความสำเร็จชัยชนะมักจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าการวิธีการก่อนหน้านี้ เพราะการแทรกแซงโดยตัวของมันเองมีผลทางแยกสลายซึ่งยากจะมีสิ่งใดทนทานได้ในระยะยาว แต่ผลลัพธ์ก็ไม่ได้

หมายความว่า จะประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วเสมอไป เพราะในบางที่ก็อาจนำมาซึ่งการปราบปรามอย่างรุนแรงและรวดเร็วกว่า

2.3 ผลของสันติวิธี

ยีน ชาร์ป ได้อธิบายถึงความสำเร็จจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งในสามแนวทางใหญ่ดังนี้

2.3.1 การเปลี่ยนทัศนคติ เมื่อใช้ปฏิบัติไว้ความรุนแรงแล้วฝ่ายตรงข้ามจะมีปฏิกิริยาต่อการกระทำไว้ความรุนแรงจนในที่สุดจะเกิดทัศนคติใหม่ขึ้นโดยให้การยอมรับต่อเป้าหมายของผู้ปฏิบัติเหล่านั้น ดังที่เกิดในการขับไล่ประธานาธิบดี มาร์กอส แห่งฟิลิปปินส์ เมื่อปี 1986

2.3.2 การโอนผ่อนตาม คือฝ่ายตรงข้ามยอมตามข้อเรียกร้องและปรับเปลี่ยนเข้ากับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น โดยมีได้เปลี่ยนทัศนคติของตนเองแต่อย่างใด ตัวอย่างในกรณีนี้เช่น การนัดหยุดงานทำให้โรงงานไม่สามารถดำเนินงานต่อไปได้ เมื่อโรงงานขาดทุนผู้บริหารจึงยอมขึ้นเงินเดือนเพราะเห็นว่าจะเกิดผลเสียหายเชิงธุรกิจน้อยที่สุด

2.3.3 การบังคับโดยใช้ความรุนแรง ปฏิบัติการไว้ความรุนแรงอาจทำให้อำนาจของคู่ต่อสู้ ลดทอนหรือถูกทำลายลง จนไม่สามารถจะควบคุมสถานการณ์ได้ เช่น การพ่ายแพ้ของประธานาธิบดี มาร์กอส ต่อพลังชาวฟิลิปปินส์ บางส่วนก็เป็นผลมาจากการที่ฐานอำนาจของตนถูกลดทอนลงไป กำลังส่วนใหญ่ที่เคยสนับสนุนมาร์กอสยุติการเชื่อฟังประธานาธิบดีมาร์กอสจึงต้องพ่ายแพ้และเดินทางออกนอกประเทศ นั่นหมายถึงว่ามาร์กอสถูกบีบให้พ่ายแพ้ด้วยปฏิบัติการไว้ความรุนแรงอันทำให้อำนาจของมาร์กอสต้องถูกแยกสลาย

โดยสรุป ยีน ชาร์ป ได้พยายามนำเสนอแนวทฤษฎีการต่อสู้แบบไว้ความรุนแรงในฐานะเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ ชาร์ปพยายามชี้ให้เห็นว่า การต่อสู้แบบไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธีนั้น คือทางเลือกหนึ่งของการต่อสู้ เหมือนกับที่การใช้ความรุนแรงเป็นยุทธวิธีที่เป็นทางเลือกใหม่ที่มีมนุษย์ผู้ใช้สติปัญญา ผู้ที่เคารพในชีวิตของเพื่อนร่วมโลก ผู้ตระหนักถึงภัยที่ไม่มีที่สิ้นสุดของการใช้ความรุนแรงได้ลงความเห็นร่วมกันว่า เป็นการต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำสันติสุขมาให้มนุษย์อย่างแท้จริง

3. แนวคิดสันติวิธีของโยฮัน กัลตุง

โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) เป็นนักวิชาการด้านสันติภาพอีกท่านหนึ่งที่มีความสำคัญมากในแง่ของการศึกษาพุทธศาสนาโดยใช้ทฤษฎีสันติภาพ และนำมาซึ่งข้อเสนอแนะในการใช้พุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้างแก่สังคม ในหนังสือชื่อ พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง รวมทั้งบทความที่มีชื่อเสียงมากของกัลตุงชื่อ “ความรุนแรง สันติภาพ และการวิจัยสันติภาพ” (Violence, Peace, and Peace Research) ตีพิมพ์ใน Journal of Peace Research, vol.6 ปี ค.ศ.1969 สรุปแนวคิดในประเด็นสำคัญ (Galtung, 1969) ดังนี้

3.1 ขอบข่ายสันติภาพของมนุษย์

กัลตุงได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายทางสันติภาพของมนุษย์ว่า สันติภาพซึ่งเป็นเพียงภาวะที่ปลอดสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องเป็นภาวะที่ไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ความรุนแรงไม่ใช่เพียงความรุนแรงทางตรงอันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้างอันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย กัลตุงได้กำหนดขอบข่ายของความรุนแรงจากความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง 4 ประการที่ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอ มนุษย์จะอยู่ในสภาวะที่ต้องเผชิญกับความรุนแรง ความต้องการขั้นพื้นฐาน 4 ประการคือดังกล่าวคือ 1) การดำรงชีวิต (Survival) 2) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare) 3) การมีเสรีภาพ (Freedom) และ 4) การมีเอกลักษณ์และความรู้สึกรู้สีกมีความหมายในชีวิต (Identity)

3.2 ลักษณะแห่งการเกิดความรุนแรงและผลของความรุนแรง

กัลตุงได้แบ่งลักษณะแห่งการเกิดความรุนแรงมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 ความรุนแรงทางตรง เช่น การถูกทำร้ายร่างกาย การถูกวิงวาททรัพย์ gxHo9ho

3.2.2 ความรุนแรงทางโครงสร้าง เช่น การที่ได้แก่งจำนวนมากต้องเสียชีวิตเพราะขาดอาหาร ในขณะที่มีคนจำนวนมากมีอาหารรับประทานเหลือเฟือ

ในด้านผลของความรุนแรงนอกจากจะเป็นผลทางร่างกายหรือทางวัตถุแล้ว ยังส่งผลทางจิตใจอีกด้วย

3.3 การแก้ปัญหาความรุนแรงของกัลตุง

กัลตุงได้ใช้แนวคิดเชิงศาสนาใช้ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของสังคมมนุษย์ โดยกัลตุงได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักการของศาสนาต่างๆ โดยใช้ค่าความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่สันติภาพเป็นตัววัด และในที่สุดกัลตุงพบว่า พุทธศาสนามีอัตราความเป็นไปได้ที่สามารถนำไปสู่การป้องกันและแก้ปัญหาค่าเกิดความรุนแรงของมนุษย์ได้มากกว่าศาสนาอื่นๆ และถ้ามนุษย์ใช้วิถีพุทธในการดำเนินชีวิตก็จะนำมาซึ่งสันติภาพของโลกได้

กัลตุงมองว่า ข้อปฏิบัติในการไม่บริโภคเนื้อสัตว์หรือการปฏิบัติมั่งสวัริติ และการห้ามดื่มสิ่งมึนเมาของพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เพราะข้อปฏิบัติเหล่านี้มีปรัชญาเบื้องหลังที่ลึกซึ้ง นั่นคือ การทำให้มนุษย์มีความกลมกลืนกับธรรมชาติและมนุษย์มีความกลมกลืนกับธรรมชาติก็จะนำมาซึ่งเอกภาพของสรรพสิ่งในโลก เมื่อความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ที่มนุษย์ แต่มีความพยายามในการขยายขอบเขตไปยังปริมาตรของธรรมชาติด้วย เมื่อนั้นโลกก็จะมีสันติภาพอย่างแท้จริง

3.4 ทฤษฎีสันติภาพในทัศนะของกัลตุง

ทฤษฎีสันติภาพในทัศนะของกัลตุงตั้งอยู่บนแนวความคิดเรื่อง “เอนโทรปี” (Entropy) หรือ “ความไร้ระเบียบ” หรือสภาวะแห่งความซับซ้อนคือลักษณะการมีองค์ประกอบที่หลากหลายและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในหลายๆ “เอนโทรปี” ก็คือ ลักษณะของ “พหุนิยม” (Pluralism) โดยกัลตุงมองว่าลักษณะโครงสร้างของโลกปัจจุบันมีความผิดพลาดเนื่องจาก “เอนโทรปี” และมองว่าความเป็นระเบียบที่เห็นอยู่จากตัวอย่างการปฏิสัมพันธ์ของชาติต่างๆ นั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการ “ลด

จำนวน” การรวมศูนย์ทำให้ปฏิสัมพันธ์ของระบบมีจำนวนจำกัด และทำให้มีแนวโน้มที่เป็นความสัมพันธ์ในทางลบหรือเป็นปฏิปักษ์กัน เกิดการทานอำนาจกันด้วยอาวุธ ซึ่งเป็นภาวะที่พร้อมจะประหัตประหารกัน กัลตุยยกตัวอย่าง “การประชุมสุดยอด” ของชาติมหาอำนาจ และมองว่า ข้อตกลงเรื่องการลงอาวุธของชาติมหาอำนาจเหล่านั้น ที่จริงอาจเป็นฉากบังตาเพื่อกลบเกลื่อนข้อตกลงเรื่องการสะสมอาวุธก็ได้ พร้อมกันแนวความคิดข้างต้น กัลตุยได้นำเสนอ “ทางเลือกใหม่” ให้กับสังคม คือสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพเชิงโครงสร้าง โดยได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสันติภาพไว้ว่า

3.4.1. สันติภาพ หมายถึง สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก และทั้งหมดนี้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ “ความหลากหลาย (ในส่วนต่างๆ ของความสัมพันธ์และตัวผู้กระทำ) และ 2)การพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน (Symbiosis)”

3.4.2 ความหลากหลายและการพึ่งพาในธรรมชาติ ซึ่งจะนำความสมดุลทางนิเวศและทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสังคมพหุนิยมและทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3.4.3 การพึ่งพากันและกันในธรรมชาติในแนวนอน หมายถึงการพึ่งพากันอย่างเท่าเทียม ไม่ใช่การพึ่งพาแนวดิ่งในแนวดิ่งแบบของผู้อ่อนแอกว่าต่อผู้แข็งแรงกว่า ดังนั้นจึงไม่เกิดการครอบงำของผู้แข็งแรงต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า

แนวคิดสันติภาพเชิงโครงสร้างของกัลตุยมุ่งเน้นความสัมพันธ์ของสังคมในเชิงพหุนิยม การเคารพความแตกต่าง และการใช้ลักษณะของความแตกต่างให้เกิดการสร้างสรรค์ ภาพในอุดมคติของกัลตุย คือ “ถ้า” มนุษย์มีความร่วมมือร่วมใจกันและกัน และมีทัศนะที่ดำเนินไปในทางเดียวกัน โดยใช้พุทธศาสนาเป็นฐานคติกัลตุยมองว่า หลักการมองโลกของพุทธศาสนามีความเคลื่อนไหว (พลวัต) และความซับซ้อนสูง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทฤษฎีสันติภาพในทัศนะของกัลตุยเอง ดังนั้น พุทธศาสนาจึงมีคุณสมบัติที่นำไปสู่การมีสันติภาพได้อย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักคำสอนพื้นฐานของพุทธศาสนาเรื่อง อนัตตา เมตตาการุณา ขันติธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และอนิจตา เป็นประเด็นที่กัลตุยมองว่าสอดคล้องกับความคิดสันติภาพเชิงโครงสร้าง เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวนี้ เป็นแนวคิดที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่บนฐานของความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ได้อย่างกลมกลืนกับสรรพสิ่งได้เป็นอย่างดี

4. แนวคิดสันติวิธีของมหาตมะ คานธี

สันติวิธีในแบบของคานธีเริ่มปรากฏเป็นที่รู้จักอย่างเป็นรูปธรรมในแอฟริกาใต้ เมื่อ ค.ศ. 1906 โดยการต่อต้านการกดขี่ของพวกนิยมผิวขาวที่กระทำต่อชาวอินเดียที่อยู่ในแอฟริกาใต้ และเมื่อกลับมาอยู่ในอินเดียนั้น คานธีก็ใช้แนวทางสันติวิธีหรือที่เรียกว่า “สัตยาเคราะห์” ในการต่อสู้กับอังกฤษ จนสามารถเรียกร้องเอกราชคืนให้แก่อินเดียได้ในที่สุด

4.1.1 หลักการสันติวิธีของมหาตมะคานธี

หลักการสันติวิธีของมหาตมะคานธีประกอบด้วยแนวคิดหลักๆ 3 ประการคือ สัตย์ (Satya) อหิงสา (Ahimsa) และสัตยาเคราะห์ (Satyagraha) หรือพลังแห่งสัจจะ

1) สัตย์ หรือ “สัจจะ” นั้น คานธีถือว่าเป็นสัจจะอันสูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิตทั้งหมด สัตย์หรือสัจจะคือการแสดงออกในรูปลักษณะแห่งความรักและการรับใช้สรรพสัตว์ “สัตย์” ที่คานธีเสนอมีความหมายในเชิงอภิปรัชญา โดยเฉพาะเมื่อท่านเสนอว่า “สัจจะคือพระเป็นเจ้า” ความเชื่อนี้ช่วยให้คานธีประจักษ์ถึงพระเป็นเจ้าอย่างซึ่งหน้า ตัวอย่างเช่นก่อนที่จะท่านจะเดินทางไปเรียนกฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ท่านเคยให้สัตย์สาบานแก่มารดาไว้ว่า จะไม่แตะต้องสุรา เนื้อสัตว์ และสตรี และท่านก็ได้มีความพยายามอย่างยิ่งในการที่จะรักษาสัจจะ คานธีมีความเชื่อมั่นว่าสัจจะ หรือสัตย์ดำรงอยู่ในชีวิตและสรรพสิ่ง ฉะนั้น ความดั่งงามจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากเราทำลายชีวิตและสรรพสิ่งนั้น (ภาพยนตร์เรื่องคานธี. 1998)

2) อหิงสา คือ ความอดทนต่อความรุนแรง และการไม่ตอบโต้ความรุนแรง คานธีถือว่าเป็นแนวทางเดียวเท่านั้นที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึง “สัจจะ” ได้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว อหิงสามีสมรรถภาพพร้อมที่จะโจมตีคู่ต่อสู้ได้ แต่อหิงสาไม่ทำเช่นนั้น เพราะอหิงสาเป็นการฝึกและบังคับใจไม่ยอมให้มีการทำร้ายหรือแก้แค้นผู้ใด อย่างไรก็ตาม อหิงสามีใช่เป็นการยอมจำนนหรือสืโรราบ หากจะมีการยอมจำนนหรือสืโรราบแล้วไซ้ การใช้หิงสาหรือกำลังจะดีกว่า ฉะนั้น เงื่อนไขที่สำคัญของอหิงสา หรือการไม่ใช้ความรุนแรงก็คือ การสร้างความเป็นธรรมให้แก่ชีวิตทุกชนิดและทุกระดับ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การใช้ความรุนแรงนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการล่วงละเมิดสิ่งที่เรียกว่า “สัจจะ” ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุด

3) “สัตยาเคราะห์” หรือ “พลังแห่งจิตวิญญาณ” หรือ “พลังแห่งสัจจะ” หรือ “การดิ้นเพ่ง” นั้นอาจกล่าวได้ว่า คือ พลังของสัจจะที่แสดงออกผ่านอหิงสา การที่จะเข้าใจสัตยาเคราะห์ว่าเป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งในการต่อสู้จะไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้คานธีจึงชี้ให้เห็นว่า “หัวใจ” ของสัตยาเคราะห์ก็คือ “การอุทิศชีวิตให้แก่สิ่งที่ตนเชื่อว่าถูกต้อง” ฉะนั้นการตายจากร่างกายของผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์นั้นเป็นการตายที่เกิดขึ้นก่อนที่จะศัตรูจะพยายามฆ่าเขา สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า เขาเป็นอิสระจากการยึดติดกับร่างกาย และเพียงมีชีวิตอยู่กับชัยชนะแห่งจิตวิญญาณเท่านั้น หลักปฏิบัติสัตยาเคราะห์ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ คือ

- (1) ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องไม่มีความเกลียดชังฝ่ายตรงข้ามอยู่ในใจ
- (2) ประเด็นในการต่อสู้จะต้องเป็นประเด็นที่มีเนื้อหาจริงจังเป็นเรื่องที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม
- (3) ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องทนทุกข์ทรมานจนถึงที่สุด
- (4) การสวดภาวนาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อสัตยาเคราะห์ เฉพาะศรัทธาในพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งที่จะเป็นต่อสัตยาเคราะห์ฉะนั้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปสันติวิธีของมหาตมะคานธีนั้น เริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะ หรือพระเป็นเจ้าซึ่งดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่ง ดังนั้น จะไม่อาจจะใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ ไม่อาจเกลียดชังเขาได้ แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยความชั่วและความอยุติธรรมต่างๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรมเหล่านี้จึงต้อง

ใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่างๆ ซึ่งจะกระทำได้อีกต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสตัยาเคราะห์ หรือผู้ที่ใช้อหิงสามีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะ

5. สันติวิธีของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

สันติวิธีในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) มินัยที่ครอบคลุมสันติวิธีทั้ง 2 ประเภท คือการใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และการใช้สันติวิธีเพื่อเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต มีประเด็นสำคัญดังนี้

5.1 ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติ

พระธรรมปิฎกมองความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้ ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะให้เกิดความขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้น ความแตกต่างจะทำให้เกิดความหลากหลาย และมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หากจะแปรผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ทำให้เกิดแนวคิด และมุมมองใหม่ๆ หากความขัดแย้งนั้นก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาที่ดี มีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงาม และความก้าวหน้า และความร่มเย็นของสังคม แนวคิดเช่นนี้ หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ความขัดแย้งในเชิงบวก” หากความขัดแย้งนั้นก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาที่ร้ายผลก็เป็นตรงข้าม

5.2 สาเหตุความขัดแย้ง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) แสดงให้เห็นว่าที่มาของความขัดแย้ง คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ สิ่งเหล่านี้เป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ ที่ทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า ลิตรอนสันติภาพหรือทำลายสันติ ก็เลส 3 ตัว นี้ก่อตัวขึ้นในจิตใจของมนุษย์แล้วภาวะความขัดแย้งต่างๆ ย่อมปรากฏขึ้นผ่านทางพฤติกรรมทางกายและวาจา

5.3 การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

เมื่อความขัดแย้งก่อขึ้นจิตใจของมนุษย์ ปัญหาความขัดแย้งต้องแก้ปัญหาก็จิตใจของมนุษย์เป็นสำคัญ การแก้ปัญหาก็จิตใจของมนุษย์จะทำได้ก็ด้วยการพัฒนามนุษย์ คือการให้มนุษย์เป็นคนที่ดีขึ้น และการดีขึ้นของมนุษย์นั้นก็ต้องประกอบด้วยทั้งในด้านพฤติกรรมคือการกระทำ จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการดังนี้

5.3.1 ประนีประนอม หมายถึง ต่างฝ่ายจึงต้องยอมเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง การประนีประนอมจะต้องเริ่มจากการรู้ถึงภูมิหลังอันเป็นที่มาในทุกๆ มิติของกันและกันจะเป็นจะช่วยให้มนุษย์ไม่ละเมิดต่อกัน และไม่ปิดโอกาสแก่กันและกันในการที่จะมีชีวิตอยู่รอด ในสังคมใด ถ้ามนุษย์ไม่คำนึงถึงสิทธิของกันและกัน ปลอ่ยให้มีการละเมิดต่อชีวิตต่อทรัพย์สิน มีการกีดกัน แบ่งแยก ทำให้บุคคลขาดอิสระ เสรีภาพ ขาดความเป็นเอกภาพ ในขณะเดียวกัน ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้น อาจจะใช้การประนีประนอมกัน แต่มนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะประนีประนอมกับสัจธรรมได้ เพราะจะเป็นการสร้างกำแพงกันตัวเองไม่ให้เข้าถึงความจริง ที่เป็นจริงนี้ก็เพราะว่า การประนีประนอมไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างแท้จริง เพราะแต่ละฝ่ายต้องยอมเสียบางอย่างเพื่อให้ตนได้บ้าง หรือเพื่อจะได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ต่างฝ่ายจึงต้องยอมเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงต้องมีความจำใจอยู่ในตัว

5.3.2 การประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน (Harmonize) คือ ไม่มีหรือไม่เหลือความขัดแย้ง เมื่อมีความขัดแย้งก็จัดจนกระทั่งลงตัว คือเข้ากันได้ดี ทุกอย่างประสานกลมกลืน โดยองค์รวมต่างๆ อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้อง และมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง พร้อมทั้งทำหน้าที่ถูกต้องต่อกัน ส่งต่อประสานกันได้ดี ซึ่งการประสออดประสานจะทำให้มนุษย์มีการพัฒนาจิตปัญญาให้หลุดพ้นจากความยึดถือคับแคบ มีสภาพจิตที่เปิดกว้าง ไม่มีความคิดติดตัน โดยการสออดประสานดังกล่าวนี้จะต้องสอดคล้องกับหลักความคิดสากล 3 ประการ กล่าวคือ

1) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา

2) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมีสังกัดใดหรือไม่ เป็นความไม่ดี ไม่งามทั้งสิ้น

3) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก

สรุปได้ว่าทัศนะเรื่องสันติวิธีในมุมมองของพระธรรมปิฎกเป็นการตีความผ่านคำสอนทางพุทธศาสนา โดยการเน้นเรื่องการควบคุมตนเองของมนุษย์ไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส 3 ตัว กล่าวคือ ตัณหา มานะ และทิฐิ ซึ่งกิเลสเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ขาดแคลนสันติภาพทั้งภายในและภายนอก มุ่งเน้นกับสิ่งเสพภายนอกจนเกินความจำเป็น และเบียดเบียนแก่งแย่งทำลายล้างซึ่งกันและกัน โดยมุ่งเน้นเอาประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ดังคากล่าวของท่านที่ว่า “การทำลายสันติภาพก่อตัวขึ้นบนฐานข้างในจิต”

สรุป

สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นสังคมที่มีประชากรหลายชาติพันธุ์ กลุ่มชนมีความแตกต่างทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน วิธีการคิด การมีปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร สังคมแบบนี้เป็นได้ทั้งจุดเด่นคือมีความหลากหลายแตกต่างเป็นความงามของสังคม แต่ขณะเดียวกันก็เป็นสังคมที่เปราะบางที่อาจมีความขัดแย้งกัน การศึกษาหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมจึงจำเป็นในเบื้องต้น เพื่อให้เกิดการเข้าใจพื้นฐานความความคิดและพัฒนาการว่าสังคมแบบนี้ชนกลุ่มน้อยทางวัฒนธรรมจะมีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิ ดังนั้นการอยู่ร่วมกันด้วยสันติวิธีและชั้นวิธีเป็นวิธีการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และต่อต้านการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา หรือการใช้กำลังในการตัดสินปัญหาต่างๆ อันจะนำไปสู่ความรุนแรงที่มนุษย์ได้กระทำต่อมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อการนำเสนอสันติวิธีเพื่อใช้เป็นฐานในการรองรับวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่หลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม

กรณีศึกษาชุมชนพหุวัฒนธรรม

กำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนศึกษากรณีศึกษาจำรายงานการศึกษาที่ศึกษามาแล้ว

1. การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
3. การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมกรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2539). **สันติทฤษฎี-วิถีวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- พระมหาสุขสันต์ สุขขพัฒโน. (2564). **การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี**. *Journal of Palisueksabuddhaghosa Review*. 7 (1): p.178-189
- พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม. (256)3. **การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*, 6(2): น. 46-60
- แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2549). **รายงานการวิจัยแนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism)**. กรุงเทพมหานคร, สภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ในงานประชุมทางวิชาการระดับชาติสาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2549.
- มารค ตามไท.(2543). **สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**. กรุงเทพฯ : สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์. (2533). **สันติศึกษากับสันติภาพ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริจิต สุนันต์ะ. 2556. **สถานะการโต้แย้งเรื่องพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย**. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*. 32(1): น. 4-12
- สุธาทิพย์ จันทมาศ และคณะ. (2557). **ประเพณีสองศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนตาบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง** ออนไลน์. แหล่งที่มา http://www2.huso.tsu.ac.th/ncom/csd/csdful_pdf/c120.pdf [5 สิงหาคม 2565]
- สุไรยา วานิลและมะรอนิง สาแลมิง. (2556). **การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตาบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 4(1): น. 204.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2561). **ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมใน “พหุวัฒนธรรมนิยม” ใน** *ประชาไทย*. ออนไลน์. แหล่งที่มา <https://prachatai.com/journal/> 2018/01/75159 [5 สิงหาคม 2565]
- อนงค์ ภิบาล. (2560). **รายงานการวิจัยภาวะผู้นำของเจ้าหน้าที่ของรัฐบนความหลากหลาย วัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนใต้**.
- Yohan Galtung. (1969). *Violence, Peace, and Peace Research*. Online. Available <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/70602/1/Johan%20Galtung.pdf> [5 August 2022]

